

Mevlid Külliyyâtı

III

DİB
YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 1251

EDEBİ ESERLER - 34

Genel Koordinatör : Prof. Dr. Mehmet Emin ÖZAFŞAR
Yayın Yönetmeni : Dr. Yüksel SALMAN
Yayın Koordinatörü : Yunus AKKAYA

Tashih : Ramazan ÖZALPDEMİR

Grafik & Tasarım : İsa YÜCEL

Baskı : Semih Ofset
: Tel. (0312) 341 40 75

Eser İnceleme Komisyonu Kararı: 09.03.2016/37

Sertifika No : 12930
: ISBN 978-975-19-6600-1 (Tk.)
: ISBN 978-975-19-6603-2 (3.c.)
: 2016-06-Y-0003-1251

2. Baskı, Ankara • 2016

İletişim:

© Diyanet İşleri Başkanlığı
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel.: (0312) 295 72 93-94
Faks: (0312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: (0312) 295 71 53 - 295 71 56
Fax: (0312) 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

Mevlid Külliyyâtı

- Tanzimat'tan Günümüze -

- III -

Editör:

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GELENEĞİN İZİNDE: TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE MEVLİD TÜRÜ	11
AHMED İZZET PAŞA VE MEVLİDİ.....	21
FATMA KÂMİLE HANIM VE MEVLİDİ (HÂDİYYU'L-CİNÂN)	37
MEHMED FEVZİ EFENDİ VE MEVLİDLERİ	59
SALİH NİHÂNÎ VE MEVLİDİ	109
TAHİR NADİ VE MEVLİDİ	137
DİYARBAKIRLI İBRAHİM RE'FET VE MEVLİDİ.....	159
KAMİL SARIATEŞ VE MEVLİDİ	181
İHRAMCIZÂDE İSMAİL HAKKI VE MEVLİDİ	205
BURSALI ÂKİF MEVLİDİ VEYA KADINLAR MEVLİDİ.....	227
MEHMED ŞEMSEDDİN EL-MISRÎ MEVLİDİ	245
ABDÜLKÂDİR NECİB EFENDİ VE MEVLİDİ	263
ES'AD ERBİLÎ VE HZ. FÂTİMA MEVLİDİ.....	283
YUSUF SÂMÎ EFENDİ VE MEVLİDİ.....	291
SONUÇ	317
KAYNAKÇA	319

ÖN SÖZ

— ■ *“Merhabâ ey Fahr-i Âlem merhabâ
Seyyid-i evlâd-ı Âdem merhabâ”*

Anadolu’da teşekkül eden Türk edebiyatı veya genel bir isimlendirmeyle Türk-İslam edebiyatı, dinî ve ilmî kaynaklardan beslenerek gelişmiştir. İslamî ilimlerin terimleri, nazariyeleri, metotları ve vazettiği dünya görüşü bu edebiyatın can damarı olmuştur. Bu bakımdan diğer ilimlerde olduğu gibi bir sanat olmakla birlikte ilmî temellerle yükselen edebî hayatımızın da asli kaynağı Kur’an ve hadistir. Şairin elindeki mikyasa, bu iki asli kaynaktır; o, daima müracaat ettiği dinî ilimlerin yanında gözleme ve deneye dayanan tabiat ilimlerini, halk inanışlarını ve tasavvurlarını, insana ve varlığa ilişkin bilgilerini, ahlak ve estetik değerlerini, ferdî ve toplumsal mülahazalarını siyasi ve iktisadi yaklaşımlarını bu mikyasa değerlendirerek şiirini tanzim etmiştir.

Şunu demek istiyorum; klasik şiir sadece vezin, kafiye, redif ve diğer âhenk unsurları, söz ve mana sanatlarıyla bir hendese şiiri değildir. Oradaki sesi, o şiirin tınısını, okuyanı içine çeken musikisini mana ile buluşturmanın yolunu ve yordamını arar. Bu arayışta yine elinde bir ölçü vardır; o ölçü tevhid ilkesidir. Tevhid, Kur’an’ın manayı ruhudur; Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirleriyle vücut bulan manevi şahsiyetidir. Şiir, Fuzûlî’nin ifadesiyle rişte-i silk (ipekten iplik)tir; o ipek ise bu asli kaynaklardır. Yine Fuzûlî’nin ifadesiyle fesahat bahçesinin gülü ve söz sarrafı olan şair, bu iki asli kaynaktan aldığı feyzle manayı söze tebdil ederek şiirini tanzim eder. O, gayesi olan bir söz ustasıdır. O gaye, mana denizinden inci mercan dermek ve bunu insanlığın hizmetine sunmaktır. Bu meşakkatli bir yolculuktur; o yolculuğu ancak sevgi ve muhabbetle aşmak mümkündür. Bu bakımdan şair daima aşktan, sevgiden söz eder.

Şairin mikyası olan bu iki asli kaynak, ona aşkı ve sevgiyi öğretir. Bu öğrenmenin hasılası olan şiir, tevhid, münacât, na’t, mi’raciye, hilye

ve mevlid gibi adlarla vücut bulur ve kurak insan toprağını sulayarak onun yeniden sevgiyle varolmasını temin eder. Bize intikal eden edebî miras, bazen musikiyle de buluşarak içimizdeki şehri mamur etmeye matuftur. Orada bir dünya görüşü, bir ahlak ve hikmet telakkisi dercedilmiştir; onu bulup çıkarmaya, o bulup çıkardığımız manayı yaşadığımız çağın fikrî zeminiyle de mukayese ederek yeniden kendi medeniyet havzamız içerisinde estetik değerlerimizi inşa ve ihya etmeye memuruz. Bu sebeptendir ki, Hz. Peygamber sevgisi etrafında derlenip toparlanma metinleri olarak tavsif edilmesi imkân dâhilinde olan mevlid türüne teveccüh edip Kutlu Doğum’u anlama çabamızdayız.

Türk-İslam edebiyatında Ulucamii’nin “bilge imam”ı Süleyman Çelebi’nin gönül aynasından kelama dönüşen *Vesîletü’n-Necât* ile başlayan *mevlid* türü, Hz. Peygamber sevgisi etrafında buluşma, bilişme ve varolma metinleri olarak tarif ve tavsif edilebilir. Hemen her asırda, bu türün “kurucu metni” olan *Vesîletü’n-Necât*’ın örnekliğinde bazen ona nazire sadedinde bazen de ondan mülhem müstakil mevlidler yazılmıştır. Mevlid yazma geleneği, “bilimci” anlayışın hâkim olduğu ve bu anlayışa paralel olarak gelişen yeni edebî anlayışın kendini gösterdiği arayışlar dönemi olan Tanzimat Dönemi’nde de devam etmiş ve günümüze değin gelmiştir. Bu itibarla, Diyanet İşleri Başkanlığı’mızın tarafımıza tevdi ettiği Mevlid Projesi’nin bu cildinde, Tanzimat’tan günümüze değin devam eden mevlid yazma geleneğini inceleme konusu edindik. Kitabın giriş bölümünde devam eden geleneğe ilişkin muhtasar bir değerlendirme bulunmaktadır. Daha sonra değerli ilim adamlarımızın katkısıyla bir mevlid seçkisi de sunmaktayız. Böylece dinî-edebî hafızamızı, Hz. Peygamber sevgisi etrafında teşekkül eden mevlid türüyle yeniden kayda almış oluyoruz.

XIX. asırdan günümüze dinî-edebî hayata ilişkin panoramik bir bakış sunan elinizdeki bu eser, evveleminde Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ve Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar olmak üzere DİB Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü’nün değerli yöneticilerinin teşvik ve destekleriyle hayat bulmuştur; kendilerine şükranlarımı arz ederim... Keza, projede katkısı olan değerli meslektaşlarıma da kalbi teşekkürlerimi sunarım. Buradaki güzellikler, adını andığım veya anmadan teşekkür ettiğim değerli dostların eseridir; görülen

kusur ve eksiklikler ise bendenize aittir. Eserin ilim ve irfan hayatımızı, sanat, edebiyat ve düşünce dünyamızı bereketlendirmesini dilerim.

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Kasım 2015, Bursa

Birbirini muştulayu her melek
Raksa girdi şevk u şâdından felek
Ahmet İzzet Paşa

GELENEĞİN İZİNDE: TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE MEVLİD TÜRÜ

■ Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ*

Osmanlı modernleşme tarihinin önemli duraklarından birisi olan Tanzimat Fermanı, her ne kadar siyasi ve idari anlamda yenilenmeyi ifade etse de, devlet organında görülen değişim zaman içinde sosyal hayata da tesir etmiş; gündelik hayatı, şehir algısını ve varlık telakkisini “muasır medeniyet” ideali etrafında değiştirip dönüştürmek istemiştir. Siyasi ve sosyal hayatta cereyan eden değişimin ilim, kültür ve edebiyat hayatını da etkilemesi kaçınılmaz bir sonuç olmuş; böylece “yeni bir edebiyat” vücut bulmuştur. Geleneksel olanla yeni olanın karşı karşıya geldiği bu dönemde klasik şiir, ayakta kalma savaşı veren diğer müesseseler gibi varlığını sürdürme mücadelesi içerisinde olmuştur. Bununla birlikte 1859’da Şinâsi’nin çalışmalarıyla başlayan yeni edebî anlayış, özellikle tiyatro, makale ve tenkit ürünleri başta olmak üzere nesir sahasında hızlı bir gelişme göstermiştir. Divan şiirini yaşatmak ve ihya etmek gayretiyle oluşan Encümen-i Şu‘arâ topluluğunun ve “bakiyyetü’s-selefin” kavramıyla tanımlanan klasik tarzda şiirler yazan diğer şairlerin çalışmaları, gelişen yeni edebiyat karşısında divan şiirine çok şey kazandıramamıştır.

Edebî hayat içinde “gelenek”, yeni tür, biçim ve formlara rağmen varlığını iki şekilde sürdürmüştür. İlkin, bakiyyetü’s-selefin olarak tarif ettiğimiz şairlerin varlık mücadelesi... Kültürel köklerine sıkı sıkıya bağlı olan bu şairler, klasik edebî zevki yeni edebî akımların tesirinde kalmadan muhafaza ve devam ettirmişlerdir. Bunlar klasik formları ve türleri yeniden yazma çabasında olmuşlardır. İkinci olarak ise yenilik içinde geleneği sürdürme niyetinde olan sanatkârların gayretini zikredebiliriz. Bu sanatkârlardan bazıları, yeni konuları klasik form ve zevkle dile getirmişlerdir. Bazıları da yeni form ve edebî zevki, klasik

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

konularla mezcetmeyi bilmişlerdir. Böylece gelenek, Tanzimat öncesi görkemli yerini yeni edebî anlayışa terkederken bazen şekil ve formlarıyla ve bazen de konusu itibarıyla yeni edebî hayat içinde kendine bir yer bulmuştur.

Gelenek içinde en köklü konuların başında Hz. Peygamber ve O'na duyulan sevginin edebî hayata yansımaları olan türler gelir. Bu bakımdan na't, hilye, kırk hadis, siyer, ahlak-ı nebî gibi türlerin Tanzimat sonrasında da varlığını koruduğunu, bilhassa günümüzde modern edebî formlarla pek çok na'tın yazıldığını görüyoruz. Hz. Peygamberle ilgili na't, mu'cizât, mi'râciye ve hilye gibi pek çok türü kendi içinde mezceden mevlid türünün de bu dönemde varlığını koruduğuna tanık oluyoruz. Süleyman Dede'nin *Vesîletü'n-Necât* ile açtığı çığır, Tanzimatın günümüze Hasan Nadir, Ahmet İzzet Paşa, Fatma Kâmile, Mehmet Fevzi, Salih Nihânî, Tahir Nâdî, Diyarbakırlı İbrahim Re'fet, Erzurumlu Ketencizâde Mehmed Rüşdi, İhramcızâde İsmail Hakkı, Alvarlı Muhammed Lutfî, Bursalı Âkif, Mehmet Şemseddin Ulusoy, Abdulkadir Necip Efendi, Es'ad Erbilî, Yusuf Sâmî, Necip Fâzıl ve Mustafa Asım Köksal gibi şairlerin çabalarıyla devam etmiştir. Bu şairler, klasik edebî form ve zevkle geleneği sürdüren şairlerdir. Yeni edebî form ve zevkle na'tlar yazılmış olmakla birlikte, müstakil bir mevlid metninin yazıldığı henüz tespit edilememiştir. Böylece mevlid türü açısından gelenek ırmağı, kendi yatağında sessizce akışını devam ettirmiştir.

Mevlid türünde yazılan eserlerin asırlara göre dağılımını yapmış değiliz. Ancak genel çerçevesiyle XIX. asırdan itibaren bu türde bariz bir artışın olduğu da görülmektedir. Yeni siyasi ve idari sistem, yeni hayat ve edebiyat telakkilerinin olduğu bir dönemde, bazı şairlerin yeniden mevlide dönmesi ve bu alanda eser vermesi dikkat çeker. Siyasi alanda içine kapalılığı ve dışardan kuşatılmışlığı aşmak için verilen mücadele, içerde farklı fikrî akımların, özellikle de Fransa merkezli seküler düşüncelerin dile getirilmesine fırsat verecek gazete ve dergi gibi süreli yayın kanallarının açılması, yeni eğitim ve öğretim kurumlarının ihdas edilmesi ve devlet organlarında yeni kurum ve kuruluşların teşekkülü gibi modernleşmeyi hızlandıran enstrümanların çoğalması, geleneksel tada âşına olan münevverleri ve edipleri uyandırmış olmalıdır. Bu uyanma, mevlid türünün yeniden canlanmasına imkân vermiş olmalıdır.

Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-Necât*'ı siyasi istikrarsızlığın hâkim olduğu Fetret Dönemi'nde telif etmiştir. Bu itibarla o, Hz. Peygamber'in manevi şahsiyeti ve sevgisi etrafında yeniden derlenip toparlanma metnidir. Aynı şekilde Tanzimat sonrası yazılan mevlid metinlerinde, *Vesîletü'n-Necât* kadar toplum içerisinde makes bulan bir metin olmasa da, Hz. Peygamber sevgisi etrafında yeniden derlenip toparlanma anlamında onunla aynı niyeti taşıdıkları aşikârdır. Nitekim mevlid metinlerinde işlenen ana tema, Hz. Peygamber'i tanıyarak, getirdiği mesajı anlayarak ve lütfedilen mucizeleri idrak ederek sevmektir. Peygamber sevgisi, bireysel anlamda kişiyi örnek şahsiyet etrafında buluşturarak ahlaken kemale götürmenin yanında, toplumsal huzurun ve güvenin tesis edilmesini de temin edecektir.

Mevlid Şairlerine Dair

XIX. asır mevlidlerinde hemen dikkatimizi çeken husus, mevlid şairlerinin hemen hepsinin ilim kisvesine sahip olmalarıdır. Bu mevlid şairlerinden birisi âlime ve derviş bir bayandır. Bildiğimiz kadarıyla bu mevlid geleneği içinde yeni bir durumdur. Bir Nakşî dervişi olan Fatma Kâmile, kadın duyarlılığını mevlidinde nakşetmiştir. Keza Somuncu Baba olarak bilinen Şeyh Hamîd-i Velî'nin soyundan gelen Sâlih Nihân, köklü bir geleneğe bağlı olarak eserini kaleme almıştır. Zira *Vesîletü'n-Necât*'ın yazıldığı dönemi idrak etmiş olan büyük dedesi Somuncu Baba, bir dönem Bursa'da ikamet ederek Emir Sultan'ın dostları arasında bulunmuş olması hasebiyle hem Bursa'nın siyasi-sosyal durumuna hem de Anadolu'da cereyan eden hadiselerle vâkıf olan bir zattır. Sâlih Nihân, eserini inşa ederken aile içinde anlatılagelen sözlü tarih ve neşredilen peygamber sevgisinden yararlanmış olmalıdır. Bu bakımdan onun mevlidini, köklü geleneğin zamanın ihtiyaçlarına cevap sadedinde görev ifa ettiği söylenebilir.

Dikkat çeken mevlid şairlerinden birisi de Ahmet İzzet Paşa'dır. Ahmet İzzet Paşa, dönemin hikemi şiirine katkı veren şairlerdendir. Onun hikemi şiirine, ilmî şahsiyetinin yanında daha çok devlet adamlığı vasfıyla tevarüs eden tecrübeleri katkı sağlamış olmalıdır. Farklı bölge ve şehirlerde görev yaparak içinde yaşanan dönemin fotoğrafını çeken, ihtiyaçları, eksiklikleri ve çözüm yollarını bilen bir devlet adamı olarak Hz. Peygamber'in manevi şahsiyeti etrafında buluşmayı telkin sadedin-

de eserini nazmetmiştir. Aynı şekilde Divriğili bir ailenin çocuğu olarak Üsküdar'da yetişen ve Mardin'de, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da Maarif Bakanlığı bünyesinde çalışan Tahir Nâdî de farklı coğrafyaları, kültürel farklılıkları ve dinî grupları tanıyarak eserini nazmetmiştir. Onun eserini, Mardin'de muallim olarak bulunduğu dönemde yazmasında, şehirdeki dinî-kültürel farklılık ne derece etkili olmuştur? Bunu bilemiyoruz. Üsküdar'da klasik musiki ve şiir ikliminde yetişen şair, Mardin'de Süryani kiliselerinde okunan Beth Gazo adı verilen ilahileri dinlemiş midir? Muhtemeldir ki, bu sesin farkındadır. Ancak bir muallim olarak Tahir Nâdî'nin de çağın insanı için sığınılacak liman olarak sunduğu adres bellidir: Hz. Peygamber sevgisi... Bu sevgiyle yeniden derlenip toparlanacak, huzur ve güveni tesis edeceğiz.

Doğu medreselerinde tahsilini tamamlayıp müderris olarak görev yapan Diyarbakırlı Tayyazâde İbrahim Re'fet, İstanbul'un edebî ve kültürel hayatına vakıf olarak döneminde en çok kullanılan kavramlardan birisi olan "cedid" ifadesine de âşinadır. O bu âşinalıkla mevlidini yazmıştır. Aynı dönemlerde Bursa'da Bursalı Âkif, Şemsî-Halvetî mürşidi Mehmet Şemseddin Mısrî ve Eşrefî-Kâdiri postnişinlerinden Abdulkadir Necip Efendi'nin mevlid yazdığına tanık oluyoruz. İmam ve hattat olarak da görev yapan Nakşî-Hâlidî meşayihinden Ketencizâde Mehmed Rüşdî Efendi, onun pirdaşlarından olan Hüseyin Gedâî Efendi'nin oğlu Alvar İmamı Muhammed Lutfî Erzurum'da mevlid geleneğinin çerağını uyandırmışlardır. Urfa Siverek'de muallim Yusuf Sâmi Efendi, Sivas'ta Nakşî-Hâlidî mürşidlerinden İhramcızâde İsmail Hakkı Efendi mevlid şairleri olarak kayda geçmişlerdir.

Osmanlı'nın son döneminde tesir halkası genişleyen ve Cumhuriyet döneminde tarihe Menemen hadisesi olarak geçen vak'ada tecziye edilen, ilim ve irfan hayatımızın seçkin simalarından birisi olan Esad Erbilî Efendi, diğer mevlid şairlerinden farklı olarak Hz. Fatıma'yı konu edinen bir mevlid kaleme almıştır. Nakşî-Hâlidî mürşidlerinden ve İstanbul Kelâmî Dergâhı'nın şeyhi olan Esad Erbilî, *Mevlîd-i Şerîf-i Hazret-i Fâtîmâtü'z-Zehrâ* adıyla klasik mevlid formuna bağlı kalarak tasnif ettiği Hz. Fatıma mevlidiyle II. Selim devri şairlerinden Abdî'nin izinde gitmiştir. Şu var ki, bu dönemde başka Hz. Fatıma mevlidi yazarlar da vardır. Bunlardan birisi, Mevlevî olduğu sanılan Süleyman Memduh'un *Vilâdet-nâme-i Hazret-i Fâtîmâ*'sı ile yukarıda ismi zik-

redilen Mısrî-Halvetî meşayihinden Mehmet Şemseddin'in bu kitaba aldığımız Mevlid'indeki *Nisâr-ı Şemsü'l-Mısrî* bölümüdür.¹ Hz. Fatıma mevlidi, dönemin modern tartışma konularından olan “İslam ve kadın” kavramları etrafında okunabilir. Bu metinlerde Hz. Fatıma örneğinde İslam kadınına yeniden inşa etme çabası ne kadar bulunmaktadır? Doğrusu, doğrudan doğruya telkin edici ve sosyal şiir estetiğine yaslanmayan bu şairler, hikemi-didaktik tarzda Ehl-i Beyt sevgisini Hz. Fatıma etrafında muhkem hâle getirme arzusunda olmuşlardır. Bu sebeptendir ki, Mehmed Şemseddin Mevlidinde *Mişkbâr-ı Şemsü'l-Mısrî* başlığıyla Hz. Ali'yi de konu edinmiş; onunla alakalı bir mevlid yazmıştır. Mesnevî şârihi ve edebiyat muallimi olan Tahirü'l-Mevlevî, *Mesnevî Şerhi*'nin 5. cildinde “*Rikabdarın: Yâ Emîre'l-Mü'minîn*”² başlığı altında Hz. Ali Mevlidi telif etmiştir. Daha sonraki dönemlerde Yoksul Derviş mahlasıyla şiirler yazan Şemseddin Kubat, halk şiiri geleneğine bağlı olarak yazdığı şiirlerinden birinde Hz. Ali'yi konu etmiş ve bunu Mevlid adıyla kayda almıştır. Bu Mevlid, şairin *Nefeslerin Özü* adlı kitabı içinde yayımlanmıştır.³

XIX. asırdan günümüze değin mevlid yazan şairler ilmî şahsiyetlerinin yanında devlet adamı ve sufi kimlikleriyle de temayüz ederler. Ahmet İzzet Paşa devlet adamı, Tayyazâde Re'fet muallim, Tâhir Nâdî öğretmen, rind meşreb olması hasebiyle Bektâşî olduğu da ileri sürülen Maraşlı Hasan Nâdir Mahkeme-i Şeriyye'de memur, Fatma Kâmile, Mehmet Fevzi Efendi, İhramcızâde, Ketencizâde, Es'ad Erbilî ve Alvarlı Efe Nakşî, Mehmed Şemseddin Mısrî-Halvetî, Necib Efendi Eşrefi-Kâdirî ve Tâhirü'l-Mevlevî mevlevîdir. Geleneği, devlet ricali içinden bir kişi sürdürmekle birlikte daha çok muallim-öğretmenler ve sufiler devam ettirmiştir. Peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisini, içinde yaşanan zamanın gündemi içinde diri tutarak neşreden sufiler içinde, özellikle son asırda Nakşî geleneğinden gelen âlim şahsiyetlerin daha çok rol alması da dikkat çekicidir. Benzeri durum, Mesnevîhanlık müessesesi için de geçerlidir. Nitekim XIX. yüzyılda mesnevîhanlık, Bursa meşayihinden Nakşî-Hâlidî müridlerinden Mehmet Emin Kerkûkî'nin

1 Hz. Fatıma mevlidleri hakkında ayrıntılı bilgi ve metinler için bkz: Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatıma Mevlidleri*, Ankara, 2012.

2 Tâhirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, V/I, Selam Yayınları, Konya 1966, 1803.

3 Mevlidin metni için bkz: Mehmet Sarı, *Halk Âşığı ve Halk Ozanı Âşık Yoksul Derviş*, s.183-202. Ayrıca Hz. Ali mevlidlerine dair değerlendirmeler ve metinler için bkz: Hakan Yekbaş, a.g.e.

muhihi içinde neşvünema bulmuş; buraya bağlı pek çok mesnevîhan yetiştirilmiştir.⁴

Mevlid Metinlerine Dair

XIX. asır mevlidleri, mevlid türünün kurucu metni olan *Vesiletü'n-Necât*'in tasnifine bağlı kalarak Tevhid, Kâinatın yaratılışı, Nûr-ı Muhammedî, Hilkat-i Âdem, Na't, Münâcaat, Velâdet ve Mirac gibi bölümleri büyük oranda korumuştur. Ancak edebî zevk ve anlayıştaki değişim, ilim zihniyetindeki dönüşüm ve dönemin fikrî tartışmalarını dikkate alan şairler zamanın ruhuna uygun bir şekilde bazı yeni ilaveler de yapmışlardır. Bu yeni ilaveler, önceki asırlarda yazılan diğer bazı mevlidlerde de görülen Salavat-nâme, Şefaât-nâme ve Nübüvvet-i Hazret-i Ahmed'in yanında, çağın ihtiyacını karşılama sadedinde ilave edilen Ahlak-ı Nebî bölümüdür. Bu yeni ilaveyi mevlidde "tarz-ı cedîd" iddiasında bulunan İbrahim Re'fet yapmıştır.

İbrahim Re'fet, doğu medreselerinde tahsil görmekle birlikte zamanın ruhunu müdrük bir âlim-şairdir. O, geleneği yeni ilave ve bakışlarla devam ettirmekten yanadır. Bu bakımdan onun tarz-ı cedîd nitelemesi, şekil yönünden değildir; klasik mesnevî tarzına, estetik değerlere, ses ve ahenge bağlı kalmıştır. Ancak muhteva açısından, "hulk-ı sîret-i cenâb-ı Ahmedî aleyhi salâtu Rabbi's-Samed" başlığı ile Hz. Peygamber'in ahlakını mevlidin konularından biri yapmıştır. Dönemin fikrî cereyanlara, siyasi ve iktisadi alanda yaşanan karmaşaya müstenit hissedilen sosyal çözülme, ahlaki inkırazı da beraberinde getirmiştir. Düşülen bu yerden, yeniden ahlak-ı Muhammedîyi tevarüs ederek ve ona bağlanarak çıkılacaktır. Diğer bir ifadeyle ahlaki kemâl, siyasi ve iktisadi düzelmeye ve fikrî kemâle vesile olacaktır.

Elbette İbrahim Re'fet, didaktik bir üslupla doğrudan doğruya bizim burada yaptığımız çözümlerimize dile getirmiyor. Ancak dönemi dikkate alan okuyucuya, metin bütünlüğü içinde bu manayı tevdi ediyor. Çünkü Re'fet bu ilaveyle de kalmıyor, "Hilkat-ı Âdem ve Nûr-ı Muhammedî" bölümünde de yeni ilmî anlayışın tesirinde kaldığını hissettiriyor. Keza, Re'fet, *Vesiletü'n-Necât* başta olmak üzere diğer bazı mevlidlerde de bulunan Hz. Âmine'nin Hz. Peygamber'in doğumu es-

4 Bkz. Bilal Kemikli, "Mesnevî ve Türk İrfanı: Mesnevîhanlık Geleneği", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI, 2, 2007, 1-20.

nasında yaşadığı olağanüstü hâlleri tasvir ve tahkiye eden bölüme muadil, “Hazret-i Âmine velâdet hengâmında Hazret-i fahr-i Risâletden dinleyüp ve müşahade buyurdıkları” başlığıyla bir bölüm koymuş; fakat diğer mevlidlerden farklı olarak bu kısmı ahlak ve edep kavramları etrafında inşa etmiştir. Döneminde pozitivist mantıkla mucize kavramının tartışıldığı, buna bağlı olarak veladet esnasındaki olağanüstü hâllere ilişkin tenkitleri de dikkate alırsak, şairin “edep” vurgusuyla meseleyi izah etmesindeki maksadı anlaşılır. Böylece tarz-ı cedid diye nitelediği mevlidini nazmederken Re’fet, döneminin dinî-ilmî ve sosyal tartışmalarını, zihnî değişimi ve kavrayışı dikkate almıştır.

İbrahim Re’fet’in yenilik arayışlarına karşın Ahmet İzzet Paşa âdeta Süleyman Çelebi’ye bir nazire sadedinde mevlidini nazmetmiştir. Fakat bu nazire sadece şekil ve üslup olarak kalmamış, aynı zamanda bazı yerlerde doğrudan doğruya yaptığı iktibaslarla Çelebi’yi tekrar etmiştir. Bu bakımdan İzzet Paşa’nın Mevlidi’nde zaman zaman Süleyman Çelebi’nin beyitlerini, hatta bölümlerini görmek mümkündür. Bu hâliyle de olsa yine de İzzet Paşa müstakil bir mevlid inşa etme çabasında olmuştur.

Bu dönemin yazılışı itibariyle farklılık arz eden mevlidlerinden biri de İhramcızâde *Mevlidi*’dir. İhramcızâde, diğer şairler gibi doğrudan doğruya bir mevlid metni nazmetmemiş, mensur bir eseri nazmen yeniden inşa etmiştir. *Yâre Yâdigâr Mevlid-i Nebî Aleyhi’s-Selâm* adıyla neşredilen bu mevlid, mürşidi Mustafa Tâkî Efendi’nin *Târîh-i Nûr Muhammed* isimli mensur *Mevlid*’in manzum tercümesidir. Bu mevlidin bir diğer özelliği ise tafsilatlı bir şekilde sadece veladet bahsini içermesidir.⁵

Mehmet Şemseddin Mısırî’nin *Mesâr-ı Şemsu’l-Mısırî fi’l-Mevlidi’l-Muhammedî* adıyla nazmettiği mevlidi ise, diğerlerinden farklı olarak Hz. Peygamber’in mevlidinin yanında Hz. Fatıma ve Ali mevlidlerini de içerir.⁶ Şemseddin Mısırî muhtevadaki bu farklı yaklaşıma ilave olarak hangi bölümün hangi makamda okunacağını ilgili bölümlerin başında kaydetmiştir. Bu hâl, şairin eserini yazarken aynı zamanda bes-

5 İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak, *Yâre Yâdigâr Mevlid-i Nebî Aleyhi’s-Selâm*, Sivas, 2009.

6 Mehmed Şemseddin el-Mısırî, *Mevlid: Mesâr-ı Şemsu’l-Mısırî fi’l-Mevlidi’l-Muhammedî*, (Haz. Mustafa Kara), Bursa, 2008.

telediğini ihlas etmektedir. Tasavvuf kültürü ve Bursa tarihine ilişkin pek çok eser telif etmiş velüd bir müellif, aynı zaman da divan sahibi bir şair olarak Şemseddin Mısrî'nin musikiye hâkimiyetine de işaret eden mevlid, nazım şekillerinin zenginliğiyle de farklı ve önemli bir eserdir. Aynı şekilde üç mevlid yazmış olan Maraşlı Kurrâzâde Hasan Nâdir, her ne kadar Şems-i Mısrî gibi makamlara işaret etmese de, mevlidini dinleyen cemaatin tekbir, tevhid ve salavat getireceği yerleri eserinde göstermiştir.⁷

Bu dönemin mevlidleri, nazım şekli ve formları itibarıyla da devrin özelliklerini taşır. Bilindiği gibi genel olarak mevlidler mesnevî nazım şekliyle yazılmaktadır. Fakat bazı mesnevîlerde tevhid, münacât ve na't gibi kaside hatta gazel tarzında manzumelerinde mevlidlerde yer aldığını müşade ediyoruz. Bu dönemde bunlara ilave olarak gazel-i musammat, murabba ve murabba-ı mütekerrirlerin de mevlid metinlerinde yer aldığına tanık oluyoruz. Hatta tekke şiirinin hususiyetlerini taşıyan, hece ölçüsünde mani ve koşmaya da rastlamak imkân dâhilindedir. Bu demektir ki, aruzun yanında halkçı yaklaşıma paralel olarak hece de mevlid metinlerinde kullanılır olmuştur. Bu durumu *Tâhir Nâdi Mevlid*'inde açıkça görmekteyiz.

Sonuç

Süleyman Çelebi'nin asırlar önce attığı tohum, dinî kültürel hayatımızı zenginleştirmenin yanında edebiyatımıza mevlid türünü kazandırmıştır. Mevlid, Hz. Peygamber'e duyulan sevginin ve saygının şiir diliyle kayda alındığı metinleri ifade eder. Bu metinler bestelenmiş, çeşitli vesilelerle ihdas edilen mevlid cemiyetlerinde, mabetlerde ve hanelerde okunmuştur. Mevlid cemiyetleri, sevinçte ve kederde halkı bir araya getirerek sevgi ve kardeşliği zinde tutmuştur. Böylece mevlid, mevlid besteleri, usûl ve erkânıyla mevlid cemiyetleri, bu cemiyetlerde ikram edilen gül suyu, gülşerbeti, gül lokumu, mevlid şekeri ve benzeri ritüellerle bir kültür kurucu metin olarak da görev ifa etmiştir.

Nasıl ki hattatlar ustalıklarını hilye istifile ve azimlerini Mushaf yazarak tescil ediyorlarsa, dinî ve toplumsal endişe taşıyan kimi şairler de hünerlerini ispat sadedinde mevlid tanzim etmişlerdir. Böylece

⁷ Mar'âşî Kurrâzâde Nâdirî, *Mevlid*, (Haz. Gülcan Tandır Alıcı), Kahramanmaraş, 2009.

oluşan mevlid yazma geleneği, Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve muhabbetin âdeta bir bayrak yarışı gibi elden ele, dilde dile yayılmasına, bu sevginin devirlerin ve dönemlerin dil, kültür ve sosyal durumuna muvafık olarak yenilenmesine imkân vermiştir. Bu durum Tanzimat ile birlikte içine girilen yeni kültür dairesi içerisinde de varlığını göstermiş, geniş tesiri olmamakla birlikte Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde Necip Fazıl Kısakürek'in Es Selam'ı, ve Mustafa Asım Köksal'ın Kutlu Doğum şiiri modern tarzda yazılan mevlid şiirleri olmakla beraber, Ketencizâde, Şemsî Mısırî, İhramcızâde, Tahir Nâdi ve Alvarlı Efe gibi şairlerindeki de geleneksel formlara bağlı kalarak yazılan mevlid şiirleridir. Böylece mevlid geleneği günümüze değin devam edip gelmiştir.

AHMED İZZET PAŞA VE MEVLİDİ

■ Prof. Dr. Âdem CEYHAN*

Ahmed İzzet Paşa

Ahmed İzzet Paşa, babası Erzincanlı Hacı Hâşim Osman Paşa'nın Girit valisi olduğu sırada, 1228 (1813) yılında adı geçen adaya bağlı Resmo kasabasında doğdu. Hanyalı şair Osman Nûrî'nin (1767-1815), Ahmed İzzet'in doğumu üzerine yazdığı kıt'adan, onun hicri 1228 yılı Şevvâl ayının başlarında, miladi 1813 Eylül'ünün son günleri veya Ekim'inin ilk günlerinde dünyaya geldiği anlaşılmaktadır.¹

Ahmed İzzet, babasının 1824'te Bursa'da vefatı üzerine İstanbul'a geldi; burada dört sene ikamet ettikten sonra 1242 (1826) yılında Erzincan beylerbeyliğine tayin edildi. Anılan vazifeden azlinden sonra 1251 (1835) senesinde Erzurum eyaleti içinde bulunan redif askerleri binbaşılığı işiyle askerlik mesleğine girdi ve bir yıl sonra miralaylık rütbesine yükselerek 1256 (1840-41) yılında Çıldır kazası kaymakamlığına getirildi. Bir sene sonra livalık rütbesine yükseltilerek Anadolu ordusu Erkân Meclisi azası arasına katıldı. 1264 (1848)'de İstanbul'a geldi. Feriklik rütbesi verilerek daha sonra teşkil edilen Irak ordusuna memur oldu.

1849 Mayıs'ında vezirlik rütbesiyle Hakkâri ve Van valiliğine getirildi. 1266 Şevvali'nde (1850 Ağustos veya Eylülü'nde) bu vazifeden ayrılarak İstanbul'a döndü. 22 Aralık 1850 tarihinde Şam, 1852'de Cidde valisi oldu. Aralık 1853'te bu vazifesinden alındı. 1855 yılı başlarında Kürdistan valisi oldu; aynı yılın Eylül veya Ekim ayında azledildi.

* Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

1 Hacı Ahmet İzzet Paşa olarak anılan İzzet'in hayatına ilişkin derli toplu bilgiler İbnü'l-Emin tarafından kaydedilmiştir. Bkz: İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, II, (Haz. M.K. Özgül), Ankara, 2000, 1091-1100.

7 Eylül 1858 tarihinde Trablusgarp valisi oldu, 1860'da bu vazifeden alındı. Ekim 1861'de Muhâcirîn Komisyonu reisi oldu. Şubat 1862'de Harput, Haziran 1867'de Sivas valisi oldu. Bu vazifesi beş sene kadar sürdü. Hicaz ve Hüdâvendigâr valilikleri yaptığı da bilinen İzzet Paşa, 1873 yılında Edirne valisi oldu ve 1874'te ikinci olarak Sivas valiliğine tayin edildi. Bu ikinci Sivas valiliği dört sene kadar sürdü.

Bir müddet İstanbul'da vilayetlerin taksimi komisyonu reisliğinde bulunan Ahmet İzzet Paşa, 1883 yılı sonlarından 1 Mayıs 1893 tarihine kadar ikinci olarak Edirne valisi olarak görev yaptı. Yaşlılığından ötürü devlet adamları arasında “şeyhu'l-vüzerâ” (vezirlerin yaşlısı) sıfatıyla anılan ve ihtiyarlığına rağmen şuuruna hâle gelmemiş olan Ahmed İzzet Paşa, mezkûr tarihte Pazartesi günü vefat etti; cenaze namazı Salı günü Üçşerefeli Camii'nde kılınarak bu mabedin avlusundaki mektep sahasında defnedildi. Daha sonra kabrinin üzerine taştan bir türbe yapıldı.

Ahmed İzzet Paşa, kendisini tanıyanların anlattığına göre, güçlü bir zekâ ve kuvvetli bir hafızaya sahip, hükümet işlerini görme hususunda tecrübeli, namuslu ve dürüst bir kişiydi. Bulunduğu memurluklarda başarılı olurdu. Ahmed Bâdî'nin anlattığına göre İzzet Paşa; tedbirli, muktedir ve nükteli söz söylemeyi seven bir kişiydi. Bazı garip tavır ve davranışları da görülen İzzet Paşa, şiir ve nesir konusunda maharetli olup resmî yazıları zahmetsizce söyleyip yazdırırdı. Ailesinden şahsına büyük bir servet kalan Paşa, kendisinden kırk sene önce vefat etmiş oğlu Hurrem Paşa'nın ruhunu şad etmek ve adını kalıcı hâle getirmek için Erzincan'da bir cami yaptırmış ve bu camiye vakıflar tahsis etmişti. İzzet Paşa, Sivas'taki ilk valiliği sırasında babasının 1232 (1816-17)'de Hükümet Konağı önünde yaptırdığı camii, 1285 (1868) yılında yeniden genişleterek inşa ettirmiş; bu mabedin önüne süslü bir çeşme de yaptırmıştır. Onun Sivas'ta Dersaadet Caddesinde Şahne Kümbedi ve Karındaşlar Gediği'nde iki çeşme daha inşa ettirdiği bilinmektedir. İzzet Paşa, ikinci Sivas valiliği sırasında 1292 (1875) yılında Kızıllırmak üzerinde bulunan ve yıkılmaya yüz tutan Gürcü Köprüsünü veya diğer adıyla Kesik Köprü'yü temelinden söküp yeniden yaptırmıştır. 1304 (1886) yılında –Tek Parti devrinde adı “Elazığ” şeklinde değiştirilen- Mâmûretü'l-aziz'de de bir cami inşa ettirmiştir. Mekke'de de bazı hayır eserleri bulunan Paşa, Edirne'deki ilk valiliğinde bu şehrimizde

olan padişah sarayını tamir ettirmiş; ikinci valiliği sırasında Üçşerefeli Camii önünde bir memleket saati meydana getirmiştir. Ayrıca servetinin on bin lirasını askere yardım olarak bağışlamıştı.

Ahmed İzzet Paşa'nın Edebî Yönü

Erzincanlı Osman Paşa'nın oğlu Ahmed İzzet'in şiir sanatına hayatının hangi safhasında, kim(ler)in tesiriyle alâka duymaya başladığı ve ilk manzum sözlerini ne zaman söylediği konusunda kesin bilgiye sahip değiliz.² Tahsil ve terbiyesine itina gösterilen Ahmed İzzet'in, o devirde öğrenilmesi âdet olan çeşitli ilimler arasında edebî bilgileri de edindiğini, hatta gençlik yıllarından itibaren manzum söz söylemeye başladığını tahmin etmek mümkündür. Çünkü bu şiir sever paşazadenin elimizde bulunan en eski “tarih”li manzumesi, 28 yaşında meydana getirdiği bir kıt’adır: İzzet Bey, Sahaflar Şeyhi-zâde Es’ad Efendi’nin H. 1257/ M. 1841 yılında nakîbü’l-eşraf oluşu üzerine bir kıt’a yazmıştır.

İkbâl merdivenlerini basamak basamak çıkan ve valiliğe kadar yükselen Ahmed İzzet Paşa'nın şiir sevgisi ve mizaha meyilli tabiatı, denebilir ki, gittiği her vilâyette şair ve yazarları kendisine çekmiş; eski tabirle “müşaare” ve “mülâfate”ye (karşılıklı şiir söyleme ve şakalaşmaya) uygun bir zemin hazırlamıştır. Vali olarak bulunduğu şehirlere mensup şair ve yazarların eserleri bu bakımdan incelendiğinde, İzzet Paşa'nın şahsiyet ve icraatına ait bazı izlere rastlanmaktadır. Mesela, on dokuzuncu asrın tanınmış şair ve yazarlarından Diyarbekirli Said Paşa'nın (1832-1891) *Divanı*'nda, İzzet Paşa'nın Selbi Köyü'nde yaptırdığı pınar üzerine yazılan manzumenin tarih beyti yer alır. Harputlu şair Rahmî'nin (1802-1884), 1278-84 (1862-66) yıllarında Harput valisi olan İzzet Paşa'yı Mâmûreti'l-azîz'deki bazı eşkiyayı terbiye etmesi dolayısıyla öven bir kaside yazdığı bilinir. İzzet Paşa'nın Sivas valisi olduğu yıllarda beraberinde bulunan Karahisâr-ı Şarkîli Abdî Efendi (ö. 1884) de onun bir gazelini tahmis etmiş ve bazı icraatı üzerine tarih kıt'aları yazmış bir şairdir. Ancak hicve meyilli olan Abdî, anlaşıldığına göre, kendisini incitici bir davranışı sebebiyle İzzet Paşa hakkında ağır bir hicviye yazmaktan da çekinmemiştir.

2 Paşa'nın edebî hayatına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz: Âdem Ceyhan, “Ahmed İzzet Paşa'nın Edebî Şahsiyeti ve Bazı Şiirleri”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, 21-25 Mayıs 2007, Sivas 2007, c. 2, s. 321-352.

İzzet Paşa'nın Edirne valiliği sırasında da bazı mutasavvıf, şair ve yazarlarla tanışıp dostluk ettiğini biliyoruz. Mesela, Edirneli Ahmed Bâdî Efendi (1255-1325/1839-1908), âlim, fazıl, şair valinin değerli dostlarından biriydi.³ Paşa'nın Edirne'ye yaptığı büyük kültürel hizmetlerden biri, denebilir ki, Ahmed Bâdî Efendi'yi bu şehrin tarihini yazmaya teşvik etmesidir. Bu teşvik sonucunda, eksiklerinin giderilip bazı ilavelerle beraber Abdurrahman Hibri'nin (1609-1657) Edirne hakkındaki *Enîsü'l-Müsâmirîn* adlı üç ciltlik eser ortaya çıkmıştır. Keza Edirne demiryolu mevkîfî rüsumat dairesi başkâtibi Necâtî Bey de İzzet Paşa'yla alâkası olan şairlerden biridir. Necati Bey, şair valiye, o yıllarda hayli rağbet gören ve birçok şair tarafından benzerleri yazılan "lâzımsa" redifli gazel için meydana getirdiği nazireyi takdim etmişti.

İzzet Paşa'nın manzum ve mensur eserlerine gelince... Mensur yazılarına ait elimizde sadece bir mektubundan geriye kalan bir parça bulunuyor. Bu kısa metin, onun nesir üslûbu hakkında biraz fikir edinmemizi sağlasa da elbette çok detaylı ve sıhhatli değerlendirmeler yapmaya yetmemektedir. Paşa'nın zamanımıza ulaşan mensur yazılarıyla mukayese edildiğinde daha fazla olan manzumelerini iki başlık başlık altında toplamak mümkündür:

1. *Mevlid*, Ahmed İzzet Paşa'nın Süleyman Çelebi ve mahlası bilinmeyen bir şairin mevlidinden seçtiği bazı beyitlere kendi beyitlerini eklemek suretiyle meydana getirdiği bir manzumedir.

2. Ahmed Paşa'nın mesnevî şeklindeki mevlidinden başka gazel, kaside, kıt'a şeklinde yazdığı bazı manzumeleri daha vardır. Onun gazel, kaside, kıt'a şeklindeki bazı şiirlerinden örnekler, Edirneli şair- yazar Ahmed Bâdî Efendi tarafından bahsimize konu olan valinin teşvikiyle yazılmış *Riyâz-ı Belde-i Edirne* (Edirne Şehri Bahçeleri) isimli eserde bulunmaktadır. Bâdî Efendi, İzzet Paşa'nın bazı şiirlerine, onu hem Edirne şairleri bahçesinde ("şuara ravzasında") sayarken hem de bu şehirde çeşitli eserlerin yapılması veya onarılmasından bahsederken yer vermiştir. Adı geçen üç ciltlik eserde İzzet Paşa'nın kıt'a şeklinde on beş kadar tarih manzumesi de bulunmaktadır. Bunlar, İzzet Paşa'nın terfi, inşa, tamir gibi şahsî hayat veya şehir halkı için mühim olan bazı hadiseler dolayısıyla "tarih düşürmek" üzere yazdığı kıt'alardır.

3 Ahmed Bâdî'nin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti için bkz: Edirneli Bâdî Efendi, *Armağan*, (S.Beyzadeoğlu-M.Gürgendereli-F. Gunay), Harvard University, 2004.

Mevlid'e Dair

Ahmet İzzet Paşa mevlidini, Süleyman Çelebi ve adı bildirilmeyen başka bir şairin mevlidinin çeşitli kısımlarına bazı beyitler ilave etmek suretiyle meydana getirmiştir. (Yazma bir nüshası: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, TY nr. 9611'de bulunmaktadır). Ağâh Sırrı Levend, 1972 yılında yayımladığı “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri” adlı makalesinde, Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necât*'ından “Başka Mevlidler”i sayarken, Ahmed İzzet Paşa *Mevlid*'ini de otuz küsur metin arasında bibliyografik bir not şeklinde anmıştır. Burada kısaca tanıtılan *Mevlid*, 7 Cumadiye'l-âhire 1312 (5 Aralık 1894) tarihinde, yani Paşa'nın vefatından takriben iki sene sonra, el yazısı olan müsveddeden temize çekilmiştir.

İşaret ettiğimiz kayda geçen bu nüshayı, Paşanın dostlarından şair, yazar Ahmed Bâdi Efendi'dir. Anılan nüshadan öğrendiğimize göre, vali iken Edirne'de vefat eden Erzincanlı Hacı Ahmed İzzet Paşa, meşhur *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nden de bazı beyitler alarak Hz. Peygamber'in doğumu konusunda manzum bir eser meydana getirmiştir. Bu eserde yeşil sıra numarasıyla yazılan beyitler *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nden, kırmızı sıra numarasıyla işaret edilen beyitler adı bildirilmeyen başka bir şairin mevlidinden alınmış; siyah sıra numarasıyla belirtilen beyitlerse Hacı İzzet Paşa tarafından yazılmıştır. Tamamı 144 beyitten ibaret olan bu eserde, *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nden (bahisler sonunda tekrar edilen beyit “Ger dilersiz bulasız oddan necât / Aşk ile derd ile eydin es-salât” beyti bir kere sayılmak şartıyla) 45, başka bir şairin mevlidinden 12 beyit iktibas edilmiştir. Yazmada İzzet Paşa'ya ait olan beyit sayısı ise 76'dır.

15 fasla ayrıldığını gördüğümüz *Mevlid*'de, Paşa'nın şiirlerinde kullandığı bilinen “İzzet” mahlası geçmemekte; ancak “Es-selam ey âşinâyı Rabb-i İzzet es-selam” (vr. 6a) mısraında “İzzet” kelimesinin aynı zamanda onun mahlası olduğuna -üstündeki kırmızıçizgiyle- dikkat çekilmektedir.

Metin sonunda bulunan şu birkaç beyit, şairin hangi manevi saiklerle böyle bir eser meydana getirme isteği duyduğunu anlatır:

“Şu iki günlük fenâ dünyâda biz
Ömrümüz beyhûde ifnâ etmişiz

*Elde yok ser-mâye-i hayr u sevâb
Hâlimiz isyân ile oldu harâb*

*Sen bizi afv eylemezsen yâ İlâh
Kalırız mahşer yerinde rû-siyâh*

*Cürm ile âlûde-dâmân olmuşuz
Vâsıl-ı serhadd-i hirmân olmuşuz”*

Seksen sene gibi uzun bir ömür sürmüş olan İzzet Paşa, anlaşıldığına göre, hayatının son demlerinde, belki de Hz. Peygamber’in bir doğum yıl dönümüne denk düşen bir zamanda, manevi kazanç bakımından boşa geçen yılları için derin bir acı ve üzüntü duyarak hayıflanmış; bu kayıplarını telafi etmek ve işlediği günahların bağışlanmasına vesile olması ümidiyle böyle bir eser meydana getirme isteği hissetmiştir.

Ahmed İzzet Paşa, Süleyman Çelebi ve başka bir şairin mevlidinden seçtiği beyitlere ilave ettiği beyitleri de umumiyetle önceki metinlerin aruz kalıbıyla (Fâilâtün fâilâtün fâilün) yazmış; yalnız “Merhabâ” faslından sonra “Es-selam” kelimesiyle başlayan ve biten gazel şeklindeki altı beyti, başka bir aruz kalıbıyla (Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün) meydana getirmiştir.

Ahmed İzzet Paşa’nın Mevlid’i

“Vâli iken Edirne’de irtihâl-i dâr-ı bekâ eden Erzincânî el-Hâc Ahmed İzzet Paşa merhûmun meşhur Süleyman Efendi Mevlidi’nden bâzı ebyât iktibâsiyle keşide-i silk-i leâlî-i sûtür eylemiş olduğu Mevlid-i Pâk-i Hazret-i Nebevî olup hatt-ı desti olan müsveddeden tebyîz edilen nüsha-i şerîfedir. Fi 7 Cemâdiye’l-âhire Sene 1312 [5 Aralık 1894].

Yeşil - sıra numaramızda bu renk ile murakkam ebyât Süleyman Efendi Mevlidi’nden me’hûzdur.

Kırmızı - sıra ebyât dîger bir mevlidden me’hûzdur.

Siyah - sıra ebyât Hacı İzzet Paşa’nın nazımıdır.⁴

4 Biz burada Süleyman Çelebi’ye ait olan mısrayı italic, diğer bir şaire olanı ise italic-bold gösterdik.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

- 1 *Allah adın zikr idelim ibtidâ
Vâcib oldur cümle işde her kula*
- 2 *Allah adı olsa her işin öni
Hergiz ebter olmaya anın sonu*
- 3 *Allah adın her nefesde di müdâm
Allah adıyla olur her iş tamâm*
- 4 *Cümle noksândan münezzeh Hak'dır ol
Ferd-i Vâhid Hâkim-i mutlakdır ol*
- 5 *Ey azîzler işte başlarız söze
Bir vasiyyet kılarız illâ size*
- 6 *Ol vasiyyet kim direm her kim tuta
Müşg gibi kokusu cânlarda tüte*
- 7 *Kim ki diler bu duâda buluna
Fâtiha ihsân ide ben kuluna*
- 8 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 9 *Hazret-i Hallâk-ı bî-çûn-ı Samed
Kendüsinden gayri yoğ iken Ehad*
- 10 *Mustafâ nûrını evvel kıldı var
Sevdi anı ol Kerim-i Kirdigâr*
- 11 *Anı halk itdi Cenâb-ı Lem-yezel
Cümle mahlûkâtı halkından ezel*
- 12 *Çün yigirmi dört bin altı yüz sene
Turdı ol nûr-ı amîmü'l-meymene*
- 13 *On iki cây-ı hicâb içre tamâm
Kaldı nûr-ı Hazret-i Fahrü'l-enâm*
- 14 *Cây-ı kudretde ol iki bin sene
Eyledi hıdmet tamâm Rabbisine*

- 15 Merkez-i izz ü azametde hemân
Etdi on bir bin sene ahz-ı mekân
- 16 Cây-ı minnet oldu on yıl câygâh
Terbiyet kıldı anı Rabb-i İlâh
- 17 Kıldı rahmetde dokuz bin yıl kıyâm
Hem sekiz bin yıl sa'âdetde devâm
- 18 Yedi bin yıl da kerâmetde mukîm
Altı bin yıl menziletde müstakîm
- 19 Kaldı beş bin yıl hidâyetde o nûr
Kıldı dört bin yıl nübüvvetde huzûr
- 20 Cây-ı rif'at oldu üç bin yıl makar
Durdu tâatda iki bin yıl kadar
- 21 Eyledi bin yıl şefâatda karâr
İşte ol nûr-ı celîlü'l-i'tibâr
- 22 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 23 Eyledi yetmiş sekiz bin yıl mürûr
Sonra kıldı Levh-i Mahfûz'a ubûr
- 24 Etdi andan arş-ı a'lâya güzâr
Yedi bin yıl eyledi anda karâr
- 25 Kudret ile Hazret-i Perverdigâr
Cümle mahlûkâtı andan kıldı var
- 26 *Evvelin hem evvelidir bî-gümân
Âhirin hem âhiridir câvidân*
- 27 Halk olundu Hazret-i Âdem o dem
Eyleyip Mevlâ ana lutf u kerem
- 28 *Ol mübârek nûrı alnında kodı
Bil Habîbüm nûrıdır bu nûr didi*
- 29 Şît'e hem İdrîs'e etdi intikâl
Kıldı andan sonra Nûh'a ittisâl

- 30 *Geldi İbrâhîm ü İsmâîl'e hem
Söz uzanur ger kalanın dir isem*
- 31 *İşbu resm ile müselsel muttasıl
Tâ olunca Mustafâ'ya müntakıl*
- 32 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 33 *Çünkü buldu sâhibin ol nûr-ı pâk
Artık andan itmedi hiç infikâk*
- 34 *Hürmetine halk olundu nüh felek
İns ü cinn ü Arş ü Kürsî vü melek*
- 35 *Nesl-i pâki oldığıy-çün ol Resûl
Âdem'in Hak tevbesin kıldı kabul*
- 36 *Ceddi oldığıy-çün İbrâhîm Halîl
Nârı gülzâr eyledi Rabb-i Celîl*
- 37 *Ölmeyüp İsâ göge buldığı yol
Ümmetinden olmak için idi ol*
- 38 *Cümle anun hürmetine adına
Bunca izzet kıldı Hak ecdadına*
- 39 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 40 *Geldi vakti kıldı izhâr-ı nişân
Makdem-i Peygamber-i âhir zamân*
- 41 *Oğlı Abdullâh'ı Abdü'l-muttalib
Oldı tezvîce murâdı münkalib*
- 42 *Aranilup beyne eşrâfi'l-Arab
Oldı tensîb Âmine bint-i Veheb*
- 43 *Bir vakıyye sîm ile bir kıyye zer
Mehrine tertîb ü i'tâ itdiler*
- 44 *Yüz deve yüz gâv yüz dâne koyun
Zebh olundu işbu 'âlî sûr için*

- 45 *Bir velîme oldı kim çeşm-i cihân
Görmemiş mislin ve görmez bî-gümân*
- 46 *Akd olup sûr-ı meserret-ittisâf
Oldı icrâ yümn ile emr-i zifâf*
- 47 *Gör ne ihsân itdi Rabb-i lâ-yezâl
Anlara ol pâdişâh-ı bî-zevâl*
- 48 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*

- 1 *Âmine Hâtun Muhammed anesi
Ol sadeşden togdı ol düir dânesi*
- 2 *Çünkü Abdullâh 'dan oldı hâmile
Vakt irişdi hafta vü eyyâm ile*
- 3 *Ol rebîu 'l-evvel ayın nicesi
On ikinci gice isneyn gicesi*
- 4 *Âmine dir ol gice oldı bana
Niçe envâ '-ı beşâret rûşenâ*
- 5 *Doldu ol şeb nûr ile âlem tamâm
Oldu manzûrum kusûr-ı Basra Şâm*
- 6 *Yarı olup dîvâr çıkdı nâgehân
Üç bile hûrî bana oldı ayân*
- 7 *Meryem ü Sârâ vü Havvâ Âsiye
Geldiler ol dem berâ-yı tehniye*
- 8 *Didiler oğlın gibi hiç bir oğul
Yaradılalı cihân gelmiş değil*
- 9 *Bu senin oğlın gibi kadri cemîl
Bir anaya virmemişdir ol Celîl*
- 10 *Ulu devlet buldun ey dil-dâr sen
Togiserdir senden ol hulki hasen*
- 11 *Pîşvâ-yı mürselîn ü enbiyâ
Muktedâ-yı evliyâ vü asfiyâ*

- 12 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 13 *Dahi dogmazdan Resûl-i muhterem
Üç melek çıktı elinde üç alem*
- 14 *Magrib ü meşrıkda ikisi anun
Biri tamında dikildi Kâbe'nin*
- 15 *Ol gice cümle melâ'ik sâf u sâf
Kâbe gibi kıldılar evim tavâf*
- 16 *Birbirini muştulayu her melek
Raksa girdi şevk u şâdından felek*
- 17 *Dogduğun bildirdi ol halkın begi
Kim yakın oldu vücûda gelmeği*
- 18 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 19 *Âmine eydür çü vakt oldu tamâm
Kim vücûda gele ol hayru'l-enâm*
- 20 *Susadım gâyet harâretten katı
Sundılar bir câm tolu şerbeti*
- 21 *İçdim anı oldu cismim nûra gark
İdemezdim nûrdan kendimi fark*
- 22 *Tal'at-ı nûr-ı Nebî oldu karîb
Bana 'arz oldu nice emr-i garîb*
- 23 *Geldi kuşlar hey'etinde kudsiyân
Eylediler yümn-i teşrîfin beyân*
- 24 *Zer buhurdânlarla tebhîr itdiler
Sû-be-sû dünyâyı ta'tîr itdiler*
- 25 *Eyledi cümle ferîştehler kıyâm
Hem de tâzîmen salât ile selam*
- 26 *Geldi bir ak kuş kanadiyle revân
Arkamı sıgadı kuvvetle hemân*

27 *Togdı ol sâatde ol sultân-ı dîn
Nûra gark oldı semâvât ü zemîn*

28 *صل يا ربى فخر الرسل
الذى هادى إلى خير السبيل⁵*

29 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*

1 *Yaradılmış cümle oldı şâdümân
Gam gidüp âlem yeniden buldı cân*

2 *Cümle zerrât-ı cihân idüp nidâ
Çagrışuban didiler kim merhabâ*

3 *Merhabâ ey Fahr-i Âlem merhabâ
Seyyid-i evlâd-ı Âdem merhabâ*

4 *Merhabâ ey rahmeten li'l-âlemin
Merhabâ ey iftihâr-ı mürselin*

5 *Merhabâ ey pâdişâh-ı dü-cihân
Merhabâ ey server-i kevn ü mekân*

6 *Merhabâ ey nûr-ı çeşm-i Müslimîn
Merhabâ ey rûh-ı cism-i mü'minîn*

7 *Merhabâ ey hâs-ı mahbûb-ı Hudâ
Merhabâ ey nûr-ı arş-ı Kibriyâ*

8 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*

9 *Es-selam ey şems-i rahşân-ı risâlet es-selam
Es-selam ey bedr-i tâbân-ı hidâyet es-selam*

10 *Es-selam ey server-i âlem Resûl-i muhterem
Es-selam ey rehber-i râh-ı sa'âdet es-selam*

11 *Es-selam ey kâfile-sâlâr-ı saff-ı enbiyâ
Es-selam ey şâh-ı iklim-i nübüvvet es-selam*

5 “Yâ Rabbî, yolların en iyisine rehberlik eden peygamberlerin iftihar vesilesi (Hz. Muhammed) üzerine salât eyle!”

- 12 Es-salam ey menba‘-ı mâ‘ü’l-hayât-ı merhamet
Es-salam ey matla‘-ı nûr-ı şefâat es-salam
- 13 Es-salam ey destgîr-i derdmendân-ı ümem
Es-salam ey şâfi‘-i yevm-i kıyâmet es-salam
- 14 Es-salam ey hazret-i mahbûb-i Rabbi’l-âlemin
Es-salam ey âşinâ-yı Rabb-i İzzet es-salam
- 15 Sensin ey peygamber-i her dü serâ
Evvel ü âhir habîb-i Kibriyâ
- 16 Sensin ol sultân-ı taht-ı kâinât
Sensin ol fermân-revâ-yı şeş-cihât
- 17 Sâni-i âlem hudâvend-i Kerim
Hâlik-ı levh u kalem Rabbü’r-Rahîm
- 18 Şânına *lev-lâk* ile kıldı hitâb
Zâtını halk ile itdi kâm-yâb
- 19 Yümn-i mevlûdünle ey hayrû’l-beşer
Mazhar-ı feyz oldı dünyâ ser-te-ser
- 20 Makdemin ey iftihâr-ı mümkinât
On sekiz bin âleme verdi hayât
- 21 Hamdü li’llâh oldu İslam âşikâr
Müşrikîn olup umûmen hâksâr
- 22 *Nice büt-hâne nice deyr u sanem*
Yıkılup küfr ehline irdi elem
- 23 Tâk-ı kistrâ oldu şakk u münhedim
Zulmet-i küfr ü dalâlet mün‘adim
- 24 Berk urup envâr-ı zâtın âleme
Şu‘le-endâz oldu arş-ı âzama
- 25 Bahş olundu serverâ peygamberâ
Sırr-ı *sübhâne’llezi esrâ* sana
- 26 Kıl bizi ümmetliğe lutfen kabûl
Eyle mahşerde şefâat yâ Resûl

- 27 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 28 *Ol vakit dir Âmine ol hûb-rû
Bir zamân aklım gidüp geldi girü*
- 29 *Gördüm ol nûr-ı basar şâh-ı hümâm
Dudagı deprer ve söylerdi kelâm*
- 30 *Kâbe-i ulyâya karşı ol Resûl
Hazret-i Mevlâ'ya secde kılmış ol*
- 31 *Kulagım agzına urdum dinledim
Söylediği sözi ol dem anladım*
- 32 *Dir ki ey Mevlâ yüzüm dutdum sana
Yâ İlâhî ümmetim bahş it bana*
- 33 *Hakk'a bağlayup gönülden himmeti
Dir idi kim ümmetî vâ ümmetî*
- 34 *Tıfl iken ol diler idi ümmetin
Sen kocaldın terk idersin sünnetin*
- 35 *Ümmetim didi sana çün Mustafâ
İt salâtı sen de ana bul safâ*
- 36 *Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile eydin es-salât*
- 37 *Ola zât-ı pâkine her subh u şâm
Hak Teâlâ'dan salât ile selam*
- 38 *Maksad-ı aksâsısın âlemlerin
Melce' vü me'vâsısın âlemlerin*
- 39 *Şehriyâr-ı li ma' Allah izz ü câh
Kâbe kavseyni ev ednâ câygâh*
- 40 *Sensin ol serdâr-ı küll-i enbiyâ
Kurretü'l-ayn-i gürûhi'l-evliyâ*
- 41 *Tarfetü'l-ayn içre etdın serverâ
Nüh-kıbâb-ı âsmâmı zîr-i pâ*

- 42 Yoğ idi resm-i mekân ü cism ü cân
Anda nâ-peydâ idi ism-i zamân
- 43 Mâ-siva'llâhı bıraktın ser-te-ser
Bezm-i kurb-ı vahdete kıldın sefer
- 44 Nice menzil geçdin arşu'llâhı sen
Şübhe yok gördün cemâlu'llâhı sen
- 45 Oldun ey mahbûb-ı Rabb-i Müsteân
Mahrem-i halvet-serâ-yı lâ-mekân
- 46 Oldı mesmûun kelâm-ı Kibriyâ
Bî-hurûf u lafz u bî-savt u sadâ
- 47 Sen o sultân-ı ulüvvü'ş-şânsın
Nûr-ı mahz-ı rahmet-i Rahmân'sın
- 48 Cismen oldun yokdur aslâ iştibâh
Nâzır u manzûr-ı dîdâr-ı İlâh
- 49 Öyle dem kim eşrefi hep demlerin
Bâis-i halkı kamu âlemlerin
- 50 Öyle 'âlî kadr u şânın kim senin
Akli irmez cüz'ine bir kimsenin
- 51 *Li-ma 'Allah-efserâ peygamberâ*
Ey şehinşâh-ı rüsül fahru'l-verâ
- 52 *Kâbe kavseyn* oldı evvel menzilin
Sidre vü Kürsî vü Refref mahfilin
- 53 *Ger dilersiz bulasız oddan necât*
Aşk ile derd ile eydin es-salât
- 54 Şu iki günlük dünyâda biz
Ömrümüz beyhûde ifnâ etmişiz
- 55 Elde yok ser-mâye-i hayr u sevâb
Hâlimiz isyân ile oldu harâb
- 56 Sen bizi afv eylemezsen yâ İlâh
Kalırız mahşer yerinde rû-siyâh

- 57 Cürm ile âlûde-dâmân olmuşuz
Vâsıl-ı ser-hadd-i hırmân olmuşuz”
- 58 Hayra tahvîl eyle yâ Rab hâlimiz
Eyle makrûn-ı rızâ ahvâlimiz
- 59 Yâ İlâhî sensin ol Ferd-i Samed
Rahmetin deryâlarıdır lâ-yu‘ad
- 60 Tal‘at-ı envâr-ı Ahmed aşkına
Mevlid-i pâk-i Muhammed aşkına
- 61 Zât-ı pâkin için eyle merhamet
Cürmimiz kıl afv ü setr ü mağfîret
- 62 Sen bizi kıldın Muhammed ümmeti
Eyle yâ Rab müyesser cenneti
- 63 Şer‘-i pâkindir elimizde sened
Âsitânındır penâh ü müstened
- 64 Cismimizden ayrılınca cânımız
Ola lutfınla refik îmânımız
- 65 Rahmetinle ey Kerim-i Kirdigâr
Nâzım-ı ûlâyı eyle kâmkâr
- 66 Nâzım-ı sâniyi ey Rabb-i Muîn
İki âlem gussasından kıl emîn
- 67 Biz kuluz bizden hatâ senden atâ
Rabbenâ yâ Rabbenâ yâ Rabbenâ”

جمعه وحرره احمد بادى⁶

۱۳۱۲

6 Derleyen ve yazan Ahmed Bâdî 1312 (1894).

FATMA KÂMİLE HANIM VE MEVLİDİ (HÂDİYYU'L-CİNÂN)

■ Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL*

Fatma Kâmile Hanım'ın Hayatı ve Eserleri

Fatma Kâmile Hanım hakkında çeşitli biyografik kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır.¹ Mehmet Halit (Bayrı) ise şaireyi tanıtan birkaç makale kaleme almış, onunla ilgili bağımsız bir kitapçık da kaleme almıştır.²

Bu kaynaklarda verilen bilgilere göre Balıkesirli Keşkek-zâde ailesinden olan Fatma Kâmile Hanım, 6 Receb 1255 (16 Eylül 1839) tarihinde Balıkesir'de doğmuştur.³ Hayriye esnafından Hacı Mehmed Efendi ve Hafize Hanım'ın kızıdır. Dedesinin adı İbrahim'dir. Babasının gayretiyle özel eğitim alan Fatma Kâmile, sekiz yaşında Kur'an'ı hatmetti. Balıkesirli Tırpancı-zâde Fahrüddîn Efendi'den Arapça ve Farsça okudu. Eve gelen kadınlara vaaz ve nasihatlerde bulunan Fatma Kâmile, şair tabiatına sahip dindar bir hanımdı. Hacı Mehmed Efendi adlı bir zatla evlenen şairenin bu evliliğinden çocukları ve torunları olmuştur.

Fatma Kâmile Hanım, 82 yaşında iken Cemâziyelevvel 1339'da (1921) Balıkesir'de küçük oğlunun evinde vefat etti.

* Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.

1 Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, C. 2, s. 404; İsmail Hakkı, *Karesi Meşâhiri*, İstanbul 1342, s. 82; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C. 2, İstanbul, 1970, s. 800; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, C. 2, s. 843.

2 M. Halit Bayrı, *Balıkesirli Bir Şair*, İstanbul, 1935.

3 Şairin tam doğum gününü Bayrı bildirmektedir (Bayrı 1935: 3). Ancak Bayrı'nın şairin doğum gününü hicri "6 Receb 1255" olarak verirken bunun miladi karşılığını 1835 olarak vermesi dalgınlık sonucu olmalıdır.

Fatma Kâmile Hanım'ın üç defa hacca gittiği ve Nakşibendî tarikatine mensup ve Şeyh Mazhar'ın müritlerinden olduğu da hakkında bilgi veren kaynaklarda zikredilenler arasındadır.

Evine gelen kadınlara vaaz ve nasihatlerde bulunan hoşsohbet bir kadın olan Fatma Kâmile Hanım tarikate intisabından sonra dünya işleriyle meşgul olmamış, vaktini ibadete hasretmiştir.

Şairenin burada yayımladığımız matbu mevlidinden başka basılmamış bir *Mi'râcu'n-nebi'si*, bir de muhtelif şiirlerinin yer aldığı, Halit Bayrı tarafından tanıtılarak bir kısmı yayımlanan bir *Mecmua'sı* vardır.

Bayrı'nın bu şiirleri incelemesi sonucunda Fatma Kâmile Hanım'ın edebî şahsiyeti hakkında vardığı hüküm özetle şöyledir: Fatma Kâmile, pek çoğu mutasavvıfane olan şiirlerini hiçbir edebî endişeye kapılmaksızın bütün sadelik ve tabiiliğiyle kaleme almıştır. Na't, münacât, ilahi vs. yanında koşma ve destan türü manzumeler de kaleme alan bu şair hanım, şiirlerinde aruzu da, heceyi de kullanmakla birlikte heceyle yazdığı şiirlerinde daha başarılı olmuştur.⁴

Fatma Kâmile Hanım, Fatma adını aynı zamanda şiirlerinde *Mevlid*'inde mahlas olarak kullanmıştır.⁵

Mevlid (Hâdiyyü'l-Cinân)

Fatma Kâmile, metin içinde adını zikretmemekle birlikte eserine *Hâdiyyü'l-Cinân* adını vermiştir. Eserinin başına mensur bir mukaddime koyan Fatma Kâmile Hanım, mevlidine verdiği adı bu mukaddime şöyle ifade etmektedir: "...mü'ellifin-i kirâma pey-revlik şerefini ihrâza medâr-ı teşvîk olduğundan *Hâdiyyü'l-Cinân* ismiyle müsemmâ bir mevlûd-i şerîf rişte-i nazma çekmege cesâret eyledim." Nitekim eserin tek baskısı olan Arap harfli matbu nüsha da *Mevlûd-i Şerîf-Hâdiyyü'l-Cinân* adıyla yayımlanmıştır.

Eserin yazılış tarihi metin içinde zikredilmemektedir. Bu hususta sadece basım tarihi olan hicri 1306 (1888/89) yılını tespit edebilmekteyiz.

Şaire, eserine bir anlamda sebep-i te'lifini de açıklar mahiyetteki beyitlerle başlar. Bu beyitlerde meâlen "Temiz Peygamberin doğumunu

4 Bayrı, *a.g.e.*, s. 4.

5 Şairin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, İstanbul 2011, s. 641-649; Müjgân Cunbur, *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri*, Ankara 2011, s. 260-263.

anmak isteyen kişi iki cihanda da Allah'a ulaşır. Hz. Peygamber'in ruhuna salat ve selam edenin ve ondan (hayatından) haberdar olan kişinin Allah nezdinde büyük ecri vardır. *Mevlid*'i okuyanın da işleri kolaylaşır. Mevlid'e hürmet edene Allah rahmet eder.” diyen Fatma Kâmile Hanım kendisine seslenerek; “Ey Fatma, sen de ona saygı göster ki, sana şefaati olsun.” diyerek eserini yazma sebebini zımnen ifade etmiş olur:

*Fâtıma kıl sen de aña ihtirâm
Tâ şefî' olsun saña hayru'l-enâm (9)*

Fatma Kâmile Hanım eserinin mukaddimesinde ise küçük yaşlarından beri büyük âlimlerin kaleme aldığı pek çok eseri okuması ve mevlid törenlerinde bulunmasından hareketle bir mevlid yazma işine “cesaret” ettiğini söyler. Farklı ifadelerle olsa da diğer mevlid yazarlarında da gördüğümüz “Mevlidinin aslında neşre lâayık bir tarafı olmadığı ama yine de buna cür'et ettiği” vb. tevazu cümlelerini burada da görürüz.

Mukaddimedede bize ilginç gelen ve dikkat çekmek istediğimiz husus ise şu cümle olmuştur:

“Bu eser-i nâ-çizânem gûşe-i 'ismet-hânedede kendü zâde-i tab'-ı 'âcizânem olduğu cihetle mensûb olduğım sınıfa nazar olunupzuhûr iden noksânın 'afv olunması müstercâdır.”

Fatma Kâmile Hanım burada eserini inceleyip onda kusur bulacak kişilerden, eserin ne şartlarda yazıldığını da hesaba katmalarını istemektedir. Bu şartları da, “evinde”, “kendi kişisel imkânları ve şairiyeti” çerçevesinde ve hassaten “bir kadın olması” olarak sıralar. Yani şair, eserinde bir takım kusur ve noksanların olabileceğini belirtip ama bunları tespit edenlerin de “evinde oturan bir hanımın kıt imkânlar dâhilinde” yazdığı bu esere çeşm-i insafla bakmalarını rica etmektedir.

Eser, diğer pek çok mevlid gibi aruzun fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır.

Bütün eser boyunca tekdüze olarak bu kalıbın korunduğu *Hâdiyyü'l-Cinân*'da nazım şekli bakımında farklı bir durum ise 90-93. beyitler arasında dört beyit tutarında ve aynı vezinde gazel şeklinde bir kafiye farklılaşmasının bulunmasıdır. Eserin elimizdeki yegâne nüshası olan matbu nüshadaki beyit sayısı 223'tür.

Edebiyatımızın -bilinen- tek kadın mevlid yazarı olan Fatma Kâmile Hanım, eserindeki bölümleri üç yerde geçen Arapça başlıklarla tanıtmıştır. Sadece ana bölümlerde konulan bu başlıklar muhtevayı tanıtmada yetersiz kalmaktadır. Eserin konularını tasnif ettiğimizde beyitlere göre şöyle bir dağılım karşımıza çıkmaktadır:

Mevlidin fayda ve faziletleri (1-9. beyitler); tevhîd (10-21. beyitler); naat (22-29. beyitler), Hz. Muhammed'in nurunun yaratılması (30-41. beyitler); Hz. Âmine'nin hamile kalması (42-54. beyitler); Hz. Muhammed'in doğumu (55-68. beyitler); doğumla birlikte görünen harikulâdelikler ve mucizeler (69-106. beyitler); Hz. Muhammed'in güzel ahlakı (107-136. beyitler); Hz. Muhammed'in hastalanması, ashabıyla vedalaşması, Cebrail'le görüşmesi ve vefatı (137-212. beyitler); Dua (213-222. beyitler).

Eserin Süleyman Çelebi'nin Eseriyle Karşılaştırılması

Fatma Kâmile Hanım da Süleyman Çelebi'den hem etkilenmiş hem yararlanmışır. Gerek vezin, gerekse nazım şekli bakımından selefinin yolundan giden şaire, tıpkı Süleyman Çelebi gibi mesnevî nazım şeklinin tekdüzeliğini kırmak adına eserini farklı nazım şekilleriyle süslemiştir. Vasita beyti hususunda da *Vesîletü'n-Necât* tesiri açıkça kendini göstermektedir.

Fatma Kâmile'nin Süleyman Çelebi'den etkilenmesi o denli şiddetli olmuştur ki, şair kimi beyitleri aynen ondan aktarmakta bir beis görmemiştir.⁶ Bütün eseri beyit beyit karşılaştırmaksızın sadece şüphelendiğimiz kimi beyitleri mukayese ettiğimizde şu üç beytin aynen tekrarlandığını tespit ettik:

İrdi İbrâhîm ü İsmâ'il'e hem
Söz uzanur mâ'adâsın der isem
Geldi çün ol rahmeten li'l-âlemîn
Vardı nûr anda karâr etdi hemîn
Ol rebî'u'l-evvel ayın nicesi
On ikinci gice isneyn gicesi

6 Fatma Kâmile Hanım'ın eserinde başka mevlidlerden de alıntılar yaptığı dikkat çekmektedir. Mesela aşağıdaki beyitlerin de İpsalalı Ebu'l-Hayr'ın beytinin ilk iki beyti olması, eserin orijinalliğine dair şüpheler uyandırmaktadır (Bkz. Günşen 2004: 153): Allah adıyla söze başlayalım / Ma'rifet bâğında gül aşlayalım (13) // Allah adıyla tualım her işi / Tâ ki kalbiñ ref' olunsun teşvîşi (14).

Her iki eseri muhteva yönüyle karşılaştırdığımızda iki önemli farklılık olarak Fatma Kâmile'nin eserine tevhidle değil mevlid okumanın ve okutmanın yaralarından bahseden kısa bir bölümle giriş yapmasını ve “miraç” bölümüne yer vermeyişini görürüz. Eserini Süleyman Çelebi'ninkine göre oldukça muhtasar tutan şair elbette konuları daha kısa anlatmıştır. Dil, üslûp, lirizm ve edebî çeşni gibi hususlarda da hiç şüphesiz -diğer mevlidler gibi- *Vesiletü'n-Necât*'a yaklaşamamıştır.

Hâdiyyü'l-Cinân'ın en azından kendi yazıldığı bölgede, okunup okunmadığı hakkında bir bilgi sahibi değiliz. Ancak şu beyitten, şairenin, mevlidinin *Süleyman Çelebi Mevlidi* gibi “okunması arzusunda olduğunu anlamak mümkündür:

*Eylese anı kırâ'at bir kişi
Dehrde âsân olur cümle işi*

Eserin Dil ve Anlatım Özellikleri

Fatma Kâmile, yukarıda temas ettiğimiz gibi “mukaddime”de zımnen, öğrenme ve kendisini geliştirme konusunda imkânlarının kısıtlı olduğunu ima eder tarzda “hanım olması itibarıyla” okurların kendisini mazur görmelerini talep etmektedir. Dolayısıyla eseri değerlendirirken gerçekten önemli bu hususu göz ardı etmemek gerektiği kanaatindeyiz.

Şairin bazı beyitlerde Türkçe ifade kusurlarına düştüğünü görüyoruz. Ancak zaten kendisi mukaddimedeki ifadeleriyle bunun tabii karşılanması gerektiğini peşinen söylüyor. Farsça tamlamaların ve Arapça kelimelerin yok denecek kadar az olması, uzun tamlamalara hiç yer verilmemesi eserin anlaşılacak için yazıldığı, buradan da şairin eserini geniş kitlelerin anlayıp okuyabilmesini amaçladığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

Fatma Kâmile Hanım'ın eserine nazım tekniği bakımından baktığımızda ise kafiyeyle değil de vezinle ilgili kimi kusurlarının olduğu dikkatten kaçmamaktadır.

Eserin yazma bir nüshasına rastlanmamıştır. Basım yeri belirtilmeyen, Arap harfleriyle ve taş baskıyla yapılan tek baskısının kapağında “*Mevlîd-i Şerîf: Hâdiyyü'l-Cinân*” ibaresi yer almakta olan eser, h. 1306 yılında basılmıştır (1888/89) denmektedir. Basıldığı yer veya matbaa adı da kayıtlı değildir.

*Hâdiyyü'l-Cinân***MUKADDİME**

Hamd-i bî-gâye ve senâ-yı bî-nihâye ol Mevlâ'ya olsun ki benî Âdem'i hayvânât-ı sâ'ireden kuvve-i nâtıka ile mümtâz buyurmuşdur. Ve salât-ı bî-pâyân ve selam-ı bî-kerân ol Resûl-i ins ü cân ve ol ashâb ve etbâ'-ı mânend-i cân hazretlerine lâyıık ve şâyestedir ki evveli beyne'l-enbiyâ-yı zî-şân sânisî beyne'l-akrân-ı şerî'at-ı ebediyye ile ve sa'âdet-i sermediyye ile ser-firâz olmuşlardır. Ba'dezâ işbu 'asr-ı ma'ârif-i hasru's-sultânu'l-gâzî 'Abdu'l-hamîd Han-ı Sâni hazretlerinde envâr-ı ma'ârifîñ âfâk-ı cihâna intişârı uğrunda meşhûd-ı dîde-i ibtihâcım olan teşvîkât-ı cihân-derecât-ı şehriyârîleri eser-i celîli ile erbâb-ı iktidârîñ mevki'-i initişâra vaz' itdiği nice mü'ellefât-ı manzume vü mütâla'ası ve hâl-i sıgarından bu âna degin ekseriyâ mecâlis-i mevlûd-i şerîf-i Muhammedîde bulunması bu za'îfe Balkesrîli Fâtıma Kâmile Keşkek-zâde'ye mü'ellifin-i kirâma pey-revlik şerefini ihrâza medâr-ı teşvîk olduğından *Hâdiyyü'l-Cinân* ismiyle müsemmâ bir mevlûd-i şerîf rişte-i nazma çekmeğe cesâret eyledim. İşbu eser-i nâ-çizânem gerçi enzâr-ı 'âleme 'arz olunmaga şâyân degilse de ancak benât-ı 'iffet sıfât-ı cisme ber-güzâr olmak için ashâb-ı çeşm-i insâfa takdîme cür'et eyledim. Bu eser-i nâ-çizânem gûşe-i 'ismet-hânede kendü zâde-i tab'-ı 'âcizânem olduğu cihetle mensûb olduğım sınıfa nazar olunup zuhûr iden noksânîñ 'afv olunması müstercâdır.

Ve min Allahi't-tevfik

Mevlûd-i Şerif

- 1 Kim dilerse mevlûd-i pâk-i Resûl
Her dü 'âlemde bulur Hakk'a vusûl
- 2 Meclis-i mevlûdda her kim ki müdâm
Rûh-ı pâk-i Ahmed'e itse selam
- 3 Hâline ol kimseniñ olsañ habîr
Dergeh-i Hak'da bulur ecr-i kesîr
- 4 Eylese anı kırâ'at bir kişi
Dehrde âsân olur cümle işi
- 5 'Aşk-ıla diñlerse anı hâss u 'âm
Gark olurlar rahmet-i Hakk'a tamâm
- 6 Anlarıñ kalbine olmazsa riya
Cümlesin makbûl ider ol Kibriyâ
- 7 Sen de ta'zîm eyle aña ey ahî
Tâ saña itsün şefâ'at ol sehî
- 8 Mevlûdine kim iderse hürmeti
Hak te'âlâ aña eyler rahmeti
- 9 Fâtıma kıl sen de aña ihtirâm
Tâ şefî' olsun saña Hayru'l-enâm
- 10 *Ger dilersiz bulasız zevk-i müdâm*
Rûh-ı pâk-i Ahmed'e idiñ selam
- 11 Besmeleyle eyleyelim ibtidâ
Tâ bize virsün selâmet ol Hudâ
- 12 Besmeleyle ismini yâd idelim
Ba'dezâ güftârı bünyâd idelim
- 13 Allah adıyla söze başlayalım
Ma'rifet bâğında gül aşlayalım
- 14 Allah adıyla turalım her işi
Tâ ki kalbiñ ref' olunsun teşvîşi

- 15 Allah adın derd ile yâd idelim
Hazretinde âh u feryâd idelim
- 16 Zikr iderse kim ki Allah adını
Soñ nefesde bula îmân dadını
- 17 Her kim Allah adını mu'tâd ola
Cân u cismi nârdan âzâd ola
- 18 Ferd ü mutlakdır aña yokdur nazîr
Hükmine dahl eylemez hiç bir vezîr
- 19 Ol ganîdir aña muhtâcdır kamu
Cümle 'âlem andan umarlar umu
- 20 Kullarına rahmeti çok pâdişâh
'Abdine cennet virendir ol İlâh
- 21 'Âleme irsâl itdi Mustafâ
Hem aña virdi kitâb-ı pür-safâ
- 22 Bizleri tuğyândan kurtardı ol
Hakk'ı izhâr eyleyüp gösterdi ol
- 23 Ümmeti hakkında güftârı kabûl
Ahmed ü Mahmûd'dur ol pür-usûl
- 24 Ümmet-i merhûneye oldur şefî'
Kim ki Mevlûd'in okur oldur refî'
- 25 Bulmak isterseñ dem-â-dem 'izzeti
Dâ'imâ mevlûdine kıl hürmeti
- 26 Kim ki râh-ı 'aşka i'tâ itdi cân
Kim ki dûr oldı aña cây-ı emân
- 27 Cümle peygamber dahi Fahr-i Cihân
Nûrları oldı cihân içre 'ayân
- 28 Anlarıñ nûrı için yâ Müste'ân
Dilde 'aşk-ı Ahmed'i kıl müstebân

Li'l-lâhi'l-fâtihá

- 1 Cân u dilden itmeliyiz âh u zâr
Tâ ki nûrullâh ile dilde karâr
- 2 Çünki îcâd itdi dünyây[1] Hudâ
Virdi Âdem ile zînetler aña
- 3 Cebhe-i Âdem'de izhâr itdi nûr
Nûr-ı Ahmed'dir didi bu ol Gafûr
- 4 Bu habîb-i Müste'ân'ın nûrıdır
Bu resûl-i ins ü cânın nûrıdır
- 5 Rahmet olmakdan için bu ümmete
Ol gelür âhir zamânda sûrete
- 6 Kim aña itse mahabbet bî-gümân
Gark-ı nûrullâh olur ol kadr-dân
- 7 Soñra Havvâ alınına itdi güzer
Turmayup andan dahi itdi sefer
- 8 İrdi İbrâhîm ü İsmâ'il'e hem
Söz uzanur mâ'adâsın dîr isem
- 9 Geldi çün ol Rahmeten li'l-'âlemîn
Vardı nûr anda karâr itdi hemîn
- 10 Bildiñiz mi aslını ol ser-veriñ
Hak habîbi Mustafâ-yı enveriñ
- 11 Bak nasıl sultândır ol Mustafâ
Ba[k] nasıl hakandır ol reh-nümâ
- 12 Bâ'is-i kevneyn olmuş hilkati
Rahmet-i dâreyn olmuş bi'seti
- 13 *Ârzû itseñ eger râh-ı necât
Rûh-ı pâk-i Ahmed'e eyle salât*
- 14 Bir gün Allahu te'âlâ n'eyledi
Cebra'il'e böylece emr eyledi
- 15 Şöyle Allah'ın habîbi Mustafâ
Ol mürüvvet ma'deni kân-ı safâ

- 16 Bu gice düşdi anası rahmine
Ol urur merhem günâhlar zahmına
- 17 Artırın tâ'atınız cümle bu şeb
Eyleyiñ tâ'atınız bâ-sadedeb
- 18 Hûr u gılmân açdı bâb-ı cenneti
Saçdılar hadd ü hisâbsız rahmeti
- 19 Cümle gök ehli inüp de sâf sâf
Âmine'niñ hânesin kıldı tavâf
- 20 Ol zamân ki düşdi mâder rahmine
Merhem oldı cümle ümmet zahmına
- 21 Ka'be üstinde turup da bir melek
Gûş itdi nâlesin ehl-i felek
- 22 İtdi i'lâ müjde-i Peygam-beri
İstimâ' itdi sesin ins ü perî
- 23 Didi kim 'âlemlere rahmet gelür
Ümmetiñ âlâmına sıhhat gelür
- 24 Âmine bu müjdeyi gûş eyledi
Ol sebebden neş'eler nûş eyledi
- 25 Müjdeler olsun saña yâ Âmine
Gevher-i yektâya olduñ hâzine
- 26 *Ger dilersiz bulasız zevk-ı müdâm
Rûh-ı pâk-i Ahmed'e idiñ selam*
- 27 Diñle imdi mefhar-i cümle enâm
Mâderinden nice togdı ol hümâm
- 28 Ol Rebî'u'l-evvel ayıñ nicesi
On ikinci gice isneyn gicesi
- 29 Cennet-i a'lâ kapusın açdılar
Rûy-ı arza misk ü 'anber saçdılar
- 30 Aldı Cebrâ'îl cinândan üç 'alem
Ka'be'ye dikdi birin ey muhterem

- 31 Digerin maşrıkda merkûz eyledi
Garba gayrın hikmet-âmûz eyledi
- 32 Mefhar-i cümle halâyık Mustafâ
Makdem-i hulkı idince pür-safâ
- 33 Diñle imdi kim ne didi mâderi
'Âleme gelmek dilerken mefharı
- 34 Bir bölük hûr oldığı ânda 'ayân
Nûr-ı Hakk oldu evimde müstebân
- 35 Didiler müjde saña ey dürr-dân
Şimdi geldi 'âleme ol kadr-dân
- 36 Devlet-i bâkîye irdiñ bî-gümân
Toğacaktır bu gice Fahr-i Cihân
- 37 Cânıma geldikde nân-ı ıztırâb
Virdiler bir su misâl-i şehd-i nâb
- 38 Berfden biñ kat idi rengi sefid
Lezzeti şekkerde hiç olmaz be-dîd
- 39 Nûş idince cânım oldu gark-ı nûr
Sînem oldu gark olmakda tûr⁷
- 40 Tâ'ir-i kudsî gelüp ey düstân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân
- 41 Toğdı ol sâ'atde ol nûrdan vücûd
Toğdığı dem Allah'a kıldı sücûd
- 42 Didi ümmetimi 'afv it yâ Mu'în
Tâ ki olsunlar cehennemden emîn
- 43 Toğdığı dem hâhiş itdi ümmetin
Sen nasıl terk eyliyorsuñ sünnetin
- 44 Ümmetinden kıl Hudâyâ bizleri
Her dem eyle pür-'atâyâ bizleri

7 Vezin kusurlu. Beyitten bu şekliyle bir anlam da çıkmamaktadır.

- 45 Lutf idüp göster bize didârını
Kalbimiz içre koyup envârını
- 46 ‘Afv it ‘ısyânımız yâ Kibriyâ
Dergehiñden eyleriz böyle recâ
- 47 *Ârzû itseñ eger râh-ı necât*
Rûh-ı pâk-i Ahmed’e it es-salât
- 48 ‘Âleme pâ-zen olunca Mustafâ
Cümle ‘âlem söylediler merhabâ
- 49 ‘Arş u kürsî nüh felek ser-tâ-be-pâ
Cümle oldem söylediler merhabâ
- 50 Hûr u gılmân-ı cinân-i Kibriyâ
Oldı hem-dem söylediler merhabâ
- 51 Birbirine müjde virdi her melek
Şevkden raks eyledi cümle felek
- 52 Ka’be secde eyleyüp de ol zamân
Didi toğdı mefhar-i cümle cihân
- 53 Didi ‘Abdu’l-muttalib yâ Âmine
Oğlumun âgâh it encâmına
- 54 Heybet-ile bir sadâ geldî aña
İzn yokdur hâneye girmek saña
- 55 Hâneye gelmekdedir hûr-ı cinân
Ârzû idüp ziyâret bî-gümân
- 56 Vardı ‘Abdu’l-muttalib’de rü’yete
Üç gün üç gice varınca gâyete
- 57 Çün derûn-ı hâneye basdım kadem
Gördi olmuş sû-be-sû misl-i İrem
- 58 Gördiği ânda rûh-ı Ahmed’de nûr
Hâne-i kalbi bulundu pür-sürûr
- 59 Didi kim yâ Âmine müjde saña
Virdi bu nûrı saña ol Kibriyâ

- 60 Kim bu dünyânıñ yüzinde bu oğul
Buña beñzer ‘âleme gelmiş degül
- 61 Âmine hatun varup görüp anı
Gonca-i handânveş oldı cânı
- 62 Gördi kim rûyı anıñ reyhândır
İnsi ü cinne kendisi sultândır
- 63 Kâmeti mânend-i tûbâ-yı cinân
Dişleri incü gibi rahşândır
- 64 Bûyı misk ü rûyı verd-i pür-safâ
Hem tudağlı la’l-i hûb-’unvândır
- 65 Hâsılı ol mefhari ‘âlemleriñ
Ârzûmend oldığrı rıvândır
- 66 *Ger dilersiz bulasız zevk-i müdâm*
Rûh-ı pâk-i Ahmed’e idiñ selam
- 67 İşbu ahvâli tuyunca hâss u ‘âm
Oğlumı itdi ziyâret bi’t-tamâm
- 68 Gördiler kim bir ‘aceb oğlandır
Nice oğlan rahmet-i Rahmân’dır
- 69 Rûyımı bir kez gören hayrân olur
‘Aşkdan bülbül gibi nâlân olur
- 70 Kavlini duysa melek şâdân olur
Fi’lini görse beşer handân olur
- 71 Halk-ı ‘âlem böylece gûyân olur
Kim yüzün görse işi âsân olur
- 72 Kimse nâ’il olmamış bu devlete
Kimse vâsıl olmamış bu rif’ate
- 73 Kesmek isterken o mâhıñ göbeğin
Gördiler kudretle kesilmiş tenin
- 74 ‘Âleme geldikde ol mahtûn idi
Cân u cismi nûr ile meşhûn idi

- 75 Sürmelenmişdi o şâhîñ gözleri
Rûy[1] meh-rû şekker idi sözleri
- 76 Ehl-i Mekke añladılar bî-mekân
Budur olan server-i peygamberân
- 77 İşbu sözi diñleyiñ ey hâss u ‘âm
Mevlûdini eyledik bunda tamâm
- 78 *Ger dilersiz bulasız zevk-i müdâm
Rûh-ı pâk-i Ahmed’e idiñ selam*

Der-Beyân-ı Ahlak-ı Resûlullâh Sallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem

- 1 Diñle imdi şevk ile hulk-ı resûl
Bak ne rûtbe zât idi ol pür-usûl
- 2 İşit imdi nice viridi ol halîl
Ol Resûl-i pâke evsâf-ı cemîl
- 3 Bak ne rûtbe aña ikrâm eyledi
İns ü cinni hükmine râm eyledi
- 4 Göñli alçak idi vü kadri ‘azîm
Sözleri şîrîn cemâliydi na’im
- 5 Misli olmaz rûy-ı ‘âlemde anıñ
Misli gelmez ibni âdemde anıñ
- 6 Halk-ı ‘âlemden ol idi müctebâ
Hoş görüp de ol geyer idi ‘abâ
- 7 Hem tevâzu’ hem kanâ’atdı işi
Arpadandı etmegi vü hem aşı
- 8 Ârzû-yı nefse hergiz uymadı
Bu cihânıñ lezzetini tuymadı
- 9 Hem toyunca yimedi nân-ı helâl
Ol sebebden oldı ol kân-ı kemâl
- 10 Nezdine gelse eger bay u gedâ
Rahm iderdi cümleye ol müctebâ

- 11 Kimse görse rûyını ey dûstân
Gül gibi her dem olurdu şâdımân
- 12 Zikr iderdi Hâlık'a şâm u seher
Va'dinî incâz iderdi bî-keder
- 13 Meclise dâhil olunca Mustafâ
Nerde olsa meks iderdi dâderâ
- 14 Öyle bir 'âlî-nesebdir ol resûl
Kizb-i güftâr itmedi 'ömrinde ol
- 15 Kendi na'leynin dikerdi bî-gümân
Tesviye eylerdi her emrin hemân
- 16 Hasta hâlinde sorup da dâ'imâ
Hâlin eylerdi anîla pür-safâ
- 17 Uyumazdı bir zamân gaflet ile
Dâ'imâ meşgûl idi tâ'at ile
- 18 Toğdığı ândan beri ol Mustafâ
Cümle hâcâtı ider idi revâ
- 19 İsm-i Hakk'ı zikr iderdi dâ'imâ
Lutf-ı Hakk'a şükr iderdi dâ'imâ
- 20 Hak didi ki tağı altun eyleyem
Nezdiñi altunla meşhûn eyleyem
- 21 Her nere 'azm eyleseñ yâ Mustafâ
Hem-dem olsun zâtîña yâ müctebâ
- 22 Ol Habîbullâh didi yâ Zu'n-ni'am
Ben bu fakra ümmetim-çün râzîyam
- 23 Fâkaya sabr eylerim ümmet için
Nân-ı huşke râzîyam rahmet için
- 24 Çünkü bu rütbe severdi ümmeti
Sünnetin icrâ idüp bul rahmeti
- 25 Ümmet iseñ anîñ ahlâkını tut
Tâ ki ümmetlik bula sende subût

- 26 Çünki olduñ hulk-ı Mahmûd'a habîr
Emrine münkâd olup da ol sabîr
- 27 İşte virdim ben saña toğru cevâb
Kimse itmezse o zâta intisâb
- 28 Rûz-ı mahşerde olup da dil kebâb
Nâr-ı dûzahda bulur renc u 'azâb
- 29 Dâ'imâ budur du'âmız zâtıña
Yâ Hudâ kıl bizleri ümmet aña
- 30 Hem tazarru' eyleriz kim ey Kadîr
Bizlere itsün şefâ'at ol münîr
- 31 *Ger dilersiz bulasız zevk-i müdâm
Rûh-ı pâk-i Ahmed'e idiñ selam*

**Vefât-ı Resûlullâh Sallallâhu 'Aleyhi
Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem**

- 1 Mustafâ'niñ rihletin idem beyân
Tâ ki anıñ âteş-i hicriyle yan
- 2 Şerh olundukda bu hâl-i cân-güdâz
Âsımân u ehli eyler ihtizâz
- 3 Kim ki andan içün itse âh u zâr
Cennet-i a'lâda olsun ber-karâr
- 4 Mescid içre meks iderken Mustafâ
Şeh-per-i Cibrîl oldı rû-nümâ
- 5 Didi ki Mevlâ saña itdi selam
Dir saña müştâk oldum ey hümâm
- 6 Didi ol-dem ümmetim hâli n'ola
'Azm iderlerdi 'aceb toğrı yola
- 7 Söyledi kim yâ Bilâl eyle haber
Ârzû eyler gönül itmek sefer
- 8 Sahbınıñ geldigini gördi Resûl
Çıkdı minber üstine ol pür-usûl

- 9 Hak te'âlâ'ya idüp hamd u senâ
Bi'setinden bahs itdi ba'dezâ
- 10 Söyledi ashâbına fermân ile
'Âmil oluñ hazret-i Kur'an ile
- 11 Hâzır oluñ gelmeden emr-i Hudâ
Fâ'ide virmez nedâmet ba'dezâ
- 12 Evvel ashâba nasîhat eyledi
Beytine soñra 'azîmet eyledi
- 13 Cümle ashâb eyledikde âh u zâr
Seb'a-i elvânı oldu bî-karâr
- 14 Nâ-mizâcken hânede ol Mustafâ
Ol Bilâl itdi ezâna ibtidâ
- 15 Söyledi ol-dem Bilâl'e ey latîf
Cân u cismim bu zamân oldu za'îf
- 16 Söyle Bû Bekr'e ola kavme imâm
Tâbi' ola aña ashâbım tamâm
- 17 Gûş idince işbu güftârı Bilâl
'Âlemi itdi o dem hüzn iştîmâl
- 18 Çün namâza turdı ol 'âlî-nihâd
Kalmadı sabrı elin itdi gûşâd
- 19 İşbu hâle cümle ashâb-ı kirâm
Âh u feryâd eylediler ey hümâm
- 20 Âh u feryâdı tuyunca Mustafâ
Ehline itdi o dem öyle nidâ
- 21 Mescide lâzım 'azîmet eylemek
Bir dahi ashâba rü'yet eylemek
- 22 Mescide götürdiler ol serveri
Sahbınıñ efgân iderdi her biri
- 23 Çün namâzı kıldı ol Hayru'l-enâm
Söyledi ashâbına böyle kelâm

- 24 Hâlık'a zikr eyleyüp subh u mesâ
Tâ bulasız nâr-ı dûzahdan rehâ
- 25 Mihnet-âbâd olduğundan bu cihân
Olmalı 'âlemde hikmet iktirân
- 26 Hem didi ashâbına Hayru'l-enâm
Ümmete îsâl idiñ benden selam
- 27 Ger baña itse mahabbet ümmetim
Cânı-âsâ sevmelidir sünnetim
- 28 Bunca emr ü nehy itdikde beyân
Hâne-i mes'ûdına geldi hemân
- 29 Fâtıma karşı varup da agladı
Boynına babasınıñ kol bağladı
- 30 Âh ile didi ki ey cânım baba
Göñlümüñ teşnesi cânânım baba
- 31 Sen gidince bu cihânı n'itmeli
Sen yok oldukda bu cânı n'itmeli
- 32 Mustafâ didi aña yâ Fâtıma
Söylerim böyle saña yâ Fâtıma
- 33 İtmeyüp kimse bu 'âlemde karâr
Dâr-ı 'ukbâda olurlar neş'e-dâr
- 34 Kim kazâya sabr itse i'tiyâd
Her dü 'âlemde olur ol ber-murâd
- 35 Söyleşirken geldi ol-dem Cebrâ'il
Didi gönderdi saña rahmet Celîl
- 36 Dergeh-i Hakk'a seni da'vet ider
Ümmet ü ashâbıña rahmet ider
- 37 Geldi 'Azrâ'il kapuya yâ resûl
Hâneye girmek diler var mı kabûl
- 38 Didi kim sabr eylesün ol nîk-hû
Tâ ki ehlimle olayım rû-be-rû

- 39 El-vedâ' eyler iken ashâbına
Hem dahi mevcûd olan ahhâbına
- 40 İşbu demde Azra'îl idüp nidâ
Didi kim ey nûr-ı 'arş-ı Kibriyâ
- 41 İzniñiz var mı huzûra girmeğe
Bâ-hezârân şevk-i nûra girmeğe
- 42 Fâtıma didi ki hastadır Resûl
Rûz u şeb âh eyleriz ey pür-usûl
- 43 Didi gitmem beyte dâhil olmadan
Dergeh-i Mahmûd'a vasıl olmadan
- 44 Fâtıma didi ki ey sâhib-neseb
Beyte girmek hâhiş eyler bir 'Arab
- 45 Mustafâ didi ki ey rûh-ı revân
Sen 'Arab sanma anı illâ amân
- 46 Oldur âfâkı iden zîr ü zeber
Oldur iden işbu nâsı bî-peder
- 47 İsmi anıñ 'Azra'îl'dir bî-gümân
Kimse destinden anıñ bulmaz amân
- 48 Aç kapıyı tâ eve dâhil ola
Sohbet-i ma'şûkına vâsıl ola
- 49 Hâneye dâhil olunca Azra'îl
Mustafâ sordu aña bu kavli bil
- 50 Kabz mı yoksa ziyâret mi merâm
Cümlesin îzâh it ey nîk-nâm
- 51 Didi maksûdum ziyâret itmedir
İzn olursa kabz idüp de gitmedir
- 52 Çün Resûlullâh işitdi bu sözi
Eşk-i hasretle tolu oldı gözi
- 53 Didi Azra'îl nedir işbu figân
Çün seni ister Hudâ-yı ins ü cân

- 54 Ümmetim-çün ağlarım didi hemân
Ümmetim-çün eylerim âh u figân
- 55 Çeşmimi pür-hûn eyler ümmetim
Anları kurtarmadır bu himmetim
- 56 Cebrâ'îl ol-dem yere itdi nüzûl
Didi Mevlâ böyle dir ey pür-usûl
- 57 Şer'iñe bir kimse ki münkâd ola
Âteş-i nîrândan âzâd ola
- 58 Görmeyüp rûz-ı kıyâmetde 'azâb
Pâ-zen-i Firdevs ola tâ bî-hisâb
- 59 *Ârzû itseñ eger râh-ı necât*
Rûh-ı pâk-i Ahmed'e eyle salât
- 60 Azra'îl'e söylediği Mustafâ
Gönlümüñ hüznü gidüp buldı safâ
- 61 Hakk'ıñ emri ne ise eyle baña
Tâ 'azîmet eyleyem andan yaña
- 62 Hakk'a vâsıl olmaga rûh-ı revân
'Aşk ile Allah idüp de virdi cân
- 63 Fâtihu'l-Hayber didi ki dâderâ
Bir iki söz söyledi ol reh-nümâ
- 64 Söylediği kavli ısgâ eyledim
Ba'dezâ ashâba i'lân eyledim
- 65 Söyledi kim ümmetim yâ Kibriyâ
Âteş-i nîrândan eyle rehâ
- 66 Rihlet idince cihândan Mustafâ
Kim bulur âyâ fenâ içre bekâ
- 67 Cân-ı Ahmed çünki pervâz eyledi
Nâleye ashâbı âgâz eyledi
- 68 Derd ile sıddîk-ı mahmûdu'l-hısâl
'Âlemi itdi tamâmet iştimâl

- 69 Destine şemşîrini alup ‘Ömer
Söyledi kim ki baña virse haber
- 70 Tîğla kat’ eyleyüp de başını
Arza irsâl itmeliyim başını
- 71 Siyyemâ ‘Osmân-ı me’vâ-yı hayâ
Âh ile dünyâyı itdi ber-hevâ
- 72 Kâli’u’l-Hayber ‘Aliyy-i şeh-süvâr
Âteş-i hasretle oldı bî-karâr
- 73 Hâsılı bi’l-cümle sahb-ı Mustafâ
Âh u efgân itdiler subh u mesâ
- 74 Fûrkat-i Mahmûd ile ey dûstân
İtmeliyiz biz dahi âh u figân
- 75 Tâ ki ol Hallâk-ı arz u âsımân
Bizleri cennetle itsün şâdımân
- 76 *Ger dilersiz bulasız zevk-i müdâm
Rûh-ı pâk-i Ahmed’e idiñ selam*
- 77 Yâ İlâhî ol Muhammed hurmeti
Ol şefâ’at kâmi Ahmed hurmeti
- 78 Enbiyâlar evliyâlar hurmeti
Asfiyâlar etkiyâlar hurmeti
- 79 Çâr yâr-ı hâne-dânîñ hurmeti
Âl u evlâdı sahâbî hurmeti
- 80 Zâtıña ‘âşık olanlar hurmeti
Yoluña sâdık olanlar hurmeti
- 81 Nefse uyup eyledik nice günâh
Kesmeyiz senden ümîdi yâ İlâh
- 82 Dertliyiz dermâna geldik yâ Kerim
Senden özge bizlere yokdur hekîm

- 83 Sen didiñ *lâ taknatû min rahmeti*⁸
Çünkü olduk biz Muhammed ümmeti
- 84 Sen seversin mücrimi ‘afv itmegi
İstemezsin kimse mahrûm gitmegi
- 85 Fâtıma’yı dahi ‘afv it yâ İlâh
Cümle dertli kullara sensin penâh
- 86 *Ger dilersiz bulasız zevk-i müdâm*
Rûh-ı pâk-i Ahmed’e idiñ selam

8 *lâ taknatû min rahmeti*: “Rahmetimden ümidinizi kesmeyiniz.” “Allah’ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz.” mealindeki Zümer suresi 53. âyetinin bu bölümü, “min rahmetillâh” olan son kelimesi farklı olmak üzere iktibas edilmiştir.

MEHMED FEVZİ EFENDİ VE MEVLİDLERİ

■ Prof. Dr. Mustafa UZUN*

Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şâiri:

Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri

Son devir Osmanlı ulemasının en velud müelliflerinden biri olan Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi (v. 1318/1900), yaşadığı asrın başında ilmî ve edebî çevrelerde olduğu kadar, Balkanlar'dan Anadolu ve Arabistan'a kadar uzanan geniş Osmanlı coğrafyasında müderrislik, kadılık, nâiplik, müftülük gibi idarî görevlere ek olarak vâizlik, hatiplik, dua-hanlık gibi hizmetlerde de bulunmuş bir isimdir. Resmî vazifeleri ne olursa olsun bulunduğu yerlerdeki medrese ve camilerde çeşitli daima dersler okutmuş; dinî, ilmî, fikrî, ahlaki ve içtimai meselelerde çeşitli seviyelerde Türkçe, Arapça, Farsça kitap ve risaleler telif etmiştir. Bu faaliyetleriyle çalıştığı bölgelerdeki ahali, ulema ve devlet ricali arasında değerli şahsiyetlerden biri olarak tanınmıştır. Dikkate değer şair hüviyetinin yanında ayrıca mevlid konusundaki düşünceleri ve Süleyman Çelebi tesirinde kaleme aldığı mevlidleriyle de XX. yüzyıl Türk-İslam edebiyatının önemli isimlerinden biridir. Bu bakımdan onun bu yönü ve bu konudaki eserleriyle bir *Mevlid Güldestesi*'nde yer alması pek isabetlidir.

Fevzi Efendi ayrıca, İslam'ı, Müslümanları ve onların değerlerini sarsmaya yönelik yayınlara karşı reddiye mahiyetinde mücadele eserleri kaleme almış bir müelliftir. Bir âlim ve din adamında bulunması gereken bu gibi özellikleriyle akranı arasında temayüz eden bu önemli sima, pek çok emsali gibi o da günümüzde maalesef unutulmuş görünmektedir.

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Bu sebeple yıllar önce, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 'nde kaleme aldığımız bir madde¹ ile bu zatın isminin ve eserlerinin günümüz literatürüne girmesi yolunda ilk adımı atmıştık. Ayrıca 1996 yılında hazırlayıp yayımladığımız bir çalışmada da hayatını ve dinî mesnevîlerini genişçe konu edinmiştik.² Bu Osmanlı âlim ve şairinin, aradan geçen yıllara rağmen hâlâ Türk-İslam edebiyatı sahasında lâyük olduğu yeri almadığını görünce, Bursa'da Süleyman Çelebi ve Mevlid-ler konusunda yapılan toplantıya³ bir tebliğle katılarak onun ve mevlid-lerinin ilmî ve edebî muhitlerin dikkatine sunulması yolunda teşebbüste bulunmuştuk. Ancak Süleyman Çelebi'nin samimi bir takipçisi olarak Fevzi Efendi'nin, dinî-edebî pek çok kitabı yanında kendi eserleri arasında da ayrı bir yeri olduğunu belirttiği mevlidleriyle Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı eserleri üzerinde durduğumuz bu tebliğde, zaman darlığı ve eserlerinin çokluğu sebebiyle mevlid metinlerini aktarma imkânı olmamıştı. Bu durumu da bir fâl-i hayr sayarak mevlidlerine yeniden eğilmek ve metinlerini ortaya koymak maksadıyla *MÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 'nde bir makale yayımlamıştık.⁴ Sürdürdüğümüz bu çalışmaların Fevzi Efendi'nin, günümüz akademik çevrelerince daha yakından tanınmasına ve diğer ilmî-dinî ve edebî eserleri üzerinde de yeni incelemelerin yapılmasına vesile olacağı ümidini taşıdığımızı be-

1 Bk. "Fevzi Efendi (Edirne Müftüsü)", *DİA*, XII, 506-509.

2 Bk. Mustafa Uzun, *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri*, İstanbul 1996.

3 *Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu* (17-19 Ekim 2007, Bursa). Bu toplantıda sunduğumuz "Türkçe Mevlid Edebiyatında Dikkatlerden Kaçan Bir İsim: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri" başlıklı tebliğde, (*Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa 2007, s. 297-320.), Fevzi Efendi'nin hayat hikâyesini ana hatlarıyla vermiş, onun özellikle Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı eserlerini kısaca tanıtmış, bir Osmanlı uleması sıfatıyla ilmî ve edebî hüviyetinin öne çıkan yönlerine tebliğ ölçüleri içinde temas etmiştik. Ayrıca onun mevlid okutulması konusundaki düşünceleriyle, Süleyman Çelebi'nin XIX. asırdaki takipçilerinin önde gelenlerinden biri olarak kabul edilmesi gereğine işaret etmiş, kendisinin kaleme aldığı mevlid metinlerini genel olarak değerlendirmeye çalışmıştık. Fevzi Efendi'nin, Kudüs'te kaleme aldığını ve orada basıldığını belirttiği hâlde bazı eserleri gibi henüz yazma veya matbu bir nüshasına ulaşamadığımız Arapça mevlidi hakkındaki araştırmalarımız devam etmektedir. Çalışmalarımız neticelendiğinde ulaştıklarımızı yeni bir makale ile ilim dünyasına takdim etmeyi umuyoruz.

4 Bk. sy. 33 (2007/2), s. 87-128.

lirtmiştik.⁵ Ayrıca onun mevlid okutulmasını teşvik eden eseri yanında, ortaya koyduğu mevlidler, Süleyman Çelebi etkisinin pek yakın zamanlara kadar devam ettiğini de göstermektedir. Onun mevlidleri, mevlid okutulması sırasındaki uygulamalarla zaman içinde şekillenen ve tevşihli mevlid denilen icrâ tarzına göre tertip edilmiş bir örnek olma özelliğini de taşımaktadır. Hatta bu metinlerin konunun mûsikî tarafına ait bazı değerlendirmelere de imkân verecek hususiyetler taşıdığını belirtmekte fayda bulunmaktadır.

- 5 Nitekim bizim çalışmalarımızdan çok sonra, özellikle *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri* (İstanbul 1996), adlı kitabımızın yayımından yıllar sonra Neriman Baybara, *Kureyşî-zâde Mehmed Fevzi Efendi, Hayatı ve Eserleri*, (AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007) adlı çalışmasını tamamlamış, ardından Ömer Yılmaz, önce Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi, (Ankara 2007) adlı kitabı bastırılmış daha sonra bunu genişleterek *Osmanlı Döneminde Tavassul bir Kazasker: Kureyşîzâde Mehmed Fevzi Efendi, Hayatı - Eserleri - Fikirleri* adıyla yayımlamıştır (İzmir 2014). Ömer Faruk Arslan ise “Kureyşîzâde Mehmed Fevzi Efendi'nin Tefsir Risalelerinin Tahlili”, başlıklı yüksek lisans tezinde (Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, 2011, 124 s.) müfessirliğini ele almıştır. Necdet Gürkan Müftü Efendi'nin *Fethu'l-Verde "Şerhu'l-Bürde"* (İstanbul 2011) adlı eserini neşretmiştir. Muhammet Kuzubaş, “Muhammed Fevzi'nin Miftâhu'n-Necât Adlı Eseri (Kasîde-i Bürde Tahmis ve Şerhi)” (*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2007), sy. 1, s.158), Mehtap Erdoğan, “Mehmed Fevzi Efendi'nin Kevâ'ib-i Şi'r ü İnşâ Adlı Eseri ve Bu Eserdeki Şarkıları” (*Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, sy: 5, s. 86-145), Hakan Yekbaş, “Klasik Türk Şiirinde Regâibiyeye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyesi” (*Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (2010,) sy. 42, s. 69-95) ve “Mehmed Fevzi Efendi'nin Mevlid Okumanın ve Dinlemenin Caiz Olduğuna Dair Risalesi” (*Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2010) sy. 14/1, s. 371-398); Nazan Aşık ise “Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin İcmâlü'l-Kelâm Adlı Mevlidi” (*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research* Bahar 2013, cilt: 6 sy: 26, s. 77-91) adlı makaleleri kaleme almışlardır. Nazan Aşık bu makalesinde bizim daha önce neşrettiğimiz *İcmâlü'l-ke'lâm* adlı kısa mevlidini, çalışmamıza atf yapmadan bir giriş ekleyerek tekrar yayımlamıştır [Araştırmacının ve hakemlerin durumdan haberdar olmadıkları anlaşılıyor; hepsinin kulakları çınlasın!]. Mustafa İsmail Dönmez “Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi'nin (1826-1900) “Miftâhu'l-Merâm Fî Tâ'rîfi Ahvâli'l-Kelîmeti Ve'l-Kelâm” Adlı İzhâr Şerhinin Değerlendirilmesi (*Şarkiyat Mecmuası* Sayı 24 (2014-1) s. 55-73) makalesinde onun Arapça öğretiminin temel medrese kitaplarından olan *İzhâr* şerhini incelemiş, Kemal Göz, Denizlili Mehmed Fevzi Efendi'nin “Hadâik-i Hamîdiyye Nâm Ahlak Risalesi” Çerçevesinde Ahlaki Erdemler başlıklı incelemesinde (*Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/2 Winter 2014, s.. 713-725) onun ahlak risalesini ele almıştır. Halis Ece ise, Müftü Efendi'nin rabîta aleyhinde yazılmış bir risaleye verdiği cevapları ihtiva eden *Aynü'l-Hakika fî Râbitati'l-Tarîka* adlı risalesini bu konudaki kitabına almıştır.

Mezkûr toplantıya sunulan bildiri yanında aşağıda metinleri aktarılabilecek iki mevlidinin bir bütün hâlinde yeniden dikkatlere arzıyla Fevzi Efendi'nin bu eserlerinin Türkçe mevlid metinleri, kendisinin de Süleyman Çelebi muakkipleri arasındaki yerinin daha iyi belireceğine inanmaktayız.

Ayrıca bu yazıya, müellif ve eseri hakkında mümkün olduğunca anahatlarıyla bazı yeni bilgiler de ekleyerek onun kimliğinin özellikle mevlidlerinin daha iyi anlaşılmasına etkili olacağını düşündüğümüz bazı tespitlerle kendisinin sadece mevlidleri üzerinde durularak bunların metinleri sunulacaktır.

Fevzi Efendi'nin Kısa Hayatı

Doğum Yeri ve Yılı

Fevzi Efendi eserlerinde babasının Ahmed Şâkir Efendi, annesinin Fatma Hanım olduğu bilgisini vererek Denizli'nin eski adı Yarangüme olan Tavas ilçesinde doğduğunu kaydetmektedir.⁶ 1256 senesinin Ramazan ayında (Kasım 1840) henüz on dört yaşında iken İzmir Balıkpazarı Camii'nde ders okuttuğunu söylemesinden⁷ hareketle doğum yılının 1242 (1826) olduğu anlaşılmaktadır. Asıl adı Mehmed Ali'dir. Fevzi mahlasının kendisine, pek genç yaşta çıktığı hac yolculuğu sırasında bir müddet bulunduğu İskenderiye'deyken ders aldığı "Trabzonlu ve İbrahim Paşa'nın oğlunun hocası" diye tanıttığı bir zat tarafından verildiğini söylemektedir.⁸ Şiirlerinde kullandığı bu mahlas zamanla adının yerine geçmiştir. Yirmi yıl kadar müderrislikte bulunduğu Edirne'deki son hizmet yıllarında bu şehirde müftülük de yaptığından bu görev ünvanını çokça kullanmayı tercih etmiş, bu sebeple "Edirne Müftüsü Fevzi Efendi" olarak tanınmıştır. Bu vazifesine muhtemelen kendisi de çok önem verdiği için eserlerinin büyük bir çoğunluğunda "Esbak Edirne Müftüsü" ünvanına yer verdiği görülmektedir.

Fevzi Efendi, pek çok kitabında adının yanında zikrettiği Kureyşî-zâde⁹ lâkabı hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır. Kaynaklarda

6 *Fihristü'l-âsâr*, s. 8.

7 *Kudsiyyü'l-ahbâr*, s. 1.

8 *Temessükü'l-ezyâl*, s. 29.

9 Kullandığı diğer iki nisbeden en çok zikrettiği "Edirne Müftüsü"; ikincisi ve en az önem verdiği söylenebilecek olanı ise "Yarangümevi"dir.

da babasının Kureyşî oluşuyla ilgili herhangi bir bilgi yer almadığı gibi nisbesinin kaynağını tespit etmek de mümkün olmamıştır.

Yetiştığı Çevre ve Hocaları

Hayatı hakkında geniş malumat bulunmayan Fevzi Efendi ile ilgili bilgilerin mühim bir kısmı, kendi eserlerinin mukaddime ve kapaklarında yazdıklarına dayanmaktadır.¹⁰ Bilhassa, *Aynü'l-hakāka*, *Fihristü'l-âsâr*, *Mevhibetü'l-Vehhâb*, *Tefricü'l-kalak* ve *Temessükü'l-ezyâl* adlı eserlerinde hocaları hakkında verdiği birbirini tamamlayan bilgilere göre, ilk tahsiline memleketinde Hâdimî Hacı Saîd Efendi'den ders alarak başladı. Yaşı biraz ilerlediğinde Manisa'ya giderek devrin tanınmış hocalarından, Müftü Evliyâ-zâde Ali Rıza Efendinin ders halkasına katıldı.¹¹ Henüz 13-14 gibi pek genç bir yaşta 1256'da (1840) hacca gitmek için buradan yola çıktı. Sebebini açıkça zikretmediği bu yolculuğun hac ibadetini yerine getirmek yanında ilim aşkıyla (eski tabiriyle talebü'l-ilm) yapıldığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Bu yolculuk esnasında Trabzonlu ve İbrahim Paşa'nın oğlunun hocası diye tanıttığı bir zattan da istifade etmiştir. İzmir'deki Balıkpazarı ve İskenderiye'deki Haseneyn camilerinde ders okuttuğunu ifade etmesi,¹² uğradığı merkezî yerlerde fırsat buldukça bir taraftan ilim öğrenmeye devam ederken diğer taraftan da öğrendiklerini isteyenlere öğretmesi (takrir etmesi), Osmanlı eğitim anlayışı ve İslam tahsil geleneğinin tabii bir tezahürüdür.

Mekke'de bulunduğu 1257-1259 (1841-1843) yılları arasında bir taraftan çeşitli dersler alarak kendini yetiştirirken, diğer taraftan da "Arapça takrir ederek tefsir ve Türkçe olarak da Aliyyü'l-kârî'nin *Menâsikü'l-hacc* isimli eserini okuttuğunu" söylemesinden daha bu yaşta kendisinin bu kitapları okutacak bir seviyeye ulaştığını söylemek mümkündür. Ayrıca "Mekke'deki ikâmeti esnasında Nakşî meşayihinden Abdullah Efendi'ye intisab ile tasavvuf yoluna girerek bu vadideki bilgi ve uygulamaları elde etme" yönünde adımlar attığını da belirtmektedir.¹³

10 Fevzi Efendi özellikle matbu kitaplarının kapaklarında kendisi hakkında bazen tafsilatlı sayılacak bilgiler veren nadir Osmanlı müelliflerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

11 *Mevhibetü'l-Vehhâb fî ta'birâti'l-ekâb*, İstanbul 1286, s. 3.

12 *Kudsiyyü'l-ahbâr*, s. 1; *Temessükü'l-ezyâl*, s. 29.

13 *Temessükü'l-ezyâl*, s. 29-30.

Eserlerinin listesini verdiği *Fihristü'l-âsâr'da*, hocaları arasında Evliyâ-zâde'den başka Erzincânî Mehmed Efendi'nin ismini de zikretmekle beraber ondan nerede ders gördüğü hakkında herhangi bir bilgi yoktur. İki yıl kadar kaldığı Mekke'den hac vazifesini ifa ile pek genç bir hoca olarak tekrar Manisa'ya dönen Fevzi Efendi, burada yarım bıraktığı tahsilini ikmal edip Evliyâ-zâde'den icazet almıştır.

Eğitim yıllarında, sonradan *Mesnevî* okutacak kadar Farsça öğrendiği de anlaşılan Müftü Efendi'nin bu dili kimden veya hangi mesnevî-hândan elde ettiğine dair bir malumata ulaşılamamıştır. Ayrıca bu dildeki kudretinin, sadece okutacak değil, *Bülbülistân* (İstanbul 1310) adlı manzum ve mensur bir eser kaleme alacak kadar da ileri seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Netice olarak devrin dinî ve edebî ilimleriyle Arap ve Fars dil ve edebiyatlarını gerektiği şekilde öğrenmek üzere tahsiline memleketi Manisa'da başlayan Fevzi Efendi'nin, İskenderiye, Mekke, tekrar Manisa üçgeninde öğrenim devresini tamamladığı, hususi tabiriyle “tekmîl-i nüsah ettiği” ortaya çıkmaktadır.

Resmî Görevleri

Tahsilini tamamladıktan sonra Manisa'dan Bursa'ya, oradan da İstanbul'a geldiğini söyleyen Fevzi Efendi, buradan da müderris veya dersiam olarak tayin edildiği Edirne'ye gitmiş,¹⁴ böylece uzun yıllar boyunca Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde sürdüreceği memuriyet hayatına başlamıştır. Edirneli Bâdî Efendi, onun dersiamlığından söz etmekte, kendisi de 1263'ten (1847) itibaren yirmi yıl boyunca bulunduğu Edirne'deki Eski Camii'de *Envârü't-tenzil*, *Şifâ-yı Şerif*, *Sahîh-i Buhârî*, *Mesnevî*, *Kasîde-i Bürde* okuttuğunu,¹⁵ bu esnada iki defa da talebeye merasimle icâzet verdiğini yazmaktadır.¹⁶ Bu bilgiler de onun dersiamlığını teyid etmektedir.

Ahmed Bâdî Efendi, Edirne'deki son yıllarında, “Kıbrıslı Mehmed Paşanın sahabetiyle 1278'de (1861) me'zûn bi'l-iftâ” olduğunu ve “1280 Zilkade'sinde (Nisan 1864) azl edildiğini” belirtmektedir.¹⁷ Bu kayıt Fevzi Efendi'nin Edirne müftülüğü hakkındaki en açık bilgidir.

14 *Mevhibetü'l-Vehhâb*, s. 2-3.

15 *Kudsîyyü'l-Mesnevî*, s. 1.

16 *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, s. 215.

17 *Tefricü'l-kalak*, İstanbul 1285, s. 3-4.

Müftülükten azlini ise “kendisine haset edip çekemeyenlerin müdahalesi”ne bağlamaktadır.¹⁸

Fevzi Efendi’nin Edirne’de bulunduğu yıllarda pek çok eser kaleme alarak telif faaliyetine giriştiği anlaşılmaktadır. *Mevhibetü’l-Vehhâb fî ta’bîrâtî’l-ekâb ve münâcâtî Rabbi’l-erbâb* adlı dua kitabı (İstanbul 1286, 125 s.), burada kaleme alınanlar arasında en hacimlisi olduğu gibi, sahasında Türkçe yazılmış ve otuza yakın baskısı yapılmış, adını geniş kitlelere duyuran değerli bir eserdir. Edirne’den ve pek benimsediği müftülükten üzüntülü bir şekilde ayrılarak İstanbul’a döndüğü kendi ifadesinden anlaşılan Fevzi Efendi, yeni bir göreve atanıncaya kadar bir süre açıkta kalmıştır.

Mâzûl kaldığı sürenin ardından Antalya niyâbetiyle başladığı ikinci devre memuriyet hayatı onun ilmiyyeden ayrılarak kadılık silkine girmesiyle yön değiştirmiş görünmektedir. Bu devrede Fevzi Efendi, tespit edilebildiği kadarıyla ondan fazla merkezin niyâbeti göreviyle Balıkanlar, Anadolu ve Arabistan’ı dolaşmış, bu suretle her Osmanlı aydını gibi o da memleketi, memleket münevverlerini ve halkı daha yakından tanımış, gittiği yerlerde ortaya çıkan çeşitli ihtiyaçları karşılamak üzere yeni yeni kitaplar yazmıştır. Ayrıca eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla on beş yıl boyunca kadı olarak hizmet ettiği merkezlerde bir taraftan da tedris faaliyetini sürdürdüğünü, bunu daha etkili bir şekilde devam ettirmek için okutacağı derslerde ihtiyaç duyulan kitapların bir kısmını da kaleme aldığını belirtmek gerekir.

Onun irili ufaklı birçok eser telif etmesi, İstanbul gibi devrin ilim ve kültür merkezlerinden uzakta bulunmasından kaynaklanan kitap teminindeki zorluk ve olumsuzluklarına bağlanabilir. Ayrıca bazı eserlerinin memuriyetle bulunduğu yerlerde basılması Osmanlı matbuat hayatının/tarihinin büyük merkezler dışındaki faaliyetlerini aksettirmesi yanında o bölgenin devrin ilim ve kültür çevreleri içindeki yerinin belirlenmesi açısından da önem arz etmektedir.¹⁹

18 *A.g.e.*, s. 3-4.

19 Bu vesile ile Osmanlı basın-yayın hayatının bu yönünün Fevzi Efendi’den bağımsız olarak, ayrıca ele alınıp müstakillen araştırılmaya değer görüldüğüne de işaret etmeliyiz.

Fevzi Efendi, Antalya niyâbetindeki müddetini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüştür.²⁰ Bu konuda kısa bilgiler verdiği *Tefricü'l-kalak* adlı eserinin ilk baskısı 1285'te (1869-1870) yapıldığına göre bu yıllarda İstanbul'a döndüğünü düşünmek mümkündür.

Onun, niyâbetle bulunduğu diğer yerler muhtemelen ve sırasıyla şunlardır: Önce Filibe'de nâib olarak çalıştı. Buradayken seyr ü sülûkünü Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolu şeyhlerinden Ali Efendi'ye intisap ile tamamladı.²¹ Büyük Tırnova ve Mostar'da da nâiblik hizmetinde bulundu.²² 1294'te (1877) Ankara, ardından Halep, 1298-1300 (1881-1883) yıllarında Kudüs, iki yıl sonra Kayseri²³ niyâbetini tâkiben 1304'te (1887) Bitlis'te görev yaptı. Ertesi yıl, Medine mollası pâyesiyile Medine kadısı oldu. Burada iki yıl kadar kaldıktan sonra,²⁴ 1306'da (1889) Balıkesir niyâbetinde bulundu.²⁵ Bu vazifesini takiben, Fevzi Efendi muhtemelen 1308'de (1891), yirmi beş senelik bir ayrılıktan sonra bu defa kadı olarak tekrar Edirne niyâbetine tâyin olundu.²⁶ Burada da kısa mevlidini kaleme almıştır.

Müellifin, yukarıda zikredilenler dışında başka yerlerde de görev almış olması muhtemeldir. Edirne'den müddetini tamamlayarak döndükten sonra ömrünün kalan kısmını "kazasker" payesiyle İstanbul'da Fatih civarında Karagümrük'teki evinde telif ve Fatih Camii'nde tedris ile geçirdiği anlaşılmaktadır.

Fevzi Efendi memuriyetlerindeki başarılı hizmetlerine ek olarak vazife ile bulunduğu yerlerdeki tedris faaliyetine katılması yanında, yazdığı kitapların da etkisiyle olsa gerek ilmiye rütbelerini sırasıyla elde edip sonunda Rumeli kazaskerliğine kadar yükselmiştir. İbnülemin Mahmud Kemâl'in de işaret ettiği gibi, ömrünün son yıllarında Şeyhülislâmlık beklentisi içinde olmuş, fakat bu arzusuna ulaşmadan 28 Re-

20 *Tefricü'l-kalak*, s. 3-4.

21 *Aynü'l-hakika*, s. 2.

22 Ahmed Bâdî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, s. 215.

23 *Tahrîrü'l-murâd*, s. 3.

24 *Iyânü'l-mesâlik*, s. 2.

25 *Tahrîrü'l-murâd*, s. 2.

26 *Câmi'ü's-salavât*, s. 1.

bîulahir 1318'de (25 Eylül 1900) İstanbul'da Karagümrük'teki evinde vefat etmiş ve kaynaklara göre Fatih Camii haziresine defnedilmiştir.²⁷

İlmî ve Edebî Şahsiyeti

İyi bir tahsil gören, aldığı çeşitli vazifeler sebebiyle dolaştığı bütün Osmanlı coğrafyasında ulema ve devlet adamları ile dostluklar kuran Fevzi Efendi, halkı ve talebeleri yakından tanımış, ilmî ve sosyal ihtiyaçlarını iyi tespit etmiş âlim, kadı, müderris/dersiâm, vaiz, hatip, mutasavvıf, duâ-gû bir zat olduğu gibi, nazım ve nesirde kalemi kuvvetli bir Osmanlı münevveri ve son devrin en velud müelliflerinden biri olarak Osmanlı uleması arasındaki yerini almıştır.²⁸ Onun bu özelliklerinden bazıları üzerinde ayrıca durmak, kimliğinin ve bilhassa eserlerinin daha iyi anlaşılması yanında kaleme aldığı mevlidlerinin de daha isabetle değerlendirilmesi bakımından önemlidir.

Müderris ve Müellifliği

Fevzi Efendi'nin işaret edilmesi gereken en önemli özelliği, onun müderris kimliğidir. Bulunduğu her görevde öğrencilerinin seviyelerine göre okutacağı dersler için gerekli eserleri telif etmekle kalmamış, bir taraftan da okutacağı pek çok dersin kitabını bastırarak bunları nerede ve ne zaman okutacağını eserin üstünde ilan etmiştir. Nitekim *Kasîde-i Medeniyeye* adlı Hz. Peygamber'i öven elli beş beyitlik Arapça kasidesinin kapağında "Bunun *Hasîde-i Nebeviyye* nâmındaki şerhinin basılmakta olduğu ve teberrüken Salı ve Cuma günleri öğle namazından sonra Fatih Camii'nde bizzat kendisi tarafından tedris edileceği" duyurulmaktadır.²⁹ Bu eser vesilesiyle Fevzi Efendi'nin Osmanlı ulemasının şiir ve edebiyatla yakın alâkalı isimlerinden biri olduğunu belirtmeliyiz. Nitekim bir ilim adamı ve müderris olmasının yanında, onun dikkat çeken bir önemli "özelliği de Arapça, Farsça, Türkçe şiirler yazacak, manzum eserler kaleme alacak kadar edebiyatla yakın ilgisidir. Mevlid,

27 İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şâirleri*, III, 418. Bu hazirede yaptığımız araştırmada merhumun mezar taşını tespit edemediğimizi belirtmeliyiz. Ayrıca Fevzi Günüş-Ali Rıza Özcan tarafından hazırlanmış *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihinde Fatih Külliyesi (İstanbul 2007)* adlı üç ciltlik eserin bu haziredeki mezar taşları konusuna ayrılan II. ve III. ciltlerinde de Fevzi Efendi'nin kabri ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

28 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333,1, 149.

29 *A.g.e.*, s. 1.

mirâciye ve regâibiyye türlerinde mesnevîler kaleme alması da bu ilginin derinliğini göstermektedir.

Çoğu cami dersi hâlinde gerçekleşen çalışmaları yanında yine bu dersler için kaleme aldığı bazı sure tefsirleri, yazdığı Arapça ve Farsça kasidelerle bunların şerhleri, alet ilimlerine dair eserleri, imtihan risaleleri³⁰ kendisinden başka, devrin cami ve medreselerinde diğer hoca ve müderrisler tarafından da büyük bir rağbetle okutulmuş, pek çok kitabı da bazıları İstanbul dışında olmak üzere defalarca basılmıştır. Birtakım eserlerinin nüshalarına ulaşamamasının en büyük sebebi ise bunların İstanbul dışında bastırılmış olmasından kaynaklanmış görünmektedir.

Hatipliği ve Duâ-hânlığı

Kendisini şahsen tanıdığı anlaşılan Bursalı Mehmed Tâhir onu “südürdan, talâkat-i lisâniyyesiyle müstehir bir zât” cümlesiyle niteler.³¹ Bu özelliğine ilaveten kolay ve çabuk yazma melekesinin de etkisiyle *Hazînetü'l-Hutebâ* (İstanbul 1294, 108 s.) adıyla Arapça bir hutbe kitabı kaleme almıştır.³² Yine bu özelliği sebebiyle bazı kitaplarının üzerinde “vâiz-i meşhûr” olarak takdim edildiği görülmektedir.³³ Bu bilgiler onun, son devir Osmanlı vaizleri arasında zikre değer bir yere sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca, henüz yeterince incelenmemiş Osmanlı hitabeti tarihinde, devrin önde gelen hatip ve vaizleri arasında anılması gereken bir ad olarak önem taşıdığını, henüz yazılamamış olan Türk Hitabet Tarihi’ne, özellikle de dinî hitabet alanında literatüre girmesi gereken önemli bir isim olduğunu da belirtmeliyiz.³⁴

Fevzi Efendi’nin diğer önemli bir özelliği de duâ-hânlığıdır. Sahip olduğu bu vasıf mevlid metinlerine de aksetmiştir. Duâ-hânlık/duâ-gûluk günümüzün aksine Osmanlı teşkilat ve teşrifatında önemli yeri olan

30 Risale türü içinde önemli yeri olduğuna inandığımız *İmtihan Risaleleri* de Osmanlı eğitim tarihi araştırmacılarının ilgisini bekleyen bâkir mevzulardan biri olarak durmaktadır.

31 Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 149.

32 Fevzi Efendi’nin hutbe kitabının Arapça oluşu, Osmanlı devrinde cuma ve bayram hutbelerinin Arapça okunmasından kaynaklanmıştır.

33 *Kudsîyyü'l-irfân*, s. 1.

34 Türk hitabet tarihi hakkında bk. Mustafa Uzun, «Türk Hitabet Tarihine Genel Bir Bakış», *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 19 (İstanbul 2003), s. 145-169.

bir müessesedir.³⁵ Fevzi Efendi'nin bu manada resmî bir vazifesi olduğu tespit edilememişse de, onun kelimenin her manasıyla güzel, yerine ve zamanına göre dua tertib ederek bunları etkili bir biçimde sunmakta mahir olduğu, Arapça, Farsça ve Türkçe olarak düzenlediği dua mecmuasından anlaşılmaktadır.³⁶ Nitekim bu kitabının başında, “yaptığı duaların çok beğenildiğini, daima kendisinden istendiğini, her isteyene yazarak vermekten yorulduğu için bunları bir kitap hâlinde getirdiğini” belirtmesi bu hususu teyid etmektedir.³⁷ Yine bu vasfı sebebiyle *Mevhibetü'l-Vehhâb'da* mevlid dualarına yer verdiği gibi³⁸ ilk mevlidinin sonuna Arapça ve Türkçe birer mevlid duası eklemiştir.³⁹

Tasavvufi Hüviyeti

Fevzi Efendi'nin tasavvufi hüviyetine temas etmemizin asıl sebebi, bu kimliğe sahip olanların Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine karşı fart-ı muhabbetle temayüz etmiş olmasıdır. Yine Fevzi Efendi'nin Hz. Peygamber hakkındaki pek çok eserinde⁴⁰ ortaya koyduğu samimi hissiyatın, Efendimiz aleyhisselâma ileri derece bağlılığının tasavvufla kuvvetli irtibatından kaynaklanmış olmasını düşündüğümüzdenidir. Fevzi Efendi'nin tasavvufi meseleleri sünî bir bakış açısıyla ele alması onun mevlidlerine de aksetmiştir.

Dil ve Edebiyatçılığı, Nâsirlığı

Fevzi Efendi'nin eserleri, onun İslam dünyasının üç önemli dilini, Arapça, Farsça ve Türkçe'yi nesir ve şiirde başarıyla kullanabilecek ölçüde iyi bildiğini göstermektedir. Bunu kaleme aldığı pek çok eseri yanında Hz. Peygamber Efendimizin medhi hakkında kaleme alınmış *Kasîde-i Bürde'ye* her üç dilde yaptığı *Miftâhü'n-Necât* adlı tahmisinde (İstanbul 1284, 88 s.) ve diğer dinî mesnevîlerinde de görmek mümkündür.

35 Geniş bilgi için bk. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I, 179; Mehmet İpşirli, “Duagû”, *DİA*, IX, 541-542.

36 Fevzi Efendi'nin, *Mevhibetü'l-Vehhâb* adlı bu eseri üzerinde öğrencimiz Yeter Yüksel bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (*Türk-İslam Edebiyatında Duanameler ve Mevhibetü'l-Vehhâb*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005).

37 *Mevhibetü'l-Vehhâb*, s. 5-6.

38 Bk. *Mevhibetü'l-Vehhâb*, Fihrist.

39 Bk. s. 121.

40 Bunların anahatlarıyla tanıtımı için tebliğimize bakılmalıdır: *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa 2007, s. 308-316.

Fevzi Efendi'nin devrinin en velud yazarlarından biri olduğunu bir kere daha vurgulamakta fayda vardır. Çoğu matbu, pek azı yazma hâlinde günümüze kadar gelen irili ufaklı yetmiş beşin üstündeki eseri de bu hükmü doğrulamaktadır.⁴¹ Kendi ifadesinden “her fırsatta yazdığı, bazen müsveddesiz eser kaleme aldığı, bu yüzden kalem oynattığı konuları enine boyuna inceleyip tartışmalar yapmak yerine üzerinde ittifak olunan mesele ve görüşleri” aktardığı anlaşılmaktadır. Bu arada “yine zaman darlığı yüzünden eserlerinin imlâsı ve üslûbu üzerinde yeterince durmadığını” da belirtmektedir.

Mensur eserlerinden hareketle Fevzi Efendi'nin gerektiğinde muşannâ yazmaya muktedir olduğu kadar, açık ve anlaşılır bir ifade gücüyle çağdaşı ulemanın çoğunun aksine Türkçe dil şuuruna da sahip bulunduğu söylenebilir. Nitekim *Tecrîd Tercümesi'nin* mukaddimesinde (İstanbul 1285, 254 s.) eserini “kelimât-ı garîbeden berî olarak” ve “kaba Türkçe” dediği, konuşma diline yakın bir dille tercüme ettiğini ifade etmesi bunu gösterir. Ayrıca diğer mensur eserlerinin dili de fazla ağır değildir.

Türk dili ve edebiyatı ile ilgisinin derinliğini *Kevâ'ib-i Şi'r ü İnşâ* adını taşıyan bir inşa kitabı yazması (İstanbul 1287, 190 s.) ve burada yazdığı pek çok şarkı metnine yer vermesi⁴² yanında konuşma dili Arapça'sındaki kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermek üzere *Tuhfe-i Vehbî* tarzında küçük manzum bir sözlük olan, *Tuhfe-i Fevzi*'yi (İstanbul 1306, 48 s.) hazırlamasından anlamak mümkündür.

Rûhu's-salât adlı risalesinde (İstanbul 1318, 24 s.), “namazda tek-birden başlayarak okunan bütün tehlil, teşbih, ayet ve duaların Türkçesi bilinmedikçe namazın hakikatine ermenin mümkün olamayacağını” belirterek bunların meâlîni vermesi, devri için ibadet dilinin anlaşılmasında gösterdiği gayret yanında Türkçe dil şuuruna sahip bulunduğunu ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir.⁴³

41 Fevzi Efendi, Osmanlı müellifleri arasında, *Fihristül-âsâr* adıyla eserlerinin listesini bir risale hâlinde yayımlayan ilginç bir müellif ve yayın katalogları konusunda da bir ilke imza atmış bir âlim olarak görünmektedir. Bu risalesini de ilk fırsatta yayınlamayı düşünmekteyiz.

42 Geniş bilgi için bk. Mehtap Erdoğan, “Mehmed Fevzi Efendi'nin Kevâ'ib-i Şi'r ü İnşâ Adlı Eseri ve Bu Eserdeki Şarkıları” *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2010, sy: 5, s. 86-145.

43 Fevzi Efendi'nin kelime kadrosunun genişliği hakkında bir fikir edinmek için özellikle manzum eserlerinin sayfa kenarlarında yer alan kelimeler ve kısa açıklama-

Şairliği

Fevzi Efendi'nin akıcı bir şiir dili vardır. Manzûmelerinde görülen en bariz vasıf, üç dildeki kudretinin şiirlerinin kelime kadrosunu zenginleştirdiği,⁴⁴ bazen zorlayarak kullansa bile ona geniş bir kafiye imkânı kazandırdığıdır. Ayrıca çok okuyup, okutup yazmasından gelen bir işleklelikle maksadını kolay anlaşılır ve akıcı bir şekilde ifade melekesine sahip bulunmasından kaynaklanan başarısı her eserinde hissedilmektedir. Dinî, tasavvufî, hikemî türlerden şarkı gibi lâdinî nevilere kadar hemen her tür ve şekilde şiir söylemesi, onun manzum ifade etme alışkanlığının genişliğini ortaya koyar. Fakat bir şair olmaktan çok âlim hüviyetini taşıması, anlaşıldığı kadarıyla pek çok ilim ve tasavvuf erbabında görüldüğü gibi, şiiri bir vasıta telakki etmesi, onun, belli bir kabiliyeti olduğu hâlde şairlik tarafını, devrinin birinci derecedeki isimleri gibi, yeterince geliştirememesiyle sonuçlanmıştır. Mensur eserleri içinde de sık sık şiirleri görülen Fevzi Efendi'nin manzum söylemeye çok yatkın olduğu ve daha çok dinî-hikemî tarzı benimsediği ortaya çıkmaktadır. Yayımladığı tercî-bendleri de bunu destekler. Devrin ikinci-üçüncü derece şairleri arasında yer alabilecek özellikler gösteren Fevzi Efendi'nin manzumelerinde zaman zaman dikkat çekici bir lirizme ulaştığı hissedilmekte, Hz. Peygamberle ilgili şiirlerinde ise bu lirizm; daha da kuvvetle belirmektedir.

Fevzi Efendi'nin metinlerini nakledeceğimiz mevlidleri de, pek çoğu Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı dinî mesnevîleri arasında bu bakımdan özellikli eserler olarak kabul edilmeye lâyıktır.

Hz. Peygamber'e Bağlılığı

Fevzi Efendi'nin önemli bir vasfı da Hz. Peygamber'e olan samimi ve içten bağlılığıdır. O'na karşı büyük bir sevgi beslediği, her Müslüman gibi Hz. Peygamber'in kendi hayatında müstesna bir yer tuttuğu, âlim ve sanatkâr hüviyeti, manzum söz söylemedeki kabiliyeti sebebiyle bu hissiyatını, bütün samimiyet ve kudretiyle bu konuda kaleme aldığı eserlerine aktarmasından anlaşılmaktadır. Bu yönü ile Türk edebiyatında muhtemelen Hz. Peygamberle ilgili en çok eser veren yazarlardan olduğunu belirtmek gerekir. Zaten *et-Teveşşülâtü'l-Fevziyye fi'n-nu'ûti'n-Nebeviyye* adını taşıyan ve sadece na'tlardan müteşekkil

malarına bakmak yeterlidir. Mesela bk. *Kevâ'ib-i Şi'r ü İnşâ*, s. 6-7.

44 İsbâtü'l-muhassenât, s. 3.

divan tertip eden bir kaç na't-gû şairden de biri oluşu bunu açıkça göstermektedir.⁴⁵ Bu arada özellikle mevlide karşı ayrı bir ilgisinin bulunduğu, ikisi Türkçe, diğerleri Arapça ve Farsça dört mevlid yazmasından anlaşılmaktadır. Mevlid okutmaya muhalif olanlara cevaben müstakil bir eser kaleme alması, her yıl ücretini göndererek Medine, Kayseri ve Edirne'de mevlid okuttuğunu bildirmesi⁴⁶ bu ilgisinin derecesini gösteren dikkat çekici faaliyetlerindedir.

Eserleri

Fevzi Efendi'nin basıldığı tespit edilebilen 75 eseri ile henüz yazma hâlindeki iki küçük risalesi bilinmektedir. Eserleri hakkında bazı kitaplarının ön sözlerinde bilgi verdiği gibi;⁴⁷ *Tesyîrü'l-fülk*,⁴⁸ [yirmi bir eser]; *Hakikatül-hürriyye*⁴⁹ [elli sekiz eser] isimli kitaplarının sonunda açıklamalı birer liste de yer almaktadır. Osmanlı müellifleri arasında kitaplarının bir listesi ile haklarında tanıtıcı kısa bilgiler verdiği bilinen nadir müelliflerden biri oluşu da onun değişik bir yönüdür. Bu özelliğiyle bibliyografya konusunda gerek eserlerinin mukaddimelerinde gerekse bastırıldığı bu gibi fihristlerde kendi kitap ve risaleleri hakkında bazen açıklamalı bilgiler veren iyi bir bibliyograf hüviyeti gösteren ve yazdıklarına önem veren bir müellif olduğunu söylemek mümkündür.

Kitaplarına ait tam sayılabilecek liste anlaşıldığına göre bizzat kendisi tarafından bastırılan *Fihristü'l-âsâr*'da⁵⁰ bulunmaktadır. Bu fihristte “âlet derslerine” ait dokuz, “tefsire” ait yedi, “ahkâm-ı sâireye” ait yirmi dokuz ve “âsâr-ı manzume” başlığı altında yirmi olmak üzere toplam altmış beş eser girmiştir. Görüldüğü gibi manzum eserleri bütün eserlerinin dörtte birinden fazladır. Bu da onun manzum söylemeye ne kadar yatkın ve meraklı olduğunu ortaya koymaktadır. Kütüphane kataloglarıyla Seyfeddin Özeğe Kataloğunun taranması suretiyle tespit edilen bazıları birkaç yüz sayfa, bir kısmı ise 8-10 sayfalık küçük risaleler hâlindeki bu eserler hakkında *Osmanlı Müelliflerinde* de (birkaçı

45 İstanbul [?] 1303, s. 48.

46 İsbâtü'l-muhassenât, s. 3.

47 Bk. *Kevâ'ib-i Şi'r u İnşâ*, s. 4-5; İsbâtü'l-muhassenât, s. 3; *el-Hasîdetü'n-Nebeviyye*, s. 2-3.

48 A.g.e., s. 104.

49 A.g.e., s.

50 Baskı yeri ve yılı yok.

yanlış olmakla birlikte) on dört tanesinin adları verilmiştir.⁵¹ Daha geniş araştırmalar yapıldıkça, başka eserlerinin tespit edilmesi de mümkün görünmektedir. Nitekim bir eserinde dolaylı olarak bahsettiği *Nüzhetü's-sâcidîn fi hidmeti Zeyni'l-âbidîn* adlı kitabının matbu veya yazma" nüshası tespit edilememiştir. Yukarıda işaret edildiği üzere, Osmanlı coğrafyasının çeşitli vilayet ve kazalarında bastırdığı eserlerinin bir kısmına ulaşılması da bu yüzden oldukça zordur. Fevzi Efendi'nin kimliği göz önüne alındığında onun ileri çıkan özelliğinin daha çok dinî, günümüz tabiriyle din adamlığı olduğu açıktır. Bu özelliği onun tefsir, hadis, ilm-i kelam, tasavvuf, ahlak, ibadat, muamelat ve siyaset, Arapça, Farsça ve Türkçe edebî eserler, mevlidler, mirâciyye ve regâibiyye gibi mesnevîler kaleme almış olmasında da görülmektedir.⁵²

Fevzi Efendi'nin Hz. Peygamber Hakkındaki Eserleri

Bir kere daha belirtmeliyiz ki Fevzi Efendi'nin, Hz. Peygamber'e çok kuvvetli bir bağlılığı ve muhabbeti bulunmaktadır. Onun şefâatine nâil olmak, onun için yazdıklarıyla dinî ve edebî muhitlerde ayrı bir yer edinmek gibi genel sebepleri de eklediğimizde Efendimiz aleyhis-selâma karşı duyduğu hürmet ve muhabbetin bir kısmını manzum ve mensur eserlerinde aktarmaya önem vermesi tabîî karşılanmalıdır. Hatta bu konularda kimsenin yapmadığını yaparak emsalinden bir adım daha öne çıkmak yoluna gittiği, *Regâibiyye*'sini kaleme alma sebebinin belirtirken kullandığı ifadelerden anlaşılmaktadır.⁵³

Fevzi Efendi'nin Mevlidleri

1. Kudsiyyetü'l-ahbâr fi mevlîd-i Ahmedi'l-Muhtâr (baskı yeri ve yılı yok, 16 s.)

51 Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 249.

52 Bunların isimleri ve belli başlılarının kısaca tanıtları için bk. Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi", *DİA*, XII, 506-509.

53 *Kudsiyyü'l-minhâc fi icmâli bahsi'l-Mi'râc* (İstanbul 1314) ile *Kudsiyyü's-sirâc fi nazmi'l-Mi'râc* (baskı yeri ve yılı yok, 16 s.) adlarındaki *Mi'râciyeleri* ile türün az sayıdaki örnekleri arasında yer alan *Envârü'l-kevâkib fi leyleti'r-Regâib* (İstanbul 1316, 8 s.) başlıklı *Regâibiyye'sini* de –ki eserin metnini yıllar önce *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri* (İstanbul 1996) adlı eserimizde neşretmiştik- ayrı birer makâlede geniş bir incelemeyle ele almayı umuyorduk. Ancak Hakan Yekbaş'ın yazısından sonra buna gerek kalmadığını düşünüyorum. Zaten metnini 1996'da yayımladığımız bu eserin H. Yekbaş tarafından konu hakkında bilinenleri tekrarlayan bir girişle neşrinin de alana ciddi bir yenilik getirmediyini belirtmeliyiz.

Süleyman Çelebi'nin mevlidi gibi “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” vezniyle yazılmış 174 beyitlik bu mevlid manzumesinde yirmi bir beyitlik bir mukaddimeden sonra nûr-ı Muhammedi'nin yaratılışı, bu nûrun Hz. Abdullah vasıtasıyla Hz. Âmine'ye intikâli; Hz. Peygamber'e hâmile olan Âmine Hâtun'un doğumdan önce her ay biri olmak üzere önceki peygamberler tarafından ziyaret edilmesi ve ziyaretçilerin Hz. Peygamber'in doğacağını ona müjdelemeleri; Efendimizin doğumu ve bu sırada zuhûr eden dokuz önemli hâdise aktarılıp bu bölümden sonra okunacak bir na't ile doğumdan sonra görülen dokuz mu'cize anlatılmıştır.

Bu bahislerin arasında ise daima:

*“Ola bed' ü hatmi her hayrû 'l-keîâm
Cân ü dilden es-salâtü ve 's-selâm”*

vasıta beyti tekrarlanmıştır. Eserde diğer mevlidlerin pek çoğunda görülen bölüm başlıklarına yer verilmemiş olması dikkat çeken bir farklılıktır.

Mevlidin sonunda:

*“Yâ İlâhî ism-i A'zam hakkı-çün
Eşref-i ebnâ-yı Âdem hakkı-çün”*

beytiyle başlayan on dört beyitlik bir münacât yer almakta, ardından “okunacak aşr-ı şeriften sonra” kaydıyla yapılacak Arapça ve Türkçe birer mevlid duası metni eklenerek eser sona ermektedir. Mevlid metninin bu tertibi hatıra mevlid okunması sırasında günümüzde de süren yaygın uygulamayı getirmekte, müellifin bu uygulamadan etkilenecek eserini özellikle mevlid merasimlerinde okunmak üzere kaleme aldığını düşündürmektedir.

Süleyman Çelebi Mevlid'inde Hz. Peygamber'in dünyayı teşrifini anlatan beyitler okunurken cemaatin hürmeten ayağa kalkması uygulaması, Fevzi Efendi'nin mevlidinin aynı bahsi işleyen 120. beytinden sonra: “Burada cemaat ayak üzre kalkmal!” şeklindeki bir hatırlatmada da kendisini göstermektedir. Ki bu hatırlatma bilindiği kadarıyla diğer mevlidlerde bulunmamaktadır.

Ayrıca sahife kenarlarında tamamı Fevzi Efendi'ye ait, mevlid esnasında okunacak na't-i şerîf başlığı altında sekizi tevşîh, beşi ilahi olmak üzere toplam on üç şiir bulunmaktadır ki, bu da bize nâzımın

geleneksel mevlid kıraati uygulamasından hareket ettiğini ve tevşihli mevlid okunmasından aldığı ilham ile eserini bu şekilde tertip ettiğini düşündürmektedir.

Nitekim Mevlid metninin 27 ile 28. beyitleri arasında okunmak üzere kaleme alınmış olan:

*“Bârek’allah dü cihânın serveri
Hak teâlânın aziz Peygamberi”*

matlâlı na’t, son devrin büyük bestekârlarından Zekâî Dede tarafından rast makamında tevşih olarak bestelenmiştir.⁵⁴

Manzûmenin nûr-ı Muhammedi’nin Hz. Peygamber’e intikalini anlatan 44 ile 45. beyitleri arasında “na’t-ı şerîf” başlığı altında, birincisi Hz. Peygamber’in güneşten korunması için daima üzerinde hareket eden bulut mucizesini anlatan:

*“Gerçi balâ-yı serinde bir sehâb
Oldu hurşîd ile beyninde hicâb”*

matlâlı, ikincisi ise:

*“Sen Efendim tende cânımsın benim
Dû cihânda mihrîbânımsın benim”*

beytiyle başlayan ardarda beşer beyitlik iki na’t mevcuttur. Eserin 60. beytinden sonra da:

*“Bize dâreynde kâfidir şu ni’met
Ki olduk Seyyidü’l-kevneyne ümmet”*

matlâlı beş beyitlik bir na’t bulunmaktadır.

77. beytin ardından beş kıt’alık:

“Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa”

Nakarat mısralı bir ilahi yer almaktadır.

93. beyitten sonra ise:

⁵⁴ Sadettin Nüzhet Ergun, *Dinî Türk Musikisi Antolojisi*, (İstanbul 1943), II, 609. Sadeddin Heper’den Cüneyt Kosal’ın aktardığı nota Sûz-i dilara makamında ve düyek usûlündedir.

“*Ayn-ı rahmetsin eyâ kân-ı atâ
Yâ şefîa 'l-müzribîn yâ Mustafâ*”

beytiyle başlayan bir na't-i şerîf mevcuttur.

110 beyitten sonra ise Fevzi Efendi:

“*Çün niyâz-menddir kapında ümmetin*”

Nakarat mısralı beş kıtalık bir ilahisine yer vermiştir. Hz. Peygamber'in dünyayı teşrifini anlatan 120. beyitten sonra ise “*Akab-i vilâdet-i nebeviyyede okunacak na't-i şerîf*” başlığı altında birincisi:

“*Hamdü lillâh doğdu bedr-i istifâ
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ*”

matlâlı; ikincisi ise:

“*Ey gönül bu ni'mete şükr-i hezâr
Kim şefî'in oldu dost-ı Gird-gâr*”

matlâlı iki na't vardır.

141. beyitten sonra ardarda yer alan:

“*Eyâ şâhenşeh-i taht-ı risâlet
Veyâ Sultân-ı iklîm-i şefâat*”

na'tının ardından 158. beyti takiben:

“*Yâ ilahi lutf u ihsan eyledin
Çün bize inzâl-i Kur'an eyledin*”

ile:

“*Lütf-ı Hak'ta ey gönül şüphen mi var
Bağ-ı dilde açtı gül şüphen mi var*”

beyitleriyle başlayan iki ilahi bulunmaktadır.

Mevlidin son beyti olan 174. beyitten sonra ise ilk kıt'ası:

“*Ey dost-ı Hak verdi safâ
Şu mevlid-i pâkin bana
Kalbimde mihr-i pür-ziyâ
Şu mevlid-i pâkin bana*”

mısralarından oluşan beş kıt'alık ilahi ile mevlid sona ermektedir.

Matbu nüshanın baş tarafında müellifin kendisiyle ilgili bilgiler de verdiği bu manzume, şâirin Kudüs niyâbeti esnasında telif edilmiştir. Üzerindeki bazı kayıtlardan çok sevilerek okunduğu öğrenilen eserin, son devirde kaleme alınmış birçok benzeri gibi henüz mevlid literatüründe yeterince tanınmadığını da vurgulamalıyız.

2. İcmâlü'l-keîâm fî Mevlidi'n-Nebî aleyhi's-selam (İstanbul 1310, 10 s.)

Fevzi Efendi, “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” veznindeki seksen yedi beyitlik bu kısa mevlidi, bir nevi ön söz sayılabilecek olan kapak arkasındaki bilgilere bakılacak olursa 1309'daki (1892) Edirne niyâbetinde istek üzerine “*gayet muhtasar ve müfîd olarak herkesin anlayacağı*” şekilde kaleme aldığını ve dar zamanlarda yapılacak mevlid merasimlerinde okunmak üzere düzenlediğini belirtmektedir.⁵⁵

Mesnevî:

*“Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm
Eyle takdim es-salâtü ve's-selam”*

vasita beytiyle birbirine bağlanmış üç bölümden ibarettir. Mevlid okutmanın faydası ve yazılış sebebinin açıklandığı on altı beyitlik bir giriş kısmından sonra, on beş beyitte kısaca Peygamberimizin ve ailesinin tanıtımı ve özellikleri bildirilmekte; mevlidin otuz dört beyitlik esas kısmında ise Hz. Âmine'nin ağzından doğum ve bu sırada meydana gelen olaylar anlatılmakta; altı beyitlik son kısımda ise “merhabâ” faslı tamamlanmaktadır. Bu hâliyle mesnevî baş ve sonundaki giriş ve hâtime bölümleri nazar-ı itibara alınmazsa Erzurumlu Mustafa Darîr'de olduğu gibi Süleyman Çelebi'nin eserindeki “Vilâdet bahri”ne tekabül etmektedir denebilir.

Mevlid:

*“Yâ ilahi zât-ı pâkin hakkı-çün
Hem dahi yüz dört kitâbın hakkı-çün”*

beytiyle başlayan on üç beyitlik bir münâcaat ile son bulmaktadır.

⁵⁵ İcmâlü'l-keîâm fî Mevlidi'n-Nebî aleyhi's-selam, s. 3.

3. *Kudsiyyü'l-kelâm fi mevlidi'n-Nebî 'aleyhi's-selam*

Müellifin Arapça kaleme aldığı ve matbu olduğunu belirttiği bu mevlidin de herhangi bir nüshasına ulaşamadığımızdan muhtevası hakkında malumatımız yoktur. Büyük bir ihtimalle Süleyman Çelebi'nin mevlidi tesirinde kaleme alınmış olması gereken bu eser pek az sayıda ki Arapça mevlid içinde ayrı bir yere sahiptir ve Fevzi Efendi'nin Kudüs'te vazife yaptığı yıllarda bölge halkı tarafından okunması arzusuyla kaleme alınmıştır.

Fevzi Efendi adını vermeden Farsça bir mevlid de kaleme aldığını belirtmekteyse de bunun yazma veya matbu bir nüshası henüz elde edilememiştir.

Netice

Fevzi Efendinin mevlid'leri topluca değerlendirildiğinde ve *Süleyman Çelebi Mevlidi* ile irtibatlandırıldığında şu özellikleri öne çıkmaktadır:

1. Fevzi Efendi de mevlidlerinde ilahi, tevşih ve na'tlarının çoğu dâhil, Süleyman Çelebi gibi "Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" vezni kullanmıştır.

2. Her iki mevlid metni de *Süleyman Çelebi Mevlidi* 'ne göre bir hayli kısa olup muhteva itibariyle onun özeti mahiyetindedir.

3. Fevzi Efendi, Süleyman Çelebi'nin ele aldığı konuların tamamına mevlidinde yer vermemiştir. Bu durum kendi ifadesiyle, "zaman darlığı bahane edilerek mevlid okutulmamasının önüne geçme" endişesinden kaynaklanmış görünmektedir. Yine bu sebeple daha kısa olan ikinci mevlid metni hemen hemen sadece veladet bahrinden oluşmaktadır.

4. Şarimiz mesnevîsini, her yönüyle *Süleyman Çelebi Mevlidi* 'nin okunmasıyla ilgili geleneksel tarzın yerleşmesinden sonra ortaya çıkan ve musiki literatüründe tevşihli mevlid formu olarak anılan kalıp içinde meydana getirmiştir. Şarkı güfteleri de kaleme aldığını bildiğimiz şairin bu özelliği onun musikiyle yakın ilgisine işaret etmektedir.

5. Nâzımımızın eseri, *Süleyman Çelebi Mevlidi* 'nin günümüzdeki okunuşuna benzeyen ve geleneksel uygulamadaki tevşihli mevlidler tarzında, tevşih ve ilahileri de kendisi tarafından kaleme alınarak hazır-

lanmıştır. Bu ise şimdiki bilgilerimize göre bir mevlid şairi tarafından yapılan ilk uygulama olarak görünmektedir.

6. Fevzi Efendi'nin ifadelerinden *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nin ölüm, doğum, düğün törenleri, askere gitme ve gelme vs. gibi günümüzdeki uygulamalara benzeyen çok çeşitli vesilelerle okunduğu anlaşılmaktadır. Kendisi de eserlerinin bu şekilde okunmasını istemiş; hatta masrafını karşılayarak Medine, Kayseri ve Edirne'de okunmasını sağlamıştır. Bu ise özellikle Osmanlı medeniyetinde pek yaygın uygulaması görülen bazı hayır sahiplerinin vakfiyeler düzenleyerek mevlid ve mirâciye okutmasına benzer bir uygulamadır. Ancak Fevzi Efendi'nin bu uygulamayı kendinden sonra da sürdürmek için bir vakıf tesis ettiği tespit edilememiştir.

7. Fevzi Efendi'nin mevlid tevşihlerinden birinin notası elde edilmiştir.⁵⁶ Zaman içinde diğerlerine de ulaşılması ümit edilmektedir.

8. Fevzi Efendi aynı zamanda duâ-hân olarak da iştihar etmiş bulunduğundan mevlidlerinin sonunda okunacak aşr-ı şeriften sonra yapılacak olan mevlid dualarına ait biri Arapça, diğeri Türkçe iki dua metni de eklemiştir.

9. Böylece Fevzi Efendi'nin eseri, mevlidini okuyacak kişinin elinde tevşihleri, ilahileri ve dualarıyla uygulama için gerekli metinlerin de içinde bulunduğu bir rehber özelliği taşıyan örnek bir mesnevî olmaktadır.

10. Fevzi Efendi, mevlidlerinin tıpkı Süleyman Çelebi'ninki gibi “*cemî-i bilâd ü memâlikte şöhret bulmuş ve mu'teber tutulmuş*” olduğunu belirtmektedir.

11. Şair Arapça konuşulan yerlerde de okunması için *Kudsiyyü'l-Kelâm fi mevlidi'n-nebiyyi aleyhi's-selam* adlı Arapça bir mevlid kaleme almıştır.

12. Müellif, mevlid okutulması için kaleme aldığı eseriyle de konunun önemi üzerinde durarak uygulamayı teşvik etmesiyle dikkat çektiği gibi, mevlidlerinin bazı beyitleriyle ilahilerinde⁵⁷ de mevlid okutmanın önemini vurgulamaktadır.

56 Notası için bk.: İSAM Ktp. Cüneyt Kosal arşivi.

57 Bk. *Kudsiyetül-ahbâr*, beyit 1-12. “ bk. “Şu mevlid-i pâkin bana” nakaratlı ilahi.

13. Bütün bu hususlar onun, Süleyman Çelebi'nin bir muakkibi olduğunu göstermekte ve eserleriyle mevlid literatürüne girmeye lâyık bir isim olduğunu ortaya koymaktadır.

Kudsiyyetü'l-Ahbar fî Mevlidi Ahmedi'l-Muhtâr

Bismihi Sübhânehu ve nes'elü ihsânehu

İşbu mevlid-i şerîf risâle-i mübârekesinin ismi *Kudsiyyetü'l-ahbâr fî mevlidi Ahmedi'l-Muhtâr'dır*. Bin iki yüz doksan sekiz senesi *Kudsiyyü'l-keâm fî mevlidi'n-Nebiyi aleyhi's-selam* nâm risâle-i şerîfe-i Arabiyye ile birlikte Kuds-i şerifte te'lîf olunmuştur ve müellifi dahi evvelen Hâdimî el-merhûm Said Efendi ve sâniyen Manisa Müftüsü Evliyâ-zâde el-Hâc Ali Efendi hazretlerinden ahz-ı ulûm eyleyen ve bin ikiyüz elli altı Ramazanı, kendisi on dört yaşında bulunduğu hâlde İzmir'de Balıkpazarı câmi-i şerifinde tefsîr-i şerîf okutan ve ba'dehu cânib-i Hicâz'a gidip elli yedi senesinden tâ elli dokuz senesine kadar Mekke-i Mükerreme'de mücâviren, huzûr-ı Kâ'be-i muazzama'da, Rûkn-i Yemânî karşısında sabah namazından sonra, evvelen bâ-takrîr-i Arabî tefsîr-i şerîf ve sâniyen bâ takrîr-i Türkî, Aliyyü'l-Kârî *Menâsikü'l-hacc'ını* tadrîs eden ve ba'dehû yine Manisa'ya avdet ve ulûm-ı şettâdan ahz-ı icâzet almış üç târihinde mahrûse-i Edirne'ye azîmet ve tam yirmi seneye karîb neşr-i ulûm ve funûn ile, muahharen müftülük ile, orada ikâmet ve iki defa ulûm ve funûndan dersine hâzır olan ulemaya i'tâ-yı icâzet etmeye muvaffak olduktan sonra, iftâdan bi'l-istifâ Dersâadet'e hicret etmiş ve şimdiye kadar gerek Edirne'de ve gerek İstanbul'da ve gerek niyabette bulunduğu mahallerde ulûm ve funûn-ı mütenevvi'adan tam yirmi dokuz adet kütüb ve resâil tasnif ve te'lîf ve Edirne'de üç medrese binâ ve te'sîs eylemiş olan sâbık Edirne Müftüsü el-Hâc Mehmed Fevzi Efendi'dir.

Tavvele'llahu bekâhu ve belegahu ilâ külli menâh. Bi-hürmeti Habîbihî ve Mustafâhu sallallâhu aleyhi ve sellem.

Bismillâhirrahmânirrahîm

Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

- 1 Açtı bismillah tevhîd gülleri
Hamdü li'llâh öttü aşk bülbülleri
- 2 Sünbül ü şebboy-i pâk-i es-salât
Bu meşâmm-ı câna verdi râyihât
- 3 Âl ü ezvâc hem de ashâb-ı kirâm
Mazhar oldular rızâya subh u şâm
- 4 Başlamazdan maksada en ibtidâ
Ola bir müjdem kelâma mübtedâ
- 5 Mevlid-i pâki okutsa bir kişi
Ol sene âsân gelir her bir işi
- 6 Hem de gelmez ona aslâ bir belâ
Hem dahî bir derde olmaz mübtelâ
- 7 Her ne maksûdu olursa çok u az
Lütf eder ihsan eder ol bî-niyâz
- 8 Dinleyenler dahi onu bi's-selam
Mutlak olur nâil-i kâm u merâm
- 9 Ol ki geldi rahmeten li'l-âlemin
Olur elbette muhibbi kâm-bîn
- 10 Müjde-i mezkûrun ancak şartı var
Evvelâ îmânın ola üstüvâr
- 11 Sâniyen tut şer'-i pâki muktedâ
Sünnet-i tâb-nâke kıl hem iktidâ
- 12 Ger hilâfında isen bunun hemân
Tevbe et tâ olmaya hâlin yamân

Na't-ı Şerif

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Gel olunmakta tilâvet âşıkâ
Mevlid-i pâk-i Muhammed Mustafâ
- 2 İstimâ et mevlid-i pâkin onun
Cân ü dil bulsun semâ'ıyla safâ
- 3 Nûr-ı vechi kıldı pür-nûr âlemi
Verdi hem âyîne-i kalbe cilâ
- 4 Sen de her bâr eyle takdîm-i salât
Tâ şefâat eylesin rûz-ı cezâ
- 5 Fevzi-veş eyle tevessül rûz u şeb
Hürmeti-y-çün müstecâb olsun duâ
- 6 Çün cihânın intizâmına bütün
Şer'-i pâkidir onun üss ü sûtûn
- 7 *Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-keâm*
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selam
- 8 Ba'de-zâ hâzır cemâatten recâ
Bu fakîre edeler hayır duâ
- 9 Diyeler kim yâ İlâhî işbu kul
Bula savb-ı kâmina hüsn-i vüsûl
- 10 Sahn-ı sıhhatte mukîm olsun hemîn
Hem de olsun cümle havfindan emîn
- 11 Şevk u şâd ile ibâdette ola
Rûz u şeb Mevlâ'ya tâ'atte ola
- 12 Nefs ü şeytân ü hasûdândan masûn
Ola hem de görmeye raybe'l-menûn
- 13 Son nefeste ola îmânı karîn
Cennet ola kendine zîr ü zemîn

- 14 Olmağa bûy-ı icâbet fâyihâ
Edelim bir kez tilâvet Fâtihâ
-li'llâhi'l-fâtiha-
- 15 İbtidâ ol zât-ı Hallâk-ı cihân
Bâsıt-ı arz râfi'-i heft-âsümân
- 16 Aldı dest-i kudrete bir kabza nûr
Ol Muhammed dedi oldu bâ-sürûr
- 17 Çünkü Hak ol nûra böyle söyledi
Ol dahi secde edip hamd eyledi
- 18 Der-akab Hak kıldı ol nûra hitâb
Senden alır nûru şems ü mâhitâb
- 19 Ben seni bunun için halk eyledim
Medhini yüz dört kitapta söyledim
- 20 Mebde' oldu cümle envâra bu nûr
Tâ ki etti Hazret-i Âdem zuhûr

Bu dahî

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Bâreke'llâh dû cihânın serveri
Hak teâlâ'nın azîz Peygamberi
- 2 Hû-yı hoş-bûyundan aldı bûyunu
Şu cihânın sünbül ü verd-i teri
- 3 Mihr-i pâk-i mevlidinden aldılar
Şems ü mâh rûyundaki nûr u ferî
- 4 Gerçi kadrin bilmedi gâfil olan
Etti kurbân âkılân cân u seri
- 5 Kıl şefâ'at yâ Habîballah amân
Eyle tahlîs Fevzi-i isyân-geri
- 6 Sonra nakl etti bu nûru Hak hemân
Tâ ki oldu zahr-ı Âdem'de ayân

- 7 Sonra bâ-emr-i şerîf-i Gird-gâr
Cephesinde Âdem'in etti karâr
- 8 Hayli dem tesbîhe oldu müştegil
Sonra oldu parmağında müşte'il
- 9 Tâ ki Havvâ ile kıldı izdivâc
Cephe-i Havvâ'da nûr oldu sirâc
- 10 Hâsılı hep tâhirînden tâhire
Nakl ile oldu alâmât zâhire
- 11 Etti Abdullah'a encâm intikâl
Arttı kendisindeki hüsn ü cemâl
- 12 Hikmet-i Hak bir gün Abdullah hemân
Yalnızca oldu bir dağa revân
- 13 Hazret-i Âmine'nin de vâlidî
Zirvesinde ol dağın nâzır idi
- 14 Bir de bir cemm-i gafîr kavm-i Yehûd
Hışm ile ol dağa ettiler su'ûd
- 15 Ya'ni Abdullah'ı katl etmek için
Kasd edip de gittiler dağa bütün
- 16 Der-akab geldi cuyûş-ı bî-şumâr
Etiler ol kâfirîni târ ü mâr
- 17 Ya'ni sell-i seyf edip katl ettiler
Kalmayıp hiç bir Yahûdî bittiler
- 18 Olduğundan kâffesi ol ceşşin melek
Yine tekrar gittiler tâ be-felek
- 19 Gördü onu Âmine'nin vâlidî
Bu değil illâ kerâmettir dedi
- 20 Tâ ki geldi zevcesinin yanına
Dedi Abdullah'ın olsun Âmine
- 21 Hem ifâde eyledi hep gördüğün
Ya'ni Abdullah'a imdâd erdiğin

- 22 Zevcesiyle bi'l-ma'iyye gittiler
Ol Resûlün ceddine arz ettiler

Na't-ı Şerîf

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Gerç-i bâlâ-yi serinde bir sehâb
Oldu hurşîd ile beyninde hicâb
- 2 Liyk hikmet sâyebân olmak değil
Anca şerm eylerdi ondan âfitâb
- 3 Ol sebepten hâil oldu ol bulut
Kim yüzünde tutmasın gün bir nikâb
- 4 Öyle bir Sultân-ı Kevneyndir o kim
Hâk-i na'lin kühl edindi nüh-kıybâb
- 5 Yâ Resûlallah dahîlek ol şefî'
Fevzi'ye tâ kim olunsun feth-i bâb

Na't-ı Şerîf

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Sen Efendim tende cânımsın benim
Dû cihânda mihrîbânımsın benim
- 2 Çünkü zâtın bî-mirâ ey dost-ı Hak
Rehber-i sû-yı cinânımsın benim
- 3 Afv-i cürm için şefâ'at eyleyen
Bâis-i emn ü emânımsın benim
- 4 Yâ Habîballah dahîlek tut elim
Lutf ile imdâd-resânımsın benim
- 5 İftihârdır Fevzi'ye çün hizmetin
Yâ şefî'î izz ü şânımsın benim

- 6 Bu niyâzı ol dahi kıldı kabûl
Akd olundu hâsıl-ı ümmü'r-Resûl
- 7 İbtidâki Cum'a-i mâh-ı Receb
Gecesinde ol eb-i hayrû'n-neseb
- 8 Ettiği anda zifâf-ı pür-sürûr
Âmine'ye intikâl etti o nûr
- 9 Yani hâmil oldu ol iffet-meâb
Buldu rahmi ol şerefle âb ü tâb
- 10 *Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-keâm*
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selam
- 11 Çok acâib şey zuhûr etti o ân
Şöyle kim envâr ile doldu cihân
- 12 Hem Kureyş'in söyledi hayvanları
Haml-i pâki kıldı tebsîr dilleri
- 13 Huşk u deryâda vuhûş u mâhîler
Hak Muhammed oldu mahmûl dediler
- 14 Ol zaman şâhânının hep tahtları
Oldu menkûs döndü nahse bahtları
- 15 Hem de ahres oldu şâhân ol gece
Bilmediler hâlleri oldu nice
- 16 Hem dedi ol kân-ı ismet Âmine
Şol zaman k'oldum Resûlü zâmine
- 17 Mekke'den Şâm-ı şerîfin evleri
Dahi etrafındaki hep köyleri
- 18 Bil göründü bana oldu âşikâr
Cümlesi bâ-kudret-i Perverdîgâr
- 19 Bir dahi işbu hikâyet kim gelir
Ağreb-i ahvâlden ma'dûd olur
- 20 Çıktı şeytan Bû-Kubeys'in dağına
Sayha etti soluna hem sağına

- 21 Duydular cümle şeyâtîn geldiler
Bâis-i sayha ne imiş bildiler

Na't-ı Şerîf

(*Mefâilün Mefâilün Faûlün*)

- 1 Bize dâreynde kâfidir şu ni'met
Ki olduk Seyyidü'l-kevneyn'e ümmet
- 2 Bize ferden şefî'dir dost-ı Hüdâ
Ba'id mi olsa me'vâ bize cennet
- 3 Eyâ Sultân-ı mâ evhâ sahîhan
Sana hizmet ne devlettir ne devlet
- 4 Bizim mâdâm cenâbındır ...⁵⁸
Erişmez bizlere dâreynde zillet
- 5 Aceb mi ümmetin Fevzi efendim
Bulursa feyz ile fahr u meserret
- 6 Çün dedi kim onlara dîv-i la'în
İşbu şeb ol "sâdiku'l-va'di'l-emîn"
- 7 Geldi rahm-i mâderine bî-dürûğ
An-karîb doğar olur halk pür-fürûğ
- 8 Şer'-i pâki âlemi pür-nûr eder
Zulmet-i küfrü Harem'den dûr eder
- 9 İşbu hâlât bir belâdır bizlere
Emr ü tenbîhim budur kim sizlere
- 10 Gidiniz hep ümmetinden herkese
Dâim edin türlü türlü vesvese
- 11 Tâ ki tâbi olmasınlar şer'ine
Uymasınlar aslına hem fer'ine
- 12 Nâr-ı dûzâhda beraber yanalım
Cümleten mâ-i hamîme kanalım

58 Baskının kötülüğü sebebiyle buradaki kelime okunamamaktadır.

- 13 İşte böyle ettiler kavl ü karâr
Sen de Bismillah ki etsinler firâr
- 14 Dedi tekrar mâder-i Hayrû'l-beşer
Ümm-i pâki Sâhib-i şakku'l-kamer
- 15 İbtidâki ayda bâ-emr-i Celîl
Geldi bir zât kâmeti gâyet tavîl
- 16 Dedi müjde ey Muhammed ânesi
Çünkü hamlin âlemin bir dânesi
- 17 Ben dedim sen kimsin ey âlî-cenâb
Dedi Âdem ismim ey iffet-meâb
- 18 Mâh-ı sânide yine geldi biri
Kıldı tebşîr bana ol mâh-peykeri
- 19 Ben dedim siz kimsiniz ey müjde-gâr
Dedi nâmım Şît'tir ey ferrûh-nigâr
- 20 Mâh-ı sâlisde biri geldi yine
Dedi müjde sana kim yâ Âmine
- 21 Haml-i pâkindir Muhammed Mustafâ
Doğduğunda bulur âlemler safâ
- 22 Ben dedim sen kimsin ey sâhib-fütûh
Dedi nâmımdır Neciyyullah Nûh

İlâhî

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Dîde rûşen dense bu dehre sezâ
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafâ
- 2 Mâh-ı mevlid oldu zî-kadr ü bahâ
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafâ
- 3 N'ola fahretse şuhûra işbu mâh
Esse båd-ı bâğ-ı firdevs subh-gâh

- 4 Yıkanıp pâk olsa her kalb-i siyâh
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
- 5 Her münâfik eylesin terk-i nifâk
Eyleyip şer'-i şerifte ittifâk
- 6 Bundadır zîrâ selâmet bâ-vifâk
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
- 7 Subh u şâm şâdân ü handân olalım
Âmil-i fermân-ı Kur'an olalım
- 8 Tâlib-i cennât-ı Rıdvân olalım
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
- 9 Fevzi lâ-büd terk-i âlâm eylesin
İntizâr-ı lütf u in'âm eylesin
- 10 Hamd ü şükr-i menn-i mün'âm eylesin
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
- 11 Mâh-ı râbi'de biri geldi bana
Dedi olsun iki gözün rûşenâ
- 12 Çünkü hamlindir Nebiy-yi zü'l-kerem
Rûz-ı mahşerde şefi'-i muhterem
- 13 Ben dedim sen kimsin ey hayrû'l-celîs
Dedi İdris ismim ey hayrû'l-enîs
- 14 Mâh-ı hâmisde biri etti zuhûr
Verdi tebşîr u selam ile sürûr
- 15 Ben dedim sen kimsin ey abdû'l-Vedûd
Dedi nâmım enbiyâ beyninde Hûd
- 16 Mâh-ı sâdisde biri verdi selam
Müjde vâdisinde etti hoş kelâm
- 17 Ben dedim sen kimsin ey mislü'l-kamer
Dedi ben İbrâhimem ey nûr u fer
- 18 Mâh-ı sâbi'de biri çok müjdeler
Etti dedi rûşen olsun dîdeler

- 19 Ben dedim sen kimsin ey sâhib-edeb
Dedi ben İsmâilem ki bü'l-Arab
- 20 Mâh-ı sâminde biri verdi selam
Eyledi tebrîk ile tebşîr-i kâm
- 21 Ben dedim sen kimsin ey zât-ı kerîm
Dedi ismim oldu Mûsâ-yı Kelîm
- 22 Mâh-ı tâsi'de biri geldi hemân
Sad hezârân müjde etti bâ-lisân
- 23 Ben de isminden suâl ettim hemîn
Dedi İsa ismim ey ümmü'l-Emîn
- 24 *Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-kelâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selam*
- 25 Ba'de-zâ ol hâver-i şems-i kerem
Mâder-i pâk-i Nebiy-yi muhterem
- 26 Matla'-ı mâh-ı münîr-i pür-şeref
Dürr-i yektâ-yı ledünniye sadev

Na't-ı Şerîf

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Ayn-ı rahmetsin eyâ kân-ı atâ
Yâ şefia'l-müznibîn yâ Mustafâ
- 2 Mevlid-i pür-nûrun işbu âlemi
Eylemişdir fi'l-hakîka pür-ziyâ
- 3 Sünnet-i zehrâ vü şer'-i enverin
Mîhr ü mâhu pür-füruğdur bî-mirâ
- 4 Çün temessük eyleyenler onlara
Dîn ü dünyâda bulurlar ihtidâ
- 5 Kıl şefaât Fevzi-i bî-çâreye
Olmasın dâreynde dûçâr-ı cefâ

- 6 Dedi geldi eşref-i sâ'ât ü hîn
Oldu o vakt-i vilâdet pek yakîn
- 7 Leyletü'l-isneyn Rebûlevvelin
On ikinci gecesiydi hem bilin
- 8 Çok alâmât oldu peydâ ol zamân
Eyleyem cümle dokuzun beyân
- 9 Evvelâ bir çok cemâat geldiler
Âsümandan rûy-ı arza indiler
- 10 Cümlesinin nûr idi hep yüzleri
Es-Salâtü ve's-selâmdı sözleri
- 11 Hem getirdi bu cemâat üç alem
Etti yerden nurları def-i zulem
- 12 Kâ'be'nin üstünde diktiler birin
Biri hanemde dikildi onların
- 13 Beyt-i Makdis'de dikildi hem biri
İhtirâm-çün mevlid-i Peygamberi
- 14 Sâniyen indi yakîn benden yana
Cümleye dûr görünen necm-i semâ
- 15 Sâlisen açıldı bâb-ı âsümân
İnsin olsun çün melekler hâdimân
- 16 Râbi'an indi evime çok tuyûr
Arttı gayetle derûnumda sürûr
- 17 Zümrüd-i ahdar idi minkârları
Yâkut-ı ahmerdi bâl ü perleri
- 18 Hâmisen ferş ettiler beyne's-semâ
Sündüs ü dîbâcla kaplandı semâ
- 19 Sâdisen gördüm havada çok ricâl
Ellerinde kâseler dolu zülâl
- 20 Ben de yanmıştım susuzluktan o ân
Aldım içtim birisinden su hemân

- 21 Der-akab gitti harâretten cefâ
Oldu kalbim lezzet ile pür safâ
- 22 Sâbi'an kalmış idim tenhâca ben
Kimse yok kim ana söyleyem sühan

İlâhî

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Yâ şefî'î hâzır olsun himmetin
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
- 2 Dilleri şâdân buyursun tal'atin
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
- 3 Ümmet olduk sen gibi peygambere
Kıl şefâ'at biz gibi isyân-gere
- 4 Etme muhtâc ümmetin diğerlere
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
- 5 Mâh-cemâlinle müşerref olsak âh
Afv olup sayende her cürm ü günâh
- 6 Ümmete lutf eyle ey ihsân-penâh
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
- 7 Ayn-ı rahmettir zuhûrun âleme
Bâis oldun çün vücûd-ı Âdeme
- 8 Rûşenâ gelse acep mi dîdeme
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
- 9 Sen efendim dest-gîrimsin benim
Bâd-ı lutfunla açılısın gülşenim
- 10 Fevzi-veş âzâd ola cân ü tenim
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
- 11 Bir de etti bir takım nisvân zuhûr
Meryem ile Âsiye bakîsi hûr

- 12 Görmedim onlar gibi hiç meh-cemâl
Her birisi sanki mihr-i bî-zevâl
- 13 Oldu şâdân onlar ile bu gönül
Çün açıldı gülşen-i kalbimde gül
- 14 Sâminen hâtiften oldu bir nidâ
Kim geliyor işte ol dost-ı Hüdâ
- 15 Tutunuz ta'zîm ü tekrîmle anı
Çün odur çeşm-i cihânın rûşeni
- 16 Sayesinde kılınır hâcât revâ
Âb-ı rûyi-çün olur makbûl duâ
- 17 Tâsi'an bir kuş ki gördüm pek güzel
Sûretin ra'nâ yaratmış Lem-yezel
- 18 Tâ ki indi nezdime geldi o kuş
Cânımı kıldı mu'attar bûy-ı hoş
- 19 Mesh edince arkamı ol mürğ-i nûr
Pâk Muhammed Mustafâ etti zuhûr
- 20 *Ola bed' ü hatmi her hayrî 'l-keâm
Cân ü dilden es-salâtü ve 's-selam*

-Burada cemâat ayak üzre kalkmalı-

Akib-i velâdet-i Nebeviyye'de okunacak nâ't-i şerîf

- 21 Hamdü lillâh doğdu bedr-i ıstifâ
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ
- 22 Ol güzel Ahmed Muhammed Mustafa
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ
- 23 Yâ Muhammed âlemi nûr eyledin
Küfr ü şirki Mekke'den dûr eyledin
- 24 Teşrifinle bizi mesrûr eyledin
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ

- 25 Zât-ı Pâkin “rahmeten li’l-âlemîn”
Kurre-i pâk-i uyûni’l-mü’minîn

Na’t-ı Şerîf

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Ey gönül bu ni’mete şükr-i hezâr
Kim şefî’in oldu dost-ı Girdigâr
- 2 Yümn-i pâk-i mevlidiyle ol şehin
Kâmını rûzî kılar perverdigâr
- 3 Çün zülâl-i aşkı sen nûş eyledin
Şüphesiz yakmaz seni dûzahda nâr
- 4 Ba’de-zâ kıl terk-i ahzân ey gönül
Hakka hamd et eyle ızhâr-ı mesâr
- 5 Mevlidi oku okut hem Fevziyâ
Bulasın dâreynde feyz-i bî-şumâr
- 6 Rûz-ı mahşerde şefî’l-müznibîn
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ
- 7 Kıl şefâat çün sanadır istinâd
Ede dil-şâd Fevzi’yi Rabbü’l-ibâd
- 8 Ravzana olsun salât-ı bî-idâd
Diyelim ehlen ve sehlen merhaba
- 9 *Ola bed’ü hatmi her hayrî’l-keâm
Cân ü dilden es-salâtü ve’s-selam*
- 10 Eyledim vakt-i vilâdette beyân
Tam dokuz şey k’oldu vâkî bi’l-ayân
- 11 Zikr edem diğer dokuz şey ki zuhûr
Eyledi ba’de’l-vilâde bî-nukûr
- 12 Evvelâ doğdu Habîb-i Kibriyâ
Gözlerin dikmişti tâ sû-yı semâ

- 13 Bu işâret kim nüzûl-i vahy olur
Asümândan Cebrail ona gelür
- 14 Sâniyen ayağı üzre doğdu bil
Bu kıyâm-ı şer'ine oldu delîl
- 15 Sâlisen mahtûn u maktû' surresi
Doğdu kim mes'ûd u mebrûk gurreşi
- 16 Râbi'an sâl kaht iken buldu rehâ
Kim mübârekdir kudûm-ı Mustafa
- 17 Hâmisen bu'dur karîbde müşrikîn
Korktular hep ol Resûl doğduğu hîn
- 18 Sâdisen doğduğu anda ol Resûl
Asümândan bir bulut etti nüzûl
- 19 Sâbi'an yattıkta mehd-i pâkine
Hep görürdü kim gelenler yanına
- 20 Her ne semte parmağ-ı pâki gider
Ay dahi ol cânibe hep meyil eder
- 21 Dediler ba'de'n-nübüvve neyd'o hâl
Dedi mâh söylerdi bana bî-keâl

Na't-ı Şerîf

(Mefâîlün Mefâîlün Feûlün)

- 1 Eyâ şâhenşeh-i taht-ı risâlet
Veya sultân-ı iklîm-i şefâ'at
- 2 Za'îf u âciz ü bî-çâreyem ben
Ümidim rûz ü şeb senden inâyet
- 3 Dü düşman var biri nefis ü diğêr dîv
Yamandır hâl sen etmezsen sahâbet
- 4 Bidâyet oldu î mân ile iykân
Onunla isterem olsun nihâyet

- 5 Muhibdir kalb-i Fevzi sana vallâh
Şefî'im ol aman rûz-ı kıyâmet
- 6 Sâminen dedi kim Abdülmuttalib
Cânib-i Kâ'be'ye oldum münkalib
- 7 Ben tavaf hâlinde gördüm bî-mirâ
Etti Kâ'be secde-i zü'l-Kibriyâ
- 8 Hep sanemler ü vesenler cümlesi
Düştüler yere olunca hamlesi
- 9 Ol zaman hem Kâ'be tekbîr eyledi
Dedi Yezdân beni tathîr eyledi
- 10 Çünkü doğdu mâh-ı mihr ü ıstıfâ
Tal'atıyla bulur âlemler safâ
- 11 Tâ işittim bu kelâmı Kâ'be'den
Bî-tavakkuf eyledim atf-ı beden
- 12 Tâ gelip Âmine'den ettim suâl
Dedi doğdu ol Habîb-i zü'l-Celâl
- 13 İstedim kim hâne-i pâkin girem
Ol cemâl-i Ahmedi bir kez görem
- 14 Bir de bir zât seyf ile kıldı hurûc
Çün melekler etmedi hâlâ urûc
- 15 Sâbir ol tâ kim ziyaret edeler
Avdet edip âsümâna gideler
- 16 Tâsi'an Âmine-i zâtü'l-emân
Dedi doğdukta hemân şems-i cihân
- 17 Geldi bir zât kaptı benden ol şehi
Zîr-i ebre sakladı sanki mehi
- 18 Gitti gâib oldu dîdemden nihân
Yine tekrar oldu çeşmimde ayân
- 19 Dedi oğlun nûr Muhammed Mustafa
Şark u garba eyledi neşr-i safâ

- 20 Hem ziyâret etti gördü Âdem'i
İzz ü ikbâl ile oldu hem-demi
- 21 Ba'de zâlik dedi yâ Fahrü'l-enâm
Ümmetinin yerleri dârü's-selam
- 22 Şer'-i pâke ger olursalar mutî
Sen de ol dâreynde onlara şefî

İlâhî

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Yâ İlâhî lutf u ihsân eyledin
Çün bize inzâl-i Kur'an eyledin
- 2 Hamdü li'llah hem cenâb-ı Ahmed'in
Nûrunu dâreynde rahşân eyledin
- 3 Çün şefâ'at kişverinde ol şehi
İzz-ile şevketli sultân eyledin
- 4 Kıl cemâlinle müşerref ümmetin
Dillerin çün dürc-i îmân eyledin
- 5 Sad hezârân şükr kim bu Fevzi'yi
Âb-ı âmâliyle reyyân eyledin

İlâhî

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Lütf-ı Hak'ta ey gönül şüphen mi var
Bâğ-ı dilde açtı gül şüphen mi var
- 2 Çün Muhammed'dir serinde bâl-küşâ
Hiç erişmez sana zül şüphen mi var
- 3 Sen şefâ'at ondan iste mutlaka
Çün odur şâh-ı rusül şüphen mi var

- 4 Hakk'ı istersen yolunca git onun
Çün odur hayrû's-sübül şüphen mi var
- 5 Sayesinde şâd olursun Fevziyâ
Terk-i ihvân eyle gel şüphen mi var
- 6 Böyle dedi oldu çeşmimden nihân
Görmedim tekrar onu hiç bir zamân
- 7 *Ola bed'ü hatmi her hayrû'l-kelâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selam*
- 8 Yâ İlâhî ism-i a'zam hakkı-çün
Eşref-i ebnâ-yı âdem hakkı-çün
- 9 Matla-ı nûr-ı Muhammed hakkı-çün
Hâmîd ü Mahmûd u Ahmed hakkı-çün
- 10 Nûr-ı Kur'an sırr-ı Furkân hakkı-çün
Kadr-i pâk-i ilm ü irfân hakkı-çün
- 11 Vahy olunan enbiyânın hakkı-çün
Hakk'a vâsıl evliyânın hakkı-çün
- 12 Bâ-husûs ezvâc u ashâb hakkı-çün
Âl ü hem evlâd-ı encâb hakkı-çün
- 13 Hem şehîd-i Kerbelâ'nın hakkı-çün
Vâkıf-ı fevka'l-ulânın hakkı-çün
- 14 Müstecâb kıl kâffe-i da'vâtımız
Hem revâ kıl âmme-i hâcâtımız
- 15 Bâb-ı cûdunda cemîmiz sâiliz
Ni'met ü ihsânına hep mâiliz
- 16 Biz kuluz bâbından aslâ gitmeyiz
Hâlimiz diğerlere arz etmeyiz
- 17 El-amân u el-amân Rabbü'l-ibâd
Ber murâd et kıl bizi mesrûr u şâd
- 18 Bî-hesâbdır bizdeki cürm ü günâh
Sad hezârân tevbe olsun yâ İlâh

- 19 Âb-ı gufrânınla tathîr kıl anı
Bahr-ı rahmet bî-kenârdır yâ Ganî
- 20 Oldu mevlid Beyt-i Makdis’de tamâm
Kıl kabul çün oldur aksâ-yı merâm
- 21 Çünkü ihsân eyledin yâ Rab bana
Evvel ü âhirde hamd olsun sana

İlâhî

(Müstefilün Müstefilün)

- 1 Ey dost-ı Hak verdi safâ
Şu mevlid-i pâkin bana
- 2 Kalbimde mihr-i pür-ziyâ
Şu mevlid-i pâkin bana
- 3 Dilhâhıma hâdî olur
Fahr-ı dile bâdî olur
- 4 Çün mûris-i şâdî olur
Şu mevlid-i pâkin bana
- 5 Yâ Seyyidî “işfa’-lenâ”
Tâ gide bu dilden ‘anâ
- 6 Feth eyleyip bâb-ı gnâ
Şu mevlid-i pâkin bana
- 7 Şâhid ola tasdikime
Kâid ola tahkikime
- 8 Râcî olup tevfkime
Şu mevlid-i pâkin bana
- 9 Hem Fevzi’ye şâfi’ ola
Hep gamları dâfi’ ola
- 10 Dâreynde hem nâfi’ ola
Şu mevlid-i pâkin bana

Bir aşr-ı Kur'an-ı Kerim'den sonra okunacak Arabî mevlid-i şerif duasıdır:

Bismillahirrahmânirrahîm

El-Hamdü li'llâhi'llezî yûsilü abdehü mine'l-murâdi ile'l-aksâ. Ve's-salâtü ve's- selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin berekâtü mevli-dihî ve hisânü menâkıbihî lâ tuhsâ. Ve alâ âlihî ve eshâbihi'l-lezîne lâ tü'addü kerâmâtühüm bi'l-ihsâ.

Allahümme yâ men nevvere'l-kevneyni bi-mevlidi Habîbihi'l-Mus-tafâ. Ve esrâ bi-abdihî leylen mine'l-mescidi'l-Harâmî ile'l-mescidi'l-Aksâ. Ve arece bihî ile's-semâvâti'l-'ulâ. İğfir bi-hürmeti mevlidi Habîbike ve Resûlike zünûbenâ. Ve'stur bihî uyûbenâ. Ve ferric bihî kürûbenâ. V'estecib bihî da'vâtenâ. V'ekzı bihî hâcâtenâ. Ve ferrih bihî kulûbenâ bi en tûsilenâ ilâ murâdâtinâ. Sümme'htim Allahümme bi'l-îmâni ve's-saâdeti âcâlenâ. Ve nevvir bi-nûri'l- Kur'âni ve'l-îkâni kubûrenâ. Ve sehhlil ale's-sırâti ubûrenâ. Ve'tik rikâbenâ mine'n-nîrân. Ve edhilmâ fi dâri'l-cinân. Bi-rahmetike yâ erhame'r-râhimîn. Ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü li'llahi Rabbi'l-âlemîn.

Bir aşr-ı Kur'an-ı Kerim'den sonra okunacak Türkçe mevlid-i şerif duasıdır:

Bismillahirrahmânirrahîm

El-Hamdü li'llâhi'llezî lem yettehiz sâhibeten velâ veledâ. Ve's-salâtü ve's- selâmü alâ seyyidinâ Muhammedin hüve efdalü'n-nâsi mevriden ve mevlidâ. Ve alâ âlihî ve eshâbihi'llezîne lem-yûsırû aleyhi mâlen velâ validen velâ mevlüdâ.

Ol hallâku'l-kevneyn ve rezzâku's-sekaleyn, fâtıru'l-arzı ve's-semâi'l-lezî be'ase ileynâ habîbehü ve resûlehü'l-Mustafâ te'âlâ ve tekaddese amma yesıfuhu'l-a'dâu ulüvven kebîrâ hazretleri, işbu tilâvet olunan aşr-ı şerîf-i Kur'an-ı İlâhî ve mevlid-i münîf-i Muhammedi'yi lütfen ve kere-men bâ-ahsen-i kabûl makbûl buyurmakla hakk-ı abîdânelerimizde lutf u meded u inâyet eyleye. Ve işbu akd ettiğimiz cem'iyet-i müstemendâ-nelerimizi bâis-i nüzûl-i rahmet ve sebeb-i husûl-i afv u mağfiret eyleye. Ve her bâr bu âcizân ve bî-çâregân kulların mûcib-i hızlân u hüsrân ve mûris-i âlâm u ahzân olan şeylerden hıfz u himâye buyurup ez her cihet zerîa-i necât u selâmet ve vesîle-i ferah u meserret olan cihetlere hidâyet ve delâlet eyleye.

Fe ale'l-ihtisâs işbu sâatte ve şu mecliste vukû'-yâfte-i tecemmü-i ümmetânelerimizden /s. 15/ ve pür uyûb u zünûb olarak bin kusûr ile getirdiğimiz salât ü selâmlarımızdan ve iki cihânda şefâat ve sahâbet-i bâisetü's-saâdet-i cenâb-ı risâlet-penâhîlerin bâ-eşedd-i ihtiyâç muhtâc bulunduğumuzdan, rûh-ı pür-fütûh-ı hazret-i Seyyidi'I-kevneyni haber-i icâbet ve kabûl ile haberdâr eyleye.

Ve fî külli leylin ve nehâr taraf-ı ümmetânelerimizden Ravza-i pâk-i ıtırnâk-i Habîbullah'a îsâl-i salât ve selam-ı bî-şumâr eyleye. Ve hazerât-ı çihâr-yâr-i güzîn ve sâir kâffe-i âl ü evlâd u ezvâc u ashâb-ı berîn rıdvânü'llahi teâlâ aleyhim ecma'ın ve diğerk tâbi'în ve tebe-i tâbi'în ve e'imme-i müctehidîn ve ashâb-ı tarâik u hakâyık-ı vâsılîn ve şarkan ve garban âmme-i mü'minîn-i muvahhidîn aleyhim rahmeti Rab-bine'l-mu'ın hazerâtının ervâh-ı bâ-felâh-ı şerîfelerin işbu ucûr-ı celîle ve mesûbât-ı cezîle-i mevlid-i pâk-i Muhammedi'den hisse-i vâfire-dâr eyleye.

Ve ba'de-zâ ol pâdişâh-ı dîn-i İslâm'ı asâkir-i zafer-meâsiriyle beraber imâr u takvîyet-i şerîat-i garrâ-yı Muhammediyye ve izhâr u tebe'îyyet-i sünen-i zehrâ-yı Ahmediyye yollarında muzaffer u mansûr eyleye. Ve an samîmi'l-kalb veresetü'l- enbiyâ olan ulema ve fuzelâ-yı dîn-i mübîne meyl ü muhabbetini mevfûr eyleye. Şâyed şu yollardan Hüdâ-nekerde kendisini teb'îd /s. 16/ ve tebrîd eylemeğe sa'y eyleyenler veyahut envâ-ı kizb ü riyâ ve hıyel ü desâis ile sûret-i Hak'dan görünüp zât-ı şâhânesini teshîr ve kulûb-ı erbâb-ı dikkati tenfir eden şerîr-ı ricâl ve nazîr-i deccâl olanlar bulunursa, Cenâb-ı Mevlâ o makûle fitne-i azîme ve beliyeye-i mübremeleri, kurb-ı sâhâ-i pâk-i şehriyârîlerinden dûr ve mehcûr eyleye.

Ve mütetâbi'an zuhûr-ı nasarât ve futûhât-ı mennâniyyesiyle kalb-i şerîf-i şâhânelerihi memnûn ve mesrûr eyleye. Ve envâr-ı lâmia-i il-hâmât-ı sübhâniyyesiyle pür-nûr eyleye.

Ve a'dâ-yı bed-hâh-ı dîn-i İslâmı müdemmer ü makhûr eyleye. Ve işbu belde ve sair kâffe-i bilâd-ı İslamiyeyi envâ-ı âfât u belâyâdan masûn ve her veçhile ma'mûr eyleye.

Ve sallellehü teâlâ alâ seyyidînâ Muhammedin ve âlihî ve sahibihî ecma'ın ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn. Amîn!

İcmâlü'l-Kelâm fi Mevlidi'n-Nebiyi Aleyhi's-Selâm

Bismihî Sübhânehu ve nes'elü ihsânehu

İşbu mevlid-i şerifin ismi İcmâlü'l-kelâm fi Mevlidi'n-nebiyyi aleyhi's-selam'dır. Ve nâzımı dahi ilm-i kelâm'dan *Celâl* şerhi *Cemâl* ve *Metn-i Celâl şerhi Kenzü'l-ferâiz* ve ilm-i mantık'tan *Fenârî* şerhi *Hülâsatü'l-mîzân* ve *Muğni't-tullâb* şerhi *Seyfu'l-ğullâb* ve ilm-i nahiv'den *İzhâr* şerhi *Miftâhu'l-merâm* ve ilm-i sarftan *Binâ* şerhi *Fet-hu'l-gınâ* ve bunlardan mâada altmışa karîb kütüb ve resâil-i mu'teberenin musannif ve müellifi bulunan İstanbul pâyelilerinden Edirne Müftüsü esbakı faziletli el-Hâc Muhammed Fevzi Efendi hazretleridir. Eğerci Efendi-yi müşârün-ileyh mukaddemâ sultânü'l-ârifin ve burhânü'l-âşikîn Süleyman Efendi hazretlerinin te'lif-i fermûdeleri olan *Mevlid-i Şeriften* daha ziyâde uzun olmayıp ancak ol mikdâr olarak mukaddemen Kuds-i şerif niyâbet-i şer'iyyesinde bulunduğu zaman *Kudsiyyetü'l-ahbâr fi mevlid-i Ahmedi'l-muhtâr* nâmıyla /s. 3/ pek güzel ve fasîh ve belîğ ve gâyet müessir bir mevlid-i şerif nazm eylemiş ve cemî-i bilâd ü memâlikde şöhret bulmuş ve mu'teber tutulmuş ise de bazen gerek Süleyman Efendi'nin ve gerek Efendi-i müşârün-ileyhin mevlidinden daha muhtasarca bir mevlid bulunsa da öyle bir dar vakitte çar-çabuk okunuverse denildiği işitildiğinden işbu mevlid-i şerifi bin üç yüz dokuz senesi şems-i felek-i irfan sâye-i Sübhânü's-sultân el-gâzî Abdülhamîd Hân nasarahu'l-Melikü'l-Mennân Efendimiz hazretlerinin zamân-ı saltanat-ı seniyyelerinde Edirne niyâbet-i şer'iyyesinde iken gâyet muhtasar ve müfid olarak herkesin anlayabileceği gibi nazm eylemiştir. Ce'alehu'llahu teâlâ makbûlen inde'l-azîm ve inde Habîbihi'l-kerîm ve ce'alehu fi hakk-ı nâzımıhi sebeben li-şerefi'd-dâreyn.

Amîn bi-hürmet-i Yâsîn ve'l-Kur'âni'l-hakîm.

Bismillahirrahmânirrahîm

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

- 1 Eyle bismillah ile feth-i kelâm
Tâ açılsın hayr ile bâb-ı merâm
- 2 Hem Resûlullâh'a kıl arz-ı selam
Tâ ki hoşnûd ola ol Rabbü'l-enâm
- 3 Hem de eyle tarziye ashâbını
Âlini ezvâcını ahhâbını
- 4 Ba'dehû siz ey cemâat biliniz
Cümleliz bu kavli tasdîk kılımız
- 5 Mevlid-i pâki okutan daima
Olur elbet mazhar-ı lütf-i Hüdâ
- 6 Hem Resûlullah ona der âferîn
İştip te mevlidi okuttuğun
- 7 Dünyevî vü uhrevî görmez keder
Gelse de bir derd ona durmaz gider
- 8 Fâidesi bî-hesâptır hâsılı
Böylece bil ol bu kavlin kâili
- 9 Sünnetiyle şer'ini elden koyan
Mâl ü milkinde görür dâim ziyân
- 10 *Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm*
Eyle takdîm es-salâtü ve's-selam
- 11 Ba'de-zâ bu bende-i bî-çâreyi
Yâni işbu Fevzi-i âvâreyi
- 12 Bir duâ-yı hayr ile dilşâd edin
Nâmını dergâh-ı Hak'ta yâd edin
- 13 Tâ ki Mevlâ zenbini mağfur ede
Kalbini hem lutf-ile mesrûr ede
- 14 Çünkü kendi pek zaîf ü nâ-tüvân
Hâline rahm eyleyiniz el-amân

- 15 Rahm edip de bu duâ ile beni
Yâd edeni şâd ede Rabb-i Ganî
- 16 Gel icâbet gülşeninden râyiha
Koklayalım okuyup da fâtihâ
- 17 İsm-i pâkidir Muhammed Mustafa
Ol Resûl'ün kim odur dost-ı Hüdâ
- 18 Hem lisânı hem de zâtıdır Arab
Ol belâgat ma'deni kân-ı edeb
- 19 Nesl-i tâb-nâki Kureyşî Hâşimî
Yümn ü feyzi münteşirdir dâimî
- 20 Âmine'dir mâderinin ismi bil
Vâlidinin ismi Abdullah Nebîl
- 21 Ceddi ya'ni vâlidinin vâlidî
Bil ki Adülmuttalib oldu adı
- 22 Bî-hilâf bu ma'den-i nûr u sürür
Mekke'de sad yümn-ile etti zuhûr
- 23 İttifâk-ı ehl-i târih üzre hep
Silsilesidir heme pâkü'n-neseb
- 24 Hâşa lillâh girmedi asla sifâh
Cümlesi etti tezevvüc bi'n-nikâh
- 25 Bir gün Abdullah'a kavmi gittiler
Yalvarıp Âmine'yi akd ettiler
- 26 İbtidâki Cum'a-i mâh-ı Receb
Hâmil oldu Âmine bâ-hükm-i Rab
- 27 Ol sebepten ehl-i eflâk ü zemîn
Oldular şâdân ü hem de kâm-bîn
- 28 Feyz ü envâr ile doldu hep cihân
Müjdeleştî sâkin-i kevn ü mekân
- 29 Çünkü oldu ol Resûl'ü zâmine
Çok keramet gördü çeşm-i Âmine

- 30 Müddet-i hamlinde ol iffet-meâb
Gördüğün yazsam eğer almaz kitâb
- 31 Anca bir kaç vak'asın edem beyân
Kim vukû buldu cemisi bil ayân
- 32 *Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm*
Eyle takdim es-salâtü ve's-selam
- 33 Der ki ol Âmine-i zâtü'l-emân
Eyleyip bâzı zuhûrat der-meyân
- 34 Müddet-i hamlimde hayli enbiyâ
Birbiri ardınca geldiler bana
- 35 Cümlesinin sözleri tebşîr idi
Vâkı'u'l-hâli bana takrîr idi
- 36 Dediler yâ Âmine müjde sana
Hâmil oldun sendedir dost-ı Hüdâ
- 37 Bil ki sensin hep nisânın serveri
Hak Muhammed Mustafa'nın mâderi
- 38 Mâşaallah bârekâllah sen bu ân
Buldun ey mâh bu şerefle izz ü şân
- 39 Çünkü zâtın bir sadeysin fi'l-misâl
Sende mahfuz dürr-i yektâ-yi kemâl
- 40 İşte böyle mâder-i hayrû'l-beşer
Eyledikten sonra i'tâ-yı haber
- 41 Dedi geldi eşref-i sâât ü hîn
Oldu çün vakt-i vilâdet pek yakîn
- 42 Leyletü'l-isneyn Rebî'ulevvelin
On ikinci gecesiydi hem bilin
- 43 Çok acâip şeyleri gördüm o an
Binde birin eyleyem nakl ü beyân
- 44 Evvelâ hayli cemâat geldiler
Gök yüzünden yer yüzüne indiler

- 45 Şöyle derlerdi edip birden nidâ
Es-Salâtü ve's-selam yâ Mustafa
- 46 Bu cemâat üç alem indirdiler
Her birini bir yere gönderdiler
- 47 Kâ'betullâh üzre dikildi biri
Hânem üzre rekz olundu diğeri
- 48 Mescid-i Aksâ'ya diktiler birin
Doldu âlem bâ-sadâ-yı âferin
- 49 Göklerin yıldızları benden yana
Akdığından oldu çeşmim rûşenâ
- 50 Hem dahi kapıların hep açtılar
Yer yüzüne misk ü anber saçtılar
- 51 Çok melekler hem aşığa geldiler
İftihâren cümle hizmet kıldılar
- 52 Bir de gördüm çok güzel kuşlar o hîn
İndiler onlarla doldu bu zemîn
- 53 Kırmızı yakut takınmışlar kanad
Öylece halk eyleyip Rabbü'l-ibâd
- 54 Hem yeşil zümrüd idi minkârlan
Türlü zînetlerle pür her yanlan
- 55 Bir acâyip hâlete girdi semâ
Sündüs ü dîbâcla kaplandı havâ
- 56 Hem de baktım ki havâda çok ricâl
Ellerinde kâseler dolu zülâl
- 57 Hâlbu ise yanmış idim ben o ân
Aldım içtim bir dolu kâse hemân
- 58 Cism ü cânımdan harâret gitti hep
Müsterih oldu vücûd bâ-lütf-ı Rab
- 59 Anca yok idi yanımda hîç kes
Duymaz-idim kimseden bir savt ü ses

- 60 Almış-idi vahşet ü haşyet benî
Bes enîsim-idi Mevlâ-yı Ganî
- 61 Bir de etti bir takım nisvân zuhûr
Meryem ile Asiye bakîsi hûr
- 62 Dil tesellî buldu onlarla o ân
Hamdü lillah oldu gönlüm şâdımân
- 63 Her biri tebrîk edip dedi bana
Besdir ey Âmine bu devlet sana
- 64 Hem de evvelkinden artık çok sadâ
İle doldu cümleten arz u semâ
- 65 Zahirim hem bâtınım bulup safâ
Gitti benden her nevi' rene ü cefâ
- Burası ayağa kalkılacak mahaldir-
- 66 Bir beyaz kuş der-akab geldi yakîn
Arkamı mesh eyledi şöyle hemîn
- 67 Mesh edince arkamı ol mürğ-i nûr
Pak Muhammed Mustafâ etti zuhûr
- 68 *Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm*
Eyle takdîm es-salâtü ve's-selam
- 69 Ol zaman bil kâffe-i cinn ü melek
Huşk u deryâ üzre hep tayr u semek
- 70 Hûr u gılmân-ı cinân hem bâ-nidâ
Çağrışıp da dediler kim merhabâ
- 71 Merhabâ ey dü-cihânın serveri
Hak teâlânın azîz Peygamberi
- 72 Merhabâ ey ayn-ı rahmet merhabâ
Merhabâ ey nûr-ı hazret merhabâ
- 73 Bil cenâbındır imâmü'l-mürselîn
Hem cenâbındır şefîu'l-müznibîn

74 Sensin ol şâhenşeh-i arz u semâ
Bârekellah yâ Muhammed Mustafâ

Münâcât

- 1 Yâ İlâhî zât-ı pâkin hakkı-çün
Hem dahi yüz dört kitâbın hakkı-çün
- 2 Ol Habîbin nûr Muhammed hakkı-çün
Sırr-ı pâk-i zât-ı Ahmed hakkı-çün
- 3 Kâffe-i esmâ-i hüsnâ hakkı-çün
Sidre vü arş-ı muallâ hakkı-çün
- 4 İlm-i ahkâm-ı şerîat hakkı-çün
Ehl-i ezkâr u tarîkat hakkı-çün
- 5 Her seherde ağlayanlar hakkı-çün
Eşk-i çeşmi çağlayanlar hakkı-çün
- 6 Va'dine bel bağlayanlar hakkı-çün
Ahdini pek sağlayanlar hakkı-çün
- 7 Mağfîret eyle günâh u cürmümüz
Pek zaîftir çünkü cism ü cirmimiz
- 8 Zât-ı pâkin çünkü Gaffârü'z-zünûb
Hem de sensin anca Settârü'l-uyûb
- 9 Amme-i derd ü belâyı yâ İlâh
Def ü ref et bizlere çektirme âh
- 10 Fevzi-i bî-çâreyi hem ber-murâd
Kıl derûnu tâ ola mesrûr u şâd
- 11 Bakma noksânın kabul et hizmetin
Tâ ki nâil ola cennet ni'metin
- 12 Âç u muhtâcız kapında biz hemân
Müstecâb eyle duâmız el-amân
- 13 Hâsılı lutf eyledin yâ Rab bana
Evvel ü âhirde hamd olsun sana

SALİH NİHÂNÎ VE MEVLİDİ

■ Prof. Dr. Alim YILDIZ*

Salih Nihânî Hayatı ve Eserleri

Salih Nihânî ile ilgili elimizde çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Asıl adı Muhammed Salih olan şair, şiirlerinde Nihânî mahlasını kullanmıştır. Somuncu Baba olarak bilinen Şeyh Hâmid-i Velî soyundandır. Dedesi, Büyük Hasan Efendi, Sadrazam Darendeli Topal İzzet Mehmet Paşa'nın hocasıdır. Büyük Hasan Efendi'nin, İzzet Paşa'nın işlerine müdahale ettiği ve defalarca yanından ayrılmak istediği hâlde İzzet Paşa'nın onu yanından ayırmadığı söylenmektedir. 1858'de vefat etmiş ve Darendede Şeyh Hamid-i Velî haziresine defnedilmiştir.

Şeyhli kabilesinden olan Salih Nihânî 1805'te Darendede doğmuştur. Babası Şeyh Mustafa olarak bilinen Mustafa Feryâdî'dir. Bütün ömrünü Darendede geçiren Salih Nihânî, Somuncu Baba Camii'nin doğusunda, Tohma Çayı'nın yanında Örtme Kaya denilen yerde bir çilehane yaptırmış ve zaman zaman buraya çekilerek ilim ve ibadetle meşgul olmuştur. 83 yaşında iken 1888'de Darendede vefat etmiştir.

Seyyid olan Salih Nihânî silsile yoluyla Somuncu Baba'ya ve oradan da Hz. Hüseyin yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.

Darendede Hacılar Mahallesi'nin "Eski Tahtalı Köprü" diye bilinen yeri geçince sağdaki dereye varmadan ilk ev Salih Nihânî'nin yaşadığı ev olarak bilinir. Soyu, kız evladı tarafından günümüze kadar gelmektedir. Rıza Ateş tarafından verilen bilgilere göre, Hacılar'daki Şeyhli Mescidi (Medrese)'nin avlusunda medfun bulunmaktadır. Yanındaki kabirlerden biri, babası olduğu tahmin edilen Şeyh Mustafa Efendi'ye, diğeri de Salih Nihânî'nin oğullarından birine aittir. Yanındaki kabir-

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

de yatan oğlunun Talip olduğu düşünülmektedir. Bir diğer oğlu Kâzım hakkında fazla bir bilgi yoktur. Kendisi gibi âlim ve şair olan, en çok tanınan ve bilinen oğlu ise Müslim Penâhî'dir.

Müslim Penahî 1847'te Darende'de doğmuştur. Babasının vefatından yaklaşık üç yıl önce 1885'te Şeyh Hamid'in evladına meşrut ve mukataa işlerini takip etmek için Darende'den ayrılarak İstanbul'a gitmiş ve daha sonra oraya yerleşmiştir. Asıl adı Mustafa Müslim olan ve Penâhî mahlâsını kullanan şair, soyadı kanunundan sonra Ocak soyadını almıştır. Babası Salih Nihânî'nin şiirlerini bastırmak isteyen Penahî, sadece *Mevlid*'i bastırabilmiş, *Divan*'ın basımına muvaffak olamamıştır. Aruz ve hece vezniyle yazmış olduğu çok sayıda şiiri bulunan Penahî 1942'de İstanbul'da vefat etmiştir.¹

Mevlide Dair

Salih Nihânî'nin bilinen iki eseri vardır. Bunlardan biri *Divan*, diğeri ise *Mevlid*'dir. Oğlu Müslim Penâhî tarafından *Mevlid*'i matbu hâle getirilmiş fakat *Divan*'ı bastırılmamıştır. *Mevlid*'in ilk sayfasında yer alan bilgiye göre Nihânî'nin bu iki eser dışında tasavvufa ait bazı risaleleri de bulunmaktadır fakat bu risalelerin neler olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.

Divan'ın ailede bulunan yazma nüshası *Darende Tarihi*'ni hazırlayan Prof. Dr. Ahmet Akgündüz'e verilmiş, bize verilen bilgiye göre, daha sonra bu yazma *Divan* iade edilmemiştir. Bu *Divan*'da yer aldığı düşünülen birkaç şiiri bazı eserlerde yayımlanmış, yazma hâlinde bize ulaştırılan üç şiiri de ilk kez tarafımızdan bu kitaba konulmuştur. Bundan dolayı Salih Nihânî'nin matbu olarak elimizde bulunan tek eseri *Mevlid*'dir.

Salih Nihânî'nin meşhur olan ve Darende'de uzun yıllar okunan *Mevlid*'i 1308/1890 tarihinde İstanbul'da Matbaa-yı Âmire'de basılmıştır.

1 CÜ İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı ABD Öğretim Üyesi (yildizalim@hotmail.com)

Şairin hayatı ile ilgili bk. Ahmet Akgündüz – Said Öztürk – Yaşar Baş, *Darende Tarihi*, İstanbul 2002, s. 843-845 ve 867; Cemil Gülseren, "Şeyh Salih Nihânî", *Somuncu Baba Dergisi*, Aralık 1996, yıl 3, sy. 11, s. 14.

Toplam 26 sayfadan müteşekkil olan bu mevlidin ilk sayfasında şu ifadeler bulunmaktadır: “Tarîkat-ı aliyye-i Halvetiye ve Bayramiye meşâyihlerinden olup Darende kazasının Hızırlık Mahallesinde defîn-hâk-i itirnak olan kutbu’l-ârifin ve gavsü’l-vâsılın es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Hâmid-i Velî kaddese sırrehü’l-celî hazretlerinin sülâle-i tâhiresinden ve velî-yi müşârün ileyh hazretlerinin el-yevm dergâh-ı âlîsinde postnişîn-i irşâdı olup zümre-i urefâ ve şuarâdan ve hurûf-ı hecâ üzre mürettep ve mükemmel divan ve resâil-i turuk ashâbından reşâdetlü es-Seyyid eş-Şeyh Sâlih Nihânî Efendi hazretlerinin nûkâtı hâvî ve rumûzât-ı hakîkiyeyi muhtevi cem ve telif buyurdıkları bir kıt’a Mevlid-i Şerîf-i Nebevi ve na’t-ı Mutsafavî’leridir. Allahümme salli ve sellim ve barik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihîm ve evlâdihîm ve ehli beytihîm ecmain. Sene 1308, Matbaa-yı Âmire’de tab olunmuştur”.

Mevlid, ikinci sayfadan başlamaktadır ve metnin üzerinde Arapça olarak “Hâzâ Mevlûdü’n-Nebiyi sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem li-müellifihî es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Sâlih Nihânî an-evlâdi ve post-nişîni dergâhı âlî es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Hâmidî Velî kaddese sırrehu’l-celî li-kazâi Dârende” ifadeleri yer almaktadır.

Besmeleyle başlayan ve “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” vezniyle kaleme alınan bu mevlid toplam 320 beyitten oluşmaktadır. Eserin sonunda yer alan yedi beyitlik gazel tarzında yazılan bir na’t şairin *Divan*’ından alınmıştır. Bu na’tı da sayıya dâhil ettiğimizde eserin beyit sayısı 327’yi bulmaktadır.

Mevlidin ilk on iki beyti mensur eserlerdeki “Hamdele”nin manzum karşılığı olan münacâttır. Bundan sonra mevlidi yazma sebebine yer veren şair, daha önce Muhyî ve Şemseddin Sivâsî gibi büyük zatların mevlid yazdığını hatırlatarak kendisinin yazmış olduğu mevlidin de bir yâdigâr olarak kaleme alındığını ifade eder.

Daha sonra eserde yedi beyitlik (61-67. beyitler) bir gazele yer verilmiştir. Yazılan diğer mevlidlerde olduğu gibi Hz. Peygamber’in nûrunun (Nûr-ı Muhammedî) yaratılması ve geçirdiği merhaleler uzun uzadıya anlatılmaktadır. Bu kısım toplam 171 beyitten oluşmaktadır (68-187. beyitler) ve mevlidin en uzun bölümünü de burası teşkil eder.

Bundan sonra Hz. Peygamber'in doğumunu anlatan şair (200-254. beyitler), bu bölüm içerisinde yine yedi beyitten oluşan ve "Medhü'n-Nebî Aleyhi's-selam" başlığını taşıyan bir gazele yer verir (207-213). Bu gazel "Esmâü'n-nebî" özelliğini taşımaktadır.

Velâdet kısmından sonra ise "merhabâ" faslı (255-270. beyitler) başlamaktadır. Bu fasıldan sonra gazel tarzında otuz (271-300. beyitler) ve devamında mesnevî tarzında yirmi beyitlik (301-320. beyitler) bir dua ile eser son bulmaktadır. Bu duanın beş beyti de Sultan II. Abdülhamid'e ayrılmıştır.

Eserin dili, anlaşılır bir sadeliktedir. Bu tür eserlerin bir çoğunda olduğu gibi bu eserde de aruz kusurlarına rastlanmasına rağmen Salih Nihânî'nin aruza hâkim olduğu görülmektedir.

İçeriği göz önünde bulundurulduğunda eserin sadece Nûr-ı Muhammedî ile Hz. Peygamber'in doğumu hadisesini işlediği görülür. Diğer pek çok mevlidlerde görülen Hz. Peygamber'e peygamberliğin gelişi, hicret, miraç, vefat vb. konuların eserde bulunmadığı ve dolayısıyla bu mevlidin muhtasar ve kısa sayılabilecek bir mevlid olduğu ve dinî törenlerde okunmak üzere kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Darend'e de uzun yıllar bu mevlidin okunmuş olması da bu durumu açıklar mahiyettedir.

Nihâni Mevlidi

- 1 Ey hakîm-i kudret-ıssı kibriyâ
Vahdetin evsâfın okur enbiyâ
- 2 Sâni'isin cümle eşyânın şehâ
Ver bize râh-ı dalâletten rehâ
- 3 Sen Ganî mutlak kapında biz gedâ
Hâdi-i mu'tî çü sensin ey Hudâ
- 4 Emrine mahkûmdurur şeyh ile şâb
Kıl bize fevz ü necât-ı müstetâb
- 5 Durdu yer emrin ile buldu sebât
Dağ u sahrâ hem dahi eşcâr nebât
- 6 Cümlesi fermân-berindir yâ Gıyâs
Senden özge kimse yok yâ Müstegâs
- 7 Devr-i eflâk hükm-i nücûmda revâc
Şems ile mâhda olan nûr-ı sirâc
- 8 Mûcidi sensin budur hükm-i salâh
Kim bunu inkâr eder bulmaz felâh
- 9 Şems ile mâh devrederler tut simâh
Hiç hâlel gelip eder mi insilâh
- 10 Hikmetine yokdurur hadd ü 'idâd
Binde birin yazamaz kalem midâd
- 11 Sensin ey Hak cümleye melce' melâz
Kıl hidâyet tab'ıma ver iltizâz
- 12 Ver salavât Ahmed'e ey pür-kusûr
Ol salât ile bula kalbin huzûr
- 13 Haddini bil eyleme tûl-ı dirâz
Vüs'atince söyle kelâmın az az
- 14 Tâ ki tenfir etmeye âvâm-ı nâs
Eyleyelim avn-i Hak'dan iktibâs

- 15 Küntü kenz'den edeyim esrârı fâş
Lîk esrâr bilmeyen çatmaya kaş
- 16 Olayım kenz-i hakâyıktan gavâs
Gûşuna menkûş ola ey ehl-i hâs
- 17 Akıdayım nûr-ı irfândan hayâs
Ehl-i insâf olan etmez i'tirâz
- 18 Çün okudun âyet-i semme'l-hıyât
Kılma istikbârı olma inhitât
- 19 Kazm-ı gayz edip sakın olma gılâz
Dinler isen nutkumu hoş itti'âz
- 20 Söyle sözün var ise gel ey şücâ'
İşitenler ede ondan intifâ'
- 21 Bu mukaffâdan yeter eyle ferâğ
Kıflını fetheyle nutka kıl yerâğ
- 22 Künc-i vahdetde kıluben i'tikâf
Gözleyip noksânın eyle i'tirâf
- 23 Hubb-ı âl-i Ahmed'e kıl iltihâk
Et salât ile selam bi'l-ittifâk
- 24 Zâtını kılma Hudâ'dan infikâk
Gizli kenz idi çü Hak olma şikâk
- 25 Yok bu sözde kıl ü kâl-i ihtilâl
Uş bu hadîs bu kelâma oldu dâl
- 26 Diledi Hak kim ayân ola tamâm
Âdem'i mir'ât edindi ve's-selam
- 27 Ehl-i inkâr gözüne oldu nihân
Yokdurur anlarda çün emn ü emân
- 28 Aç gözünü yahşi bak ey bahtlu
Şeş cihâtdan görünen envâr-ı Hû
- 29 Ömrünü beyhûdeye etme tebâh
Hazret-i pîrin eşîğın kıl penâh

- 30 Eyle ikrâr bu kelâma deme lâ
Ede Hak kalbin mahall-i incilâ
- 31 Olduğičün sâlikâna rehnümâ
Ehl-i beytine olalım hâk-i pâ
- 32 Çokdurur zenb ü hatâyân ey dede
Kıl salât ile selâmı Ahmed'e
- 33 Ben kimem bir abd-i nâcîz ü fakîr
Hem günahkâr hem zaîf ü hem hakîr
- 34 Nefs elinde olmuşam bend-i esîr
Ne sözün var diyessin ey tıfl-ı şîr
- 35 Ol Habîb'in na'tını olmâk gûyâ
Sen gibinin haddi yok Nihâniyâ
- 36 Ol Şerîf'in mevlidin yâd eylemek
Şol azizlere nasîb oldu demek
- 37 Hazret-i Muhyî gibi burhân-ı dîn
Dahi Şemseddîn gibi ehl-i yakîn
- 38 Dahi Yûnus Baba sâir âşıkân
Oldular cümle gürûh-ı nâciyân
- 39 Sen gibi kemter cesâret eylemek
Onlara taklîd edüben söylemek
- 40 Böyle efkâr ile gönlüm oldu hoş
Bir zaman pür-gam kalıp oldum hamûş
- 41 Hem bu hâl ile edüben ser-fürû
Hüzn-i enîn ile oldum dopdolu
- 42 Bu tahayyür âleminde nâgehân
Tıfl-ı dil tuttu girîbânım ayân
- 43 Dedi ey bîçâre kılma vahşeti
Kesret içre bul fenâî vahdeti
- 44 Kıl tevekkül et azîmet bî-riyâ
Seni âdem halk edipdir Kibriyâ

- 45 Hamdü-li'llâh gayr-i hayvândan seni
Nutm ile mümtâz edipdir ol Ganî
- 46 Düşmeyip efkâra ey bîçâre gel
Kalma râhından olup âvâre gel
- 47 Bu fenâ kimseye olmaz pâyyidâr
Âkil olan kor bir özge yâdigâr
- 48 Sen dahi ondan birisin hâliyâ
Mustafâ'nın mevlidini ol gûyâ
- 49 Eyledi bu pend ile beni reşâd
Bu peyâmndan gâyet oldum dil-küşâd
- 50 *Ârif-i billâha besdir bu peyâm*
Ol Habîb'e kıl salât ile selam
- 51 Çün beyân olmuş kitaplar mu'teber
Her biri bir gûnâ vermişler haber
- 52 Her birinde çok beşâret vardurur
Nükte-i remz ü işârât vardurur
- 53 Herkes isti'dâdına göre anı
Fehm edemez lîk haffâş-ı denî
- 54 Yâ İlâhî kılma bizi ehl-i nâr
Hamza vü Abbâs bi-hakk-ı çâyâr
- 55 Dilerim senden Hudâ-yı zü'l-celâl
Ehl-i Beyt'ten dür edip verme melâl
- 56 Sâki-i Kevser yedinden bâde nûş
Eyleyelim kalmayıp medhûş-ı boş
- 57 Cümle ashâb-ı cihâd ehl-i velâ
Hürmetiçün yâ İlâhî kıl atâ
- 58 Beste kıl zincîr-i aşkınla bizi
Eyle pâ-bend kahr edip a'dâmızı
- 59 Feyz-i Hak'tan gönlüme ilhâm ola
Bu kitâbım hayr ile itmâm ola

- 60 Maksada eyle şurû'ı kıl kıyâm
Ol Resûl'e et salât ile selam
- 61 Dinlen ey ihvân-ı dîn hoş dâsitân
Çok kelâmlar söylemişler âşıkân
- 62 Ol Habîb'in mevlidinden dür gibi
Sû-be-sû tutmuş cihânı râyigân
- 63 Gerçi hâcet kalmamış bu bendeye
Lübbüni etmiş hulâsa ârifân
- 64 Her ne denlü vasf olursa bir güzel
Ol kadar âşüfte olur sâdikân
- 65 Her birinden nice şevk hâsıl olur
Avn-i Rabbâniyle dem vura zübân
- 66 Bu Nihânî bir garîb efkendedir
Dest-gîrim ol eyâ Fahr-i cihân
- 67 Koyma mübhem söyle ey tûtî-dehân
Nûrunu ol Hazret'in eyle beyân
- 68 Vâsıfidurur anın yüz dört kitâb
Mustafâ'dır câmi-i lübb-i lübâb
- 69 Râviyândan budurur mekşûf-ı râz
Müstemi' ol aşk ile ey dil-nevâz
- 70 Ol Kerim ü Râzık-ı cümle ibâd
Hâkim ü hâdi's-sübül yevme't-tenâd
- 71 Cemî'-i kâinâtı şeş-cihâtı
Yaratmazdan mukaddem sâbitâtı
- 72 Otuz bin yıl mukaddem Hak teâlâ
Habîbi nûrunu kıldı mücellâ
- 73 Edüpdi kendine mir'ât pes anı
Bu nûrı cilvegâh etdi beyânı
- 74 Kimesne yok idi ancak Hak idi
Rumûz-ı küntü kenz'den mutlak idi

- 75 Pes andan sonra on iki hicâbı
Yaratıp kodı nûr-ı müstetâbı
- 76 Cemî'an devr edüben nûr-ı Ahmed
Eder tevhîd ile ezkâr-ı evced
- 77 Bulardan sonra pes ol Rabb-i ma'bûd
Kıluben bahr-i bî-pâyânı mevcûd
- 78 Bu deryâlar eğer olunsa ta'dâd
Dırâzına kitâbın ola münkâd
- 79 Buların her birinin ismi vardır
Ulü'l-ebşâra ahvâli şümârdır
- 80 Münevver dürr-i meknûn nûr-ı Sultân
Girip derya içine oldu mihmân
- 81 Bu deyâlar içinde kıldı tahmîd
Ki her birinde buldı şevk-i tefrîd
- 82 Dahi deryâ-yı a'zamda durup bil
Nice yüz bin makâm aldı işitgil
- 83 İlm-i deryâsına kıldı azîmet
O deryâlar kamu buldı hezîmet
- 84 Çıkıp andan dahi nûr-ı Muhammed
Firâş üzre konup oldu müebbed
- 85 Firâş üzre yedi yüz hem makâmat
Edip nûr-ı Resûle ihtirâmât
- 86 Ne denlü var ise hulk-ı hisâli
Makâmâtda olup cümle visâli
- 87 Bu devr ile bulup türlü kerâmet
Makâm-ı mehrîde zikri nihâyet
- 88 Muhabbettir makâmın intihâsı
Muhammed'le muhabbet müntehâsı
- 89 Hitâm buldı çü rûhânî sülûkı
Anâsırda bula mülk-i melûkı

- 90 Hitâb erdi ki ey nûr-ı Muhammed
Beni bildin mi ey sırr-ı mümecced
- 91 Cevap geldi o nûr-ı Mustafâ'dan
Hudâ sevgilisi kân-ı vefâdan
- 92 Benim mahlûk u sensin destgîrim
Sana mahfî değil mâ-fi'z-zamîrim
- 93 Pesend edip cevâbın Rabbü'l-a'lâ
Salâta emredip ol nûru Mevlâ
- 94 Anâsırdan mücerredken vücûdı
Kıyâm edip hemen kıldı sücûdı
- 95 Rivâyât-ı salâtın bil tamâmı
Otuz bin yılda buldı ihtitâmı
- 96 Bu nev' ile tamâm etdi namâzı
Gör imdi sen bu nûr-ı cilve-bâzı
- 97 Der-i dergâh-ı Hak'da oldu makbûl
Salavât ver ola ol Şâh'a mevsûl
- 98 Hudâ'dan destur oldu kim eyâ nûr
Bu a'mâle mükâfât iste mevfûr
- 99 Kabûl ettim ne hâcât kim kılasın
İkilik sığmaz araya bilesin
- 100 Dedi nûr-ı Muhammed yâ İlâhî
Çü sensin cümle düşmüşler penâhı
- 101 Bilürem ki beni bir sır için sen
Zuhûra getirüben kıldın ahsen
- 102 Vücûd-ı Mustafâ'yı edip îcâd
O kandîl içre beni kılan ikâd
- 103 Anı hem âleme rehber edersin
Nebîlerden kamu behter edersin
- 104 Ana teklîf olan a'mâlden ey Hak
Ede ümmetleri zâyî' muhakkak

- 105 Bu vahdetde olan a‘mâl ü ezkâr
Namâzı hem niyâzım her ne kim var
- 106 Oların noksânına ettim ihbâ
Kabûl et yâ İlâhî eyle i‘tâ
- 107 Habîb’in ümmetine eyle in‘âm
Oda yanmayalar ey Rabbü’l-enâm
- 108 Kabûl etdi niyâzın Hak teâlâ
Hicâbından araklar oldı peydâ
- 109 Ki gül gibi kızardı nûr-ı tâhir
Nice yüz bin katârât oldı zâhir
- 110 O nûrun katresinin her birinden
Düzüldi cümle keyvân oldı andan
- 111 Melekler hep mukarreb dahi Rıdvân
Dahi hem hâmil-i arş ile hûrân
- 112 Kalemle Levh-i mahfûz Sidre Tûbâ
Dahi hem Kasr-ı uçmağı serâpâ
- 113 Dahi arz u semâ kevkeble mâhî
Şems ile hem ferîşteh ‘ızz-i câhî
- 114 Yaratdı cümle rûh-ı enbiyâyı
Bulara vâris etdi evliyâyı
- 115 Yedi nîrân dahi Mâlik Zebânî
Zuhûr etdi zübânı bî-zübânı
- 116 Yaratdı kâinâtı mümkünâtı
Bu rub‘-ı meskûn ile şeş-cihâtı
- 117 Rumûz-ı küntü kenz’in zerresinden
Bu nûr-ı Mustafâ’nın katresinden
- 118 Düzüldi geldi hep bir bir beyâna
Salavât verelim Fahr-i cihâna
- 119 Çün esmâ mazhariyyetten hıyâmı
Geyüp erdi kemâle ihtitâmı

- 120 Anâsırla ola bu nûr mürekkeb
Künûz-ı men ‘aref ola mühezzeb
- 121 Hüviyyet âleminden oldu demsâz
Bu kesret âlemine etdi pervâz
- 122 Âdem’den zâhir ola bil vücûdı
Fezâ-yı lâ mekândayken sücûdı
- 123 Hitâb etdi Hudâ bâ-izzü tebcîl
İne rû-yı zemîne peyk-i Cibrîl
- 124 Gelip Cibrîl münevver merkadinden
Alıp bir nebze hâki meşhedinden
- 125 Getirdi çünkü Cebrâîl o hâki
Emir buyurdu Cebrâîl’e tâ ki
- 126 Behişt’e al götür hâk-i Habîbi
Karıştır misk-i kâfûr-ı latîfi
- 127 Tamâm oldu bu hizmeti bil ey cân
Saçam dürr-i leâlî ile mercân
- 128 Bu tîn-i pâki Cebrâîl elinde
Olurken rûyuna mâil dilinde
- 129 Görünce tîn-i pâki nûr-ı Sübhân
Eder pervâz olur ol hâke mihmân
- 130 Suâl etdi melekler oldu hayrân
Nedir bu tîn-i tâhir sırr-ı pinhân
- 131 Nidâ erdi budur tîn-i Habîbim
Budurur cümle dertlere tabîbim
- 132 Bu kez rahmet nûrundan Rabb-i Yezdân
O tîne karşı kandîl etdi ihsân
- 133 Muallak sâf-ı kandîl oldu izhâr
O kandîli görüp nûr oldu ıstâr
- 134 Çü kandîl âşiyân oldu o tîne
İbâdet etdi Rabbü’l-âlemîne

- 135 Hezâr sâl geçdi çün devri meyhânı
Bu resme nakleder râvî beyânı
- 136 Şu vaktin kim zuhûra geldi Âdem
Çü pervâz etdi nûr-ı Fahr-i âlem
- 137 Hudâ emriyle nûr Âdem Safî'nin
Cebîninde olup bir hufre anın
- 138 O hufre içre girdi nûr-ı bâhir
Münevver kıldı cebhin nûr-ı tâhir
- 139 Cemî'-i âlemin nûr-ı ziyâsı
Anın nûrundan etdi iktibâsı
- 140 Muhammed aşkına var oldu âlem
Olup Âdem Safî ol nûra hemdem
- 141 Yeter gayrı dırâz etme kelâmı
Usandırma oturan hâs u âmı
- 142 Gel imdi tövbe kıl zenb ü günâha
Salât ile selam et âlî câha
- 143 İlâhî bana tevfikin refik et
Erenleri bize yâr ü şefik et
- 144 Hatâdan sakla tab'im müstakîm et
Riyâdan pâk edip kalbim selîm et
- 145 Kerem bâbın küşâd kıl bî-nihâye
Erişdir bu kitâbı intihâya
- 146 Pes Âdem cilvegâh oldu Hudâ'ya
Olup vâlid Muhammed Mustafâ'ya
- 147 Cemâli oldu günden güne ra'nâ
Edip ikrâm ana Hayy-i tuvânâ
- 148 Melekler hizmetinde istikâmet
Edüben kıldılar cümle itâat
- 149 Kamusı saf durup ta'zîm ederler
Bakıp nûra kamu tekrîm ederler

- 150 Cemâl-i mushafından ey dilârâ
Okunurdu rumûz-ı sırr-ı esrâ
- 151 Çün Âdem dahi bakdı oldı hayrân
Melekler hep ederler ana seyrân
- 152 Suâl etdi cevâbın aldı şâha
Şükürler bî-kıyâs ol pâdişâha
- 153 Dedi yâ Âdem ahdin tut bu nûrun
Senin ferzend ü hem kalb-i sürûrun
- 154 Anım'çündür sana ta'zîm ü tekrîm
Resûlüm nûrudur bu eyle tefhîm
- 155 Cebîninde vedî'adır bil anı
Senin cebhendürür seb'a'l-mesânî
- 156 Dahi sen mâ ü tîn içre yâ Âdem
Eser yokdı hayâtından dem-â-dem
- 157 Habîb idi bana Ahmed-i Muhtâr
Seni hem anım içün etdim izhâr
- 158 Seni kudret yed'imle kıldım ihyâ
Dahi ta'lîm olusar cümle esmâ
- 159 Seni Ebü'l-beşer etdim cihânda
Dahi hikmetlerim vardır nihânda
- 160 Halîfemsin bu yeryüzünde sen de
Seni bilen beni bilir sevende
- 161 Bu esrâra nihâyet yok Nihânî
Edemen binde bir remzi ayânî
- 162 Yüzümüz turalım bâb-ı atâya
Salavât verelim Bedrû'd-dücâ'ya
- 163 Gel imdi söyle ol nûr-ı Resûli
Kime nakleyledi asl-ı usûli
- 164 Kılıp Âdem Safî'de nûr karârı
Pes oldı sonra Havvâ dilnigârı

- 165 Anınla müjdegân oldukda Âdem
Ana nakletdi nûr-ı Fahr-i âlem
- 166 Olur âbâ vü ecdâd sırr-ı izhâr
Nübüvvet âlemi kalmaya izmâr
- 167 Dahi Şît-i nebî hem dahi İdrîs
Ederler nûr ile vechini takdîs
- 168 Erişdi Nûh-ı şeyhi'l-enbiyâya
Cebîni cilvegâh oldu Hudâya
- 169 Anı devr eyleyip ol nûr-ı ebhâ
Velâdâtın kamu seyr ü temâşâ
- 170 Nüzûl etdi pes andan nûr-ı ezher
Konup İbrâhîm alnına muzaffer
- 171 Kamer esrârı bunda oldu izhâr
Rumûzı fehm edenler ulü'l-ebşâr
- 172 Ulü'l-azm-i sülûkün intihâsı
Olup ferzend-i İsmâîl atası
- 173 Odur esrâr-ı nûrun âşinâsı
Cebîni cilvegâh-ı mehlikâsı
- 174 Okudunsa eğer kenzü'l-künûzı
Seçersin men aref'teki rumûzı
- 175 Bilen nefsin bilir Hakk'ı muhakkak
Hudâ eyleye bu ilme muvaffak
- 176 Vücûd-ı resmiye kılma nazar gel
Ne var Âdem'de deme kıl hazer gel
- 177 Hüviyyet âleminde etdi pervâz
Melâik hasletiyle oldu demsâz
- 178 Nübüvvetden edip bed' ile devrin
Velâyetle edip encâmı seyrin
- 179 Ne hâcet eylemek ihfâyı izhâr
Bu esrârı bilir ebrâr-ı şettâr

- 180 Ki kırk dokuz atayı etti devvâr
Olupdur nükte Abdullâh'da izhâr
- 181 O nûrı cilve vü cevlân ile çün
Âmine hazretine oldu mahzûn
- 182 Tamâm oldu kamu seyr ü seyâhat
Âmine'ye verir ol nûr melâhat
- 183 Şu resme ferr ü tâb verdi özüne
Ziyâsından bakılmazdı yüzüne
- 184 Bu esrâra çü yokdur hadd-i imkân
Bunu tasvîr edemez zihn-i insân
- 185 Kemâliyle bilir ârifler anı
Yeter fâş edelim râz-ı nihânı
- 186 Buyurmuş Hak vemâ minnâ hitâbı
Dahi hem kellimü'n-nâs müstetâbı
- 187 Yüzümüz turalım bâb-ı atâya
Salavât verelim Bedrû'd-dücâya
- 188 Şerîat şehrinin seyrin ayân et
O seyrin akl-ı miktârın beyân et
- 189 Şu sözü diyelim ki halk-ı âlem
İşitmişler idi anı mukaddem
- 190 Kamumuz bâb-ı lutfi kullarıyız
Musâhib âşinâsı gülleriyiz
- 191 Velî bu yerde vardır bir nasîhat
İşit anı pes andan kıl azîmet
- 192 Çeküben ceyb-i fikre hem serini
Sevâb ile küşâd et defterini
- 193 Gözüni gönlüne hem eyle mir'ât
Hûşımı gûşına eyle izâfât
- 194 Getirme yâdına şerbetle kandî
Huzûr-ı kalb ile dinle bu pendî

- 195 Resûlün mevlidin aşk ile dinle
Cân u dil ile ne söylenmiş anla
- 196 Dimâğına vere bû-yı muattar
Gönül şehri ola levsden mutahhar
- 197 Sa'âdet tâcı hem kona başına
Girip cinâna buluş yoldaşına
- 198 Haber verem Resûlün doğduğunu
Ki dinle ol Hudâ'nın sevdiğini
- 199 Salavât ile gel et rûhunı yâd
Olasın dû-cihânda gamdan âzâd
- 200 Ederler ehl-i siyer çün beyânı
Cihâna geldiğin ol kutlu cânı
- 201 Âmine oldu çün hâмили anın
Olup esdâfi ol dürr-i Hudâ'nın
- 202 Mukarrer vakt erişdi ol hümâyâ
Doğuben âleme hem sala sâye
- 203 Kütübler hep sahâyif içre ihbâr
Ne kim tebşîr olunmuş idi yekbâr
- 204 Kamusı gün gibi hep oldu zâhir
Yıkıldı tâk-ı A'câmî o kâsır
- 205 Nice puthâneler buldı hezîmet
Ser-â-pâ hep yere kıldı azîmet
- 206 Der-i dergâh-ı lutfundan inâyet
Erişdir tab'ıma verme sekâmet

Medhü'n-Nebî Aleyhi's-Selâm

- 1 Ayân edem Muhammed Mustafâ'nın
Nice doğduğun ol kalb-i safânın
- 2 Sözi şîrîn dahi cism-i latîfi
Başında tâcı cümle enbiyânın

- 3 İmâmı hem hümâm-ı muktedâsı
Cemî-i âşıkân-ı evliyânın
- 4 Beşîrün hem Nezîrün hem Sirâcün
Melîhü'l-vechi ol Sâhib-livânın
- 5 Halîmün hem Selîmün hem Sahiyyün
Mutî'ü'l-Hakkı ol ehl-i vefânın
- 6 Mücîbü'd-da'veti Hâfız Şekûrün
Karîbün Hâdiyün ol Murtezâ'nın
- 7 Dahi hem Mehdi-i Muhtâr Halîlün
Mutâ'un Sâdikun ol Muhtebâ'nın
- 8 Şânı Tâhâ vü Yâsîn ü Emîn'dir
Habîb-i Rahmeten li'l-âlemîndir
- 9 Muhammed Hâmid ü Ahmed ü Mahmûd
Ne mümkün şânı ola anın ma'dûd
- 10 Hudâ vassâfidır ol Şâh-ı dînin
Değil haddi senin gibi denînin
- 11 Âmine eyledi bunu rivâyet
Muhakkaktır buna eyle riâyet
- 12 Gözümden perdeyi kaldırdı çün Hak
Âyân oldu bana sırr-ı mudakkak
- 13 Hikâye eder ol vâkî olanı
Gözüne görünüp dile geleni
- 14 Budur eşhür-i akvâl-i rivâyet
Bu kavle eyleyelim ihtimâmet
- 15 Rebîül evvel ayının bil anda
On ikinci gece zâhir nihânda
- 16 Yalnız kendi hânem bucağında
Ku'ûd etmiş idim bil anı sen de
- 17 Evimden çıkdı bir nûr-ı muallâ
Semâyâ fer verip doldı mücellâ

- 18 Gözüm açıp görürem ki havâda
Döşenmiş sündüs-i hadrâ âmâde
- 19 Melekler hep bu hizmeti görürler
Kamusı şâdimân hürrem dururlar
- 20 Dahi hem üç ‘alem oldu nişâne
Ne yerde olduğun kıldı beyâna
- 21 İkişi şark u garbda hikmet-i Hak
Biri Kâ‘be yanında kudret-i Hak
- 22 Bu hâlâta mukârin ey dilârâ
Yine âsâr-ı hikmet oldu icrâ
- 23 Dıvarı hânemin yarıldı ey yâr
Olup Âsiye Meryem Sâre izhâr
- 24 Yanınca nice hûri geldi kim çok
Cemâlde birbirinden ayruğı yok
- 25 Bedirlenmiş aya benzer misâli
Edip çevremde cümle ittisâli
- 26 Buların vechi nûrundan dolup nûr
Görüp bu hâli kalbim oldu mesrûr
- 27 Mübâhât eyleyip hurrem olurlar
Resûli birbirine muştularlar
- 28 Bana tebşîr edip anın vusûlün
Dahi tâlîm edip asl-ı usûlün
- 29 Sana erzân olunan tıfl-ı a‘lâ
Cihâna gelmedi misli deme lâ
- 30 Dahi hem gelmeyiser tâ kıyâmet
Sana meşrûta ol şem‘-i risâlet
- 31 Acâyip dahi kudretler zuhûrı
Denildikçe verir kalbe surûrı
- 32 Hudâ emreyledi kıldı işâret
Kamu mahlûka verildi beşâret

- 33 Olurlar zîb ü zînetle müzeyyen
Dahi hûr-i kusûr cennet mu‘ayyen
- 34 Zevâhir saçıp etsinler ri‘âyet
Bu şebde doğuser ol Fahr-ı ümmet
- 35 Bezensin cennetin köşki sarâyı
Tene‘um içre etsinler safâyı
- 36 Ötüşsün cennetin bülbülleri hep
Ki elhân eylesinler dilleri hep
- 37 Görüp bu hizmeti Rıdvân durur hoş
Safâsından cemî‘i mest-i medhûş
- 38 Dahi Tamu‘yu Mâlik etdi mesdûd
Girift olundı hep şeytân-ı merdûd
- 39 Afârîtlar dahi hem dev-i recmân
Cemî‘an oldular hâk ile yeksân
- 40 Vühûş ile tuyûra oldu ihbâr
Ki gafletden uyanıp ede ezkâr
- 41 Bu hizmetin kamusı oldu itmâm
Çü vakt oldu gele ol Hayrû‘l-enâm
- 42 Yüreğim yanuben oldum za‘îfe
Dedim bir su verin cism-i nahîfe
- 43 Sunarlar bir kadeh şerbeti anda
Bulunmazdı ebed misli cihânda
- 44 Beyaz inci gibi sâvîkdi berfden
Şekerden tatlı gelmişdi necefden
- 45 İçüben şerbeti buldum felâhı
Bir ak kuş zahrime kodı cenâhı
- 46 Ki gark oldu vücûdum anda nûra
O nûrun ismeti geldi zuhûra
- 47 O demde basdı pây sadr-i safâya
Kıyâm eyle Muhammed Mustafâ‘ya

48 *Ayak üzre durup kıl ihtirâmı
Salât ile selam eyle tamâmı*

***Kale'llâhu teâlâ: İnne'llâhe ve melâiketehû yusallûne ale'n-
Nebiyyi yâ eyyühe'l-lezîne âmenû sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ***

- 49 Kıyâs etme sakın gayriye anı
Anası görmedi hiç ağrı kanı
- 50 Ne zahmet çekdi ne gördi ezâyı
İşitdin mi bu esrâr-ı hafâyı
- 51 Erişdirdi Hudâ derde devâyı
Diyelim şânına hoş merhabâyı
- 52 Ey kamer tal'at cihâna hak-nümâ
Zat-ı Hakk'ın mahzarısın mutlakâ
- 53 Sırr-ı levlâk âleme eder salâ
Şâhid-i menşûr-i âlem merhabâ
- 54 Serîr-i lî-maa'llâhı makâmın
Fezâ-yı lâ-mekândır âşiyânın
- 55 Verir çün bû-yı cennetten meşâmın
Matlab-ı meşhûr-i âlem merhabâ
- 56 Cemâlin âyet-i seb'a'l-mesânî
Senin fevkinde yokdur sana sâni
- 57 Eder şakku'l-kamer mûciz beyânı
Mefhar-i mesrûr-ı âlem merhabâ
- 58 Şark u garb küfr ile olmuşken dalâl
Din ü erkân olmuş iken pâyimâl
- 59 Âb-ı vaslından erişdirdin zülâl
Eyledin pür-nûru âlem merhabâ
- 60 Senin ile buldı bulanlar Hakk'ı
Sana uymayan ebed oldu şakî
- 61 Senin ile buldı âlem revnakı
Hurrem-i ma'mûr-ı âlem merhabâ

- 62 Teşrifinle oldu bu dîn âşikâr
Hep za'îfler buldı zâtınla medâr
- 63 Hem Nebiyyü's-seyf-i sâhib-zülfikâr
Nâsır u mensûr-ı âlem merhabâ
- 64 *Hamdü-li'llâh buldı maksûd ihtitâm*
Okuyalım es-salât ü ve's-selam

Duâ-yı Şerîf

- 1 Hudâyâ 'izz ü şânın hürmetiçün
Cihetsiz lâ-mekânın hürmetiçün
- 2 Habîbinle o bezm-i lî-mea'llâh
Olan ahd-i emânın hürmetiçün
- 3 Makâmı kâbe kavseyni ev ednâ
Dem-i vuslatda kânın hürmetiçün
- 4 Dahi ol müntehâ Sidre vü Tûbâ
Vü hem yedi semânın hürmetiçün
- 5 Bi-hakk-ı Arş u Kürsî Levh-i Mahfûz
Anı tutup duranın hürmetiçün
- 6 Dokuz eflâkda olan bahr-i deryâ
Hem etrafında kanın hürmetiçün
- 7 Yedi tamu sekiz cennet içinde
Olan hükm-i Hudâ'nın hürmetiçün
- 8 Meleklerle şemis dahi kevâkib
Süreyyâ mâh-ziyânın hürmetiçün
- 9 Dahi Tevrât Zebûr İncîl ü Furkân
Ehâdîs ü beyânın hürmetiçün
- 10 Ulü'l-azmi dahi sâhib-sahâyif
Safî Âdem Baba'nın hürmetiçün
- 11 Kamu peygamber-i mürsel nebînin
Dahi Havvâ Ana'nın hürmetiçün

- 12 Dahi Meryem ü Hâcer ile Sâre
O gevher Âsiye'nin hürmetiçün
- 13 Husûsan sadr-ı bedr-i şâh-ı kevneyn
Muhammed Mustafâ'nın hürmetiçün
- 14 Dahi hem zevcetü'r-Resûl-i Ekrem
O dürr-i bî-behânın hürmetiçün
- 15 Dahi hem çâr-yâr ü âl ü ashâb
Şehîd ü gâziyânın hürmetiçün
- 16 Hatîce Fâtıma Zehrâ hakkıçün
Aliyyü'l-Murtezâ'nın hürmetiçün
- 17 Şehîd-i zehr-i a'dâ hulk-ı ahsen
Hasan hulk-ı rızânın hürmetiçün
- 18 Susuzca Kerbelâ'da kan akıdan
Hüseyn-i Müctebâ'nın hürmetiçün
- 19 O çöllerde şehîd-i Kerbelâ'ya
Uyan ehl-i vefânın hürmetiçün
- 20 O hengâmda bulunan ehl-i beytin
Dahi tıfl u nisânın hürmetiçün
- 21 Koyup canın yoluna Şah Hüseyn'in
Susuzlukdan yananın hürmetiçün
- 22 Sa'âdetli serin Hakk'ın yoluna
Veren Veysel Karân'ın hürmetiçün
- 23 Dahi Mekke Medîne Beyt-i Makdis
Necf hem Kerbelâ'nın hürmetiçün
- 24 Tarîkat pîrlerinin erlerinin
Dahi hep evliyânın hürmetiçün
- 25 Husûsan cedd-i pâkim Şeyh Hâmid
O kutb-ı asfiyânın hürmetiçün
- 26 Seni gerçek sevenler aşk-ı Hakk'ı
Hakîki âşinânın hürmetiçün

- 27 Cemîan âşık-ı sâdık u sâlik
Yetîm-i bî-nevânın hürmetiçün
- 28 Garîb ü hem fakîr ü hem esîrin
Gözündeki revânın hürmetiçün
- 29 Cemî-i esfiyâyı etkiyâya
İnen gökden belânın hürmetiçün
- 30 Ne kim dünyâ vü ukbâ maksûdımız
Niyâz ettikde kapına birimiz
- 31 Anı dûr etme kapından İlâhî
Ki senden gayri yok püşt ü penâhı
- 32 Edip yoldaş îmânımızı yâ Rab
Silip kalbden gümânımızı yâ Rab
- 33 Şefî' et Ahmed-i Muhtâr'ı ey Hak
İçelim câm-ı Kevser'den muravvak
- 34 İlâhî kapına kıldım münacât
Bize ihsânı kıl her türlü hâcât
- 35 Cemî'an cürmümüz afv ü me'âf et
Visâline bizi 'ayn şîn kâf et
- 36 Hep ahlak-ı zemâyimden halâs et
Hısâl-ı hulk ile hep âm u hâs et
- 37 Nifâk u zulm ile cürm ü vebâdan
Halâs et cümlemiz kibr ü riyâdan
- 38 Kamu geçmişlerimizin zünûbun
İnâyetle me'âf et hep 'uyûbun
- 39 Selâmetle girip cennet evine
Dilerim âbid ü zâhid sevine
- 40 Dahi Sultân Hamîd'in şevketini
Mezîd et izzetini devletini
- 41 Tavîl et ömrünü gönlünü mesrûr
Ediver askerın destûr u mansûr

- 42 Ola pây-taht-ı âlîsinde kâim
Adâletle vezîrin eyle dâim
- 43 Adûsın pâyimâl eyle efendim
Budur maksûd-ı özge dil-pesendim
- 44 Ri'âyâsına rahmin eyle müzdâd
Dü-âlemde ola memnûn u dilşâd
- 45 Hudâyâ isteğın ver hâs u âma
Gelin âmin diyelim bu kelâma
- 46 Giriftâr olanın deynin İlâhî
Kazâ etdir keremden ver penâhı
- 47 Şifâlar hânesinden ey Hudâyâ
Hedâyâ eyle rencûre 'atâyâ
- 48 Ucuzluk bolluk ihsân eyle halka
Kabûl eyle duâmı geldi dalka
- 49 *Nihânî girelim bâb-ı nihâna
Salavât verelim Fahr-i cihâna*

HÂTİME

Na't-ı Resûl Aleyhi's-Selâm

- 1 Cemâlin gülşeninde 'andelîbem ya Resûlallâh
Velî mahzûn-ı hâtır bir garîbem ya Resûlallâh
- 2 Ne denlü cürm ü isyânım çok ise şâh-ı sultânım
Sanadır dest-i dâmânım münîbem yâ Resûlallâh
- 3 Şu denlü bâr-gîrânım garîk-ı bahr-i tuğyânım
Recâ-yı bâb-ı gufrâna enînem yâ Resûlallâh
- 4 Edip tasdîk risâlâtın dahi mu'ciz kemâlâtın
Gönül mir'ât-ı sâfi dil-firîbem yâ Resûlallâh
- 5 Bi-hamdi'llâh cenâbındandurur sırr-ı siyâdâtım
Ki nesl-i Hayder-i pâki halîbem yâ Resûlallâh
- 6 Salât ile selam olsun habîbim şânına her dem
Budur hep zikr ü evrâdım hatîbem yâ Resûlallâh

7 Eder nûr-ı tevellâ bu Nihânî kalbini ihyâ
Ki ceddîm Şeyh Hâmid sulb-i tîbem yâ Resûlallâh

TAHİR NADİ VE MEVLİDİ

■ Prof. Dr. Alim YILDIZ*

Tahir Nadi, Hayatı ve Eserleri

Asıl adı Mehmet Nadi olan Tahir Nadi, 1876'da Divriği'de doğmuştur. Tuğutluzâde diye bilinen bir ailedendir. İlköğrenimini babası Mehmet Halim'in görevi nedeniyle Kilis'te yaptı. Daha sonra üç yıl kaldıkları Maraş'ta Arapça ve Farsça öğrendi. Maraş Orman memurluğundan emekliye ayrılan babasının isteği üzerine İstanbul'a gidip dört yıl kaldığı Üsküdar'da Hoca Nazım Efendi'nin metin ve şerh derslerini takip ederek icazetname aldı. Üsküdar İdadisi'ni bitirdikten sonra 1318 (1900-1901)'de açılan Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne girdi ve öğrenimini burada tamamlayarak öğretmen oldu. Öğrenciliği sırasında Beyazıt Camii'nde *Gülistan ve Hafız Divanı*, Ayasofya'da *Mesnevi* dersleri verdi.

Öğretmen olarak tahminen 1904-5'te Mardin'e tayin edilen Tahir Nadi, Mardin'de üç yıl kaldı ve *Mevlid*'ini de burada kaleme aldı (1908). Daha sonra terfien "Mehd-i hürriyet (Hürriyetin beşiği)" dediği Selanik'e tayin edildi. Tahminen 1908-9'da Selanik'e giden Tahir Nadi burada da üç yıl müdürlük görevinde bulundu.¹

Selanik'te görev yaparken orada posta memuru olarak çalışan Talat Paşa kendisinden, Mevlana'nın rübaileriyle Farsça dersi vermesini istemiş, Tahir Nadi de "*Bostan ve Gülistan*'ı öğrenmeden Mevlana'yı anlamazsın." diyerek bu talebi reddetmiştir.

Daha sonra "Nakl olundum ufk-ı Cumhuriyet'e / Ankara yâ'ni makkarr-ı devlete" mısralarıyla ifade ettiği gibi Ankara Darülmualimin-i

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 "Sönen İki Hiciv Yıldızı", *Milli Mecmua*, 19 Eylül 1953, c. XIII, S: 12, s. 11.

Rüşdî'ye edebiyat öğretmeni olarak tayini çıktı (1912). Bu tayini sırasında da şu kıtayı yazmıştır:

*Bir zamanlar mehd-i hürriyyette ârâm-sâz iken
Tâli-i nâ-sâzım attı şimdilik engür yere*

*Bir harâb enkâz zanneyler temâşâ eyleyen
Şehre dâhil olduğunda çıldırır birdenbire*

Kaç yıl çalıştığını bilemediğimiz Ankara'dan yine terfien Kerkük İdadisi'ne müdür olarak tayin edildi. Kerkük'te Sultanî ve Nümune Mektebi binalarını inşa ettiren Tahir Nadi, Basra Sultanîsi müdürlüğünde de bulundu. I. Dünya Savaşı'nda Basra'nın işgali üzerine Türk olduğu gerekçesiyle esir edilmek istenmiş, Farsça'yı çok fasih konuşması ve kendisini İranlı bir tüccar gibi göstermesi sayesinde esir düşmekten kurtulmuştur.² İranlı gibi giyinip deve sırtında Müntefik çöllerinden Bağdat ve Halep yoluyla İstanbul'a dönmüştür.

Kadıköy, Kabataş ve Vefa liseleri ile Gazi Osman Paşa Okulu, İstanbul ve Adana Kız Öğretmen Okulu, Amerikan Koleji, İmam Hatip Okulu, Pertevniyal ve İstanbul Kız liselerinde Farsça öğretmenliği yaptı.

Yirmi yıl kadar buralarda Farsça öğretmenliği yapan Tahir Nadi, 1928 harf inkılabıyla Farsça dersinin okulların müfredatından kaldırılması üzerine Türkçe öğretmeni olarak görevlendirildi.

İstanbul Kız ve Erkek liseleri ile Pertevniyal Lisesi ve son olarak iki yıl görev yaptığı Yenikapı Mektebi'nde Türkçe öğretmeni olarak çalıştı. Öğretmenlik görevinde kırk beş yılı doldurması üzerine Yenikapı Mektebi'nden emekliye ayrıldı.

İstanbul'da görev yaptığı okullardan hangisinde hangi yıllar arasında çalıştığıyla ilgili elimizde net bilgiler bulunmamaktadır. İstanbul Erkek Lisesi 1937-1938 yıllığından şimdilik şairin o yıllarda bu okulda çalışmakta olduğu bilgisine ulaşıyoruz.

Tahmini olarak 1905'te Mardin'de göreve başladığı düşünülürse vefatından iki yıl önce 1950'de emekli olduğu sonucuna varıyoruz.

Soyadı kanunundan sonra Ozanözü soyadını alan ve hiç evlenmeyen Tahir Nadi Şubat 1952'de vefat etmiştir.

2 "Sönen İki Hiciv Yıldızı", a.g.m, s. 11.

Şairin hayatını anlattığı bir şiiri bulunmaktadır. Bir kısmı *Mevlid*'inin baş tarafında da yer alan³ bu şiirin tamamı, İbrahim Aslanoğlu'nun *Sivas Meşhurları* isimli kitabında yayımlanmıştır.⁴

Pek çok eser yazmış olan Tahir Nadi'nin, *Tahir Nadi Efendi Mevlidi* (İstanbul, 1326/1908; yeni harflerle 1950), *Umdetü'l-Kavâid* (İstanbul 1915) ve *Fezleke-i Lisân-ı Fârisi* (İstanbul, 1922, 1928) isimli eserleri basılmıştır.

Bunların dışında *Molla Camî Divanı* ve *Ubeydi Zâkânî Letâifi* tercümeleri ile bin iki yüz sayfalık *Divanı Üsküdar*'da oturan dayısının evinde yanmıştır.⁵

İlme ve kitaba aşık olduğundan görev yaptığı yerlerde çok sayıda kitap satın almıştır. Birçoğu yazma olan on bin cilt kitabı da yine Üsküdar'daki yangında tamamen yanmıştır. Bu yangından sonra aldığı kitapların yedi sekiz bin cildi bulunduğu ifade edilmektedir.⁶

Abdülhamid'e zaman zaman hicviyeler yazan şair, hafiyelerin tacizinden kurtulamazdı. Saraya verilen bir jurnal sonucu hafiyelerin topluca baskınına uğramış, pencereden hafiyeleri görünce Hiciv şiirlerini yazdığı defterini mangalın külünün altına sokmuş ve neticede bu defter de yanmıştır.⁷

Yaşadığı dönemde hicviyeleri dilden dile dolaşan şairin, bu hiciv şiirlerinden bazıları bazı gazete ve mizah dergilerinde yayımlanmış olmasına rağmen bu konuda bir gazete ve dergi taraması yapılmadığından, kaç şiirinin nerelerde yayımlandığına dair de kesin bir bilgimiz yoktur.

Çok çalışkan, oldukça zeki, sürekli bir heyecana sahip, hurafe ve taassuptan uzak bir dindarlığa sahiptir. Ömrünü ilim öğrenmekle geçirmiştir. Arapça ve Farsça'yı mükemmel derecede bilen, edebiyat, İslam tarihi ve tasavvufta canlı bir kütüphane gibi olan Tahir Nadi, derbeder

3 Bkz. Tahir Nadi, *Tahir Nadi Mevlidi*, İstanbul 1950.

4 İbrahim Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları*, Sivas 2006, C. II, s. 471-472.

5 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 3. Baskı, İstanbul 1988, s. 1862.

6 "Sönen İki Hiciv Yıldızı", *a.g.m.*, s. 11.

7 "Sönen İki Hiciv Yıldızı", *a.g.m.*, s. 11.

bir bekâr odasının perişan ve karışık atmosferinde sade ve mazbut bir ömür geçirmiştir.⁸

M. Raif Ogan şairin hiciv yönünü anlatırken, “Divan edebiyatında Nef’î’den sonra birçok üstadları var. Eşref, Neyzen Tevfik gibi Tahir Nadi hoca da bunlar arasında eşhüpsüvar arsa-ı hecv olan ve (tarz-ı selefi) ahlaftan bazılarının şahsiyetlerini tarifte yaşatan üstattır.” ifadelerini kullanmaktadır.⁹

İbrahim Aslanoğlu şairle ilgili, Tahir Nadi, eskilerin deyimiyle “Nev’î şahsına münhasır.” bir kimsedir. Öğretmenliğinden çok şairliği ve yergileri ile tanınmıştı. Kendi kendini “Başımda bembeyaz kıllarca mağduriyetim vardır.” diye tanımlar.¹⁰

İbnülemin Mahmut Kemal İnal ise, “Muhterem Tahir Nadi, muallim namını bihakkın ibraz eden hâdimîn-i maâriften bir dânişmenddir.” Üç lisandaki vukufuna ve edebiyattaki iktidarına eseleri şahittir.” diyor.¹¹

Nurullâh Ataç, “kadim dostum” dediği ve divan edebiyatı uzmanlarından biri olarak kabul ettiği, devrimin gereklerine bir türlü ayak uyduramayan, ama inatla şapka takan, Doğululuğunu örtmese de Batılı giysiler giyen Tahir Nadi’yi yolcu ederken, “Onun gibi birkaç kişi daha var, onlar da er geç göçüp gittikten sonra, bir daha kimse inanmaz onların yaşamış olduklarına. Bugün biri çıksa da Tahir Nadi Efendi’nin hayatını, görüşlerini, düşüncelerini yazsa, o kitabı elli yıl sonra okuyacak kimse: “Masal bu, romancı uydurması” der ifadelerini kullanmaktadır.

Abdülhamid’le ilgili yazdığı hicviyelerden dolayı zaptiye nezaretinde iki ay hapsedilmiş, bir Kadir gecesi Abdülhamid’in hapisanede oruçlu olanları affettiğine dair emri üzerine yapılan araştırma sonucu iki kişinin oruç tuttuğu anlaşılmış ve hapisaneden çıkarılmıştır ki, bunlardan biri Tahir Nadi’dir. Şairin Abdülhamid için yazdığı hicviyenin çok ağır olduğu ve Meşrutiyet’ten sonra bazı gazetelerde yayımlandığı gibi bütün Balkan dillerine de tercüme edildiği bilinmektedir.¹²

8 “Sönen İki Hiciv Yıldızı”, *a.g.m.*, s. 10.

9 M. Raif Ogan, “Merhum Tahir Nadi”, *İslam Dünyası*, 6 Mart 1953, C. III, Sayı: 50, s. 11.

10 İbrahim Aslanoğlu, *a.g.e.*, C. II, s. 472-473.

11 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *a.g.e.*, s. 1861.

12 “Sönen İki Hiciv Yıldızı”, *a.g.m.*, s. 11.

Dinî edebiyatımız açısından da dikkate alınması gereken Tahir Nâdî'nin Mevlid'i,

*Nâm-ı Hakk'ı ibtidâ yâd edelim
Dilleri ma'mûr u âbâd edelim*

beytiyle başlayan *Tahir Nadi Efendi Mevlidi* 27 sayfadan oluşmaktadır. Klasik bir eserde olduğu gibi bu eserin başında da bir münacât ve na't yer almaktadır. Daha sonra diğer mevlidlerde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in doğumu, doğumu sırasında meydana gelen harikulade hâller, çocukluğu, peygamber oluşu ve mucizeleri, miracı ve vasiyetinden sonra dua bölümüyle eser sona ermektedir. Bu saydığımız bölümler arasında ilahi ve na'tler de yer almaktadır. Bundan sonra Trabzon valisi Hacı Arifî Paşa ile Mardin eşrâfından Ali Rıza Efendi'nin birer takrizi bulunmaktadır.¹³ Bu mevlidin Divriği yöresinde bir süre okunduğuna dair halk arasında bir söylenti olsa da, şairin çocukluğundan sonra Divriği ile bir irtibatının olmaması bu söylentinin doğru olmaması ihtimalini güçlendirmektedir.¹⁴

13 Âlim Yıldız, "Divriğli Bir Şair: Tahir Nadi ve Mevlid'i", *Revak Dergisi*, Sivas 2003, s.23-36.

14 Âlim Yıldız, "Bir Hiciv Şairi: Tahir Nadi", *Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri*, Sivas 2009, 1/545-566.

Tahir Nadi Mevlidi

Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

- 1 Bû-yı gülzâr-ı ferâdis-i na'îm
Ya'ni Bismillâhirrahmânirrahîm
- 2 Nâm-ı Hakk'ı ibtidâ yâd edelim
Dilleri ma'mûr u âbâd edelim
- 3 Kılalım tevhd-i zât-ı kibriyâ
Tâ ki bulsun nûr-ı îmân incilâ
- 4 Son nefes ümmîd eden hüsn-i hitâm
Ahmed'e versin salât ile selam
- 5 Dinle ey abd-i mezellet iktinâh
İster isen kendine bir doğru râh
- 6 Na't-ı pâk-i hazret-i peygamberi
Güş-ı im'ân ile dinle gel beri

İlahi

Müstef'ilün müstef'ilün

- 1 Şâhinşeh-i vâlâ tebâr
Dünyâya şan verdi bugün
- 2 Mahbûb-ı hâs-ı girdigâr
Dünyâya şan verdi bugün
- 3 İlm-i ledün dânişveri
Mîhr-i nübüvvet enveri
- 4 Dîn ü şer'at rehberi
Dünyâya şan verdi bugün
- 5 Ger olmasaydı bî-gümân
Olmazdı bu kevn ü mekân

- 6 Ol Pâdişâh-ı ins ü cân
Dünyâya şan verdi bugün
- 7 Sıdk u emânet mahzeni
Nûr-ı nübüvvet gülşeni
- 8 Dürr-i şefâ‘at ma‘deni
Dünyâya şan verdi bugün
- 9 Tezyîn edip bahr ü beri
Def‘ eyleyip şirk ü şeri
- 10 Cümle nebîler serveri
Dünyâya şan verdi bugün
- 11 Aşk ile Tâhir kemterin
Etmektedir âh u enîn
- 12 *Nûr-ı Hudâ Sultân-ı dîn*
Dünyâya şan verdi bugün

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 13 Kim umarsa nâr-ı dûzahdan necât
Mürsel-i mümtâz için versin salât
- 14 Ey Hudâvend-i kerîm ü muhterem
Vey Hudâ-yı sâhib-i ‘afv u kerem
- 15 Sensin ol Perverdigâr-ı zü’l-‘atâ
Sensin ol âmürzigâr-ı zî-şifâ
- 16 Sensin ancak Pâdişâh-ı nâzenîn
Fâtır-ı halk u semâvât u zemîn
- 17 Sensin ol Gaffâr-ı zenb-i mücrimîn
Sensin ol Settâr-ı ‘ayb-ı âsimîn
- 18 Bî-şerîk ü bî-nazîr Allahsın
Varlığa hem yokluğa âgâhsın
- 19 Rû-siyâhız afva muhtâcız bütün
Dergâhında âciz ü acız bütün

- 20 Cürm ile âlûde hâsir bendeyiz
Âsitânında hazîn efkendeyiz
- 21 Müznib ü mücrim bu âsî kulları
Rahmetinle kıl günahlardan beri
- 22 *Böyledir işte Hudâ-yı bî-zevâl*
Ver salâtı eyle emre imtisâl
- 23 Kim murâd etdi Hudâvend-i kerîm
Âlem 'i halk etmeğe Rabb-i azîm
- 24 Zât-ı pâk-i hazretin i'âm için
Şân-ı vahdâniyyetin ifhâm için
- 25 Evvelâ halk etdi nûr-ı Ahmed 'i
Nûr-ı pâkinden o nûr-ı emcedi
- 26 Halk edip hem de melâik lâ-yu'ad
Kudretiyle hazret-i Hayy u Ahad
- 27 Âdem 'i halk eyledi salsâl ile
Hikmetiyle re'y-i 'âlû'l-'âl ile
- 28 Şöyle fermân etdi Mevlâ-yı cemâd
Secde kılsın Âdem 'e cümle ibâd
- 29 Kıldılar secde zevi'l-ervâh ona
Ettiler is'âf-ı emre i'tinâ
- 30 Kibr ile ol dem Azâzil etmedi
Âsim oldu râh-ı Hakk 'a gitmedi
- 31 Bu sebepten tâ ilâ yevmi'l-bekâ
Oldu ol matrûd-ı dergâh-ı Hudâ
- 32 *Seyyid-i kevneyni tezkâr et müdâm*
Cân u dilden ver salât ile selam
- 33 Nûr-ı Mahmûdı Hudâ-yı zât-ı pâk
Cebhe-i Âdem 'de kıldı tâbnâk
- 34 Vech-i Âdem 'de kalıp bir nice sâl
Ba'dehû Havvâ'ya etdi intikâl

- 35 Şît doğdu onu tenvîr eyledi
Ayrılıp Havvâ'yı dil-gîr eyledi
- 36 İntikâlin söylemek emr-i muhâl
Resm-i tensîl üzre ol nûr-ı kemâl
- 37 Bu müselsel 'âdet üzre nûr-ı şân
Vech-i 'Abdullâh' da vermişti nişân
- 38 *Nûr-ı a'zamdan uman fevz ü necât*
Rûh-ı pâk-i Ahmed'e versin salât
- 39 Âmine hâtûn ol bir seyyide
Mâder oldu zât-ı pâk-i Ahmed'e
- 40 Kim fûrûg-ı tal'atı şemsü'd-đuhâ
Vech-i pâki pertev-i bedrû'd-dücâ
- 41 Ol mübârek kâmeti tûbâ misâl
Görmemiştir kimse böyle hûb cemâl
- 42 Hûb-sîret mahzen-i dürr-i şeref
Mâder-i zî-şân-ı şâh-ı mâ 'aref
- 43 Dîdesinde nûr-ı mâ zâga'l-basar
Parlamakta vechi mânend-i kamer
- 44 Hikmetiyle hazret-i Rabb-i Ganî
Hazret-i Abdullâh'a verdi onu
- 45 Zevci Abdullâh olunca işte yâr
Âmine hâtûna bahş etti misâr
- 46 Etti andan nûr-ı Mahmûd infikâk
Âmine hâtûnı kıldı tâb-nâk
- 47 Hâmile oldukda ol fahrü'n-nisâ
Oldu haml-i tâm ile pertev-nümâ
- 48 Altı aylık haml idi hayrû'l-beşer
Gitdi 'Abdullâh kaldı bî-peder
- 49 Oldu teşrîf-i Habîbullâh yakîn
Doldu hikmetler ile rû-yı zemîn

- 50 Oldu ser-tâ-ser neşât-âver zamân
Gülşen-i bâg-ı behişt oldu cihân
- 51 Kim rebû'l-evvelin on ikisi
Dehre fer verdi düşenbe gecesi
- 52 Kûh u sahrâ birbiriyle ser-te-ser
Yümn-i teşrîf-i Rasûli müjdeler
- 53 Devr edip yanında hûriler hemân
Etdiler evsâfını şöyle beyân
- 54 Bu doğandır Pâdişâh-ı şeş-cihât
Bu doğan deryâ-yı ilm-i mu'cizât
- 55 Bu doğandır matla-ı mihr-i münîr
Bu doğan sultân-ı kudsiyyet semîr
- 56 Bu doğandır nûr-ı müşk-i anberîn
Bu doğan şâh-ı kitâb-ı çârümîn
- 57 Bu doğandır bâis-i halk-ı cihân
Bu doğandır pîş-vâ-yı ins ü cân
- 58 Bu doğandır menba-ı hılm ü hayâ
Bu doğandır muktedâ-yı enbiyâ
- 59 Bu doğandır şâfi-i rûz-ı cezâ
Bu doğandır dâfi-i şûr u şekâ
- 60 Bu doğandır kâinâtın mefhari
Bu doğan âhir zamân peygamberi
- 61 Vasf-ı pâkin böyle îrâd etdiler
Mustafâ'nın şânını yâd etdiler
- 62 *Ahmed'e ümmet olan ehl-i vefâ
Ver salâtu rûhuna bî-intihâ*
- 63 Dogduğı demde Habîb-i müste'ân
Kesb-i nûr etdi zemîn ü âsümân
- 64 Oldular evsân ü asnâm ser-nigûn
Eyledi mâtem usât-ı müşrikûn

- 65 Münkəsir oldu hemân Uzzâ vü Lât
Kaldılar hayretde efrâd-ı usât
- 66 Şîven ü âh etdiler kavm-i pelîd
Düşdi vâveylâya her şahs-ı ‘anîd
- 67 Muntafî oldu Mecûs ateşleri
Terk-i cân etdi o dem ser-keşleri
- 68 Âsümândan tard olup İblîs o dem
Ka‘r-ı sicn-i Dûzah’a basdı kadem
- 69 Cümle sükkân-ı semâvât u zemîn
Dediler hep merhabâ Sultân-ı dîn
- 70 Merhabâ yâ kıblegâh-ı enbiyâ
Merhabâ yâ cevher-i kân-ı sehâ
- 71 Merhabâ yâ mâye-i dürc-i leâl
Merhabâ yâ masdar-ı fazl u kemâl
- 72 Merhabâ yâ nâşir-i dîn-i mübîn
Merhabâ yâ pâdişâh-ı kâm-bîn
- 73 Merhabâ yâ milk ü millet zîveri
Merhabâ yâ dû-cihânın mefhari
- 74 Merhabâ yâ hâdi-i hayrû’s-sübül
Merhabâ yâ eşref-i cümle rusül
- 75 Merhabâ magbût-ı eslâf-ı ümem
Merhabâ mahmûd u memdûhu’ş-şiyem
- 76 Merhabâ olsun sana hem sad-hezâr
Eyledin bünyâd-ı küfri târumâr
- 77 Söyledi Âmine bî-renc ü ta‘ab
Vaz’-ı haml etdikde kaldım teşne-leb
- 78 Bir müzehheb câm ile ol dem hemân
Sundılar şehdâbeler hûr-i cinân
- 79 İçtigimde onu oldum neşve-dâr
Zevk-ı te’sîriyle kaldım dem-güzâr

- 80 Piş-gâhımdan çıkıp hur-i cinân
Zahrımı mesh eyledi bâ-'izz ü şân
- 81 Doğdı ol sâ'atde Şâh-ı enbiyâ
Nûra kaplandı bütün arz u semâ
- 82 *Seyyid-i sâdât için bi'l-ihirâm*
Ver salâtı eyle ta'zîmen kıyâm

İlahi

Mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Eyâ muhtâc-ı lütfu'llâh
Sitâyış eyle Mevlâyı
- 2 Ve yâ hammâr-ı aşku'llâh
Yetişdir câm u sahbâyı
- 3 Sun imdi sâki-yi sâgar
Şarâb-ı kevser-i enver
- 4 İçip şevk alalım yek-ser
Rahîk-ı revnak-efzâyı
- 5 Nübüvvet bürcunun mâhı
Odur 'âlemlerin şâhı
- 6 Bütün halkın penâhgâhı
Ki teşrîf etdi dünyâyı
- 7 Cihânın yâr u mahbûbı
Hudânın mahz-ı mevhûbı
- 8 Olup 'aşkıyla meczûbı
Bulursun hâh-ı vâlâyı
- 9 Bugün bir îd-i es'addir
Mübârek yevm-i emceddir
- 10 Ki mevlid-i Muhammeddir
Münevver kıldı her câyı

- 11 Hudânın mahrem-i râzı
Nebiyy-i hâs u mümtâzı
- 12 Şu‘â‘-ı sît-i âvâzı
Bezetdi arş-ı a‘lâyı
- 13 Bugün bir rûz-ı şâdânî
Eder mest ehl-i îmânı
- 14 Onun Tâhir de hayrânı
Tutupdur râh-ı sevdâyı

Fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün

- 15 *İster isen Hak te‘âlâdan ‘atâ*
Ver salât ile selâmı bî-riyâ

Na‘t-ı Şerîf

Mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün mefâ ‘ilün

- 1 Hayâl-i şevk-ı vaslın dilde her an yâ Rasûlallâh
Bu abd-i âcizi kılmakda hayrân yâ Rasûlallâh
- 2 Vücûdın kâinâta ‘ayn-ı rahmet olduğın nâtık
Zebûr u İncîl ü Tevrât u Kur’an yâ Rasûlallâh
- 3 Seninçün halk olunmuş her ne kim var cümle mevcûdât
Zemîn ü âsümân ü ebr ü ummân yâ Rasûlallâh
- 4 Kerem kıl âsitân-ı re’fetinden eyleme mehcûr
Ki yokdur başkasından derde dermân yâ Rasûlallâh
- 5 Değil haddim senin vasfın bu bir ‘arz-ı ubûdiyyet
Senin vassâfın ol Hallâk u Yezdân yâ Rasûlallâh
- 6 Hevâ-yı nefse uydum eyledim her dürlü isyânı
Nedâmet etdim oldum bin peşîmân yâ Rasûlallâh
- 7 Bugün yanmakda cismim hasretinle künc-i firkatde
Hazînem kûşe-i ‘amde perîşân yâ Rasûlallâh

- 8 Bu meydân-ı kazâda olmadım hiç gamdan âzâde
Olup dil-haste-i hüzn-i ferâvân yâ Rasûlallâh
- 9 Bu Tâhir çâkerin rûz-ı cezâda şerm-sâr etme
Terahhum eyleyip kıl afva şâyân yâ Rasûlallâh

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

- 1 Mekke'nin âyini üzre ol zamân
Mürzi'a teslîm olurdu her doğan
- 2 Bir Halîme-nâm hâtûn buldılar
Ahmedi ana emânet kıldılar
- 3 Memesin ağzına aldıkda Rasûl
Eyledi şîr ü şeker ol dem nüzûl
- 4 Evvelâ akmazdı bir katre hemân
Emdiginde oldu bir cûy-ı revân
- 5 Altı yaşında Nebiyy-i muhterem
Mâderi ukbâya basmışdı kadem
- 6 Nezd-i Abdulmuttalibde iki yıl
Kaldı sonra oldu ceddi müntakil
- 7 Ammi Ebû Tâlib aldı yanına
Hoş vesâyet kıldı 'âlî şânına
- 8 Ömri kırka vardığında bâ-kemâl
Etdi Cibrîl-i Hudâ arz-ı cemâl
- 9 Nâzil oldu ibtidâdan şânına
Sûre-i İkra' azîm 'invânına
- 10 Etdi Cibrîl-i mübelliğ yanına
Kum fe-enzir dedi dîn sultânına
- 11 Verdi Mevlâ mu'cizât-ı bâhirât
Gösterirdi müddeâyâ beyyinât
- 12 Başladı ihyâ-yı emvâta o dem
Mürdegâna tâze cânlar verdi hem

- 13 Hem dahi bâ-hükm-i Hallâk-ı kadîr
Çeşm-i nâ-bînâları kıldı basîr
- 14 Mu‘cizâtıyla o Şâhın bî-adîl
Parmagından akdı cûy-ı selsebîl
- 15 Mu‘cizâtından biri hükmi kadîm
Kâtı‘u’l-burhân o Kur’an-ı kerîm
- 16 Hükmi bâkîdir ilâ-yevmi’t-tenâd
Vâcib ahkâmında emr-i inkıyâd
- 17 Sıdk ile her bir tilâvet eyleyen
Câvidânı zevk alır kendin bilen
- 18 *Mu‘cizât-ı Ahmede kıl i‘timâd
Ver salât eyle Habîbullâhı yâd*

Na‘t-ı Şerîf

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

- 1 Günahkâr bir elem-keş rû-siyâhım yâ Rasûlallâh
Şefâ‘at kânısın yok iştibâhım yâ Rasûlallâh
- 2 Hayâl-i hasretinle olmuşım mebhût u ser-gerdân
Salât-ı penc-gâhda kıble-gâhım yâ Rasûlallâh
- 3 Ben ol nâlende bir dil-suhteyem envâr-ı ‘aşkınla
Yakar bu ‘âlemi sûzişli âhım yâ Rasûlallâh
- 4 Bütün âlâm-ı gûn-â-gûn vücûdum etmiş istîlâ
Cihânda sensin ancak çâre-hâhım yâ Rasûlallâh
- 5 Bu Tâhir mücrim ü âsî hemîşe zâr u giryândır
Hisâbsızdır deyü cürm ü günâhım yâ Rasûlallâh

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Mustafâ’nın kıssa-ı mi‘râcını
Dinle imdi mes‘adet minhâcını

- 2 Me'men etmişdi Hirâ kûhsârını
Cüst-cû eylerdi Hak dîdârını
- 3 Söyler idi ey muazzam Girdigâr
Âteş-i aşkınla oldum dil-fikâr
- 4 Cilve-ger gönlimde envâr-ı hayâl
Seni görmek isterem fi'l-cümle hâl
- 5 Eyledi fermân o dem Rabb-i güzîn
İntizâr eylerdi Cibrîl-i emîn
- 6 Cennete var bir Burâk al git dedi
Cânib-i Mahmûda îsâl et dedi
- 7 Vâsıl oldukda huzûra ey hümâm
Hazretimden Mustafâ'ya ver selam
- 8 Cennete vardıkda gördi bir Burâk
Eylemiş te'sîr ana nâr-ı firâk
- 9 Dedi Cibrîl çekme ye's ü ıztırâb
Eyledi Mevlâ duânı müstecâb
- 10 Ol Burâk açdı lisân-ı hâlini
Şöylece arz etdi mâ-fi'l-bâlini
- 11 Nâm-ı Ahmed oldu hâtırda nihân
Bu sebebden eylerim âh u figân
- 12 Cennet olmuşdur bana gerçi makar
Nâr-ı firkatle tutuşdım ser-te-ser
- 13 Cânıma te'sîr edip aşk yâresi
Şimdi müşkil oldu derdim çâresi
- 14 Aldı Cibrîl hulle vü tâc u Burâk
Cennet-i a'lâdan etdi iftirâk
- 15 Kim olunca vâsıl-ı bezm-i Rasûl
Hak selâmın söyledi oldu mesûl
- 16 Gûş edip Ahmed selâmı bâ-edeb
Âb-ı zemzemle yıkandı der-akab

- 17 Ka'be-i ulyâda ol sâhib-niyâz
Kıldı Mevlâya iki rek'at namâz
- 18 Hulle vü tâcı geyip Ahmed hemân
Râkib olmuşdı Burâka ol zamân
- 19 Mescid-i Aksâ'ya vardı nâgehân
O şerefli pâdişâh-ı kâm-rân
- 20 Hep nebîler rûhı istikbâline
Geldi cem oldu der-i ikbâline
- 21 Gökde hep saf-beste olmuşdı sürûş
Yerde tehlîl-hân idi erbâb-ı hûş
- 22 Âfitâb u mâh u ahter hem dahi
Birbirin tebşîr ederdi yâ ahi
- 23 Vardığında Sidreye Serdâr-ı dîn
Bana ruhsat ver dedi Rûhu'l-emîn
- 24 Oldu Cibrîl ü Burâk anda mukîm
Refrefe bindi o Mahbûb-ı kerîm
- 25 Kâbe kavseyne varınca feth-i bâb
Oldu Refref gıtdi bâ-şerm ü hicâb
- 26 Bir makâma Mustafâ oldu karîn
Oldu hem-bezm-i Hudâvend-i muîn
- 27 O makâmdır cilve-gâh-ı kibriyâ
O mahaldir mefharet-zâr-ı safâ
- 28 Ol gülistândır mutâf-ı kudsiyân
Hâdim-i müştâkıdır kerrûbiyân
- 29 Yüri Yezdânın tecellî-gâhı ol
Anda Hak eyler münâcâtı kabûl
- 30 Bezm-i gülzârı ulûhiyyetdir ol
Gülşen-âbâd-ı rubûbiyyetdir ol
- 31 Menkabet-pîrâ-yı kudsiyyetdir ol
Mahmedet-efzâ-yı ulviyyetdir ol

- 32 Andadır feyz-i Hudâ-yı dest-gîr
Andadır nûr-ı Hudâvend-i habîr
- 33 Cilve eyler anda Rezzâk u penâh
Anda farz oldu salât-ı penc-gâh
- 34 Hayret-ender-hayret eyler dilleri
On sekiz bin ‘âlemin bâlâ-teri
- 35 Söyledi ol dem Hudâ-yı zü’l-kerem
Âşık-ı dîdârına bî-keyf ü kem
- 36 Yâ Muhammed sana müştâk olmuşam
İzzet ü kadrin muallâ kılmışam
- 37 Var ise her ne murâdın vereyim
Kudretimle ahdim îfâ edeyim
- 38 Halk edem sana zehebden kûhsâr
Eylesün zâtın ile geşt ü güzâr
- 39 Yalvarıp dedi Rasûl-i müctebâ
Ümmetini kıl nekâyısdan rehâ
- 40 Afv edip isyânların kıl magfîret
Sensin ol Gaffâr-ı cürm ü ma‘siyet
- 41 Râhim ü müşfik eyâ âmürzigâr
Eyle tevfikâtını her yerde yâr
- 42 Söyledi ol dem Hudâ-yı müsteân
Râzıyım senden habîbim her zamân
- 43 Ben sana bağışladım ümmetlerin
Sıdk ile îfâ eden sünnetlerin
- 44 Mâ-cerâ-yı Hazret-i sultân-ı dîn
Söyledi ashâbına hakka’l-yakîn
- 45 Etdiler mi‘râcını tebrîk o dem
Söylediler yâ Nebiyy-i muhterem
- 46 Bize kâfi sana ümmet olmuşuz
Mazhar-ı gufrân u rahmet olmuşuz

- 47 Nusret-i Hakkile bâ-vefk-ı merâm
Buldu mevlid-i Rasûlillâh hıtâm
- 48 Afv ede sehv ü hatâmı ol Rasûl
Eyleye dergâhına hüsn-i kabûl
- 49 Cümle taksîrâtımı Rabb-i şefîk
Afv edip îmânımı kılsun refîk
- 50 Gözlerimden yaş döküp yazdım müdâm
Mevlid-i Peygamberi etdim tamâm
- 51 Okudukca zümre-i ihvân-ı dîn
Rûhumu şâd ede Mevlâ-yı muîn
- 52 Eylerim cürm ü günâhım i'tirâf
El-meded Perverdigârım kıl muâf
- 53 Ahmed-i muhtârı Tâhir mâdiha
Okuyun ihlâs ile bir fâtiha

Vasiyyetü'n-Nebî 'Aleyhi's-Selâm

- 1 Sâl-ı hicri 'âşirinde Mustafâ
Mekke'de son haccı etdikde edâ
- 2 Bir müessir hutbe îrâd eyledi
İşiden huzzârı nâ-şâd eyledi
- 3 El-vedâ' olsun size ümmetlerim
Cân u dilden gûş edin sohbetlerim
- 4 Buldunuz devlet hayâtımdan benim
Başka hikmet var memâtımdan benim
- 5 Âşık oldum ben likâ-yı hazrete
Müstahıkkam bezm-i Rabb-i 'izzete
- 6 Benden evvelki nebîler gitdi hep
Oldular müstagrak-ı eltâf-ı Rab
- 7 Bir vasiyyet eylerim şimdi beyân
Dinleyin ashâb-ı zî-şânım hemân

- 8 Zulm ile bir ferdi azâr etmeyin
Hak yolundan gayriye hiç gitmeyin
- 9 Ben size müşfik raûfum ümmetim
Siz de ifâ eyleyin her sünnetim
- 10 Mev'id-i vuslat olur mahşer bize
Eylerim anda şefâat ben size
- 11 *Ver salâti seyyid-i sâdât için
Eşref-i mahlûk u mevcûdât için*

Du'â-ı Mevlid-i Şerîf

- 1 Rabbenâ yüz dört kitâbın hakkıçin
Hazret-i 'izzet-meâbın hakkıçin
- 2 İzzet-i câh u celâlin hakkıçin
Rif'at-i 'ilm u kemâlin hakkıçin
- 3 Tînet-i Havvâ vü Âdem hakkıçin
Hilkat-i Îsâ vü Meryem hakkıçin
- 4 Sûre-i seb'a'l-mesânî hakkıçin
Andaki lafz u meânî hakkıçin
- 5 Hakk-ı sırr-ı sûre-i imrân için
Hüsn-i vech-i Yûsuf-ı Ken'ân için
- 6 Eşk-i çeşm-i hazret-i Ya'kûb için
Derd-i dil-sûz-ı gam-ı Eyyûb için
- 7 Hakk-ı Bû Bekr ü Ömer Osmân için
Sırr-ı kenz-i sûre-i Furkân için
- 8 Şîr-i Yezdân Haydar-ı kerrâr için
Hazret-i Sıbtayn-i zü'l-envâr için
- 9 Gavs-i Geylân mezheb-i Nu'mân için
Cism-i nâlân dîde-i giryân için
- 10 Sûziş-i âh-ı dil-i mazlûm için
İsm-i pâkin Kâdir ü Kayyûm için

- 11 Âteş-i aşk-ı dil-i uşşâk için
Nüh tıbâk u enfüs ü âfâk için
- 12 Hilkat-i dünyâ vü mâ-fihâ için
Âb-ı çeşm-i âşık-ı şeydâ için
- 13 Arş u ferş ü Ka‘be-i ulyâ için
Ol mukaddes Yesrib ü Bathâ için
- 14 Kâbe kavseyn Mescid-i Aksâ için
Levh-i mahfûz Sidre-i ulyâ için
- 15 Leyle-i tâbende-i mi‘râc için
Vuslat-ı ferhunde-i minhâc için
- 16 Âb-ı rû-yı zümre-i ebrâr için
Sıdk u ihlâs-ı çehâr-ı yâr için
- 17 Hazret-i Veysel Karânî hakkiçin
Zikr ü fikr-i pîr-i fânî hakkiçin
- 18 Remz-i ahkâm-ı şerîat hakkiçin
Vird-i ezkâr-ı tarîkat hakkiçin
- 19 Hürmet-i şâhinşeh-i levlâk için
Mîhr ü mâh u encüm ü eflâk için
- 20 Merve Zemzem hakkiçin ey Pâdişâh
İsm-i a‘zam hurmetiçin yâ İlâh
- 21 Magfîret eyle bu âsî kullara
Hem sülûk etdirme vâhî yollara
- 22 Âsitânından bizi dûr eyleme
Rahm edip me‘yûs u mehcûr eyleme
- 23 Kıl kerem yâ Rabbi hüsn-i hâtîme
Eyleyip ıslâh-ı nefsi vâhîme
- 24 Yâ İlâhî eyle makbûl özrümüz
Nûr-ı îmân ile hatm et ‘ömrümüz
- 25 Hâmi-i dîni eyâ Rabbe’s-samed
Bâ-adâlet ber-devâm et tâ ebed

- 26 Millet-i İslama yâ Rabbe’r-rahîm
Eyle ihsân-ı ferâvânın ‘amîm
- 27 Millet-i a’ dâyı eyle hâk-sâr
Bezm ü cem‘iyyetlerin kıl târumâr
- 28 Mevlid-i Peygamber’e hâzır olan
Dû-cihânda bulalar emn ü emân
- 29 Divriğî yâ Rab Tugutlu-zâdeye
Magfîret kıl Tâhir-i üftâdeye
- 30 Lutf edip dûçâr-ı hüsrân eyleme
Âteş-i dûzahla sûzân eyleme
- 31 Yâ Kerim ü yâ Rahîm ü yâ Şefik
İzzetinle eyle tevfikın refik
- 32 Vâlidî ‘ Abdülhalîme rahmet et
Koyma nâra yâ İlâhî şefkat et
- 33 Hocası Şeyh Nâzım-ı ‘âlî-himem
Ola yâ Rab nâil-i bezm-i İrem
- 34 Akribâ vü cümle dîn kardaşları
Cennet içre olalar yoldaşları
- 35 Cümle sükkân-ı bilâd-ı müslimîn
Olsun âfât u belâyâdan emîn
- 36 Tâhir-i Nâdî-i sâhib-sâniha
Okuyun geçmişleriçin fâtiha

1326/1908

DIYARBAKIRLI İBRAHİM RE'FET VE MEVLİDİ

■ *Ramazan EKİNCİ**

İbrahim Re'fet

19. asır mevlid şairlerinden Re'fet'in asıl ismi İbrahim Re'fet'tir. 1834 yılında Diyarbakır'da doğan şair, şehir eşrafından Abdullâh Tayyar Efendi'nin oğlu olduğu için Tayyar-zâde Re'fet adıyla tanınmıştır.

Tahsiline doğduğu şehirde başlayan Re'fet, Kara Hâfız-zâde Abdurrahman Efendi ve kendisi gibi mevlid şairi Hâfız Mehmed Şâbân Kâmî Efendi gibi hocalardan dersler aldı. 1853'te Urfa'ya giderek Kara Fakîh-zâde Abdurrahman Efendi'nin talebesi oldu. Buradan Antep'e geçerek Hasırcı-zâde Hâfız Mehmed Ağa'dan Farsça öğrendi. 1856 senesinde Halep'e giden şair, Osman Paşa Medresesi'nde Kara Hisârî Saçlı Salih Efendi'den hadis, fıkıh ve meâni alanında öğrenim gördü. Burada Halep Valisi Seydi Ali Paşa'nın oğlu Hamdi Paşa'ya intisap eden Re'fet, 1858 tarihinde Hamdi Paşa'nın himayesinde İstanbul'a geldi. Paşa'nın Üsküdar'daki konağında hocalık yaparken bir yandan da Atik Valide Sultan Medresesi'nde Ankaralı Hüseyin Hâmid Efendi'den ders alarak 1863'te tahsilini tamamladı.

1865'te Hamdi Paşa'nın ölümünün ardından Bâbiâlî Buhârî hocalığına tayin edilen İbrahim Re'fet, Üsküdar'da Atik Ali Paşa Camii'nde öğrencilere *Mesnevî*, *Gülîstan* ve *Hâfız Divanı* okuttu.

Orta boylu, beyaz ve kısa sakallı, küçük ve kırmızı yüzlü zayıf bir zat olan şair, Türkçeden başka Farsça, Arapça ve Kürtçe bilmekteydi. 7 Eylül 1903 tarihinde İstanbul'da vefat etti ve Karaca Ahmed mezarlığına defnedildi. Re'fet'in ölümü üzerine dönemin müderris şairlerinden Mehmed Mekkî Efendi aşağıdaki tarih manzumesini kaleme almıştır:

* Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

*Söyledim firkatle Mekki mu'cem târîhini
Gitdi İbrâhîm Re'fet bârgâh-ı İzzete*

Sene 1321 (M.1903)

Edebî Şahsiyeti

Kaynaklarda, Re'fet'in mevlidinden başka müstakil bir eseri olup olmadığına dair her hangi bir bilgi yoktur. Şairin biyografisinden bahseden kitaplarda sadece seçme şiirlerine yer verilmiştir.

Ali Emirî Efendi, şairin şiirlerini hoş manalı, renkli ve nükteli bulduğunu ifade eder. Bir diğer biyografi yazarı İbnü'l-Emin ise, Re'fet'in şiirleri hakkında menfi değerlendirmelere sahiptir: Şiirlerinin çoğunun yeni yıl, doğum, ölüm, memurluk ve tahta çıkma hadiseleri hakkında yazılmış tarih manzumelerinden oluştuğunu; mevlidinin ise kıymetsiz olduğunu; Süleyman Çelebi'nin mevlidi varken bu vadede şiir yazmanın beyhude bir gayret olduğunu bildirir. Ayrıca Ali Emirî Efendi, şairin Sultan Abdülaziz'in cülusunda kaleme aldığı mevlidin beğenildiğini ve "Tarz-ı Cedîd" şeklinde isimlendirildiğini ve padişahın iltifatına mazhar olduğunu ifade eder.

Re'fet, edebiyat tarihimizin önemli simalarından Tevfik Fikret'in doğumuna da tarih düşmüştür.

*Yazdı mevlûdüne tebrîk ile Re'fet târîh
Geldi dünyâya behiyyetle Mehemed Tevfik*

Sene 1284 (M. 1867)

Mevlid-i Şerîf

İbrahim Re'fet Efendi'nin kaleme aldığı mevlid, "Tarz-ı Cedîd" adıyla tanınmıştır. Eser içinde hususi bir isim zikredilmemesine rağmen bu adlandırmaya, mevlidin matbu nüshalarının başında yazan *Menkbe-i Mevlid-i Fahrü'l-enâm Tarz-ı Cedîd İsmiyle Oldu Be-nâm* ibaresinde rastlanır.

Re'fet'in bu eseri, Hz. Muhammed'e karşı beslenen sevginin ve hürmetin açık bir ifadesidir. Şair, mevlidinin "bais-i nazm" kısmında eserini niçin kaleme aldığını anlatır: Gece gündüz gönlünde Hz. Peygamber'i anma ve anlatma hayali bulunduğunu ve bu niyetle mevlidini

yazdığını bildirir. Şair, gönlündeki yarayı iyileştirebilecek tabibin ancak peygamberler kafilesinin padişahı Hz. Muhammed olduğundan ve öldükten sonra hayırla yâd edilme ümidinden dolayı mevlidini kaleme aldığını söyler.

Eser, aruzun fâilatün fâilatün fâilün kalıbıyla ve mesnevî nazım şekliyle Sultan Abdülaziz'in tahta çıktığı 1861 yılında kaleme alınmıştır. 235 beyitten müteşekkil mevlide, o dönem şairlerinden Üsküdarlı Süleyman Sâlim Bey, mensur bir takriz yazmış ve sonuna da şu kıt'ayı ilave etmiştir:

*Kılsun ey Re'fet-i üstâd Hudâ
Vasfını elsine pîrâ-yı fuhûl
İşbu manzume-i mu'ciz eserin
Ola 'ind-i nebevîde makbûl*

Re'fet mevlidinde, Süleyman Çelebi ve haleflerinin etkisi eserin birçok yerinde kendisini gösterir. *Vesîletü'n-Necât*'ta bulunan ve son zamanlarda yapılan çalışmalarla Süleyman Çelebi'ye ait olmadığı kabul edilen “merhaba” faslında, (Aymutlu, 1995: 25-26) nakaratlarda ve eserin çeşitli bölümlerinde bu te'sir açıkça görülmektedir:

Nakarat bölümü *Vesîletü'n-Necât*'ta:

*“Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile şevk ile idün es-salât”* (Timurtaş, 2005: 104)

Re'fet Mevlidi'nde

*İster isen bulasın fevz ü necât
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât*

Hz. Peygamber'in doğumunun anlatıldığı bölüm *Vesîletü'n-Necât*'ta:

*“Susadum gâyet harâretten katı
Sundular bir cam tolusu şerbeti
İçdüm anı oldı cismüm nûra gark
İdemezdüm nûrdan kendümi fark”* (Timurtaş, 2005: 99).

Re'fet Mevlidi'nde:

*Virdiler bir kâse ile şerbeti
İçdim ol dem ol zülâl-i hikmeti
Nûra gark oldı vücûdum ser-te-ser
Râhat oldum görmedim aslâ keder*

Merhaba faslı *Vesîletü 'n-Necât* 'ta:

*“Cümle zerrât-ı cihân idüp nidâ
Çağrışuban didiler kim merhabâ
Merhabâ ey âli sultân merhabâ
Merhabâ ey kân-i irfân merhabâ
Merhabâ ey sırr-ı fûrkân merhabâ
Merhabâ ey derde dermân merhabâ
Merhabâ ey cân-ı bâkî merhabâ
Merhabâ uşşâka sâkî merhabâ”* (Timurtaş, 2005: 99-100)

Re'fet Mevlidi'nde “merhaba” faslındaki bir beyit Süleyman Çelebi'nin mevlidinden alınmıştır:

*Didiler ey nûr-ı Rahmân merhabâ
Merhabâ ey 'âlî sultân merhabâ
Merhabâ ey iftihâr-ı enbiyâ
Merhabâ ey şem '-i cem '-i evliyâ
Merhabâ ey menba '-ı izz ü vefâ
Merhabâ ey kân-ı eltâf-ı Hudâ
Merhabâ ey cân-ı bâkî merhabâ
Merhabâ 'uşşâk[a] sâkî merhabâ*

Re'fet Mevlidi'nin bestelenmesi hususunda kaynaklarda herhangi bir malumat yoktur. Eserin yazıldığı zamanda çok sevildiği, daha şairi hayattayken birçok kez basıldığı bilinmektedir. Ayrıca özel kütüphaneler ve yazma eser kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.¹

1 Mevlidin tespit edebildiğimiz kadarıyla beşi yazma ve üçü matbu olmak üzere toplam sekiz nüshası bulunmaktadır. Yazma Nüshalar:

Ankara Millî Kütüphane'de Yz. A. 5748 numara ile kayıtlıdır. 11 yaprak ve satır sayısı 13 olan bu nüsha harekeli nesihle kaleme alınmıştır. Tamamı 236 beyittir.

RE'FET MEVLİDİ²
'Aleyhi Fi'l-bereketi ve'l-'aşî
Mevlidü'n-nebî'l-Kureyşî Salavâtu'llâh

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

- 1 Ey Hudâvend-i 'azîm-i pâdişâh
Rahmetindir cümle mahlûka penâh
- 2 'Âlemi bir demde îcâd eyledin
Kün didin ma'mûr u bünyâd eyledin
- 3 Bî-meşakkat ey Kerim ü Kirdikâr
Kudretin bu mâ-sivâyı kıldı var
- 4 Çün bu 'âlem yoğ-iken buldı vücûd
Zâtının birliğine oldu şühûd
- 5 Ey Rahîm ey şefkat ü ihsânı bol
Ey ki şehler dergehinde cümle kul
- 6 Âsitânın maksadı bây u fakîr
Cümle zî-rûh hân-ı in'âmınla sîr

Kâmî Mevlidi'nin son bölümünde bulunduğu kütüphane fişlerinde sehven tek mevlid olarak kaydedilmiştir. İstinsah kaydındaki bilgiye göre Abdülkâdir Vefâî tarafından H. 16 Şaban 1299 (3 Temmuz 1882) tarihinde yazılmıştır.

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar bölümünde 4432/2 numarayla kayıtlıdır. Söz konusu nüshanın istinsah tarihi ve müstensihi bilinmemektedir. 13 yaprak ve 11 satır sayısına sahip olan bu yazma, 153 beyittir ve eksik bir nüshadır.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde yazmalar bölümünde 6735 numarada kayıtlıdır. H.1314'te (M.1896) Mahmud Sefâüddin isimli bir müstensih tarafından yazılmıştır. 13 yaprak ve satır sayısı 11 olan bu nüsha 153 beyittir ve eksiktir.

Ankara Millî Kütüphane Yz. A. 8626 numarada "Râfet" adına kayıtlı, 9 yaprak ve ortalama 12 satırlı bir nüshadır.

Rifat Kütük'ün şahsî kütüphanesinde bulunan nüshadır. 3 yapraktır ve her yaprak 15 satırdan oluşur.

- 2 Metin kısmında esas alınan nüsha, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde basmalar bölümünde 5307 numarada kayıtlıdır. 1316 senesinin Rebiü'l-evvel ayında (M. Aralık 1888) Hulûs Efendi Matba'ası'nda basılmıştır. 14 yaprak ve her yaprak 10 satırdan müteşekkildir. [] işaretiyle verilmiş kısımlar, matbu nüshada bize göre yanlış basılan yerlerin düzeltilmiş hâlidir.

- 7 Hâdî vü Settâr'sın lutfun 'amîm
Vir bize râh-ı necâtı ey Rahîm
- 8 Herkesin ma'bûdı sensin bî-gümân
Zâtına tapmak sezâdır ins ü cân
- 9 Cümle 'âlem zâtına tahmîd ider
Şevk-ile takdîs ü hem tevhîd ider
- 10 Hâkim-i mutlaksın ey rabb-i Celîl
Olamaz kimse sana zıdd u 'adîl
- 11 Tâ'atinle kimisi bulmuş hayât
Kısmet itmişsin ana râh-ı necât
- 12 Kimisi âlûde-i fisk u şakâ
Kiminin kalb gözi olmuştur a'mâ
- 13 Kimine ni'met virirsin ey Celîl
Şükrini kılmaz olur hâr u zelîl
- 14 Kimisi fakr u fenâ içre sana
Şükr idüp her dem ider hamd ü senâ
- 15 Muntazamdır cümle ef'âlin senin
'Aklı irmez hikmetine kimsenin

Bâ'is-i Nazm

- 1 Rûz u şeb mir'ât-i dilde bu hayâl
Cilveger olurdu çün şekl-i hilâl
- 2 Ya'ni kim ol şâh-ı fahrü'l-mürselîn
Nûr-ı Yezdân rahmeten li'l-'âlemîn
- 3 İdeyim mevlüdin ol şâhın beyân
Ol habîb-i Hakk şefî'-i ins ü cân
- 4 Kâfile-sâlâr-ı hayl-i enbiyâ
Ahmed ü Mahmûd Muhammed Mustafâ
- 5 Bu vesîleyle ola kim ol habîb
Bu dil-i mecrûhıma ola tabîb

- 6 Belki hayr ile beni yâd ideler
Ehl-i îmân rûhımı şâd ideler
- 7 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât

***Medh-i Seyyidü'l-mürselîn Salla'llâhu 'Aleyh ve 'Alâ Âlihi
et-Tayyibîn et-Tâhirîn***

- 1 Cân kulağıyla işit ey ehl-i dîn
Medh-i pâk-i hazret-i tâhe'l-Emîn
- 2 Tâ bilesin kim ne gevherdir o nûr
Hakk beşer halk itdi ammâ bî-kusûr
- 3 İki 'âlem serveri nûrû'l-hüdâ
Ahmed-i Muhtâr u mahbûb-ı Hudâ
- 4 Rahmet-i Hakdır şefi'e'l-müzribîn
Müstegâs-i enbiyâ vü mürselîn
- 5 Şârih-i sadrı anın Mennân iken
Râfi'-i zikri anın Deyyân iken
- 6 Kim ola Re'fet anı medh eyleye
Nûr-ı pâk-i Ahmed'i şerh eyleye
- 7 Çünkü medh itmiş anı bâr-i Hudâ
Ana kâfidir hitâb-ı *kul kefâ*³
- 8 Zü'l-celâl ol rütbe kılmış muhterem
Sûre-i Yâ-Sîn ana eyler kasem
- 9 صل يارب على خير الورى
ما تسير الشمس فى سبع العلاء

3 Kur'an-ı Kerim, Ra'd suresi, İsrâ suresi ve Ankebût suresi'den kısmî iktibas: "Kul kefâ bi'llâhi", "De ki Allah yeter."

4 "Salli yâ Rabbi 'alâ hayru'l-verâ." "Allah'ım, yaratılanların en hayırlısı (Hz. Muhammed) üzerine salât et."

"Mâ tesirü'ş-şemsü fi seb'i'l-'ulâ". "Yedi kat semâda güneş ona tesir etmedi."

- 10 صل يا رب على ختم الرسل
ما يموج العاشقون في السبله
- 11 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât

Hulk u Sîret-i Cenâb-ı Ahmedî
'Aleyhi Salâtu Rabbi's-Samedî

- 1 Dinle imdi hulk-ı pâk-i Ahmed'i
'Âciz ü bî-çâregânın maksadı
- 2 Sâhib-i hulk-ı 'azîm bedrû'l-büdûr
Nâsîh-i Tevrât u İncil ü Zebûr
- 3 Sözleri her derde kânunü'ş-şifâ
Gönlü mecrûh ümmete 'aynü'ş-şifâ
- 4 İşleri her dem anın cûd u sehâ
Bâtıla virmez idi aslâ rızâ
- 5 Hayr işe lâ dimedi ol muhterem
Ol şerî'at menba'ı bahr-i kerem
- 6 'Âdeti hayr idi hep a'dâsına
Aç gözün bak himmet-i vâlâsına
- 7 Yatmadı hergiz döşek üzre o şâh
Havf-ı Mevlâ'dan her ân eylerdi âh
- 8 Ekser-i evkâtde ol şâh-ı güzîn
Aç idi tok gösterirdi kendüsin
- 9 Hastegânı sormak idi 'âdâtı
Büyüğe hürmet küçüğe şefkati
- 10 Kalb-i pâki mâ-sivâdan pâk idi
Hulkı Mahmûd meskeni eflâk idi

5 "Salli yâ Rabb 'alâ hatme'r-rüsül." "Allah'ım, peygamberlerin sonuncusu üzerine salât et."

"Mâ yemücü'l-'âşıküne fi's-sübül." "Âşıklar onun yolundan dışarı çıkmadılar."

- 11 Bu fenâda koymadı taş üzre taş
Hakk yolına koymuş idi cân u baş
- 12 Sığar idi her yetimin başını
Siler idi gözlerinin yaşını
- 13 Az uyurdu gicelerde ol hümâm
İştigâli tâ'at idi subh u şâm
- 14 Hakk te'âlâdan niyâz u minneti
Bana bağışla İlâhî ümmeti
- 15 Sen de ey 'âsî vü mücrim kıl hayâ
İsr-i pâk-i Ahmed'e kıl iktifâ
- 16 *Ümmet olmak ister isen ey fetâ
Vir salâtı Mustafâ'ya bul safâ*
- 17 *İster isen bulasın fevz ü necât
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât*

**Mebde-i Hilkat-i Nûr-ı Fahr-i Kâ'inât
'Aleyhi Efdalü's-salavât**

- 1 Söyle ey gûyende-i esrâr-ı Hakk
Çünkü doğdı 'âleme envâr-ı Hakk
- 2 Kıl beyân şîrîn zebânınla nükât
Ehl-i hâlin gönline virsün hayât
- 3 Ehl-i 'aşka bûy-ı cânândan eser
Ey nesîm-i cân-fezâ virgil haber
- 4 Ya'ni ol 'âlî cenâb-ı Ahmed'in
Mevlidinden vir haber ol emcedin
- 5 Yoğ-iken 'arş u felek levh ü kalem
Yoğ-idi hem enbiyâ-yı muhteşem
- 6 Nûrdan bir kabza aldı çün Hudâ
Didi yâ nûr *sır habîbî Ahmedâ*⁶

6 "Habibim Ahmed ol."

- 7 Ba‘dezîn ol nûr-ı Mevlâ-yı Celîl
Hakkı tesbîh eyledi çok mâh u yıl
- 8 Sonra ol nûr oldu on iki hicâb
Her biri a‘lâ misâl-i dürr-i nâb
- 9 Kudret ü ta‘zîm ü minnet merhamet
Hem sa‘âdet hem kerâmet menzilet
- 10 Tâ‘at ü rif‘at nübüvvet dîğeri
Hem hidâyet hem şefâ‘atdır biri
- 11 Her biri Mevlâ’yı tevhîd eyledi
Başka başka şükr ü tahmîd eyledi
- 12 Hikmetiyle sonra dört bahr-i ‘azîm
Kıldı îcâd kudret-i Rabb-i kadîm
- 13 Merhamet ‘irfân u kudretle nazar
Her biri birinden a‘lâ hûb-ter
- 14 Daldırup ol nûr-ı bahr-i rahmete
Kıl nazar eltâf-ı Rabb-i ‘izzete
- 15 Merhamet bahrinde çıkdıkda o nûr
Aldı bir katre o nûrdan ol Sabûr
- 16 Niçe yüz bin enbiyâ-yı muhterem
Halk olundu sun‘-ı Hakk’la lâ-cerem
- 17 Sonra bu nûrdan Hudâvend-i kadîr
Yaradup bir gevher ammâ bî-nazîr
- 18 Heybetiyle çün Hudâ kıldı nazar
İki şakk oldu hicâbından güher
- 19 Şakk-ı evvel arayup oldu deniz
Nakl ideyim sana ey ehl-i temiz
- 20 Kaynayup hikmetle ol bahr-i şeref
Hâsıl oldu ol denizden dûd u kef
- 21 Kefden oldu bu zemîn ile zamân
Hem duhândan hâsıl oldu âsımân

- 22 Şakk-ı sânîden cenâb-ı zü'l-kerem
Yaradup 'arş ile kürsî ve kalem
- 23 Mâlikü'l-mülk ol celil ü zü'l-celâl
Çün yaratdı bunları bî-keyf ü hâl
- 24 Emr idüp ol Hâlık-ı mülk-i kadem
Kıl itâ'at emrime yaz yâ kalem
- 25 Ne yazayım yâ İlâhe'l-'âlemîn
Emrine fermân-berem ey zü'l-metîn⁷
- 26 Hem Muhammed'dir resûlim muhterem
Dehşetinden iki şakk oldu kalem
- 27 Secdeye varup didi ey zü'l-hikem
Kimdir ol sultân u ol sâhib-vefâ
- 28 İsmi isminle mukârin ola tâ
Ol habîbim Mustafâ'dır bil yakîn
- 29 Nûr-ı heftüm âsumân ile zemîn
Nûr-ı Ahmed'den cemî'-i mümkinât
- 30 Yaradıldı buldı ziyet kâ'inât
Emr idüp yaz yâ kalem didi Şekûr⁸
- 31 Bu sana itmez mi 'izzet kıl nazar
Müjde ey bî-çâre ümmet müjdeler
- 32 Nûr-ı Ahmed gelmeseydi 'âleme
Gelmez idi 'izz ü rif'at Âdem'e
- 33 Olmasaydı nûr-ı fahr-i kâ'inât
Bulamazdı Nûh tûfândan necât
- 34 Gelmeseydi nûr-ı mahbûb-ı Celîl
Geçemezdi nâr-ı Nemrûd'dan Halîl
- 35 Olmasaydı ger o ma'sûk-ı Vedûd
Göklere İsâ ider miydi su'ûd

7 لا إله إلا الله أنا الله يا قلم ﴿﴾ "Lâ ilâhe illâ ena'llâhu yâ kalem." "Ey kalem! Allah benim, benden başka ilah yoktur."

8 أمة مذنبية رب غفور ﴿﴾ "Ümmetün muznibetün Rabbun gafûrun." "Ümmet günah işleyici, Allah ise affedicidir."

- 36 Gelmeseydi ol şeh-i sâhib-nukûl
Olmaz idi kebş-i İsmâ'îl kabûl
- 37 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât

Hilkat-i Âdem 'Aleyhi's-selam ve
İntikâl-i Nûr-ı Muhammed 'Aleyhi's-salâtü ve's-selam

- 1 Yer ile gök emr-içün oldı tamâm
Didi ol Hayy u Kadîm ü lâ-yenâm
- 2 Çün tamâm oldı serîr sultân gerek
Mülk hâzırır ana bir hân gerek
- 3 Pes yaratdı Âdem'i Perverdigâr
Tâ ki maksûd ola andan âşikâr
- 4 Nûr-ı pâk-i Ahmed'i Hayy u Kadîr
Cebhe-i Âdem'de kıldı müstenîr
- 5 Hazret-i Âdem'de durdı niçe yıl
Ba'dehu Havvâ'ya oldı müntakil
- 6 Göçdi Havvâ'dan da nûr-ı Mustafâ
Geldi Şî't'in alına virdi safâ
- 7 Böylece ol nûr-ı sadr-ı enbiyâ
Kime nakl oldı ise virdi ziyâ
- 8 Kangı zahr u bâtına indi ise o nûr
'İzz ü rif'at eyledi andan zuhûr
- 9 Çünkü 'Abdu'llâh'a geldi nûr-ı pâk
Hüsnini gören didi rûh-ı fidâk
- 10 Düşdi ol nûr çünki rahm-i mâdere
Geldi çok esrâr-ı hikmet zâhire
- 11 Kangı sâ'atde 'aceb şâh-ı cihân
Doğısardır didiler hep ins ü cân
- 12 Ta kılalım yolına cânlar fedâ
Ol şefî'-i ümmetân-ı pür-hatâ

- 13 Makdemine muntazır 'arş u felek
Saf-zede teşrîfine haylî melek
- 14 *Ey garîk-i bahr-i cürm ü seyyi'ât*
Sıdk-ile vir Mustafâ'ya çok salât
- 15 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât

**Der Müddet-i Zuhûr-ı Hâmile Şoden-i
Hazret-i Âmine Bâ-Cenâb-ı Ahmedî'l-Muhtâr
'Aleyhi Salavâtu Rabbi'l-Gaffâr**

- 1 Âmine Hâtûn ol hayru'n-nisâ
Mâder-i pâk-i habîb-i Kibriyâ
- 2 Altı mâh hamlimden aslâ bir keder
Görmedim hergiz diyü virdi haber
- 3 Altı mâhdan sonra geldi bir nidâ
Müjdeler yâ Âmine müjde sana
- 4 Bu ne devletdir sana ey meh-likâ
Geliserdir senden ol hayru'l-verâ
- 5 Niçe hâletler düşümde bî-hesâb
Keşf olup gitdi ara yerden nikâb
- 6 Evvelâ şehr-i Receb'de hamlimi
Kıldı tebşîr hazret-i Âdem safî
- 7 Geldi Şa'bân içre Şît-i bâ-safâ
Hamline yâ Âmine sad merhabâ
- 8 Mâh-ı sâlisde zihî şehr-i sıyâm
Geldi İdrîs hamlime virdi selam
- 9 Hazret-i Nûh şehr-i Şevvâl'de bana
Didi kim hamlin mübârekdir sana
- 10 Mâh-ı Zi'l-ka'de'de İbrâhîm Halîl
Didi oldın hâmil-i nûr-ı Celîl

- 11 Geldi İsmâ‘îl bana virdi selam
Mâh-1 Zi‘l-hicce‘de kıldı ihtirâm
- 12 Çün Muharrem geldi Mûsâ bâ-vefâ
أبشرى يا آمنه بالمصطفى⁹
- 13 Hem Safer‘de geldi İsâ bâ-edeb
Didi hamlindir senin şâh-1 ‘Arab
- 14 Hem Rebî‘ü‘l-evvel idi geldi Hûd
Hamline kıldı selam Hayy u Vedûd
- 15 Enbiyâ ervâhı bir bir geldiler
Hamlime ta‘zîm ü tekrîm kıldılar
- 16 *İster isen bulasın fevz ü necât
Rûh-ı fahrü‘l-mürselîne vir salât*

Vilâdet-i Seyyidü‘l-berâyâ ‘Aleyhi Efdalü’s-salavât ve Ekmelü‘t-tehâyâ

- 1 Çün karîb oldu ki mihr ide tulû‘
Anasından itdi envâr-1 sutû‘
- 2 On ikinci gün Rebî‘ü‘l-evvel’in
Hem düşenbih gicesi idi bilin
- 3 Düşdi kevneyn içre envâ‘-1 sadâ
Kim cihâna doğdı nûr-1 Mustafâ
- 4 Cennetin Rıdvân‘ına irdi haber
Kim cinâna vire ziynet ser-te-ser
- 5 Hem cehennem Mâlik‘ine irdi bu
Heybetin kaldır kapansunlar tamu
- 6 Ol gicede cümle şeytân-1 merîd
Tard olup gönüllerden oldu nâ-bedîd
- 7 Bu şeb olsun cümle bütler ser-nigûn
Hem hacîl olsun o kavm-i müşrikûn

9 “Ebşirî yâ Âmine bi‘l-Mustafâ”. “Ey Âmine! Beni Mustafa‘yla müjdele.”

- 8 Bir melek geldi bana virdi selam
Görmedim ruhsârını söyler kelâm
- 9 Didi bu gice doğar bir tıfl-ı pâk
Pâyına ruhsâr-ı şehler ola hâk
- 10 Müjdeler senden doğar o cism ü cân
Makdemine muntazır kerr ü beyân
- 11 İsm-i pâkini Muhammed koya Hakk
Olısar ay parmağıyla iki şakk
- 12 Gâ'ib olunca melek feth oldı bâb
Geldi üç hâtûn misâli âfitâb
- 13 Meryem ü Havvâ vü diğer Âsiye
Her birisi bana itdi tehniye
- 14 Çün harâret gâlib oldı cânıma
İkisi oturdu iki yanıma
- 15 Arkama geldi oturdu o biri
Rıfk-ile tutdı belimden ol perî
- 16 Virdiler bir kâse ile şerbeti
İçdim ol dem ol zülâl-i hikmeti
- 17 Nûra gark oldı vücûdum ser-te-ser
Râhat oldum görmedim aslâ keder
- 18 Der-‘akab bir murg-ı nûrânî hemân
Sığadı arkamı oldum şâdımân
- 19 *Doğdı ol sâ‘atde ol ‘âlî-sifât*
Ümmet isen ol habîbe vir salât
- 20 Çünki doğdı ol gice nûrû’l-hüdâ
Kâffe-i ins ü melek virdi sadâ
- 21 Didiler ey nûr-ı Rahmân merhabâ
Merhabâ ey ‘âlî sultân merhabâ
- 22 Merhabâ ey iftihâr-ı enbiyâ
Merhabâ ey şem‘-i cem‘-i evliyâ

- 23 Merhabâ ey menba‘-ı izz ü vefâ
Merhabâ ey kân-ı eltâf-ı Hudâ
- 24 Merhabâ ey cân-ı bâkî merhabâ
Merhabâ ‘uşşâk[a] sâkî merhabâ
- 25 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü’l-mürselîne vir salât

Hazret-i Âmine Velâdeti Hengâmında Hazret-i Fahr-i Risâletden Dinleyüp ve Müşâhede Buyurdukları Hâlât

- 1 Dürre-i tâc-ı havâtîn-i ‘Arab
Hazret-i Âmine ol ‘âlî-neseb
- 2 Dir ki çün doğdı o sultân-ı cihân
Rahmet-i Hakk nûr-ı Hayy [u] Müste‘ân
- 3 Secde-i Rahmân’a vardı der-‘akab
O kerem-kânı o deryâ-yı edeb
- 4 Bağrıma basdım edeble dinledim
Söylediği sözi ol dem anladım
- 5 Dir idi ey pâdişâh-ı bî-zevâl
Ey Hudâ-yı bî-şebîh ü bî-misâl
- 6 Bana bağışla bu ‘âsî ümmeti
Ben za‘îfe eyle rahm ü şefkati
- 7 Doğdıği ân sordı hâl-i ümmeti
Bak ne ‘âlîdir o şâhın himmeti
- 8 Doğdıği gice Muhammed Mustafâ
Ol habîb-i Hakk cenâb-ı müctebâ
- 9 Cümle asnâm düşdi yire ser-nigûn
Hem hacîl ü hem hakîr ü hem zebûn
- 10 Geldi asnâm arasından bir nidâ
Terk idin asnâmı ey ehl-i şakâ
- 11 Sâve şehrinden o deryâ-yı ‘acîb
Nâ-bedîd oldı kırıldı hep salîb

- 12 Nerde kim var ise bir şâh-ı gayûr
Saltanatdan oldılar me'yûs u dûr
- 13 Âteş-i âteş-perestân ser-te-ser
Söndi gitdi kalmadı andan eser
- 14 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât

Nübüvvet-i Hazret-i Ahmed 'Aleyhi Salavâtü Rabbi'l-ehad

- 1 Çünkü nûr-ı Hakk cenâb-ı Mustafâ
Şâh-bâz-ı Sidre vü 'arş-ı 'ulâ
- 2 'İzzet ü devletle ol bahr-i kerem
Erba'îne sinni basdıkda kadem
- 3 Kuvvet-i kudsiyye ile ol resûl
Cümleten eşyâyı muhdes bildi ol
- 4 Gönline düşdi o dem hubb-ı İlâh
Pes Hirâ dağına idindi penâh
- 5 Bağrı yanık dîdesi giryân idi
Hasret ile ol Hirâ nâlân idi
- 6 İşbu hayretde iken şâh-ı güzîn
Âsımândan geldi Cibrîl-i Emîn
- 7 Sûre-i İkrâ'la bildirdi nişân
Bildirdi pes mahbûbını ol 'âlî-şân
- 8 İnmeğe başladı Kur'an âyeti
Gönli mesrûr oldu gitdi hayreti
- 9 Da'vete başladı ol tâhir-neseb
Müşrikîni dîn-i Hakk'a rûz u şeb
- 10 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü'l-mürselîne vir salât

**Mi'râc-ı Şâh-ı Enbiyâ 'Aleyhi Salavâtu'llâhi
Mâ-tekerre's-subh ve'l-'işâ**

- 1 Dinle ey dil Mustafâ mi'râcını
Söyleyim ol müntehâ minhâcını
- 2 Kim anınçün var idi bir vakt-i hass
Ne melek sığar ana ne zât-ı hass
- 3 Nâ-gehân geldi ana peyk-i Celîl
İrgürür Hakk'ın selâmın ol Cemîl
- 4 Didi müjde ey nebiyy-i muhterem
'Arşına da'vet ider Rabbü'l-ümem
- 5 Hem diler vâkıf ide esrârına
İre 'ilmin cennet ile nârına
- 6 Hazret-i Hakk'dan her ân ehl-i felek
Tal'atin nûrını eylerler dilek
- 7 Hem niyâz itmekdedir 'arş-ı 'ulâ
Hâk-i na'linden ide kuhl-i cilâ
- 8 Hazrete eyle şitâb ey yüzi ak
Kim getürdim sana cennetden Burâk
- 9 Gûş idince vardı çâh-ı Zemzem'e
Geldi Zemzem'den sadâ vü zemzeme
- 10 Yıkanup hem itdi tecdîd-i vüzû
Pâk idi evvelde pâk oldu aru
- 11 Pes Harem içre iki rek'at namâz
Hoş huzû' ile kılup itdi niyâz
- 12 Tutdı ta'zîm ile Cebrâ'il rikâb
Bindi pes ol mazhar-ı ümmü'l-kitâb
- 13 Çün senâdan fâriğ oldu ol Cemîl
Kuds'e 'azm itdi yanınca Cebre'il
- 14 Saf-zede teşrîfine cümle melek
Rûyına müştâk idi 'arş u felek

- 15 Geldiler tertîble hayl-i enbiyâ
Kıldılar tebrîk ü ta'zîmin edâ
- 16 Hem melâ'ikden mukarrebler bile
Geldiler bu hıdmete iclâl ile
- 17 Pes imâmet eyledi anda resûl
Enbiyâ ervâhına Aksâ'da ol
- 18 Çün tamâm oldu münacât u niyâz
'Azm-i râh itdi yine ol şâh-bâz
- 19 Kurdılar nûrdan semâya nerdibân
Nerdibândan göğe oldılar revân
- 20 Şevk ile seyr-i semâvât eyledi
Hakk ana dürlü 'inâyet eyledi
- 21 Cennet ile nâr ana oldu 'ayân
Âşikâr oldu hemân sırr-ı nihân
- 22 Sidre'ye geldikde mahbûb-ı Celîl
Açdı altı yüz kanadın Cebre'il
- 23 Şekl-i mahsûsın tamâm rûhü'l-Emîn
'Arz idüp seyr itdi fahrü'l-evvelîn
- 24 Gel habîbim deyü geldi bir nidâ
Gel elemnâk olma müştökam sana
- 25 Kalmadı sabrı vü oldu bî-karâr
Pes didi Cebrâ'il'e ey peyk-i yâr
- 26 Sidre'de kalma sen ey nûr-ı basar
Gel benimle idelim 'azm-i sefer
- 27 Didi Cebrâ'il ana ey muktedâ
Seyrime Sidre olupdur müntehâ
- 28 Sidre'dir bana makâm ey zü-kerem
Ger geçersen yanaram ben lâ-cerem
- 29 Zâtına mahsûs bu meydân-ı vilâ
'Azm-i dîdâr eyle ey nûr-ı Hudâ

- 30 Pes buyur meydân senindir ba‘dezîn
İşte bu seyrân senindir ba‘dezîn
- 31 *İster isen bulasın fevz ü necât*
Rûh-ı fahrü’l-mürselîne vir salât

Müşâhede-i Seyyidü’l-ümem be-Cenâb-ı Rabbi’l-erham bilâ-keyfin ve lâ-kem

- 1 Hazret-i Hakk’ın güzel mahbûbını
Cân-ı dilden dinle bâkî seyrini
- 2 Ol hümâ-yı Kuds-i evc-i lâ-mekân
Şâh-bâz-ı Sidre-i ‘arş âşiyân
- 3 Hazret-i Cibril’le söylerken kelâm
Geldi Refref virdi ta‘zîmle selam
- 4 Aldı gitdi Mustafâ’yı hazrete
Geldiler tâ bâr-gâh-ı kudrete
- 5 Ba‘dehu ‘arş üstine itdi ‘urûc
Kaldı anda Refref-i zâtü’s-sürûc
- 6 Sıdk ayağın basdı anda bî-riyâ
Tâhir oldı anda sırr-ı istivâ
- 7 Çün arada kalmadı ağyâr u yâr
“أَدْنُ مِيْنِي”¹⁰ den hitâbı oldı yâr
- 8 Sana müştökam habîbim Ahmed’im
Şimdiye dek gerçi da‘vet itmedim
- 9 Tâ esâs-ı ‘aşkın ola üstüvâr
Kim halel virmeye her ağyâr u yâr
- 10 Eyledim çün “قاب قوسين”¹¹ i makōm
Kıl hazer gitme buradan tut zimâm

10 “Udnü minni”. “Bana yaklaş”

11 Kur’an-ı Kerim, Necm Sûresi, Mi‘râc hadisesinin anlatıldığı ayetten kısmî iktibas.
“Kabe kavseyni”, “iki yay arası kadar”.

- 11 Gerçi bunda çokdur ahbâr u nukûl
 12 ¹²”كلم الناس على قدر العقول“
 Ba‘dehu dil bunı takrîr idemez
 Her kalem bu sırrı tahrîr idemez
- 13 Kim hakōyık ‘ilmini anda bana
 Kıldı ilhâm hazret-i Bârî Hudâ
- 14 Ol gice keşf oldu esrâr-ı ‘ulûm
 Bunda neşr itdim ‘alâ kadri’l-fuhûm
- 15 İşbu üslûb üzre doksan bin kelâm
 Ol gice vahy eyledi Rabbü’l-enâm
- 16 Çünkü mi‘râc emri hep oldu tamâm
 Didi ol dem bana Hayy-ı lâ-yenâm
- 17 Ey habîbim çünkü buldın fırsatı
 Bana da‘vet eyle ez‘af ümmeti
- 18 Eyledim mi‘râcını hergiz niyâz
 Ümmetin mi‘râcını kıldım namâz
- 19 Der-‘akab destûr olup itdim rücû‘
 Okudum anda senâ itdim huzû‘
- 20 Geldiğim yerden revân oldum yine
 Kondum ol dem ben Harem eyvânına
- 21 Bana tayy olmuş idi kevn ü mekân
 İki sâ‘at içre bu sırrım hemân
- 22 Böylece fahr-i rüsûl şâh-ı cihân
 Nûr-ı Yezdân husrev-i ‘arş-âşiyân
- 23 Sırr-ı mi‘râc-ı şerîfî ser-te-ser
 Cümleten ashâbına virdi haber
- 24 Sıdk ile ashâb u yârân-ı sadîk
 Oldılar bahr-i meserretde garîk
- 25 Ehl-i buğz ile hased oldu hazîn
 Bâ-husûs kavm-i le’îm-i müşrikîn

12 “Kellime’n-nâse ‘alâ kadri’l-‘ukûl”. “İnsanlar akılları kadar konuşurlar.”

- 26 Cân u dilden didi ashâb-ı güzîn
Ey Muhammed sad hezârân âferîn
- 27 Biz hakîr ümmetlerin sultânısın
Gönlümüz emrâzının dermânısın
- 28 İde mi'râcın mübârek zü'l-celâl
Bulmadı hiç birini böyle kemâl
- 29 Yâ İlâhî nûr-ı Ahmed hürmeti
Biz günehkâr kullara kıl şefkati
- 30 Nâr-ı 'aşk-ı 'âşıkânın hürmeti
Bağrı yanık sâdikânın hürmeti
- 31 Nur-ı Furkân 'arş-ı a'lâ hürmeti
Çâh-ı Zemzem ile Bathâ hürmeti
- 32 Yâr-ı gâr-ı fahr-i 'âlem hürmeti
Hazret-i Fârûk-ı â'zam hürmeti
- 33 Hilm-i 'Osmân bin 'Affân hürmeti
Zü'l-fikâr-ı şîr-i Yezdân hürmeti
- 34 Hazret-i sıbtîn ü Zehrâ hürmeti
'Aşk-ı Âdem hüsn-i Havvâ hürmeti
- 35 'Afv idüp kılma bizi dâll ü zelîl
Ey Kerim ü ey Rahîm ü Ey Celîl
- 36 Hatm kıl îmân ile vakt-i ecel
استجب يا رب دعانا بالعجل¹³

13 "İstecib yâ Rab du'ânâ bi'l-'acel". "Ey Allah'ım! Duamıza acilen karşılık ver."

KAMİL SARIATEŞ VE MEVLİDİ

■ Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR*

Kamil Sariateş, Hayatı ve Eserleri

Hatay ilimizin Yayladağı ilçesine bağlı Şumracık Köyü'nde (şimdiki adı Ayışığı) 1896 senesinde dünyaya gelen Kamil Sariateş, bu bölgenin önemli halk şairlerinden biridir. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra, medrese eğitimini tamamlayan Kamil Hoca, Hatay ilimize bağlı bazı köylerde ve Ceyhan'da uzun yıllar imamlık görevinde bulunmuş ve hayatının son yıllarını ise çiftçilikle geçirmiş, dinî ve millî hassasiyete sahip kültürlü bir kimsedir. 1970 yılında Hatay ilimizin Yayladağı ilçesine bağlı Sungur köyünde rahmet-i Rahman'a kavuşan Kamil Sariateş, şiirlerinde Sariateş, Sarı kul, Ateşşarı, Sariateş Hoca, Kamil Hoca, Kamil Sarı şeklinde isim, soyisim ve mesleğinden oluşan mahlaslar kullanmıştır.

Kendisi ile ilgili yapılan çalışmalarda 150 sayfadan oluşan bir şiir defterinin olduğu bilgisi verilen şairimizin bazı şiirleri gazete ve dergilerde de neşredilmiştir. Müslüm Kabadayı'nın yazdığı kitapta şairimizin halk edebiyatımızın koşma, varsağı, semai ve destan gibi nazım şekilleriyle yazdığı şiirlerinden örnekler verilmiştir. Kamil Sariateş şiirlerinde; güzelleme, taşlama, övgü, aşk, dinî ve millî konular gibi çeşitli temaları işlemiştir. Halk Edebiyatımızın 20. yüzyıldaki başarılı örneklerini oluşturan bu şiirlerinde şairimizin, Emrah, Dadaloğlu, Karacaoğlu gibi şairlerden etkilendiği hissedilmektedir. Şiirlerinde dinî ve millî duygularını çok yoğun işleyen Kamil Sariateş, 1951 yılında Ceyhan'da *Ya Şehit Ol Ya Gazi* adıyla yayınlanan tek şiir kitabını Kore'ye giden askerlerimiz için kaleme almıştır.

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Kamil Sariateş Mevlidi¹

Bir halk edebiyatı şairi olarak şiirlerini hece vezniyle yazan Kamil Sariateş'in aruz vezniyle yazdığı tek eseri, araştırmacı Mehmet Tekin tarafından Hatay Mevlidi adıyla yayımlanan Mevlid-i Nebevîdir. Şairimiz eserine özel bir isim koymamış, ancak Mehmet Tekin; düğün, cenaze, askerlik dönüşü, sünnet vb. değişik vesilelerle Hatay yöresinde ve özellikle Kamil Sariateş'in imamlık yaptığı yerlerde okunan bu metne, *Hatay Mevlidi* adını vermiştir. Kamil Sariateş, mevlidini Hatay'ın Fransızlar tarafından işgal edildiği yıllarda yazmış ve bu eserini çağırıldığı yerlerde bizzat kendisi de okumuştur.

Kamil Hoca, mevlidini mesnevî nazım şekli ve aruz vezninin Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbıyla yazmıştır. Şekil ve içerik bakımından, Süleyman Çelebi merhumun *Vesîletü'n-Necât* adlı mevlidinin etkisinin açıkça görüldüğü eser, mevlidin bütün bölümlerini içermemekte; sadece münacat ve veladet bahirlerinden oluşmaktadır. 188 beyitten oluşan mevlidin 120. beyitinden sonra 6 bendlik bir muhammes mütekerrir vardır. Şairimiz bend sonlarında,

*Müjde sana ey Muhammed ânesi
Hamlin oldu cihânın dürdânesi*

beytinin tekrar ettiği bu muhammesde, Hz. Peygamber'in annesi Âmine Hatun'un, karnında taşıdığı çocuğun, âlemlere rahmet olarak gönderilecek son peygamber olduğunu müjdeleyen nidalar duyduğu anlatılmaktadır. Mevlid'in sonunda şairimizin 8'li hece vezni ile yazdığı ve "Şefâat yâ Rasûlallâh" mısraının nakarat olarak tekrarlandığı 10 kıtalık Hz. Peygamber'e bir methiye ile Hz. Peygamber'in mucizelerini anlattığı 22 kıtalık bir şiir vardır. Şairimiz bu şiirinde ise, nakarat olarak "Böyle Habîbimiz vardır" cümlesine yer vermiştir. Mevlide dâhil olmayan bu iki metnin de Hatay yöresindeki mevlid törenlerinde ilahi olarak okunduğu bilgisini araştırmacı Mehmet Tekin vermektedir. Gerçek 188 beyitlik mevlid metni ve gerekse çalışmamızın sonunda naklet-

1 Hazırladığım mevlid metninde yer alan arabaşlıklar, eserin Osmanlı dönemi alfabesi ile yazılı nüshalarında bulunmamaktadır. Bunları metni daha önce iki defa neşreden Mehmet Tekin eklemiştir. Biz de konulara uygun olarak yapılan bu tasarrufa uygun şekilde adı geçen şahsın çalışmasından aldık. Mevlid metnini hazırlarken elindeki Osmanlı Türkçesi ile yazılmış metinlerin fotokopilerini gönderme nezaketinde bulunan ve konuyla ilgili ilk çalışmaları yapan değerli araştırmacı Mehmet Tekin Bey'e şükranlarımı sunarım. (Zülfikar Güngör)

tiğimiz hece vezniyle yazılan metinler, Kamil Sariateş'in dinî bilgisinin derinliğine ve Hz. Peygamber sevgisiyle dolu bir gönle sahip olduğuna şahitlik etmektedir.

Kamil Sariateş, bu eseri yazmaktaki gayesini eserinin 19-25. beyitleri arasında, Peygamberimizin şefaatinin ümit etmek ve Allah'ın rahmetine nail olup O'nun tarafından affedilmeye vesile olarak açıklamıştır. Ayrıca hatalarının örtülmesini ve rahmetle anılmasını Müslümanlardan talep etmektedir.

Kamil Sariateş, mevlidinde genel olarak sade bir Türkçe kullanmakla birlikte Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalara da yer vermiştir. Bu durum, büyük ölçüde eserin konusundan kaynaklanmıştır. Şairimizin mevlid metni içerisinde tekrar ettiği,

*Bulmak ister iseniz fevz ü necât
Söyleyiniz es-salâtu ve s-salât*

beyti hem metne bir akıcılık kazandırmakta hem de konular arasında bir fasıla görevi ifa etmektedir. Şairimizin bu tercihinde Süleyman Çelebi merhumun eserinde aynı amaçla kullandığı düşünülen,

*Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işk ile derd ile aydun es-salât*

beytinin etkisi olduğu açıktır.

Kamil Sariateş'in mevlidinde; besmele ile başlayan münacât kısmında ve devamında ilk olarak nur-ı Muhammedî'nin yaratılmış olması ve Hz. Peygamber'in nurunun, Hz. Âdem'den başlayarak nesilden nesile intikal edip Peygamberimizin babası ve annesine intikalinin anlatılması olarak *Vesîletü'n-Necât*'ın etkisinin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Hz. Peygamber'e hamile olduğu sırada Âmine Hatun'u, hamileliğin her bir ayında kendisini ziyarete gelen peygamberlerin anlatıldığı bölüm, esere orjinellik kazandıracak niteliktedir. Bu bölümde Hz. Peygamber'e hamileliğinin birinci ayında Hz. Âdem, ikinci ayında Hz. Şit, üçüncü ayında Hz. Nuh, dördüncü ayında Hz. İdris, beşinci ayında Hz. Hûd, altıncı ayında Hz. İbrahim, yedinci ayında Hz. İsmail, sekizinci ayında Hz. Musa ve dokuzuncu ayında ise âlî-şân/yüce şan sahibi bir zatın ziyarete geldiği ve Peygamberimizin hürmetine Allah'ın

birçok lütfuna mazhar olduğunu Peygamberimizin annesi Âmine Hatun'un ağzından anlatılmıştır.

Mevlid metninin tamamına bakıldığında, Kamil Sarıateş'in aruz vezniyle yazdığı tek eseri olan bu manzumede, genel olarak başarılı olduğu ve konuyla ilgili dinî-edebî birikime sahip bulunduğu görülmektedir.

Münâcât

Bi'smillâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

- 1 Allah adı ile söze girelim
Mor menekşe la'l sünbül derelim
- 2 Allah adı her işe fevz-i necât
Rahmete sebep olur bade'l-memât
- 3 Allah adı her işi âsân eder
Yolu sapmaz doğru cennete gider
- 4 Allah adı ile eyle ibtidâ
Hayr ile bulsun hitâmı intihâ
- 5 Allah adı ile yapan her işi
Asla görmez zerre kadar teşvişi
- 6 Sıdk ile Allah diyen kuluna Hak
Asla vermez elem keder dert merâk
- 7 Dilimizle Allah Allah diyelim
Bir de kalbimizle tasdîk edelim
- 8 Böyle îmân ile yaşayan kulu
Afv eder ol Allah olma kaygulu
- 9 Hem şefi'ü'l-müznibîn ol Ahmedi
Fahr-i âlem Hazret-i Muhammedi
- 10 Rehber edelim peşine düşelim
Aşkî ile kaynayalım pişelim
- 11 Çünkü oldu Zü'l-Celâl'in habîbi
Hem de kendi ümmetinin tabîbi
- 12 Zü'l-Celâl söyledi hakkında onun
İrsâl oldun *rahmeten li'l-âlemîn*²
- 13 Kıl tefekkür kadrini bil ümmeti
Anı seven satın alır cenneti

2 “Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Enbiya suresi 21/107.

- 14 Rahmet için âleme geldi o nûr
Allah ile bile ismi okunur
- 15 Ol Muhammed Mustafâ hürmetine
Rahm eder Allah anın ümmetine
- 16 Okuyalım mevlidini ihvân-ı dîn
Mesrûr olsun rûh-ı Fahrü'l-mürselîn
- 17 Şâd edersen o azîz ruhunu şâd
Afv eder hürmetine Rabbü'l-ibâd
- 18 *Bulmak ister iseniz fevz ü necât
Söyleyiniz es-salât u es-salât*

Yazana dua isteme ve kitaptan dolayı özür dileme

- 1 Burda hazır bulunan ihvân-ı dîn
Ümmet-i habîb-i Rabbü'l-âlemîn
- 2 Bir kusurum sâdır olursa eğer
Setredin setr edeni Allah sever
- 3 Maksadım hizmet içindir ol şâha
Ben kimim vâsıl edem ona bahâ
- 4 *Levlâke levlak mâ halaktu 'l-eflâk³*
Demiş Allah bilirsiniz ne demek
- 5 Şimdi size fikrimi tam söyleyem
Saklamadan doğru ta'rif eyleyem
- 6 Ehl-i Kehf'in Kıtâmîri gibi gâyem
Hizmet etmek bendeki azm-i merâm
- 7 Yazanı rahmetle anın mü'minîn
Rahmet etsin size Rabbü'l-âlemîn
- 8 Umduğum ol rahmi bol yüce Ganî
Afv eder hürmetine Allah beni

3 "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.", İsmail Aclunî, *Keş-fü'l-hafâ*, Beyrut 1351, II/164.

9 *Okutanların okuyanların dinleyenlerin
Yazanın ruhları için Fâtihâ*

Her şeyden önce Peygamber'in ruhunun yaratılması

- 1 Dinleyiniz enbiyâlar serveri
Nasıl geldi nasıl doğdu din eri
- 2 Evvelâ ol Hâlık-ı kevn ü mekân
Nûr-ı Muhammedi halk etti iyân
- 3 Nûr-ı pâk-i Ahmedi ol Zü'l-Celâl
Arş u kürs ü levh ü kalemden evvel
- 4 Dokuz yüz bin sene evvel kıldı var
Şüphesiz kendi nurundan Kirdkâr
- 5 Nice müddet secde etti Hakk'a nûr
Secdesinde işte tesbihi budur
- 6 *Sübhâne'l-Alîm ellezî lâ yechel⁴*
Sübhâne'l-Kadîm ellezî lem-yezel⁵
- 7 *Sübhâne'l-Kerim ellezî lâ yebhal⁶*
Sübhâne'l-Halîm ellezî lâ ya'cel⁷
- 8 Nûr-ı Fahr-i mürselinden etti halk
Bir cevher ki dikkat ile dinle bak
- 9 Kudret ile baktı ona Zü'l-Celâl
Su gibi eridi cevher ani hâl
- 10 Kaldı bin yıl su hâlinde şüphesiz
Mefhar-i mevcûdât ol nuru temiz
- 11 Sonra ol nuru İlâhe'l-âlemîn
On kısım eyledi ey ihvân-ı dîn

4 Hiç bir zaman cahil olmayan, her zaman Alîm olan Allah, her türlü noksanlıktan beridir.

5 Kendisinden önce hiçbir varlık olmayan Allah, her türlü noksanlıktan beridir.

6 Cömertliği hiç bitmeyen Allah, her türlü noksanlıktan beridir.

7 Cezalandırmada acele etmeyen Allah, her türlü noksanlıktan beridir.

- 12 Birisinden arş-ı a'zam oldu var
İkinciden kalem oldu âşikâr
- 13 Yaz diye kaleme Hak etti hitâb
Ne yazayım dedi kalem bâ-cevâb
- 14 Mahlûkâtın Hâlık'ı Rabbu'l-azîm
Yaz dedi *Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*⁸
- 15 Yaz kalem yaz *Lâ ilâhe illâ'llâh*⁹
Yaz kalem yaz *Muhammed Rasûlu'llâh*¹⁰
- 16 Yazdı kalem buldu yerin emr-i Hâk
Heybet-i Hudâ'dan oldu iki şak
- 17 Dedi kalem yâ Îlâhî Zü'l-Celâl
Kim oluyor bu Muhammed lem yezâl
- 18 Söyledi kaleme Rabbu'l-âlemîn
Her iki cihânda sevgilim benim
- 19 Onda olan kıymete yoktur karar
Yerde gökte cânlı cânsız her ne var
- 20 Onun için yaratıldı bil onu
Kadri âlî azîzdir şeref-i şânı
- 21 Ona ümmet olana fazlım erer
Şüphe yoktur cennete mutlak girer
- 22 Muhammed'dir habibim beyne'l-beşer
Onun ümmetinden kim derse eğer
- 23 Ta'zîm ile *Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*¹¹
*Lâ ilâhe illâ'llâh Muhammed Rasûlu'llâh*¹² hemîn
- 24 Yedi yüz yıllık ibâdet sevâbı
Lutf ederim diye etti hitâbı
- 25 Zü'l-Celâl dedi yâ nûr-ı habibim
Bilir misin söyle bana ben kimim

8 Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla.

9 Allah'tan başka ilah yoktur.

10 Muhammed, Allah'ın elçisidir.

11 Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla.

12 Allah'tan başka ilah yoktur; Muhammed, Allah'ın elçisidir.

- 26 Söyledi nûr-ı Muhammed Mustafâ
Hâlıkımsın Râzıkımsın mutlaka
- 27 Var edensin yok edensin şüpheşiz
Kudretine karşı mahlûkun âciz
- 28 Mü'mini müşrik demeşsin yâ İlâh
Halk edersin rızkını akşam sabâh
- 29 Bâb-ı rızkın dâimâ açık Senin
Bi'l-umûm mahlûka Rabbu'l-âlemîn
- 30 Ey Habîbim nuru dedi Zü'l-Celâl
A'lâ bildin beni yoktur hiç halel
- 31 Bildiğin gibi ibâdet kıl bana
Karşılığı vereyim şeref sana
- 32 Duydu bunu nûr-ı Habîb-i Kerim
On yedi bin yıl ibâdet etti hemîn
- 33 Kendi nûrundan Cenâb-ı Kibriyâ
Nisâr etti o nûr üzre bî-riyâ
- 34 Bu atânın karşılığı pâk nûr
Şükr edip secdeye vardı bî-kusûr
- 35 İş bu secdeye mükâfât ol İlâh
Verdi Kur'an sâmiîn olun âgâh
- 36 Farz kılndı hem de salât-ı sabâh
Mü'min için oldu ol kutlu felâh
- 37 *Bulmak ister iseniz fevz ü necât
Aşkla şevkle söyleyiniz es-salât*

Âdem'in yaratılması

Peygamber nûrunun intikâl-i teselsülü

- 1 Hazret-i Âdem'den evvel nice yıl
Yaratılmış nûr-ı Ahmed öyle bil
- 2 Kâdir-i Mutlak Celâl-i Kibriyâ
Hazret-i Âdem'e rûh kıldı atâ

- 3 Âdem'e nakl oldu nûr-ı Mustafâ
Kat kat arttı ondaki olan safâ
- 4 Sâk-ı arşa göz açıp baktı hemân
Gördü anda bir yazı yoktur gümân
- 5 Yazıya dikkat ile kıldı nigâh
*Lâ ilâhe illâllah Muhammed Rasûlu 'llâh*¹³
- 6 Gördü bu yazıyı çün Ebu'l-beşer
Dedi yâ Rab yâ Ganî Perverdigâr
- 7 Sordu Âdem yâ İlâhe'l-âlemîn
Bu Muhammed kim olur bildir hemîn
- 8 Bile yazdın adın ile adını
Tamam kıldın olan her muradını
- 9 Hak Teâlâ dedi ona yâ Âdem
Dinle anın kadrini ta'rîf edem
- 10 Kendi sulbi evlâdından gelir ol
Hükmü yürür her tarafta sağ u sol
- 11 Her kim onun gittiği yola gider
Onun gibi emrimi îfâ eder
- 12 Ol benim hâlis kulum olur hemîn
Korku kalmaz ol kula olur emîn
- 13 Ta'zîm ile kim ona verse salât
Cennet için olur elinde berât
- 14 Hâsılı ol nûr-ı pâk-ı Mustafâ
Kudret-i İlâhî ile pür-safâ
- 15 Tâhirînden tâhirîne nakl olur
Sâhib-i nûr beyne'l-halk şöhret bulur
- 16 Azîz olur sâye-i nûrda ayân
Bu muhakkak kim eder buna gümân
- 17 Şems u kamer o nûrun bir zerresi
Asıl odur bunlar onun semeresi

13 Allah'tan başka ilah yoktur; Muhammed, Allah'ın elçisidir.

- 18 Geldi Muttalib'e nûr-ı Mustafâ
Buldu o nûr sâyesinde pür-safâ
- 19 Onda dahi kalmadı o nûr yine
Düştü İmrân bint-i Mahzûm rahmine
- 20 Oldu Abdullâh'ı hâmil bil ayân
Nâ'il oldu bu şerefe ol zenân
- 21 Doğdu Abdullah ibn Abdulmuttalib
Anasından peder-i sâhib Habîb
- 22 Etti Abdullah'a o nûr intikâl
Arttı ondaki olan hüsn-i cemâl
- 23 Her gören hüsnüne âşık oldular
Tâlib olup ona çok yalvardılar
- 24 Nice tâlib olmasınlar yok itâb
Habib-i Hak oldu ol âl-i cenâb
- 25 Mefhar-i mevcûdât eşref-i beşer
Diye Allah onu böyle medh eder
- 26 Tam yirmi beş yaşı buldu hemân
Hüsn-i Yusuf'tan verir oldu nişân
- 27 Nice nâzenin hatunlar geldiler
Nûra hürmet sen bizi al dediler
- 28 Lâkin ol bir nidâ duyar şüphesiz
Zâyi etme o nûru nefsi temiz
- 29 O nûra lâyük olanı ara bul
Sâhib-i iffete ol olsun oğul
- 30 Gitmek isteyince puthâneye yol
Çağrıyordu putlar ona fâriğ ol
- 31 Sende olan nûra eyle hürmeti
Sakin gelip verme bize mihneti
- 32 Emânettir sende o nûr-ı ziyâ
Muhammed Mustafâ dost-ı Kibriyâ

- 33 Edince nûr Abdullah'a intikâl
Gördü bildi bu hâli kavm-i dalâl
- 34 Bir gürûh kavm-i Yahudi geldiler
Abdullah'ı katle karar verdiler
- 35 Şamlı idi o gelen yetmiş Yahûd
Birbiriyle eylemişlerdi uhûd
- 36 Yalnızca bir gün Abdullah ayân
Bir dağa bir iş için gitti hemân
- 37 Hazret-i Âmine'nin de babası
Dağa gitmek arzu etti hevesi
- 38 Vardı Vehb dağa ulaştı hemân
Gördü bir takım Yahûdi müşrikân
- 39 Abdullah'ı katle ettiler hücum
Hep garazkârâne anda bi'l-umûm
- 40 Vehb derki çünkü gördüm bu hâli
Hep silahlı Yahûd kavm-i dalâli
- 41 O sırada zâhir oldu nâgehân
Ablak atlu bir takım mahlûk ıyân
- 42 Onlar semâ cânibinden geldiler
Kavm-i Yahudiyi yere serdiler
- 43 Vehb gelür zevcesinin yanına
Der ki Abdullah'ın olsun Âmine
- 44 Bu garâib işi söyledi Vehb
Zevcesine ne gördise tamam hep
- 45 Onda dahi kalmadı sabra mecâl
Düştü kalbine onun emel-i visâl
- 46 Her ikisi bi'l-maiyye gittiler
Ol Rasûlün ceddine arz ettiler
- 47 Dediler geldik murâda ermeye
Âmine'yi Abdullah'a vermeye

- 48 Ricâları der'akab oldu kabûl
Akd olundu Âmine ümmü'r-Rasûl
- 49 *Bulmak ister iseniz fevz ü necât*
Aşk-ı şevkle söyleyiniz es-salât

Peygamber'in Doğumu

- 1 Âmine Hâtun Vehb kızı hemîn
Abdullah'a nikâhlandı mü'minîn
- 2 Mâh-ı Recebin birinci cum'ası
Düştü rahme dü-cihân dürdânesi
- 3 Âmine'ye etti o nûr intikâl
Arttı ondaki şeref hüsn-i cemâl
- 4 Cumâ gecesi idi ol gece hem
Düştü ana rahmine hayrû'l-enâm
- 5 İndi yeryüzüne Cebrâil o an
Dikti Kâbe üzre yeşil bir alem
- 6 Arz u semâ sürûra gark oldular
Sevindiler ulu devlet buldular
- 7 Birbirine muştuladı melekler
Hürmetine kabûl oldu dilekler
- 8 *Bulmak ister iseniz fevz ü necât*
Söyleyiniz es-salâtu ve's-salât
- 9 Âmine Hatun'a nakl oldu o nûr
Arttı cephesinde eser-i sürûr
- 10 Her taraftan çok nidâ etti zuhûr
Müjde sana ey Muhammed ânesi
- 11 Hamlin oldu cihânın dürdânesi
Mahlûkâtın rehberidir rehberi
- 12 İki cihân sevgili peygâmberi
Kurtaracak nice âsi kemteri

- 13 Müjde sana ey Muhammed ânesi
Hamlin oldu cihânın dürdânesi
- 14 Enbiyâlar evliyâlar hep tamâm
Mahlûkâta mürsel olan vesselâm
- 15 Hürmetine buldular âli makam
Müjde sana ey Muhammed ânesi
- 16 Hamlin oldu cihânın dürdânesi
Şeref verdi kâinâta eflâka
- 17 Sen müyesser oldun o nûr-ı pâka
Çünkü Allah dedi ona *Levlâke*¹⁴
- 18 Müjde sana ey Muhammed ânesi
Hamlin oldu cihânın dürdânesi
- 19 Ümmetinin yaraların saracak
Sevmeyenin kalplerini yaracak
- 20 *Kâbe kavseyni ev ednâ*¹⁵’ya varacak
Müjde sana ey Muhammed ânesi
- 21 Hamlin oldu cihânın dürdânesi
Vâsıl olur kurb-ı Hakk’a ol azîz
- 22 Vasitasız mutlaka kalbi temiz
Şefâate me’zûn olur şüphesiz
- 23 Müjde sana ey Muhammed ânesi
Hamlin oldu cihânın dürdânesi
- 24 Müjde ümmet olan insân oğluna
Kim giderse doğru onun yoluna
Salât u Selâm
- 25 Âmine der hâmil oldum Ahmed’i
Bana hamlim asla elem vermedi
- 26 Arttı bende kudret ü kuvvet ayân
Zâhir oldu doğacak şems-i cihân

14 “Sen olmasaydın.” Aclûnî, *Keşfü l-hafâ*, II/164.

15 “İki yay aralığı kadar veya daha yakın oldu.” Necm sûresi 53/9.

- 27 Hamlimin birinci ayı oldu bak
Geldi bir zât dedi yâ Âmine Hak
- 28 Verdi sana bir şeref ki yok baha
Hâmil oldun dostu Habîbu'llâh'a
- 29 Müjde sana hem de bütün âleme
Şâfi odur kâfi odur eleme
- 30 Ben dedim ey âlî-cenâb kimsiniz
Bana böyle kutlu müjde verdiniz
- 31 Ol dedi yâ Âmine bilgil beni
Dinle sözüm temîn edeyim seni
- 32 Kudret ile Hak beni eyledi halk
İsmimi Âdem kodu Rabbü'l-felak
- 33 Bana enis Havvâ'yı kıldı îcâd
Cennete koydu bizi Rabbü'l-ibâd
- 34 Emr-i Hakk'a karşı eyledim kusûr
Sû-i amel eyledi bende zuhur
- 35 Sürdü bizi cennetinden ol İlâh
Bana artık gıda oldu âh u vâh
- 36 İşte hâmil olduğun âlî-cenâb
Tövbemin kabûlüne oldu sebep
- 37 Hem ikinci ayda geldi bir şerîf
Müjde verdi bana gâyet hoş latîf
- 38 Ben dedim siz kimsiniz hoş geldiniz
Bana böyle kutlu müjde verdiniz
- 39 Dedi adım Şit Muhammed ânesi
Şit demenin hibetu'llah ma'nâsı
- 40 Hamlimin üçüncü ayında yine
Geldi bir zât sanki yüzü âyine
- 41 Müjde sana dedi ey haml-i cemîl
Oldu hamlin şifâ-yı derd-i alil

- 42 Ben dedim siz kimsiniz ey yüzü mâh
Dedi ismim oldu Nuh nebiyyu'llah
- 43 Hamlimin dördüncü ayında biri
Geldi bana verdi müjde haberi
- 44 Dedi hamlindir nebiyy-i zü'l-kerem
Rûz-ı mahşerde şefî-i muhterem
- 45 Ben dedim siz kimsiniz edin beyân
Dedi Uhnuh şöhretim İdris ayân
- 46 Hem beşinci ayda eyledi zuhûr
Öyle bir zât mevcut eser-i sürûr
- 47 Ben dedim siz kimsiniz verin cevâb
Dedi nâmım Hûd'dur ümm-i âfitâb
- 48 Müjde sana dedi ey ümmü'r-rasûl
Dualar hürmetine olur kabul
- 49 Hamlim erdi altı aya vesselâm
Geldi bir zât eyledim ona kıyâm
- 50 Öyle bir zât-ı şerîf bilgil ayân
Emsâlini görmemiştir bu cihân
- 51 Dedi sana müjde olsun sad hezâr
Hamlin oldu efdal-i beyne'l-beşer
- 52 Ben dedim siz kimsiniz hulk-ı cemîl
Dedi İbrahim nâmım oldu Halîl
- 53 Hamliniz hürmetine ol Ehad
Nâr-ı Nemrûd'dan bana verdi necât
- 54 Bana nârı gül gülistân Müsteân
Hamlinin hürmetine etti hemân
- 55 Geldi yedi ayda verdi hoş selam
Muhterem bir zât-ı şerîf ey hümâm
- 56 Dedi müjde sana ey Vehb kızı
Hamlin oldu halka müjde yıldızı

- 57 Sordum ona adını verdi cevâb
İsmâil'dir dedi o hayrû's-savâb
- 58 Dedi yâ Âmine hamlin âlî-şân
Bilir kadrin bıçak altına yatan
- 59 Onun hürmetine Rabbü'l-âlemîn
Elem-i zebihden eyledi emîn
- 60 Geldi sekiz ayda bir zât-ı kerîm
Müjde dedi hâmil-i hulk-ı azîm
- 61 Ben dedim nedir adınız yüzü mâh
Dedi adım Mûsâ'dır Kelîmu'llâh
- 62 Hâmil oldunuz ki öyle bir şâha
Tarîf olmaz ona yetişmez bahâ
- 63 Mefhar-i mevcûdât âlîdir şâanı
Tûr-i Sînâ'yı gören bilir anı
- 64 Bildim onun kadrini ben orada
Onun hürmetine erdim murada
- 65 Dokuz ayda geldi bir zât âlî-şân
Müjde dedi yâ Âmine bâ-lisân
- 66 Hamlinizdir Zü'l-Celâl'in habîbi
Şüphe etme Havz-ı Kevser sâhibi
- 67 Müjde ümmet olan insân oğluna
Kim giderse doğru onun yoluna
- 68 *Bulmak ister iseniz fevz ü necât
Aşk-ı şevk ile diyiniz es-salât*
- 69 Fahr-i âlem serveri Muhammed'in
Ânesi Âmine Hâtun dinleyin
- 70 Hâmil oldum dedi rûh-ı özüme
Çok garâib şey göründü gözüme
- 71 Bir takım mahlûk gelip söylediler
Yâ Âmine müjde sana dediler

- 72 Hem evimden bir nûr oldu âşikâr
Öyle nûr ki ziyâsına yok karar
- 73 Geldi gözüm önüne Şâm-ı Şerîf
Bir râyiha zâhir oldu hoş latîf
- 74 Daha çok şeyler göründü gözüme
Heybetinden lerze düştü özüme
- 75 Sayısız birçok huriler geldiler
Tebşîr edip bana haber verdiler
- 76 Dediler senden doğacak bir oğul
Olacaktır Hakk'a en sevgili kul
- 77 Rasûl olacaktır ol bir ümmete
Girecektir evvel onlar cennete
- 78 Huriler içinde Meryem Âsiye
Beraberdi diğerleri huriye
- 79 Oldu şâdân onlar ile bu gönül
Çün açıldı gülşen-i kalbimde gül
- 80 Yine geldi hâtiften hoş bir nidâ
Doğacaktır nûr-ı Habîb-i Hudâ
- 81 Adını onun Muhammed koyalar
Hürmetine kabûl olur gâyeler
- 82 Ta'zîm ile ona edin hizmeti
Çünkü onun gâyesidir ümmeti
- 83 Sâyesinde duâlar olur kabûl
Redd olunmaz olur ol kâm-ı vusûl
- 84 Bir hararet geldi ol dem cânıma
Dikkat ile baktım iki yanıma
- 85 Susadım dedim acep su yok mudur
Bir huri bir kâse verdi sanki nûr
- 86 Kardan ak baldan lezîz şekerde yok
Misk-i amber gibi kokar hem soğuk

- 87 Aldım içtim huriden ol şerbeti
Ne diyem tarif edilmez lezzeti
- 88 Gitti kalmadı harâretten eser
Dedim Allah'ım neler varmış neler
- 89 O sırada geldi bir kuş pek güzel
Hizmete göndermiş onu Lem yezel
- 90 Pervâz ile yanıma geldi o kuş
Cânımı kıldı muattar bûyı hoş
- 91 Mesh edince arkamı ol murg-ı nûr
Pâk Muhammed Mustafâ etti zuhur

Salât u Selâm

Hazret-i Peygâmbere Methiye

- 1 Yorulmaz bir kanat açtın
Yedi kat gökleri aştın
- 2 *Kâbe kavseyn*¹⁶'e ulaştın
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 3 Kadem bastın feleklere
Rehber oldun dileklere
- 4 İmâm oldun meleklere
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 5 İnsanların edîbisin
Dertlilerin tabîbisin
- 6 Sen Allah'ın habîbisin
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 7 Tamamlanmış din erisin
Günahlardan hep berisin
- 8 Enbiyâlar serverisin
Şefâat yâ Rasûlallâh

16 "İki yay aralığı kadar." Necm suresi 53/9.

- 9 Cânımız içinde cânsın
Bizler için şeref şânsın
- 10 Sen ol Habîb-i Rahmânsın
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 11 Senindir makam-ı mahmûd
Lâyık gördü sana Ma'bûd
- 12 Sen şefîsin yoktur hudûd
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 13 Seni sevmeyen yoruldu
Alır yerinden vuruldu
- 14 Dünyâ seninçün kuruldu
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 15 Sevenlerin tam cânısın
Cânlarının cânânısın
- 16 İki cihân sultânısın
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 17 Havz-ı Kevser mâlın oldu
İçenler şifâyı buldu
- 18 Şefâatinle kurtuldu
Şefâat yâ Rasûlallâh
- 19 Allah arzun reddetmedi
Bulut üstünden gitmedi
- 20 Bir nebî buna yetmedi
Şefâat yâ Rasûlallâh

Hazret-i Peygamber (s.a.s.) Efendimizin Mucizeleri

- 1 İbret gözü ile bir bak
Habîb edindi onu Hak
- 2 Parmağı ile ayı şak
Eden Habîbimiz vardır

- 3 Kısa bir zamânda devrân
Âkil olan ona hayrân
- 4 Yedi kat gökleri seyrân
Eden Habîbimiz vardır
- 5 Parmağından sular aktı
İslam'da yas elem kalktı
- 6 Bu şerefi veren Hak'tı
Böyle Habîbimiz vardır
- 7 Haksız hiçbir iş etmedi
Bulut üstünden gitmedi
- 8 Bir nebi buna yetmedi
Böyle Habîbimiz vardır
- 9 Doğru gidene yâr oldu
Eğriye dünyâ dar oldu
- 10 Dünyâ anunçün var oldu
Böyle Habîbimiz vardır
- 11 Hurmayı yere dürterdi
Hemen yeşerir biterdi
- 12 Dalında bülbül öterdi
Böyle Habîbimiz vardır
- 13 Çok ejderha boyun büktü
Önünde yerlere çöktü
- 14 Akıtıp gözyaşı döktü
Böyle Habîbimiz vardır
- 15 Sürünce ağzı selini
Yaralar aldı yelini
- 16 Develer öptü elini
Böyle Habîbimiz vardır
- 17 Sığardı yetîmin başın
Silerdi gözünün yaşın

- 18 Kimseye çatmazdı kaşın
Böyle Habîbimiz vardır
- 19 Vurunca kademin yere
Sular çıktı birdenbire
- 20 İçirdi çok gence pîre
Böyle Habîbimiz vardır
- 21 Çoğu oldu ona engel
Hıfz etti onu Lem yezel
- 22 Dağlar çağırırdı gel gel
Böyle Habîbimiz vardır
- 23 Sıddık ile gâra girdi
Ankebut kapısın ördü
- 24 Ebûbekr'e korkma derdi
Böyle Habîbimiz vardır
- 25 Her işinde Allah derdi
Allah'ın lütfuna erdi
- 26 Kuru hurma yemiş verdi
Böyle Habîbimiz vardır
- 27 Sürâkâ'yı yutmuşken yer
Emreder yere bırak der
- 28 Ümmet isen salavât ver
Böyle Habîbimiz vardır
- 29 Bâtil onu görüp kaçtı
Âleme ol rahmet saçtı
- 30 Habîbim kör gözün açtı
Böyle Habîbimiz vardır
- 31 Sözüm dinlersen ey kardaş
Gözün dökmez boşuna yaş
- 32 Tut sünnetin etme telaş
Böyle Habîbimiz vardır

- 33 Yanına geldi çok kurtlar
Edip şefâat umutlar
- 34 Tasdik etti nice putlar
Böyle Habîbimiz vardır
- 35 Dese idi aman yâ Rab
Olur idi düşmân harab
- 36 Beyaz oldu kara Arab
Böyle Habîbimiz vardır
- 37 Ebûcehil'i yere serdi
Herkes bundan ibret aldı
- 38 Halk parmak ısırıldı kaldı
Böyle Habîbimiz vardır
- 39 Halk içinde koptu figân
Âferin der pîr ü civân
- 40 Şâd oldu kavm-i mü'minân
Böyle Habîbimiz vardır
- 41 Güneş gibi parlar yüzü
Misk gibi kokardı özü
- 42 Ümmet idi dâim sözü
Böyle Habîbimiz vardır
- 43 Dediğin turu Kâmil Sarı
Odur Hakk'ın sıddik yâri
- 44 Hiç düşünme zarar kârı
Böyle Habîbimiz vardır

İHRAMCIZÂDE İSMAIL HAKKI VE MEVLİDİ

■ Prof. Dr. Alim YILDIZ*

İhramcızâde İsmail Hakkı, Hayatı ve Eserleri

Nakşibendî tarikatının Halidiyye kolu müşidlerinden olan İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak, 1 Temmuz 1880 tarihinde Sivas merkez Örtülüpınar Mahallesi'nde doğmuştur. Dedesi; Sivas merkezde Maarif İdaresi ile İstinaf Mahkemesi Hukuk Dairesi azalığı görevlerinde bulunan İhramcızâde Mehmet Efendi'dir.

Babası, adliye teşkilatında başkâtiplik görevlerinde bulunan Hüseyin Hüsnü Efendi, annesi ise halk arasında Nilli Hatun olarak tanınan Ayşe Hanım'dır. İlk eşi Kolağası Abdülkadir Bey'den çocuğu olmayan Ayşe Hanım, ikinci eşi Hüseyin Hüsnü Bey'le hacca gittiklerinde Ravza-ı Mutahhara'da Allah'a yakararak bir çocuk ister. Bu hac ibadeti sonrasında İsmail Hakkı dünyaya gelir. İhramcızâde, bu durumu Katre isimli şiirinde şu mısralarla dile getirmiştir.

'Ey Kerîmü'l-müteâl

Bu Habîbin hürmetine ver bana ferzend-i bî-melâl

Andan aldığı libâsı bunda iksâ olmuşuz.¹

Aslen Buharalı veya Mısırlı olan dedeleri, Kâbe'nin örtüsünün değişim ve bakım hizmetiyle meşgul olduklarından dolayı İhramcılar diye anılmışlardır. Bu sebeple kendilerine de İhramcızâde denilmiştir.

İhramcızâde, babasının adliye başkâtipliği görevinden dolayı buldukları Hafık'te ilk tahsiline başlamış, on yaşlarında iken Sivas'a gele-

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Lütü Alıcı, İhramcızâde İsmail Toprak Efendi, Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri, Ankara, 2001, s. 1.

rek Örtülüpınar Mahallesi'ndeki eve yerleşmiştir.² İlk tahsilinden sonra Sivas Askeri Rüştiye'sini bitirmiş (1895), subay olarak İstanbul'a gitme isteğinden annesinin izni olmadığı için vazgeçmiştir. Medrese tahsilini ise Şifâiyye Medresesi'nde yapmıştır. Arapça ve Farsça'yı ana dili gibi bilen İsmail Hakkı Toprak dinî ilimlerde de kendisini iyi yetiştirmiştir. Daha Rüştiye öğrencisi iken Sivas'ta bulunan Rifaî şeyhlerinden biri olan ve halk arasında Arap Şeyh (ö. 1922) olarak bilinen Abdullâh Haşim el-Mekkî'ye³ beş yıl kadar hizmet etmiş, ilk tasavvufî eğitimini de adı geçen şeyhten almıştır.

Bazı araştırmacılar Mur Ali Baba (ö. 1884)'ya da hizmet ettiğini söylüyorlarsa da Mur Ali Baba'nın ölüm tarihi göz önünde tutulduğunda bunun imkânsız olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴

İlk görevine adliyede mülazim (stajer) olarak başlayan İsmail Hakkı, askerlik görevinden sonra Tokat'ta İnhisar Dairesi Müskirât memurluğu görevinde bulunmuştur.

Tokat'ta bulunduğu bu dönemde Mustafa Hâkî Efendi (ö. 1920)'ye intisap etmiş, 1908'de Mustafa Hâkî Efendi'nin Tokat Mebusu olarak İstanbul'a gitmesi üzerine Düyûn-ı Umûmiye memuru olarak Sivas'a dönmüştür.

1914'te başlayan I. Dünya Savaşı sırasında kol komutanı olarak emrindekilerle beraber Suşehri'ne cephane taşıma ile Ordu, Koyulhisar ve Suşehri arasında posta ve erzak nakli hizmetlerinde bulunmuştur. 1928'de Düyûn-ı Umumiye'nin kapatılması üzerine Sivas İnhisar Dairesi'ne geçmiş ve Zara-Çarhı Tuzlası'na bağlı olan Cedid Tuzlası'nda görev yapmıştır. İhramcızâde, Zara'daki bu görevinden 1931 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.

1934'te çıkarılan soyadı kanunuyla “Biz topraktan olduk yine toprak olacağız. Bizim soyadımız da Toprak olsun.” diyerek Toprak soyadını alan İhramcızâde, üç evlilik yapmış; ilk eşi İmmihan Hanım (ö.

2 Bekir Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı* (Editör, Âlim Yıldız), Sivas 2010, s.

3 Hayatı ile ilgili bk. Âlim Yıldız, “Arap Şeyhin Bir Mektubu”, *Hayat Ağacı Dergisi*, Sivas, Bahar 2005, s. 46-50; Ünal Kılıç, “İhramcızâde'nin Hocalarından Arap Şeyh”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, s. 53-60.

4 Mor Ali Baba ile ilgili bk. Yüksel Göztepe, “Mûr (Mor) Ali Baba Hazretleri”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, s.33-52.

1949)’dan Hayriye, Halis Turgut, Sabit Kemal ve Mevlüde Vefa isimlerini taşıyan dört çocuğu olmuş, bunlardan Sabit Kemal 1941’de bir tren kazasında vefat etmiştir. 1949’da ayrıldığı ikinci eşi Zeynep Hanım (ö. 1972)’dan Ahmet Salih ve Mehmet Kâzım isimli iki oğlu dünyaya gelmiştir. 1950’de evlendiği üçüncü eşi Zeliha Hanım (ö. 1972)’dan çocuğu bulunmamaktadır.

Mustafa Hâkî Efendi’nin vefatından sonra Sivaslı Mustafa Tâkî Efendi’ye intisap eden İsmail Hakkı Toprak, 1925 yılında şeyhinin vefatı üzerine irşad görevine getirilmiştir. Bu görevi sebebiyle memuriyetten emekli olmuştur.

İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak, yaşadığı dönemin bütün siyasi, sosyal ve içtimâî çalkantılarına karşı seferi önemsemiş ve daima manevi olanın peşinden koşmuştur. Bir cemiyet, vakıf ve gönül insanı olarak çevresindekilere zor zamanlarda hep ümit, kardeşlik, hoşgörü ve merhamet ahlaki aşılamıştır. Bu açıdan o, Yunusça “*acıları bal eylemiş*” bir amel-i ahlak kahramanıdır. Onun, amel-i ahlakın ağır bastığı irşad yönteminde, insanlığı ateş çukurunun kenarından alarak bağlı bulunduğu Ümmi Nebî’nin getirdiği evrensel ahlaki değerlere tutunmaya davet vardır. Çünkü Hz. Âdem’den Hz. Muhammed (s.a.s.)’e kadar gönderilen bütün peygamberler aynı ilkeleri vazetmişlerdir. Bu müşterek ve evrensel ilkelerden birisi tevhid, diğeri de ahlaki değerlerdir.

Bir hayır sever olarak da tanınan İhramcızâde, Ulu Camii’nin tamir ve ibadete açılmasını sağlamıştır. Bundan başka, Sivas İmam Hatip Lisesi’nin açılması, Hoca İmam Camii’nin minaresinin tamiri, Hayırseverler Camii, Sofu Yusuf Camii, Serçeli Camii, Dikimevi Camii, Zara Cencin Köyü içme suyu ve köprüsü, Tozanlı Köprüsü ve Sivas ve çevresinde muhtelif sebillerin yapılmasına da öncülük etmiştir.

2 Ağustos 1969 tarihinde vefat eden İsmail Hakkı Toprak için Hayırseverler Camii’nin avlusunda bir mezar yeri hazırlanmış olmasına rağmen; yıllar önce ihvanı Ali Barak Bey’le aralarında geçen bir konuşmada Ulu Camii bahçesine gömülme arzusu göz önünde bulundurulmuş; dönemin Sivas Belediye Başkanı Rahmi Günay’a bu isteğin bildirilmesi üzerine belediye meclisi tarafından çıkarılan kararla Ulu Camii avlusuna defnedilmiştir.

İhramcızâde Mevlidi: Yâre Yâdigâr

İhramcızâde İsmail Hakkı, yazılı olarak pek fazla bir eser bırakmamıştır. Onun eserleri daha ziyade insan yetiştirmeye yönelik faaliyetleri, sohbetleri ve cami, okul, çeşme gibi hayır faaliyetleri şeklinde olmuştur.

Oldukça seviyeli bir ilim adamı ve dili ustalıkla kullanabilen bir kalem erbabı olmasına rağmen, yazılı eser verme konusunda geri durması, içerisinde yer aldığı tasavvufi terbiye ile alakalıdır. Şöyle ki; kendileri bir zamanlar üstadı Mustafa Hâkî Efendi'den duyduğu güzel sözleri unutulmaması için kaleme almaktaydı ve bu amaçla yanında bir de defter bulunduruyordu. Üstadı Hâkî Efendi, günün birinde durumun farkına vardı; kendisinden yanında bulunan defteri istedi ve içeriğine göz attı. Hâkî Efendi, İhramcızâde'ye hitaben: "Yazdıkların da okunmuş, ancak sen kitap yazmayı bırak." demesine istinaden yazmaktan imtina etmiştir. Bununla birlikte her ne kadar kendisi pek yazmasa da söylemiş olduğu sözler, bırakmış olduğu eserler, hâl ve tavırları sevenleri tarafından nakledilmiş; bunlar akademik çalışmalar ya da kültürel etkinlikler şeklinde daha sonraki nesillerin istifadesine sunulmuştur.⁵

İhramcızâde İsmail Hakkı'dan geriye kalan yazılı eser, birkaç şiiri ile *Yâre Yâdigâr* isimli mevliddir. Sivaslı Mustafa Tâkî Efendi'nin mensur olarak kaleme aldığı *Târîh-i Nûr Muhammed* isimli *Mevlid*'ini *Yâre Yâdigâr* adıyla 191 beyit olarak manzum hâle getirmiştir. Bu eser 1969 yılında İstanbul'da yayımlandığı gibi, İhramcızâde ile ilgili kaleme alınan tüm kitaplarda da yer almaktadır.⁶ Ayrıca bu mevlid 2009'da Buruciye yayınları tarafından yeniden basılmıştır.⁷

Eserin mesnevî nazım şeklinde Türkçe olarak yazılan ana kısmı 179 beyittir. Eser, sekiz beyitli "Muhammed'dir" redifli Türkçe bir na't ve yine sekiz beyitli Arapça bir na't ile birlikte 191 beyitten oluşmaktadır.

Bilindiği gibi, Türk edebiyatında yazılan mevlidlerin büyük bir kısmı Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli eserinden mülhemdir.

5 Şevket Topal, "İsmail Hakkı Toprak'ın İrşadında Kötülük Yollarının Kapatılması Bağlamında Azimet-Ruhsat İlişkisi", *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, s. 287.

6 Bk. Lütfi Alıcı, İhramcızâde İsmail Toprak Efendi, Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri, Ankara, 2001.

7 İhramcızâde İsmail Hakkı, *Yâre Yâdigâr*, Sivas 2009.

Süleyman Çelebi'nin bu eseri daha sonraki dönemlerde yazılan mevlidleri hem işlenen konu hem de vezin bakımından etkilemiştir.

İhramcızâde'nin *Yâre Yâdigâr*'ına baktığımızda Hz. Peygamber'in sadece doğumundan bahseden muhtasar bir eser olduğunu görürüz. Bu bakımdan diğer bazı mevlidlerde görülen birçok kısım bu mevlidde görülmez.

İhramcızâde'nin eserinin ilk üç beyti İslamî bir gelenek olan “bes-mele, hamdele ve salvele”ye ayrılmıştır. Bundan sonra “Sebeb-i Telifi'l-Kitâb” olarak kabul edeceğimiz beyitlere yer vermiştir. Bu kısım toplam on beş beyittir.

Kendisinden önceki ulemanın yolunu takipden İhramcızâde bu yolda bir teşebbüste bulunur. Bu konudaki acziyetini ifade ederek Allah'tan sürekli olarak kendisine bir yol göstermesi niyazını ifade eder. Hicri 1352 yılının 19 Rebiülevvel Çarşamba gününde (12 Temmuz 1933) bu mevlidi yazarak geçmişlerin yolunda bir adım atar.

Birçok mesnevîde olduğu gibi bu eserin ortaya çıkmasında da bir rüya etkili olmuştur. Bir öğleden sonra kayluleye yatan İhramcızâde, rüyasında Tefkik isminde güzel yüzlü bir zat görür. Elinde vezinli bir inci bulduğunu söyleyen İhramcızâde uykudan uyandıktan sonra şeyhi Mustafa Tâkî'nin mensur olarak yazmış olduğu mevlidi manzum hâle getirmeye başlar ve sonuçta *Yâre Yâdigâr* isimli bu mevlid metni ortaya çıkarır.

Hem müstakil hem de bazı kitaplarda tam metin olarak basılan bu eser hakkında şimdiye kadar ilmî ve edebî açıdan bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu nedenle şimdiye kadar yayımlanan metinler arasında, kelime düzeyinde de olsa farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Söz konusu metinlerin vezninde çok bariz görünen hatalar da bulunmaktadır. Öncelikle eserin aruz vezniyle mi yoksa hece vezniyle mi yazıldığı ilk başta hemen anlaşılabilir. Şimdiye kadar yazılan birçok mevlid, *Vesîletü'n-Necât*'ın vezniyle (Fâilâtün Fâilâtün Fâilün) yazılmıştır. İhramcızâde mevlidinin de öyle olduğu düşünülür. Fakat beyitleri tek tek incelediğimizde durumun böyle olmadığı görülmektedir.

Bu eser, söz konusu veznin karşılığı olan 11'li hece vezni (bazen son tef'ilenin *fa'lün* olabileceği yönüyle 10'lu) ile yazılmıştır. Dolayısıyla

vezin aruza benzer fakat hecedir. Belki de aruz vezniyle yazılmak istenmesine rağmen oldukça fazla yapılan vezin kusuru eserin hece vezniyle yazılmış olduğu yargısını bizde oluşturmaktadır. Genel anlamda 10 ve 11’li hece vezni kullanılmış olmasına rağmen bu konuda da sıkıntılar vardır. Bazı mısraların 13, 14 ve 15’li heceden oluşuyor olması, eserin yazma nüshalarında müstensih hatalarının da olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Yaptığımız araştırmalar bu hususu aydınlatmada yeterli olmamıştır. Biri İhramcızâde’nin kendi el yazısı olarak bilinen üç yazma nüsha tarafımızdan kontrol edilmiş, bu nüshalardan hareketle bazı metin yanlışlıkları düzeltilmiş olmasına rağmen, metnin tamamına baktığımızda hece açısından problemleri görülen bazı mısralarda düzeltme yapılamamıştır. Vezin hatalarının bir kısmı ise, orijinaline müdahale etmemek için olduğu gibi bırakılmıştır.

Yâre Yâdigâr, edebî açıdan bakıldığında güçlü bir eser olarak karşımıza çıkmaz. Tasavvufi çevrelerde yazılan bu tür eserlerin amacı sanat yapmaktan ziyade dinî ve tasavvufi öğretiyi yaymaya yönelik olduğundan nazmındaki zayıflık ile vezin kusurları normaldir.

İhramcızâde’nin bu eserinden dolayı takibata uğramasını ve yazdığı dönemin olumsuz şartlarını da göz önünde bulundurduğumuzda *Yâre Yâdigâr*’ın önemini daha iyi bir şekilde anlarız. Eseri önemli kılan bir başka nokta ise, Cumhuriyet sonrasında mevlid türüne fazla rağbet edilmemesine rağmen İhramcızâde’nin bu edebî geleneği yaşatmaya yönelik böyle bir çabaya girişmiş olmasıdır.

İhramcızâde mevlidinde Hz. Peygamber’le ilgili şu hususlara dikkat çekilmektedir:

Hz. Peygamber üstün özelliklere sahip, Allah’ın insanlığa armağan ettiği bir nurdur. Doğumu anında birçok olağanüstülükler meydana gelmiştir. O, kendisinden önceki peygamberlerden birçoğunun özelliklerine sahip olduğu gibi diğer peygamberlerin sahip olduğu tüm ilimlere de sahiptir.

Yaptığı hizmetlerle şehre damgasını vuran ve şehrin gönlünde taht kuran İhramcızâde İsmail Hakkı, insanların inançlarından dolayı tazyike maruz kaldığı, bir dönemde yaşamış ve Sivas halkıyla birlikte Anadolu’nun farklı yörelerinde yaşayan birçok insana bir ufuk göstermiş,

onlara manevi önderlik etmiştir. Yazmış olduğu tek eser olan *Yâre Yâdigâr* isimli mevlidiyle insanları Hz. Peygamber'e çağırmış, yaşanmakta olan bunalımdan çıkış yolunun Hz. Peygamber'de olduğuna işaret etmiştir.⁸

⁸ Bkz. Âlim Yıldız, *Üç Bülbülden Güllerin Efendisine*, Nasihat Yayınları, Ankara 2010, s. 125-169.

Yâre Yâdigâr

Bismihî subhânehû es'elüh ihsânehû

- 1 Elhamdülillâh, Elhamdülillâh
Çün ekrem etdin bizleri ey Şâh
- 2 Hem o Nebiyy-i âhir-zamâna
Ümmetlik ile verdin nişâne
- 3 Ana hem âl ü eshâbına her ân
Olsun salât ü selam firâvân
- 4 Anlar ki etti bu dîni ihyâ
İzlerince gitti eslâfım ammâ
- 5 Bu âciz Hakkı bilmem ne etsem
Râh-ı selefte bir adım atsam
- 6 Derdim dem-â-dem aczim bilirdim
Lâkin O Hâdî dâimdi virdim
- 7 Târîh-i Hicret olmuştu tâ ki
Bin üç yüz elli ve hem de iki
- 8 Rebûlevvel on dokuzuncu
Çârşamba günü silk ettim inci
- 9 Râh-ı selefte bir kadem attım
Hamden ve hamden bu lutfâ yettim
- 10 Yatmışdım der-rûz kaylûleye ben
Gördüm menâmda bir zât-ı ahsen
- 11 Der ismim Tefvik sana verildim
Son seferinde ben sana erdim
- 12 Her emrini Hak etti müheyyâ
Lâkin sen oku bir hoşça ma'nâ
- 13 Elimde buldum bir dürr-i mevzûn
Andan okudum ve oldum mahzûn

- 14 Mevlûd-i pâk-i Rasûlullâhı
Görsem n'olurdu ol yüzü mâhı
- 15 Derken uyandım kendimi buldum
Dürr-i mensûrla çok meşgul oldum
- 16 Üstâdım Tâkî aleyhi'r-rahme
Yazmıştı mensûr komuştu tuhfe
- 17 Geldi dile ben eyledim cür'et
Aldı beni çok hüzn ile haclet
- 18 Şikeste-beste dürr-i mensûrdan
Okudum nazm ettim nûr-i mevfürdan
- 19 Âdem atamız cennetten indi
Nûr-ı Ahmedî alnında gördü
- 20 Babadan oğula o nûr-ı celîl
Gelmesine olmuş bir güzel delîl
- 21 Seyyidü'l-enbiyâ ol Mustafâ'nın
Kân-ı kerem hem ol bâ-vefânın
- 22 Kim hâmil olsa ol nûr-ı evhad
Herkes tanırdı kalmazdı bir ferd
- 23 Ana bizden her nefes yüz bin selam
Âl ü ashâbına tâ yevmi'l-kıyâm

Kasîde-i Mevlid-i Şerîf

- 1 Bize lutf-ı Mecîd oldu bu mevlûd-ı Muhammed'dir
Yine 'uşşâka 'îd oldu bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 2 Ferişteler bi-izn-i Rab nüzûl eyler yere bu şeb
Sunarlar câm-ı vahdet hep bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 3 Küşâd olur dürr-i rahmet nisâr olur dürr-i vahdet
Ayân olur nice hikmet bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 4 Yine şehr-i Rebî' geldi yine kadr-i refî' geldi
Bize Hak'dan şefî' geldi bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 5 Çü doğdu nûr-ı erselnâ pür oldu nûr ile dünyâ
Güm oldu Lât ile Uzzâ bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 6 Yıkıldı köşkü Kısra'nın ocağı söndü Kebrânın
Beli büküldü şeytânın bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 7 Sınıp putları tersânın çekildi suyu Îrân'ın
Nizâmı geldi dünyânın bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 8 Selâmı kabr-i hâkine riyâz-ı 'ıtır-nâkine
Salât et rûh-ı pâkine bu mevlûd-ı Muhammed'dir
- 9 Ger erkek olsun gerekse kadın
Âşık olurdu sorardı adın
- 10 Yağmur duâsı gibi bir âfet için
Andan istifşâ ederler bütün
- 11 El-hamdü li'llâhi münşi'l-halkı min adem
Sümme's-salatü ale'n-Nebiyi fi'l-kıdem
- 12 Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ
Alâ habîbîke hayri'l-halkı küllihim
- 13 İşte bu şöhret tuttu âlemi
Geldi dünyaya eb-i Nebevî
- 14 İsmi Abdullâh kavmi Mudarî
Zevcesi Âmine hâmil-i Nebî

- 15 Altı ay bilmedi hamilliğini
Melekler ederdi âmilliğini
- 16 Nûrlar içinde kalmıştı ol mâh
Ulemâ tebşîr ederdi gâh gâh
- 17 Doğacak Muhammed ol şân-ı âlî
Medh ederler anı âlem-meâlî
- 18 Ana hem bizden âl ü ashâbına müdâm
Bizden olsun her nefes yüz bin selam
- 19 Ol vakte kadar ismi Muhammed
Arab'ta tesmiye edilmemişti ebed
- 20 Birçokları düştü ulu sevdâya
Bu azîz gelseydi bizden dünyâya
- 21 Doğan çocuklara Muhammed ismi
Koyup tecessüse düştü bir kısmı
- 22 Lâkin o dürr-i meknûn ser-â-ser
Nâsiye-i Âmine'de olmuştu ber-ser
- 23 Vakti gelince on iki Rebî‘
Pazartesi gecesi ve şehri şeffî‘
- 24 Hem Nisan ayının yirminci günü
Belirdi nice alâim-i kevnî
- 25 Ol alâmetler Âmine mâhı
Havf ettirirdi gâhi vü gâhi
- 26 Kuşlardan ana tebşîr ererdi
Kanatlarıyla hem sırtın sığardı
- 27 Kalmazdı havf ü haşyetten eser
Mübârek terleri misk idi anber
- 28 Uzun boylu güneş yüzlü çok kızlar
Âsiye vü Meryem anlar pek özler
- 29 Ol nûr-ı kâmile iverler idi
Yanlarında hûblar görürler idi

- 30 Âmine'nin gözlerinden perde açıldı
Meşrik ile mağrib arasın gördü
- 31 Yerden göğe kadar bir beyaz atlas
Asılmış görürdü dünyâ ve herkes
- 32 Gûyâ bu velîmeye pây-endâz olmuş
O meclis-i mağbût arş rahmetle dolmuş
- 33 Yine o Âmine analar hâssı
Görürdü Şam köşkerinde raksı
- 34 Dahi üç alem biri meşrikte
Biri Ka'be üzre biri mağripte
- 35 Görenler dediler bu dîni pür-tâz
Cihânda imtiyâz bula pek mümtâz
- 36 Cenâb-ı Âmine bir zülâl içdi
Anımla bütün varlıktan geçti
- 37 Muhammedün seyyidü'l-kevneyn ve's-sakaleyn
Ve'l-ferikayni min Urbin ve min Acemin
- 38 Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ
Alâ habîbike hayri'l-halkı küllihim
- 39 Zülâli vermişti Âsiye Meryem
Sığarlardı batn-ı şerîfesin hem
- 40 Bismillâh uhruç ve bi-izni'llâh
Dediler o anda ol iki mâh
- 41 Şefîü'l-ümem ser-tâc-ı Âdem
Zübde-i mahlûkat ol rûh-ı efham
- 42 Âlem-i şuhûdu teşrîf ettiler
Arz semâ kâinât gör ki nettiler
- 43 Tekbirât tehlîlat salevât ile
Doldu kamu âlem tahiyât ile

44 Allahu ekber Allahu ekber
Lâ ilâhe illa'llâhü vallâhü ekber
Allahü ekber ve li'llâhi'l-hamd

Es-salâtü vesselâmü aleyke yâ Rasûllallâh

Es-salâtü vesselâmü aleyke yâ Habîballâh

*Es-salâtü vesselâmü aleyke yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhîrîn
alâ cemî'l-enbiyâi ve'l-mürselîn ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-â-
lemîn*

Bismillâhirrahmânirrahîm

“Mâ kâne Muhammedün ebâ ahadin min ricâliküm ve lâkin Rasû-
le'llâhi ve hâteme'n-nebiyyîne ve kâne'llâhü bi-küllî şey'in alîmâ” sa-
daka'llâhü'l-azîm.

- 1 Es-subhu bedâ min tal'atîhi
Ve'l-leylü decâ min vefretîhi
- 2 Fâka'r-rusûlâ fazlan ve ulâ
Ehda's-sübülâ li-delâletîhi
- 3 Kenzü'l-keremi Mevle'n-niami
Hâdi'l-ümemi li-şerâtîhi
- 4 Ezke'n-nesebi a'le'l-hasebi
Küllü'l-Arabi fî hidmetîhi
- 5 Sâati'ş-şecerü nataka'l-haceru
Şakka'l-kameru bi-işâretîhi
- 6 Cibrîlü etâ leylete esrâ
Ve'r-Rabbü deâ li-hazretîhi
- 7 Nâle'ş-şerefâ va'llâhü afâ
Ammâ selefâ min ümmetîhi
- 8 Fe-Muhammedünâ hüve seyyidünâ
Fe'l-izzü lenâ li-icâbetîhi

- 9 Tıfl-ı mes'ûd aleyhi's-selam
Geldi dünyâya neşretti İslam
- 10 Ve hem anda andı ümmetlerini
Hudâ'ya arz etti minnetlerini
- 11 Koyup başın yere secde eyledi
Cihân pür-nûr oldu felek oynadı
- 12 Necîp ümmet buldu o an râhatı
Duâsının kabûlünün idi nûr alâmeti
- 13 Umûm parmakların örtüp tutardı
Şehâdet parmağıyla tevhîd ederdi
- 14 İşbu işaretler olmuştu kabûl
Ki ortaya geldi bir dîn-i makbûl
- 15 Dîn-i Muhammed'dir bu tâk-ı eyvân
Hakk'ın celâliyle gösterdi burhân
- 16 O anda hem dedi Allahü ekber
Ve sübhânallâhı ederdi ezber
- 17 İki cihân seyyid-i ins ü cin Muhammedî
Hak ana bend eyledi her Arab'ı Acem'i
- 18 *Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ*
Alâ habîbike hayri'l-halkı küllihim
- 19 Yine bir nûr andan feverân etti
Maddî ve manevi cihânı tuttu
- 20 Göründü o anda Şam çarşıları
A'nak-ı ibilin tâ karşıları
- 21 Hâzin-i cennet Rıdvân geldi ve etti tebşîr
Dünyâ görmemişti, sen-tek nezîr ü beşîr
- 22 Ulûm-i enbiyâ sana verildi
Cennet bahçeleri senden derildi
- 23 Akîb-i tulu'da o şems-i enver
Bir avuç toprak aldı arzı kıldı münevver

- 24 Mekke ukalâsı dediler hemân
Ehl-i arza gâlip oldu bî-gümân
- 25 Çünkü ol Âmine ol sadef-pâye
Cümle yıldızlarla cevvi-i semâya
- 26 Âşinâlık ile nigâh ederdi
Aşk ile şevk ile hem âh ederdi
- 27 Gökyüzünde gezen kuşlar melekler
Minkârları zümrüt yâkûta benzer
- 28 Bunlardan birisi gelip ol nûra
İşaret eyledi durdu huzûra
- 29 Şecâat ü nusret anahtarları
Verilmiştir sana felek mazharı
- 30 Azametin göklere vaz' ettiler
Her kim anı görür yüreği titrer
- 31 Bir güvercin kuşu göründü nâgâh
Minkârıyla fem-i sa'âdet edildi âgâh
- 32 Tattırdı ana şarâb-ı lâhût
Görmemişti mislin âlem-i nâsût
- 33 Gûyâ ol şeyden daha isterdi
Mübârek parmağıyla ağzın gösterdi
- 34 Muhammedün seyyidü'l-kevneyn ve's-sakaleyn
Ve'l-ferikayni min Urbin ve min Acemin
- 35 *Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ*
Alâ habîbike hayri'l-halkı küllihim
- 36 Hazreti Âmine ol nûr-ı cevval
Göründü gözüne nûrânî ricâl
- 37 Ellerinde yeşil zümrütten leğen
Diğerinde ibrik ve şal-ı me'men
- 38 O vücûd-ı es'ad anda yıkandı
Kendisinden hemân bir nûr parladı

- 39 Sardılar vücûdun harîrler içre
Götürdüler ervâh-enbiyâ içre
- 40 Cemî-î enbiyâ, ervah-ı güzîn
Öptüler sevdiler o nazik yüzün
- 41 Husûsan İbrâhîm Halîl-i Hudâ
Ve Hazret-i Âdem o büyük ata
- 42 Sînesine bastı ettiler duâ
Ki zîrâ olmuştur urve-i vüskâ
- 43 Dünyâ âhiretin izz ü şerefi
Anınla fahr eder umûm selefi
- 44 Ketc-i sa'âdette bir dürr-i meknûn
Görenler oldular bî-tâkat meftûn
- 45 Hüve'l-Habîbü'llezî türcâ şefâatüh
Li-küllî hevlin mine'l-ehvâli muktahim
- 46 *Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ
Alâ habîbike hayri'l-halkı küllihim*
- 47 Ricâl-i rûhânî zevât-ı şerîf
Vücûd-ı seâdetle ettiler teşrîf
- 48 Gözlerine sürme çekti gittiler
Dahi koku sürdü ta'zîm ettiler
- 49 Havadan bir bulut yere oturdu
Vücûd-ı es'adı alıp götürdü
- 50 Gözden nihân oldu sehâb-ı enver
Umûm şarkı garbı gezdirin yer yer
- 51 Diye bir nidâ-yı hâtifi geldi
Atlas libaslarla geriye döndü
- 52 İkinci bir sehâb latîf-i enver
Vücûd-ı es'adı götürdü tekrar
- 53 İşitildi derhal insanlar sesi
Tutmuştu âlemi at kişnemesi

- 54 Âdem'in satveti Nûh'un rif'ati
İsmâîl lisânı İbrâhîm hıltı
- 55 Yûsuf cemâli Ya'kûb beşâreti
Eyyûb sabrı Dâvut savtı
- 56 Yahyâ zühdü İsâ keremi
Verildi sana ey avâlim fahri
- 57 Denildi vü bulut münkeşîf oldu
Cihân o vücûdun nûruyla doldu
- 58 Müahhîran bir beyaz nûr-ı latîf
O hazreti kucakladı etti taltîf
- 59 Enbiyâ makâmı ana açıldı
Cümle deryâlara rahmet saçıldı
- 60 İşitildi bir sadâ-yı rûhânî
Anı Habîb etti Zât-ı Sübhânî
- 61 Dördüncü def'ada bir kıt'a-ı nûr
Aldı götürdü oldu gözden dûr
- 62 Bu def'a ziyâde kaldı semâda
Diyâr-ı rûhânî vü mesîhâda
- 63 Büyük bir harîre sarılı geldi
O harîrden âb-ı zülâl damladı
- 64 Dünyâ kabzasına tav'-ı rağbetle
Dâhil oldu dendi bir mehâbetle
- 65 Elhamdü li'llâhi münşi'l-halkı min adem
Sümme's-salâtü ala'l-muhtârî fi'l-kıdem
- 66 *Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ*
Alâ habîbike hayri'l-halkı küllihim
- 67 Nevzâd-ı risâlet Hâteme'n-nebî
Süt aktı ve emdi parmaklarını
- 68 Mevlid-i seâdet ol âlî mekân
Dört alem dikildi ve dendi hemân

- 69 Dört köşe olmuştur cihân bu zâta
Nere dönse erer çok futûhâta
- 70 Siyâdeti ana tebşîr edildi
Mahşerde ümmetin senindir dendi
- 71 Velâdet gecesi yıldızlar tamâm
Arza meyl ettiğin gördü sakfi nâm
- 72 Ve hîn-i vazı‘da hânenin içi
Nûrlandı demiştir o hâtun kişi
- 73 Doğunca aksırdı dedi el-hamdü li’llâh
Mevlûd-ı müfahham ol Rasûlullâh
- 74 Abdurrahman ibn-i Avf’ın anası
İsmi Şifâ Hâtun ol nûr pâresi
- 75 Aksırınca O nevzâd-ı Kureşî
İşittim hâtiften sadâ-yı arşî
- 76 Dedi ve hem Şâm’ın saraylarını
O nûr ile gördüm alaylarını
- 77 Bülûğ ü bi’seti etti intizâr
Nüzûl-i vahye îmân eyledi izhâr
- 78 Safiyyete bint-i Abdulmuttalib
Kâbilelik etti tayyib mutayyib
- 79 Kaldırınca başın secdeden Rasûl
Allah birdir dedi ben oldum Rasûl
- 80 Göbeği kesilmiş sünneti tekmîl
Cismi münevverdi ve yunmuştu bil
- 81 Muhammedün seyyidü’l-kevneyn ve’s-sakaleyn
Ve’l-ferîkayni min Urbin ve min Acemin
- 82 *Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ*
Alâ habîbike hayri ’l-halkı küllihim
- 83 Cenâb-ı Âmine ol perî-haslet
Ana ne denmiştir eyle sen dikkat

- 84 Üç gün tamâm melâike ziyâret
Etmedikçe beşere yoktur ruhsat
- 85 Bu meâlde gâybten bir ses işitti
Cümle hâdimleri yanından gitti
- 86 Abdulmuttalib gör ki ne etti
Safâ'dan geçerek Merve'ye yetti
- 87 Hâne üzerinde gördü beyaz kuş
Kanatları Mekke dağların tutmuş
- 88 Takarrub ettikçe bir beyaz bulut
Yakînen görürdü ve etti sükût
- 89 Acep rü'yâ mıdır hayâl midir bu
Dedi ve hem aldı bir güzel koku
- 90 Kendisin âlemden tecerrüd etmiş
Zannetti cennet bağına gitmiş
- 91 Kapıyı vurdu içeri girdi
Cenab-ı Âmine'yi pek zayıf gördü
- 92 Alnındaki nûru göremeyince
Bilmedi hikmeti düşündü ince
- 93 Bir zât-ı rûhânî gâyetle mühîb
Görünce havf etti Abdulmuttalib
- 94 Dedi yâ Âmine korktum çâk oldum
Ka'be'yi titrer gördüm derd-nâk oldum
- 95 Putlar yere düştü Ka'be doğruldu
Makâm-ı İbrâhîm nûr ile doldu
- 96 Muhammed doğdu diye bir sadâ geldi
Bu sesle Hudâ'dan bir atâ geldi
- 97 Acele ben o nevzâdı göreyim
Rahmet kokusunu andan alayım
- 98 Cenâb-ı Âmine şimdi görülmez
Çünkü üç gün beşer yanına girmez

- 99 Beni helâk mi edeceksin nerde dedi
Girdi içeri yalınkılıç bir şahs gördü
- 100 Âmine'nin sözün o zât söyledi
Abdumuttalib hazretleri sabreyledi
- 101 Nâsa söylemek isterse ol ced
Olurdu ebkem dudağı hem sed
- 102 Bu mâcerâ kendisine kâr etti
Üç gün tamâmına intizâr etti
- 103 Ulemâ-yı nücûm ve yahûdiler
Fahr-i âhir-zamân geldi dediler
- 104 Kızıl yıldız doğduğunu görenler
Dediler tevellüt etti peygamber
- 105 Cemî-i âleme velvele düştü
İşitenler bu habere üşüştü
- 106 Mecûsî'den Nasârâ'dan Yehûd'dan
Bir çokları geçti haç ile puttan
- 107 Yine velâdet-i seniyye günü
Medîne'de söylendi o güzel ünü
- 108 Hüve'l-habîbü'llezî türçâ şefâatüh
Li-küllü hevlin mine'l-ehvâli muktehim
- 109 *Mevlâye salli ve sellim dâimen ebedâ*
Alâ habîbike hayri'l-halkı küllihim
- 110 Hassânü'l-Ensârî eder rivâyet
Zabt ü ketb edilmiş leyl-i velâdet
- 111 Hemân on günlük yoldan bu haber
Bir gecede neşri hârîka 'iber
- 112 Daha nice nice bu gibi hâlet
Rû-yı arza verdi büyük beşâret
- 113 Mülûk-i arzın dili tutuldu
Ve Nûşirevân'ın köşkü yıkıldı

- 114 Sarayları tezelzüle uğradı
Hükümdarlar bundan çok havf eyledi
- 115 Sâve Gölü o gecede kurudu
Semâve Deresi'n sular bürüdü
- 116 Dahi yıldızların sık sık sukûtu
Habt etti âlemi verdi sükûtu
- 117 Cesîm putlar yere düştü bi't-tamâm
Râhip Ays Abdulmuttalib'e etti ihtirâm
- 118 Bilâd-ı Fâris'te âteş-gedeler
O gecede hemân söndü dediler
- 119 Daha birçok zuhûr etti havârık
Yazdılar hepsin eslâf-ı sevâbık
- 120 Velâkin bu âsî ettim ihtisâr
Ve ismine dedim "Yâre Yâdigâr"
- 121 Ne mümkün vasf etmek ol kerem-kânı
Ana hâdim oldu peyk-i Rabbânî
- 122 Okuyanı dinleyeni yazanı
Nâil etsin gufrânına ol Ganî
- 123 Eslâf u ahlâfım hissedâr etsin
Hem nâmı âhiret gününe gitsin
- 124 İşitenler okusunlar Fâtiha
Buracıkta verdim ana hâtîme
- 125 Ve selâmün ale'l-mürselîn
Ve'l-hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn

BURSALI ÂKİF MEVLİDİ VEYA KADINLAR MEVLİDİ

— ■ Prof. Dr. Mustafa KARA*

Bursalı Âkif Efendi Kimdir?

Yâdigâr-ı Şemsî sahibi Mehmed Şemseddîn Efendi'nin kaleme aldığı *Mesârr-ı Şemsî* isimli *Mevlid*'in ön sözünde Süleyman Çelebi'nin dışındaki şairlerin yazdıkları manzumelere temas ederken “Birçok manzumeler yapılmış, söylenmiş fakat hiçbirisi Süleyman Çelebi merhumun zevkini vermemişlerdir. O feyzi vaktiyle Süleyman Efendi kazanmıştır. Sebeb-i nazmı malumdur. Kabul-i peygamberîye mazhar olmuştur ve ondan başka matbu mevlid yok gibidir. Onun kadar hiçbirisi taammüm etmemiştir, onunkisi sehl-i mümtenîdir. O, ona münhasır ve mahsus kalmıştır.” demiştir.¹

1344/1926 tarihli bu ön sözde konumuzla ilgili şu bilgiler de vardır: “Birçok mevlid manzumelerinden biri de pederimin cedd-i mâderisi –ki kendisi Hz. Emir’le birlikte Bursa’ya gelerek Muradiye semtinde cami bina eden sûfi Sinan Paşa merhumun ahfâdındandır.– Emir Sultan Camii şerîfinin imamı bulunan Âkif Efendi tarafından nazmedilmiştir. Bursa’da bazı mahdûd zevât okumaktadır. İşte o kadar.”

Bursalı Âkif Efendi’ye ait mevlidin varlığını iki kelime ile kaydeden ilk kişi Bursalı Mehmed Tahir’dir.² Daha sonra konu ile ilgili araştırma yapanlar bu bilgiyi tekrarlamış, ancak ne mevlidin metninden ne de yazarı Âkif Efendi’den bahsetmişlerdir.³

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 *Mevlid / Mesârr-ı Şemsî*, nşr. M. Kara, Bursa 2008.

2 Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, İstanbul 1333 (1914), s. 222.

3 Bkz. Necla Pekolcay, *Türkçe Mevlid Metinleri*, (Doktora Tezi), İstanbul 1950; Hasibe Mazioğlu, “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler”, *Türkoloji Dergisi*, VI (1), Ankara 1974, 31-62; M. Tayyib Okıç, “Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman

Abdülkerim Abdülkadiroğlu 1999'da yayınladığı “Âkif Mevlidi Yahut Kadınlar Mevlidi”⁴ başlıklı makalesinde ise, elindeki nüshaya göre Mevlid'in metnini yayınlamış, “Âkif Efendi hakkında bilgimiz yoktur.” demiştir. Söz konusu makalede, Kastamonulu İhsan Ozanoğlu'nun (öl.1981) Mevlid'in esas metninden önce o bölgede okunan “Mevlid Hikâyesi” ile ilgili enterasan bir hatırası da nakledilmiştir: “Şehir ve köylerde genellikle kadın mevlidlerinde *Mevlid Hikâyesi Manzûmesi*'nin okunması şarttır. Aksi takdirde mevlid, halk deyiimiyle, gıcırım boğma yapılmış (aceleye getirilmiş) olur. Rahmetli annem Kastamonu çevresinin yegane mevlidçisi idi. Vefatında kadınlar resmen bana verilmiş bir vazife gibi bu işin tarafımdan idare edilmesini istediler. Tek başıma üç saat mevlid, ilahi, âyet ve duâ okuduğum çok oldu. Bir toplantıda *Mevlid Hikâyesi*'nden sarf-ı nazarla *Necâtü'l-Mü'min*'de olmayan bir kısım bahirleri geçerek bir kadın mevlidi okudum. Duâdan sonra bir kadın ‘Efendi oğlum, bu mevlid hiçbir şeye benzemedi. Sesin güzel, makamın güzel... Ama pek eteği belinde okudun. Bir daha böyle yapma, olmaz mı evladım.’ dedi. Ben cevap verdim, ‘Mevlid hikâyesinden vaz geçmiştım. Arzu ederseniz o bahri de okuyup tekrar duâ edelim’ dedim. ‘Çok iyi edersin oğlum, mevlid tamamlanmış olur. Duâmızı alırsın.’ dedi. Ben bu risaledeki hikâyeyi makamdan makama geçerek şâhâne bir tarz ile okudum. Çok beğendiler. Dediler ki ‘Bir daha hâfiza hanımannenin mevlidinden dışarı çıkma. O muhterem kadın hepsini okurdu. Sen de atlama sakın bir daha.’ Görülüyor ki mevlid hikâyesi kadın mevlid töreninde Tevhid ve Münâcâttan daha önce okunması gerekli bir bahirdir.”⁵

Âkif Efendi'nin mevlidinden önce okunan bu manzume 39 beyit olup, ilk beyitleri şöyledir:

Mustafâ mevlidini yâd edelim
İşidenler cânını şâd edelim

Çelebi Mevlidi'nin Tercümelere”, *Atatürk Üni. İslami İlimler Fak. Dergisi*, I, Erzurum 1975 s. 17-78 (Bu makale için ayrıca elinizdeki kitabın ilk cildine bakınız).

4 Makale için bkz. *Gazi Üni. Gazi Eğitim Fak. Dergisi, Doktor Himmet Biray Özel Sayısı*, Ankara 1999, s. 404-437. Bu makaleden *Âkif Mevlidi*'nin 1830'lu yıllardan sonra Kastamonu'da kadın mevlidhanlar tarafından çok yaygın olarak okutulduğunu öğreniyoruz. Ancak mevlidin hangi yolla Bursa'dan Kastamonu'ya intikal ettiğini şimdilik bilmiyoruz.

5 Abdülkadiroğlu, *a.g.m.*, s. 412.

*Kim safâ verir işiden cânına
Ola kuvvet dînine îmânına
Dinle imdi bir hikâyet edelim
Mevlidin sözüne andan gidelim
Tâ bilesin kim mevlid ne imiş
Hürmeti hem mevlidin nice imiş*

Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde ilgili maddeyi yazan Hasan Aksoy ise, Âkif Efendi'yi "ne zaman yazıldığı tespit edilemeyen mevlidlerin" şairleri arasında saymıştır.⁶

Şimdi Şemseddin Efendi'nin, babasının anne tarafından dedesi Âkif Efendi ile ilgili olarak henüz yayınlanmamış olan *Gülzâr-ı Mısri* isimli eserinde verdiği bilgilerle konuyu aydınlatalım:

Âkif Efendi âşık-i billâh bir zât-ı dilagâh olup bir mevlud-i şerif ile muhtasar mi'racyesi, birkaç na't-ı şerif ve mersiyeleri vardır. Kerimesi Munise Hanım bilâhere sâlifü't-terceme ceddin Ahmed Şemseddin Efendi ile izdivaç etmiştir. Mumaileyh damadının pederi olan Şeyh Zeynelabidin Efendi'den meşk alır hüsn-i hat ta'allüm edermiş. 1220 (1805) tarihli (seyyidu'l-kavm hadimuhum) hadis-i şerifini yazıp zirinde "Eceztü li nâmık-ı hâze'l-celî es-Seyyid Âkif el-arif bi hâfız-ı'l-Kur'an ve ene'l-müznib es-Seyyid Hafız Mehmed Şeyhu'l-Mısri diye yazılır. Bir münasebetle elime geçtiğinden teberrüken saklamaktayım.

Mumaileyh Hazret-i Emir Cami-i Şerifi imamı olup 3 Şaban 1229 (21 Temmuz 1814) tarihinde yirmi sekiz yaşında iken 'azim-i ahiret ve Zeynilerde Abdüllatif-i Kudsî Hazretleri'nin baş tarafındaki mahalde garik-i bahr-i rahmet olmuştur. Bir zükür bir inas olmak üzere iki evlat bırakmıştır. Vasiyetnamesi hatt-ı destiyle yedimde mahfuz olup zirde aynen derc eyledim.⁷

6 *DİA*, c. 29, s. 483. (2004) *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nin yazılışının 600. yılında Bursa'da Diyanet İşleri Başkanlığı ile U.Ü. İlahiyat Fakültesi'nin birlikte tertiple-dikleri uluslararası sempozyumda konu ile ilgili birçok tebliğ sunulmuştur: *Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, (Ed. B. Kemikli-O.Çetin), Ankara 2010.

7 *Gülzar-ı Mısri*, 546 (Kütüphanemizdeki nüsha).

Vasiyeti:

Eşi ve çocukları için yazıp bıraktığı “vasiyetname” iç dünyasıyla ilgili ipuçları ihtiva ediyor:

Benim ehl-i beytim Rabia Hatun,

Ahret hakkını helal edesin. Fakireyim, kimsem yoktur diye mahzun olmayasın, Allah'ı bilen, seven, bulan garib değildir. Bu dünya zindanının zinetine mâil olmayasın. Ecel-i ... haktır, havf etmeyesin. Evlatlarının levazımını Hakk'a havale edesin. Fukaranın yar ve refiki Allah'dır. Kimseden yardım talep eylemeyesin. Hak Teâlâ seni ne gûna eyleserse razı olasın. Munise Hanım kızım, validenin rızasından çıkmayasın. Oğlum Hasan Zatî, Molla ilmihâlini talim edesin, cehalete razı olmayasın. Teehhül edib el kızı için validenin inkisarımı almayacasın. Ehlullâha mahabbet edesin, türbeleri ziyaret edesin. Kimseyi incitmeyesin, kâfir dahi olsa. İnşallâh Resulullâh huzurunda mülakî oluruz. Oğullar, siz salihinden oldukça ben size dua ederim, zira müminler ölmez.⁸

Aciz ve biçare zayıf avare

Seyyid Mehmed Âkif. 1229

Gülzâr-ı Mısrî sahibi şiirlerini okuyup hayran olduktan sonra onu ve ailesini tanıtmaya devam ediyor:

Mumaileyh fazl u kemâlî sözlerinden de anlaşılıyor. Ne âşıkâne selis kelimelerdir ki okuyana melâl vermez, şevki artar. Pederimden işittiği-me göre kemâl-i aşkıdan sabaha kadar uyumaz, ağlar, gözyaşı dökermiş. Yirmi sekiz yaşında vefat etmeyip de bir müddet muammer olsa imiş pek çok âsâr vücuda getirecekmiş. Mahdumu Hasan Zatî Efendi, Sultan Emir türbedarlığını, Yunus Emrem Dergâhı şeyhi olan Esad Efendi'den kasr-ı yed tarîkiyle almış,⁹ cami-i kebirde müezzin olmuş bilâhere müezzinbaşılığa irtika etmiş idi. Gayet halim selim, kimse ile muaraza etmez hatta alacağını bağışlar, hükümete müracaat eylemez idi. Âbid ve zâhid, nâhifu'l-vücut bir zât olup 1300 (1883) tarihinde vefat etmekle Zeyniler'de pederi civarında defnolunmuştur. Birinci hareminden, Abdurrahman ve Rıza Efendiler, ikinci hareminden, Hüsni

8 Mısrî, a.g.e., 547.

9 Yunus Emrem Dergâhı ve Mehmed Esad için bkz. Mehmed Şemseddin Mısrî, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa Dergâhları, (Hz. M. Kara – Kadir Atlansoy), Bursa 1997, s. 609 – 613.

Efendi nâmında üç oğlu olmuştur. Abdurrahman Efendi elyevm cami-i kebirde müezzınbaşı olup, Rıza Efendi hem dersiâm ve hem cami-i kebirde müezzındır. Hüsnî Efendi ise Hazret-i Emir türbedarlığında edayı hıdmet eylemektedir.

Kerimesi Munise Hanım sâlıfu't-terceme Mısıri Şeyhi Hafız Ahmed Şemseddin Efendi ile izdivaç edip Zeynelabidin ve İsmail Nazif Efendilerle¹⁰, Rabia Hanım namlarında üç evladı olmuş, Zeynelabidin sıgar sinde irtihâl etmiştir. Rabia Hanım meşhur Hacı Nuh Ağa'nın yeğeni Hacı Said Ağa ile teehhül edip birlikte Hicaz'a gitmişler, bir iki sene mücavir kalmışlardır. Ahiren avdet edip mezbur Said Ağa Tarık-i Halidiyeye müntesib olmakla ibadet ve taatla iştigal ederken, 7 Cemaziyelevvel 1311 (1893) tarihinde irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş, Zeyniler'de defnolunmuştur. İbrahim Edhem ismiyle bir mahdumu kalmakla validesiyle bir müddet Dersaadet'te ikamet ve bilâhere taşralarda memuriyet ederek elyevm (yaklaşık 100 yıl önce, M.K.) Haleb civarında bir nahiye müdürlüğünde ibka-yı vazife etmektedir."¹¹

Yaklaşık iki yüz sene önce Emir Sultan Camii İmamı Âkif Efendi'nin kaleme aldığı mevlid metnini okuyabiliriz:

10 İsmail Nazif Efendi, Şemseddin Mısıri'nin babası olup 1887'de vefat etmiştir. Hakkında *Gülzâr-ı Mısıri*'de geniş bilgi vardır. Ayrıca bkz. *Dildâr-ı Şemsî, Niyazî-i Mısıri'nin İzinde Bir Ömür Seyahat*, (Hz. M. Kara – Y. Kabakçı), İstanbul, 2010.

11 Mısıri, a.g.e., 557.

سأله مولود النبي عليه السلام لبهف محمد كيف غفر له

بسم الله الرحمن الرحيم

الله آدين ياد ايدمه لم ابتدا	المسون دللر حق اسمندن جدا
الله آديله ايدمه لم فتح باب	باب حقه ايدمه لم تا انتساب
الله آدين ياد ايدمه بر شمشي	حقى اكا آسان ايدمه جمله ايشي
الله آدين ياد ايدمه خندان اولور	ايكى عالمده ايشي آسان اولور
عشق الله ديه بر قول جهان	اكا لبيك يا قوم دير مستعان
الله آدين ياد ايدمه بولور نجاش	الله آديله اولور هر شئى ثبات
صانمه كيم الله دين محروم اولور	بلكه حقى ترك ايدمه مذموم اولور
شا حمله اولدر ويرن تخت پلناج	جمله عالم اكا ايله احبناج
الله الله ديه لم كل عشق ايله	ديده مفر پر خون اولمه تا شوق ايله
هر مفر عفو ايدمه غفار الذنوب	عجبم ستر ايدمه ستر العيوب

اول

Risâle-i Mevlûdu'n-Nebî 'aleyhi's-selam

Bismillâhirrahmânirrahim

- 1 Allah adın yâd idelim ibtidâ
Olmasın diller Hak isminden cüdâ
- 2 Allah adıyla idelim feth-i bâb
Bâb-ı Hakk'a idelim tâ intisâb
- 3 Allah adın yâd iderse bir kişi
Hak ana âsân ider cümle işi
- 4 Allah adın yâd iden handân olur
İki âlemde işi âsân olur
- 5 Aşk ile Allah dise bir kul hemân
Ana lebbeyk yâ kulum dir Müste'ân
- 6 Allah adın yâd iden bulur necât
Allah adıyla olur her şey sebât
- 7 Sanma kim Allah diyen mahrûm olur
Belki Hakk'ı terk iden mezmûm olur
- 8 Şahlara oldur viren taht ile tâc
Cümle âlem ana eyler ihtiyâc
- 9 Allah Allah diyelim gel aşk ile
Dîdemiz pür-hûn ola tâ şevk ile
- 10 Cürmümüz afv ide Gaffâru'z-zünûb
Aybımız setr ide Settâru'l-uyûb
- 11 Öyle Allah ki nazîri yok anın
Öyle Sultân ki vezîri yok anın
- 12 Hiç mekânı yokdur anın ey hümâm
Hâzır u Nâzır u Hayy u Lâ-yenâm
- 13 Şüphemiz yok birdir ol Rabbu'l-'ulâ
Gerçi iki didi kâfirler ana

- 14 Var idi evvelde Âdem yok idi
Gizli kenz idi bu ‘âlem yok idi
- 15 Bâri tatvîl itmeyelim vasfı çok
Birdir ol Allah’dan artık Tanrı yok

- 16 Ey ‘azizler idelim feth-i kelâm
Bir vasiyyet kılalım beyne’l-enâm
- 17 Ol vasiyyet kim anı tuta hemîn
İde rahmet ana Rabbu’l-‘âlemîn
- 18 İdelim evvel salât ile selam
Rûh-ı Fahr-ı ‘âleme her subh u şâm
- 19 Hem dahı evlâdına ashâbına
Rahmet olsun cümleten ahbâbına
- 20 Her kim ister bula cennet yolunu
Fâtihayla yâd ide ben kulunu
Rızâ-yı Hak-râ Fâtiha

- 21 Çünkü Hak vasfın biraz yâd eyledik
Lutf-ı Hak’la kalbini şâd eyledik
- 22 Nice vasf itsün anı bîçâre kul
Kudretine nice bulsun ‘akl yol
- 23 Evvel oldur âhir oldur bî- gümân
Zâhir oldur bâtın oldur her zamân
- 24 Cümle halkı sonradan var eyledi
Sun’unu âlemde izhâr eyledi
- 25 Dinle imdi ne yaratdı ibtidâ
Nakl idem nâkilden anı ben sana
- 26 Nûr-ı Zâtdan aldı bir kabza Hudâ
Ol Muhammed Mustafa didi ana
- 27 Kudretiyle kıldı ol nûra nazar
Terledi ol dem hayâdan ser-te-ser

- 28 Her bir a'zâsı terinden ol İlâh
Ruhları halk eyledi bî-iştibâh
- 29 Yaradıp ol demde mir'at-ı hayâ
Nûra karşı tutdı ol demde Hudâ
- 30 Bak deyip emreyledi Rabbu'l-'ulâ
Bakdı kendi gördü nûr-ı Mustafâ
- 31 Hüsnünü gördükde oldu pür-safâ
Hamd edip beş kerre secde kıldı tâ
- 32 Ol sebebdendir bize kılmak namâz
Eylemek her günde beş kerre niyâz
- 33 Sonradan halk oldu bu arz u semâ
Her ne var fevka'l-'ulâ tahte's-serâ
- 34 Âdem'i kıldı halîfe âleme
Secde etdiler melekler Âdem'e
- 35 Hem Muhammed nûrı alnında karâr
Etdi bâ-emr-i cenâb-ı Kirdigâr
- 36 Sonra Havvâ alnına nakletdi nûr
İzzet eylerdi ana vahş u tuyûr
- 37 Sonra Şît'e geldi nûr etdi karâr
Eyler idi nûr ile ol iftihâr
- 38 Pâk mutahhar silsileyle geldi tâ
Hazret-i İbrâhim alnına ziyâ
- 39 Sonra İsmâil'e geldi nûr-i pâk
Âlemi kıldı cemâli tâb-nâk
- 40 İşbu resme ol mutahhar silsile
Bülbül-asâ konu hep gülden güle
- 41 Âkibet nakletdi Abdullâh'a nûr
Bir zaman bu hâl ile itti mürûr
- 42 Gerçi son geldi cihâna Şâh-ı dîn
Hak habîbi oldu Fahru'l-mürselîn

- 43 Gerçi evvel geldi hayli enbiyâ
Cümlelerin sultânı oldu Mustafâ
- 44 Cümlesi kıldı şerî'at âşikâr
Dîn-i Ahmed geldi neshetdi ne var
- 45 Hâtem-i mühr-i nübüvvedir Resûl
Hâtem-i şâh-ı risâletdir Resûl
- 46 *Ger dilersen bulasın her dem necât
Durma di rûh-ı Resûl'e salavât*
- 47 Âmine Hâtun ki Vehb'in duhteri
Nûr-ı Abdullâh'a oldu müşteri

- 48 Emr-i Hak'la kıldılar ol dem nikâh
Buldular iki taraftan inşirâh
- 49 Bir gice nakletdi nûr-ı Mustafâ
Mâderinin cephesin kıldı ziyâ
- 50 Gelmeden bu 'âleme Hayru'l-beşer
Rahm-i mâderde henüz âlî-makar
- 51 Zâhir oldu nice türlü mu'cizât
Dost u düşmân gördüler hep kâinât
- 52 Çünkü oldu vakt u sâ'ati tamâm
Kim gele bu âleme Hayru'l-enâm
- 53 Ol rebî'u'l-evvel ayı bî-gümân
On ikinci gicesiydi ol zamân
- 54 Hem düşünbe gicesiydi bî-hilâf
Böyledir kavl-i sahîh yok ihtilâf
- 55 Ol Nebî'nin anası nakleyledi
Ol gice gördüğünü hep söyledi
- 56 Ol gice hânemde ben tenhâ idim
Oğlumun teşrîfine şeydâ idim
- 57 Çıkdı hânemden o dem nûr u ziyâ
Nüh felekden geçdi gitti gûyiyâ

- 58 Lem'ası tutdu cihâni ser-be-ser
Gündüz oldu sandılar ol şeb meğer
- 59 Nûr-ı 'arşî mahv eder ol öyle nûr
Sad selam etdi vuhûş u hem tuyûr
- 60 Yer ile gök arası doldu melek
Başladı devrâna aşk ile felek
- 61 Üç melek gördüm elinde üç livâ
Biri Mağrib'de biri Meşrik'da tâ
- 62 Ka'benin üstüne dikmişler birin
Gulgul ile doldu bu rû-yı zemîn
- 63 Yazılı kudretle sancaklar tamâm
İsm-i Hak nâm-ı Muhammed ey hümâm
- 64 Çün göründü bana Hakk'ın kudreti
Yalnız hânemde kıldım hayreti
- 65 Fikr ederdim bî-kesim yâ Rab deyip
Oğlumun teşrîfini fehm eyleyip
- 66 Nâgehân şakk oldı dîvâr hem tamâm
Geldi üç hurî bana verdi selam
- 67 Âsiye Meryem biri Havvâ idi
Cümlesinden hatta bî-hemtâ idi
- 68 Çünki gördüm bunları kıldım hayâ
Fehm edip utanma dediler bana
- 69 Hizmetinle biz mübâhat eyleriz
Sen bize emret meserret eyleriz
- 70 Geldiler etrafıma oturdular
Müjde-i teşrîf-i Ahmed verdiler
- 71 Dediler ferzenden-âsâ gelmedi
Bu cihânda misli sebkât kılmadı
- 72 Budur ol bağ-ı risalet bülbülü
Gülşen-i ilm-i ledünnînin gülü

- 73 Budur ol âyine-i nûr-ı Hudâ
Budur ol Ahmed Muhammed Mustafâ
- 74 Şemine âlem anın pervânedir
Meclisinde hemdemi mestânedir
- 75 Ey Âmine tali'in mesûd imiş
Kevkeb-i bahtın senin mahmûd imiş
- 76 Gûş edince müjde-i mevlûdumu
Hamd ile yâd eyledim Ma'bûdumu
- 77 Âmine ider çü vakt oldu yakın
Kim gele dünyâya ol sultân-ı dîn
- 78 Teşne-leb oldum harâretten katı
Sundular bir kâse cennet şerbeti
- 79 Nûş edince sandım ol âb-ı hayât
Cur'asın nûş eyleyen bulmaz memât
- 80 Nûr-ı mahz oldu o dem cismim tamâm
Gam gidip gönlümden oldum şâd-kâm
- 81 Kuş gibi geldi o dem Cibrîl emîn
Arkamı sığadı eliyle hemîn
- ***
- 82 Doğdu ol sa'atde Fahr-i kâ'inât
Nûr ile müstağrak oldu şeş- cihât
- 83 Çün kadem basdı cihâna Şâh-ı dîn
Hâk-i pâyine yüzün sürdü zemîn
- 84 Âsumâna iftihar etdi zemîn
Bana geldi Rahmeten li'l-âlemîn
- 85 Hep müneccimler mu'attal oldular
Bâb-ı necmi cümle bağı buldular
- 86 Kilseler göçtü yere oldu harâb
Geldi Kısra başına türlü azâb
- 87 Hep yere düştü sanemler Ka'be'de
Kopdu müşrikler içinde arbede

- 88 Recm edip (cinleri) ol dem kovdular
Asumâna çıkmadan men' etdiler
- 89 Şâd u handân oldu vuhûş u tuyûr
Dediler geldi cihâna şimdi nûr
- 90 Gulguleyle doldu âlem ser-te-ser
Söyledi insân gibi dîvâr u der
- 91 Müjde kıldı birbirine cümle halk
Dediler kim geldi ol Mahbûb-ı Hak
- 92 Cümle hûriler melekler geldiler
Merhabâ ehlen ve sehlen dediler
- 93 Merhabâ hoş geldin ey hatmu'r-rusûl
Sensin ancak gülşen-i âlemde gül
- 94 Bu alâmâtı görünce Âmine
Çok tefekkür kıldı kendi kendine
- 95 Daldı bahr-i hayrete ol zî-şeref
Gördüğünce kıymet-i dürr-i sadef
- 96 Aklımı başıma cem etdim o dem
Baktım etrâfıma kim anı görem
- 97 Beyte karşı secde kılmış Hazret'e
Başlamış Mevlâ'ya ol dem tâ'ate
- 98 Hep mübârek lebleri söyler kelâm
Bilmezem ne söyledi ol nîk-nâm
- 99 Dikkat ile dinledim ol serveri
Anladım ol dem kelâm-ı cevheri
- 100 Arz-ı hâcât eyleyip derdi o Şâh
Ümmeti vâ ümmetî vâ ümmetâh
- 101 Yâ Rab afv eyle günâh-ı ümmeti
Bir avuç toprağa eyle rahmeti
- 102 Merhamet et anlara kılma azâb
Atma yâ Râb âteşe etme kebâb

- 103 Bana ver yâ Râb zünûb-ı ümmeti
Ben de virem anlara hep tâ'atı
- 104 Gözlerimin yaşına bağışla hep
Cümlesi bî-çâredir kılma gazap
- 105 Hak'dan ol dem geldi bir türlü hitâb
Der Habîbim ağlama etmem azâb
- 106 Ağlayıp aldım o dîn sitâresin
Bağrıma bastım o canım pâresin
- 107 Anı gördüm kara gözlü sürmeli
Her kişi ayağına yüz sürmeli
- 108 Bakamaz kimse kamaşır gözleri
Tatlıdır sükkker gibi hep sözleri
- 109 Sünnetin terk eyleme insâf kıl
Âteş-i aşk ile kalbin sâf kıl
- 110 *Ger dilersen bulasın her dem necât*
Durma de rûh-ı Resûle es-salât
- (Mefâ'ülün/ Mefâ'ülün/ Fe'ülün)
- 111 Kodu hem nefsinin bu mülk ilinde
Kodu kalbini melekût ilinde
- 112 Kodu cebrût ilinde rûh ile cân
Erişdi sırr ile kavsine sultân
- 113 Pes andan altı yüz bin yıllık anda
Gidip cebrûta erdim ben bir anda
- 114 Arada bir müzeyyen taht gördüm
Pes andan 'âlem-i ervâha vardım
- 115 Benim varlığım oldu külli fânî
Anın gözüyle gördüm girü anı
- 116 Rivâyetdir ki hem Bûbekr-i Sıddîk
Resûlullâha sordum dedi tahkîk

- 117 Dedim ki yâ Resûlallâh-ı Rahmân
Ne vahy itdi sana Allah-ı Rahmân
- 118 Dedi ki her ne feth etdiyse Allah
Ki sırdaş eyledi Bûbekri ol Şâh
- 119 Dedi afv eyledi Hak ümmetimi
Dedi verdim bulara rahmetimi
- 120 Velâkin ümmetin rızkımı yerler
Varuban hizmeti gayre ederler
- 121 Bulara ben veririm cûd u izzet
Talep gayriden eder bunlar elbet
- 122 Dahı küffâr için ben eyledim nâr
Bular kendilerin oda atarlar
- 123 Resulullâh buyurdu girü anda
Su'âl ittim ki ben Hak hazretinde
- 124 Dedim ki buldu cennet senden Âdem
Ne verdin bana ey Sultân-ı âlem
- 125 Dedi verdim çıkardım sonra anı
Sana i'tâ kılam a'lâ cinânı
- 126 Dedim Nûh'a ki su kıldın mürettep
Dedi yeryüzünü verdim sana hep
- 127 Dedim kıldın Halîl'e nârı gülşen
Sana tamu odun gülşen edem ben
- 128 Selâmet eyleyem oddan buları
Ki hiç göstermeyem bunlara nârı
- 129 Dedim ki verdin İsmâil'e zezem
Dedi ki sana ben Kevser verem hem
- 130 Dedim ki Yûnus'a verdin necâtı
Dedi ümmetlerin bula berâtı
- 131 Dedim Mûsâ'ya Tevrât oldu nâzil
Dedi pes Âyete'l-kürsî sana bil

- 132 Dedim İsa'ya İncil etdin inzâl
Dedi ki Sûre-i İhlâsı sen al
- 133 Dahı dedi sana Seb'ul-mesânî
Ki adı Fâtihâ'dır verdim anı
- 134 Kamuya vermediğim sana verdim
Kamudan bana Ekrem seni gördüm
- 135 Ki her kim ki okuya anı yek-bâr
Harâm edem anın âzâsına nâr
- 136 Atasının anasının azâbın
Götürem artıram her feth-i bâbın
- 137 Habîbinsin seni kıldım mükerrem
Ki senden sevgili yok bana âdem
- 138 İşidip anı mesrûr oldu ol cân
Dedi el-hamdü lillâh külle'l-izmân
- 139 Bâri her maksûdını bulup tamâm
Menziline döndü girü ol hümâm

Duâ

- 1 Yâ İlahî Mustafâ'nın hakkı-çün
Menba'-ı sıdk u safânın hakkı-çün
- 2 Gonca-i bağ-ı risâlet hakkı-çün
Bülbül-i gülzâr-ı ismet hakkı-çün
- 3 Nûr-ı aşkı hakkı-çün Peygamber'in
Sırr-ı sıdkı hakkı-çün ol serverin
- 4 Âl ü evlâd-ı Muhammed hakkı-çün
Cümle-i yârân-ı Ahmed hakkı-çün
- 5 Âşıkın âh-ı derûnu hakkı-çün
Zümre-i aşkın cünûnu hakkı-çün
- 6 Her seher feryâd-ı bülbül hakkı-çün
Hüsn-i bûy-ı gonca-i gül hakkı-çün

- 7 Mübtelâ-yı derd ü mihnet hakkı-çün
Dûd-ı âh-ı ehl-i hasret hakkı-çün
- 8 Bende-i rûy-ı siyâhız âh vâh
Mücrimiz hem pür-günâhız âh vâh
- 9 Nefse uyduk tutmadık fermânını
Avf edip eyle bize ihsânını
- 10 Dâm-ı gafletden bizi âzâd kıl
Bâb-ı tevfiği küşâd et şâd kıl
- 11 Yüz sürüp dergâhına geldik amân
Âteşe yakma bizi yâ Müste‘ân
- 12 Senden olmazsa meded âh n’idelim
Gayrı kimin kapısına gidelim
- 13 Verme yâ Râb şems-i îmâna zevâl
Eyleme âhir nefesde pür-melâl
- 14 Çün sabâh-ı mahşer oldukda amân
Sorma yâ Râb fi’limizden ol zamân
- 15 Fahr-i âlem aşkına göster cemâl
Cümle mü’min kullara ey zü’l-kemâl
- 16 Bu günahkâr Âkif’i ağlatma âh
Âteş-i hicrâna yakma yâ İlâh
- 17 Rûh-ı Fahr-i ‘âlem’e olsun selam
Âl ü Ashâb-ı Resûl’e bi’t-tamâm
- 18 Râzı olsun ümmetinden Şâh-ı dîn
Rahmetü’l-lâhi aleyhim ecma‘în

Sene 1322

Fî Şehri Rebî‘u’l-evvel

MEHMED ŞEMSEDDİN EL-MISRÎ MEVLİDİ

■ Prof. Dr. Mustafa KARA*

Mehmed Şemseddin Ulusoy

1866-1936 yılları arasında yaşayan, Bursa Mısrî Dergâhının son Şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi (Ulusoy) pek çok eser kaleme alan mutasavvıflardandır.

I. ve II. Meşrutiyet dönemlerini yaşayan, Balkanların özölüşünü müşahede eden I. Dünya Savaşının sıkıntılarını göğüsleyen, nihayet dergâhı kapatılan ve horlanan bir mürşidin hissedebileceği bütün tecellileri seyreden Mehmed Şemseddin Mısrî, elinden kalemi hiç düşmemiş, sevdiği Şehrin kültür değerlerini tespit için hiçbir fedakârlıktan çekinmemiştir.

Divan'ında yer alan Şiirlerin büyük bir kısmı Hz. Peygamber başta olmak üzere Ehl-i beyt ve tasavvuf büyüklerine aittir.

Mehmed Şemseddin Mısrî, bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber'e karşı beslediği duyguları ifade etmek için mevlid yazma geleneğine bir 'halka' eklemeyi de çok arzulamış, sonunda da muvaffak olmuştur.

Mesâr-ı Şemsu'l-Mısrî fi'l-Mevlidi'l-Muhammedî adıyla yayımlanan mevlidi, onun Hz. Peygamber, Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'le ilgili mahabbetini terennüm etmektedir. Ancak biz buraya eserin, sadece Hz. Peygamber'in mevlidi ile alakalı bölümü alıyoruz. Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in mevlidleriyle ilgili bölümleri okumak isteyenler, daha evvel neşrettiğimiz *Mevlid: Mesâr-ı Şemsu'l-Mısrî - Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedî* (Bursa, tarihsiz) adlı esere bakacaklardır.

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Bursa'da yazılan ve 1924'te Mısır'da basılan bu eser, söz konusu iki şehir arasındaki kültürel bütünlüğün de bir belgesi olma özelliğini taşımaktadır.

Esâr-ı Şemsu'l-Mısırî Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedî

Te'lîf

Mehmed Şemseddin el-Mısırî
Matbaatu'l-İ'timad bi Mısır, 1924

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Elhamdülillâhillezî cealenâ min ümmet-i habîbihi ve halîlihi Muhammedeni'l-Mustafâ. Ves-salatu ves-selâmü alâ resûlinâ Muhammedeni'l-lezî erselehullâhu taâlâ ilâ kâffeti'n-nâsi beşîren ve nezîren ve şeffâ'l-müznibîn fi yevmi'l-haşri ve'l-cezâ ve alâ âlihi ve itretihi't-tâhirine't-tayyibîne'l-memdühine fi'l-melei'l-a'lâ.

Emma ba'd

Cenâb-ı Fahr-ı rusul, mefhar-ı küll (s.a.s.) efendimizin makam-ı lâhutiyye-i nûriyye-i rûhiye-i maneviyyeden âlem-i nâsutiyye-i cismâniyye-i beşeriyye-i maddiyyeye şeref-kudum-i risaletpenâhilerini hâkî birçok manzumeler yazılmış, söylenilmiş; fakat hiçbirisi Süleyman Çelebi merhûmun zevkini vermemişlerdir. O feyzi vaktiyle Süleyman Efendi kazanmıştır. Sebeb-i nazmı ma'lumdur. Kabûl-i peygamberîye mazhar olmuştur. Ve ondan başka matbu mevlüd yok gibidir. Onun kadar hiçbirisi ta'ammum etmemiştir. Onunkisi sehl-i mümteni'dir. O, ona munhasır ve mahsus kalmıştır.

Bu birçok mevlüd manzumelerinden biri de pederimin cedd-i mâderisi ki Hz. Emir'le birlikte Bursa'ya gelerek Muradiye semtinde cami bina eden Sofu Sinan Paşa merhumun ahfadından olup Emir Sultan Cami-i Şerifinin imâmı bulunan Âkif Efendi tarafından nazmedilmiştir. Bursa'da bazı mahdut zevât okumaktadır. İşte o kadar. Mûcib-i nisbet-i manevi olur recasiyle hayli müddettir muhtasar mukayyet bir mevlüd-i şerif yazmak, o kâfile-i bahtiyarâne mâdihân-ı Muhammediye'ye katılmak fakirin de gönlünden geçerd. İktidarsızlığım bâ-husus mevzuunun azametine karşı cesaret edemezdim. Geçen akşam rûhaniyet-i fahr-i risâlet efendimize iltica ve muvaffakiyetimi rica ettim. Bi-lutfi Yazdan ve bi-kerem-i fahr-i cihân, Tevhîd-i Bârî, Zuhûr-ı nübüvvet-i Muham-

medî, Vilâdet-i seniyye, Tehniye, Mirac ve Münacâtı havî olmak üzere, ism-i nebi aded-i ebcedisi kadar, yani doksan iki beyt olmak üzere acizâne bir mevlid-i şerif nazmetmeğe muvaffak buyurdum. Fe-hamden sümme hamden...

Bilahire aralarına münasip nuût, ilahi, münacaat medayih-ı peygamberî'den evvelce sevdiğim manzumeleri de ilave ettim. Bais-i feyz-i surî ve manevi ve sebep-i necât-ı uhrevî olur ummid-i kavîsindeyim. Yoksa ne haddime ki ol nebiyy-i Zışan mahbûb-ı Müste'ân olan Sultan-ı serir-i levlâk ve memduh-i ayet-i innaerselnak efendimizi medh u senâya ictira edeyim. O peygamber-i âl-i cenâbın mâdihi cenâb-ı rabbi'l-âlemîn ve senâhânı Kur'an-ı mübindir.

İbkây-ı nâma ve hayır duaya vesile olmak ümniyesiyle cesaret eyledim.

Velâdet-i Muhammedî meserret-i âmmeye mucib olduğundan ismini "Mesâr-ı Şemsî el-Mısrî Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedî 1344" koydum. Bu da tarih-i te'lifine tesadüf eylemiştir. Neşri ve kabul-i ammeye mazhariyeti inayet-i Hak ve lutf-i peygamberîye mutevakkıfıdır.

27 Zilkade 1344

9 Haziran 1926

el-Fakir Mehmed Şemseddin el-Mısrî

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

- 1 Allah âdın aşk ile yâdeyleyen mezkûr olur
Hübb-i vahdaniyyet ile daima meskûr olur
- 2 Zikr-i Hak'la kâim olmuşdur cemi-i kâinat
Zikr-i Hak'la oldu mevcûd görünen bu mümkinât
- 3 Hû deyu eyler teneffüs cümle zî-rûh ve cemâd
Gerçi duymaz anlamaz bu remzi bilmez her fuâd
- 4 Âlemi etmiş ihâta hep tecelliyât-ı Hak
Kâinata aç gözünü çeşm-i ibret ile bak
- 5 İbtidâdır zât-ı bârî ibtidâyâ ibtidâ
Varlığı bî-intihâdır yokdur ona intihâ
- 6 Rahmet deryasının yokdur kenarı çekme gam
Aczini bil mu'terif ol afv ider ol zî-kerem
- 7 Aşkile nâm-ı Hudâyı zikreden mağfûr olur
Her günâhı her kusuru afv olur mestûr olur
- 8 Hakk'ı tavsif eylemek mümkün değildir mutlaka
Hakk'ı ancak Hak bilir etmem bu babda icirâ
- 9 Cümle deryalar mürekkeb olsa ağaçlar kalem
İns u cin ile melâik kâtib olsalar ümem
- 10 Yazsalar evsâf-ı Hakkı bî-nihâyetdir kelâm
Zât-ı Hak târif olunmaz yine bulmaz ihtitâm
- 11 Biz ki âciz kullarız isyanla me'lûf pür-günah
Gece gündüz deyelim âh lutf ile eyle nigâh
- 12 Lutfu çokdur bizlere kesmem ümidim daima
Sâhib-i lutf u keremdir çünkü zât-ı Kibriyâ
- 13 Abd-i âciz haddimin fevkinde kıldım cüreti
Eyler itmam eğer Mevlâ verirse ruhsatı
- 14 Yazayım eslâf gibi Mevlûd-i pak-i zî-şeref
İsterim ki olayım onlar gibi hayru'l-halef

- 15 Bâis-i afv u atadır bu eserdir yadigâr
Hayr ile yâd ederse lutfede Perverdigâr
- 16 Şemsî-i Mısırî'yi eyle mazhar-ı feyz-i hüda
Onu reddetme ilahi, hürmet-i Âl-i abâ
- 17 *İsteyen Hak'dan inayet mağfiret lutfu 'ata
Eylesin rûh-i Resûl'e sad salât subh u mesa*

Zuhûr-ı Nûr-ı Muhammedî ve Halk-ı Avâlim

- 1 Hak taâlâ kendisin bildirmek etmişdi murad
Varlığından halk idüb âlemleri Rabbu'l-ibâd
- 2 Nûr-i pâkinde zuhûra geldi nûr-i Ahmedî
Kıldı mir'at kendisine nûr-i pâk-i emcedi
- 3 Arş u kürsî cümle ecrâm-ı semâvât halk olup
Akıbet Âdem'le Havva'yı bu nûrdan yaradub
- 4 Nûr-i a'zam vech-i Âdem'de olunca tâb-nâk
Oldu mescûd-i melâik işte ol dem nûr-i pâk
- 5 Geçti ol nûr Şit'e, Nuh'a etti Adnan'da karar
Hep müselsel muttasıl Abdullâh'da oldu tâb-dâr
- 6 Müntakil oldu risâlet nûru can Âmine'ye
Emr-i Hak'la hâmil oldu lu'lu-i semîneye
- 7 Buldu çün emr-i ilahi yerini tutdu mekân
Sad salât u sad selam etsin Resûl'e müsteân
- 8 *İsteyen Hak'dan hidâyet mağfiret lutfu 'ata
Eylesin rûh-i Resûl'e rûz u şeb arz-ı senâ*

Mebhas-ı Velâdet-i Seniyye

- 1 Mâder-i fahr-i risaletdir Âmine hazreti
Doğdu ondan mefhar-i kül âlemînin rahmeti
- 2 On ikinci gecesi mâh-ı rebûlevvelin
Vâlidesi görmüş garâib ol Resûl-i ekmelin

- 3 Hâne-i Âmine'den bir nûr misâl-i âfitâb
Âsumana dek çıkıp nûru cihâna verdi tâb
- 4 Ol gecede gördüğün bir hikâyet eyledi
Dedi huriler beni ol şeb u nevaht eyledi
- 5 Hep melâik ile doldu ol gece beytim benim
Münkalib oldu o demde nûra, cismimle tenim
- 6 Geldi üç hâtun o cemiyetten ayrılıp bana
Biri Havva biri Meryem idi biri Âsiye
- 7 Aldı etrafımı çünkü oldu onlar kâbile
Dediler ey bahtiyarlar bahtiyârı kâmile
- 8 Müjdeler olsun sana kim mevlid-i pâkin gibi
Gelmedi gelmez cihâna böyle nûrdan bir sabî
- 9 Etti istilâ cihânı nûr-ı pâk-i Mustafâ
Nûr ile doldu bütün mâ beyne arzı ve's-semâ
- 10 Rahmeten lil-âlemîndir tıfl-ı nevzâdın senin
Hem şefî'u'l-müznibîndir işbu evlâdın senin
- 11 Kâinatın hilkâtine bâis u yâdı odur
Cümle mahlûkuna Hakk'ın mürşid u hâdî odur
- 12 Nûr-ı Hak'dadır onun nûru odur mahbûb-ı Hak
Ol nebiyyü'l-enbiyâdır sen ona hak gözüyle bak
- 13 Makdemîne bak anın nûr oldu âlem serteser
Parmağında zâhir oldu mu'ciz-i şakku'l-kamer
- 14 Üç melek geldi daha var ellerinde üç âlem
Diktiler birini şarka birini garba o dem
- 15 Fevk-ı Ka'be rekzedib birisini de ol zaman
Gulgule ile doldu âlem pür meserret şaduman
- 16 Pek hararet bastı bana yandı canım su deyu
Verdiler bir câm-ı sâfi içi şerbetle dolu
- 17 İçdiğimde benliğim benden gidip nûr olmuşum
Mâsivâdan pâk mücerred nûrla mestûr olmuşum

- 18 Kuş gibi geldi mübarek Cebrâil koydu kanat
Karret aynek yâ Âmine işte oğlun şâd-bâd
- 19 Gördüm ol ân bais-i îcâd hilkat-i Mustafâ
Nûra mustağrak olup doğdu Habîb-i Kibriyâ
- 20 *Ey eden Hak'dan ümid-i mağfiret afv u hata
Aşk ile yüz bin salât eyle Resûl'e daima*

Mebhas-i Tebrîk ve Tehniye-i Kudûm-ı Risâletpenâhî

- 1 Çün saadette doğunca Mustafâ
Oldu şadan ehl-i arz ehl-i sema
- 2 Cümlesi tehniye etti birbirin
Makdemîni Hazret-i Peygamberin
- 3 Dediler sad-bâr ehlen merhaba
Merhaba sehlen habîben merhaba
- 4 Sen Habîb-i kibriyâsın ey Resûl
Bizlere eyle şefâat et kabul
- 5 Sen nebî idin eyâ lutf-i Kadîr
Âdem'in toprağı olmazdan hamîr
- 6 Yaradıldı senin için mümkinât
Hep senindir cümle âlem kâinât
- 7 Enbiyânın evvelisin bi't-tamam
Sen de hatmoldu nübüvvet vesselâm
- 8 Maksad-ı Bârî teâlâ sen idin
Hep zuhûr-ı sırr-ı esmâ sen idin
- 9 Etti mir'ât zâtına zâtın Hudâ
Senden oldu cümle eşya rûnüma
- 10 Sen ki ervâh-ı fâtihsin ibtidâ
Enbiyânın hâtemisin intihâ
- 11 Ey Resûl-i Kibriyâ rahmet güzün
Ümmetine her zamanda ol muîn

- 12 Seni şemse oldu teşbîh nâ-şezâ
Ma'kesindir cümle görünen ziyâ
- 13 *Bekleyen Hak'dan ümîd-i iltifat*
Eylesun her dem Resûl'e bin salât

Vukuât-ı Mütemmîme

- 1 Mâder-i fahr-i cihândan böylece naklettiler
Doğduğunda fahr-i âlem huriler bak nettiller
- 2 Yıkayıp şâh-ı cihâmı zemzem-i Kevser ile
Ol habîb-i kibriyâyı misk ile anber ile
- 3 Dinledim evlâdımı Allah'a eylerdi nidâ
Der idikim ümmetimi ver bana barî Hudâ
- 4 Affile eyle inâyet mazhar-ı lutfun ola
Mağfîret eyle ilahi kulların rahmet bula
- 5 Ol zaman yaşlarla doldu gözlerim aldı anı
Bağrıma basdım hemandem canımın oldur canı
- 6 Enbiyâ nefsi derken ümmetî diyor Resûl
Hak teâlâ eyler elbette recâsını kabul
- 7 Bahtiyarız hamdulillâh ümmet olduk biz ona
Edelim zât-ı Hudâyâ rûz u şeb hamd u sena
- 8 *İsteyen dâreynde rahmet, her meşakkatden necât*
Eylesun rûh-i Resûl'e âline her dem salât

Mebhas-i Mu'cizât

- 1 Fahr-i âlem kırk yaşına girdi oldu bedr-i tâm
Etti memur halkı Hakk'a davete Rabbu'l-enâm
- 2 Bazı istidat ehli vechini gördüğü dem
Dedi peygamber cemâlidir bu yüz şek eylemem
- 3 Kâbiliyyetsiz olan isterdi ondan mu'cizât
Emr-i Hak'la gösterirdi ona Fahr-i kâinat

- 4 Parmağıyla çün işaret eyleyince mâha ol
İki şak olmuş göründü oldu tâbi' şâha ol
- 5 Mu'cizâtla aktı parmağından oldu su revân
Nice bin ashab gördü oldular cümle reyân
- 6 Nice bin bin mu'cizâtlar böyle izhâr eyledi
Nâkısân inkâr velâkin mü'min ikrâr eyledi
- 7 Vasfına yoktur nihâyet mâdihi Hak'dır onun
Sırrını âlim olan çün zât-ı mutlaktır onun
- 8 *Ver Resûl'e âline her demde yüzbin kez salât*
Tâ bulasın hemm u gamdan her dü-âlemde necât

Mebhas-i Mi'râc

- 1 Bi'setinden beş sene geçtikde Rabbu'l-âlemîn
Emredip aldı götürdü onu Cebrâil emîn
- 2 Akl-ı küllî oldu rehber Mustafâ'nın ol gece
Ere bezm-i lâ-mekâna âlem-i kudsî gece
- 3 Cebrâil Kuds'e götürdü dedi emr-i bî-niyaz
Enbiyâya muktedâ ol iki rek'at kıl namaz
- 4 Cismini koydu Kudüs'de, âsumanda nefsini
Aklı kaldı Sidre'de hem arşda koydu ismini
- 5 Oldu ol dem Fahr-i âlem refref-i aşka süvar
Çıkdı arşa ol makamdan eyledi anda karar
- 6 Kalmadı kendinde benlik oldu fâni Hak'da ol
Lî-ma'allâh sırrı zâhir oldu ayn-ı hakk-ı Resûl
- 7 Zâtına zâtından oldu bî-lafz bî-savt nidâ
Senin için eyledim halk-ı mümkünâtı mutlaka
- 8 Dedi ol anda Habîb-i Kibriyâ âl-i cenâb
Ümmetim afv eyleyib yâ Rab beni kıl kâmyab
- 9 Ol zaman oldu mübeşşer afv u rahmetle Resûl
Her ne arzu etti ise eyledi Mevlâ kabûl

- 10 Sonra avdet eyleyüb bu hâli tebşîr eyledi
Sırr-ı Mi'râcı peyember böyle tahrîr eyledi
- 11 *Mü'min-i kâmil olanlar onu ikrâr eyledi*
Olmayan imân-ı kâmil redd u inkâr eyledi

Münacaât

- 1 Ya ilahi zât-ı pâk-i ehadiyyetin için
Sırr-ı nûr-ı Ahmedî de vâhidiyyetin için
- 2 Enbiyâ vü evliyânın hürmetiçün yâ ilâh
Âl-i evlâd-ı Muhammed hakkıçün ey pâdişâh
- 3 Hakkıçün Âl-i abâ'nın yâ ilâhe'l-âlemîn
Çâr-yâr-ı bâ-safânın hürmetiçün ol muîn
- 4 Şemsî-i Mısırî kulundur abd-i âciz pür-günâh
Var ümîdim lutfuna etmem ilahi iştibâh
- 5 İlmimi ayna bakiyye Hakk'a eyle ittisâl
Ehl-i beyt-i Mustafâ'çün etme mahrûm-i visâl
- 6 *Cümle âl u ümmet u Ashâb-ı fahru'l-mürselin*
Ola rıdvân ve tahıyyât ile dâim kâm-bîn

Nigâr-ı Şemsî

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

Segâh

- 1 Evvel Allah Âhir Allah diyelim
Bâtın Allah Zâhir Allah diyelim
- 2 Allah adın zikreden mezkûr olur
Zâhiren hem bâtinen ma'mur olur
- 3 Allah adın gece gündüz eyle yâd
Tâ olasın iki âlemde de şad

- 4 Mâsivâyı sür çıkar kalbden hemîn
Bu cihânda olasin gamdan emîn
- 5 Allah Allah diyen oldu feyiz-yâb
Allah Allah diyen oldu kam-yâb
- 6 Allah Allah diyelim her subh u Şâm
Nefsimiz olsun o demde emre râm
- 7 Zikr-i Hakkı terk eden merdûd olur
Dergeh-i Hak'dan bâid metrûd olur
- 8 Allah adın yâd eden olur saîd
Gecesi Kadr u Berât gündüzü îd
- 9 Zikr-i Hak etsin tecellî kalbine
Tâ ki nefsin ârif olsun rabbine
- 10 Benliği mahveyle Hak etsin zuhûr
Benliğindir seni Hak'dan etti dûr
- 11 Cümle eşyâ hâlik oldu ser-te-ser
Vech-i Hak bâkîdir ancak kıl nazar
- 12 Eyle zât-ı Hak'da sen mahv-ı vücûd
Sana ol dem vech-i mutlakdır Őuhûd
- 13 Etmeyen seyr-i sülûkunu tamam
Hakk'a vuslat eyleyemez vesselâm
- 14 Sırr-ı mi'râcî bilirler ârifin
Varlığı terk eyleyendir vâsılîn
- 15 Sırr-ı mi'râcî bize etti beyân
Eyledi tefhîm onu Fahr-i cihân
- 16 Fahr-i âlemdir Habîb-i Kibriyâ
Çünkü mahbûb-ı Hudâdır Mustafâ
- 17 Edelim esrâr-ı mi'râcî beyân
Ruhsat ihsân eylerise Müsteân
- 18 Şemsî-i Mısrî ediyor bir ricâ
Kârîîn u sâmiîn etsin dûa

- 19 Cümlemize olsun Allah'ım muîn
Eylesün ekdâr-ı kevneynden emîn
- 20 *Edelim rûh-ı Resûle sad salât*
Onun için halk olundu mümkinât

Dügâh

- 1 Varlığından mümkinâtı Girdgâr
Etti esmâ vü sıfâtın âşikâr
- 2 Küntü kenzen sırrını kıldı ayân
Kendini bildirmek için Müsteân
- 3 Yaratıp nûrundan ol zât-ı Samed
Oldu nûr-ı Ahmedî sırr-ı Ehad
- 4 Gerçi oldur hâtime-i enbiyâ
İllet-i gâiyye oldur ibtidâ
- 5 Enbiyâya hâtem oldu şâh-ı din
Etti Mevlâ Rahmeten li'l-âlemîn
- 6 Kâffe-i nâsa olup mebûs-ı rusûl
Hakk'a oldur bâis-i gurre vusûl
- 7 Oldu memur Hakk'a davet eyledi
Hak onunla halka rahmet eyledi
- 8 Etti izhâr mu'cizât-ı vâfire
Oldu onunla nübüvvet fahire
- 9 Mu'cizâtından biri mi'râcdır
Şer'-i pâki âleme minhâcdır
- 10 *Sırr-ı mi'râcı beyân edem sana*
Sad salât eyle Resûl'e sad senâ

Saba

- 1 İki mi'râcı Resûl-i Ekrem'in cismen idi
Dedi râvî otuz ikisi onun rûhen idi

- 2 Bi'setinden beş veyahut on ikinci senesi
Hem dahi Şehr-i Receb yirmi yedinci gecesi
- 3 Davet etti Zât-ı Bârî gönderip Cebrâil'i
Ona terfîk eyledi hazret-i Mikâil'i
- 4 Geldiler her ikisi ol Şebde Fahr-i âlemi
Buldular beyt-i Őerifde habda nûr-ı akdemi
- 5 Habdan bîdar eyleyip tebliğ-i fermân ettiler
Çâh-ı zenzeme Cenâb-ı Ahmed'i getirdiler
- 6 Anda sadr-ı pâkini Çâk ile tathir eyleyüp
Aldılar peygamberi ol dem Burak'a bindirüp
- 7 Ah ederdî derd-i aşk Fahr-i âlemle Burak
Vâsıl etti akıbet mahbûba onu iŐtiyâk
- 8 Bir rikâbında giderdi Cebrâil izzet ile
Bir rikâbında görürdü Mikail rif'at ile
- 9 Ya Muhammed diye yolda üç sadaya oldu düş
Dinlemedi onları hiçbirine vermedi güş
- 10 Dedi Cibrîl çok isabet ettin ey hikmet-nisab
Bu sadalardan birine vermedin asla cevab
- 11 Biri Yahudî biri Nasranîden idi ol sadâ
Biri Őeytandan olupdu ettiler sana nidâ
- 12 Hangisine sen cevab verseydin ey Fahr-i cihân
Ümmetin ol kavme tâbi olur idi bî-güman
- 13 Vardılar ol demde Kuds'e çünkü üç yârlar bile
Geldiler ervâh-ı pâk-i enbiyâ ta'zim ile
- 14 Cümlesi hürmetler edib dediler sen ol imâm
Tâ ezelden muktedâsın bize ey Fahru'l-enâm
- 15 İki rekât kıldı ol anda imâmu'l-enbiyâ
Hazret-i Fahru'r-rusuldür enbiyâya muktedâ
- 16 Geldi ikrâmen ona üç kâse birisi Őarab
Biri saf süd biri mâü'l-hayat-veş idi âb

- 17 Dediler eyle birini ihtiyar ya Mustafâ
Aşkla nûş eyle olsun cism u rûhun pür-safâ
- 18 Süte ikbâl eyleyüp ol demde kıldı onu nûş
Dedi Cibril ya Muhammed ihtiyarın oldu hoş
- 19 Hamrı alsaydın eğer fâsık olurdu ümmetin
Sütü aldım bunda zâhir oldu sırr-ı hikmetin
- 20 Ba'dehu mi'râcı nûrdan idi hâzır ettiler
Cebrâil Mikâil ile semâya gittiler
- 21 Koydu cismini Kudüs'te âsumanda nefsini
Her makamda bir kuvâsını bıraktı ismini
- 22 Her nebînin rûhu sırrı geldi ta'zim eyledi
Âdem u İdris u Musa Nuh tekrîm eyledi
- 23 Gördü İsa ile İbrahim'i onlar görüşüp
Merhaba ehlen ve sehlen diye birbir sevişüp
- 24 Arz olunmuş her garâib etmedi asla nigâh
Sırr-ı mâzâga'l-basardır bakmadı bî-iştibah
- 25 Bakmadı geçti bütün âlemleri fahr-i rusul
Aşk-ı sübhanî ona olmuştu hâdi-i sübül
- 26 Geldiler Sidre'ye vakta ki kalıp Cibrîl emîn
Dedi sen git ya Habîb-i Hak ilâhe'l-âlemîn
- 27 Ben ki bir parmak geçersen yanarım bu menzîli
Mâverây-ı akl-ı küllîdir bu aşkın hâsılı
- 28 Refref-i aşka süvâr oldu Resûl-i muhterem
İzle arş-ı azîme eyledi vaz'-i kadem
- 29 *Cânib-i Hak'dan Resûl'e oldu ol ân iltifât
Eyle ey âşık resûlün rûhuna yüz bin salât*

Hüseynî

- 1 Hak teâlâ dedi gel gel yâ habîbim merhaba!
Kâbe kavseyn sırrıdır bu menzîl-i sırr-ı denâ

- 2 Gitti benlik oldu fâni zât-ı Hak'da Mustafâ
Çünkü mevcûd-ı hakîkîdir Cenâb-ı Kibriyâ
- 3 Lî-ma'allâh sırrıdır sığmaz ikilik bu makam
Cümle esmâ vü sıfât zât-ı Hak'da müstedâm
- 4 Etti bî-savt u hurûf zâtına zâtından nidâ
Kendi nûrumdan yarattım seni kıldım ıstıfâ
- 5 Raî vü mer'î vü mir'at bu makamda bir olur
Bu makam tevhîd-i sırfdır aynıyle aynı bulur
- 6 Gören ile görünen Hak kâil ile sâmi' de Hak
Cümle eşyâ hâlik oldu kaldı ancak vech-i Hak
- 7 Dedi Allah: Ey Habîbim her ne eylersen taleb
İndimizde oldu makbûl her ne istersen bu şeb
- 8 Zât-ı Bârî arz-ı didâr eyledi ba'de's-safâ
Birliğe yetti Muhammed, Hakk ile buldu bekâ
- 9 Etti mir'ât-ı resûlde bir tecellî ol zamân
Rabbini gördü Peygamber sanki bir emred civân
- 10 Bu makama girmede asla melek hiç enbiyâ
Dâvet-i Hak ile vâsıl oldu zât-ı Mustafâ
- 11 Dedi senden matlabım ancak ilahi ümmetim
Rahmetinle affımı bulsun kemâhî ümmetim
- 12 Ey Habîbim "sevfe yu'tî rabbuke terdâ" dedim
Hep senindir kâinatı sana teslim eyledim
- 13 Bahr-ı gufranım olup vasi' bulunmaz gâyesi
Âlemîni hep muhîttir nûr-i pâkim sâyesi
- 14 Müsterih ol ey habîbim matlabın oldu kabul
Cümlesin verdim sana her maksadın buldu vusûl
- 15 Nice bin bin nâz ile oldu o şeb sohbet tamam
Et-tahiyyat ile taltif etti Rabb-i lâ-yenâm
- 16 Ümmetinedir hediyem ola beş vakit namâz
Sırr-ı mi'râcdır kulûbda ederler bana niyâz

- 17 İşitip cümle melâik kim Őhadet ettiler
Cümle mahlûkat ol Şeb kesb-i saadet ettiler
- 18 İzzet ile etti avdet Sidre'ye Fahr-i cihân
Anda Cebrâil ile geçti behişte ol zamân
- 19 Her acâib her garâib ki surî ve manevi
Ol gecede ettiler arz-ı huzûr-ı Ahmedi
- 20 Cennetî ehlini nârî ehlini gösterdiler
Her birinin hâllerini kendiye arz ettiler
- 21 *Kâle gelmez hâle gelmez sırr-ı ihfâ bu makam
Varlığı mahveylemekdir sırr-ı mi'râc vesselam*
- 22 İnsilahdan avdet etti âlem-i nâsuta ol
Söyledi mi'râcını ferdâsı Ashab'a Resûl
- 23 Mü'min-i kâmil olanlar onu tasdik eyledi
Olmayan imânı kâmil Őekle ta'mik eyledi
- 24 Őekde kim kaldı ki bilmez ise Fahr-i âlemi
Olmadı nefsine ârif bilmedi ol Âdem'i
- 25 *İlm u irfân isteyen etsin Resûl'e sad salât
Onun ile bulunur her vecihle gamdan necât*

Münacaât

İsfahan

- 1 Yâ ilahi zât-ı pâk sırr-ı azîmin için
Ol Resûl-i muhterem mahbûb-ı kerîmin için
- 2 Hurm-i Âl-i abâ hakk-ı çâr-yâr için
Enbiyâ vü evliyâ ve ıstifâ-i ebrâ için
- 3 Âl u evlâd-ı cenâb-ı Mustafâ'nın hakkıçün
Fâtımâ Haydar Aliyyü'l-Murtaza'nın hakkıçün
- 4 Sıbt-ı Peygamber Hasen-i hulk-ı rızânın hürmeti
Hazret-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ'nın hürmeti

- 5 Hazret-i Zeynü'l-aba Bakır ü Cafer'le Rıza
Musa Kâzım Takî ile Nakî Murtaza
- 6 Askerî ile İmam Muktedâ'nın hakkıçün
Kâffe-i ervâh-ı Ashab-ı safanın hakkıçün
- 7 Şemsî-i Mısrî kulunu eyle âgâh sırrına
Varlığınla var edip isâl hakikat nûruna
- 8 *Ârif u âgâh vâsıl eyle ya Rab ümmeti*
Cümle mahlûkuna eyle yâ ilahi rahmeti

ABDÜLKÂDİR NECİB EFENDİ VE MEVLİDİ

■ Prof. Dr. Mustafa KARA*

Abdülkâdir Necib Efendi

İslam dünyasında oluşan ilk tarikatlardan biri olan ve kurucusu Abdülkâdir Geylanî (ö. Bağdat 561/1166) kabul edilen Kâdiriyye'nin Osmanlı topraklarındaki ilk büyük temsilcisi Eşrefoğlu Abdullâh Rûmî'dir (ö. İznik 874/1469). Eşrefoğlu Rûmî'nin İznik'te ilk dergâhı kurmasıyla birlikte oluşmaya başlayan Eşrefiyye'nin İznik'ten sonra Bursa'daki merkez mekânı ise İncirli Dergâhı'dır.

Burada metni verilen Mevlid'in yazarı bu dergâhta postnişin olarak hizmet veren Abdülkâdir Necib Efendi'dir. İncirli dergâhı şeyhi İzzeddin Efendi'nin (ö. İstanbul 1153/1740) oğlu olan Abdülkâdir Necib Efendi 1115/1703 yılında doğmuş, 1202/1787 senesinde vefat etmiştir.

On cildlik Arapça *Enîsü'l-Cinân* isimli tefsirin sahibi olan İzzeddin Efendi aynı zamanda şairdir. Örnek olması bakımından onun bir şiirini buraya alıyoruz:

*Şâh-ı iklim-i velâyetdir gürûh-ı Kâdirî
Râh-ı aşkda zü'l-kerâmetdir gürûh-ı Kâdirî.*

*Cümle erbâb-ı tarikat bülbül-i şûrîdedir
Anlara bâğ-ı letâfettir gürûh-ı Kâdirî.*

*Dâmenin tutmuş bular Sultan Abdülkâdir'in
Mazhar-ı feyz-i hidâyettir gürûh-ı Kâdirî.*

*Zîr-i pâk-i mühr-i şeyhde bir Süleyman her biri
Anlara avn u inâyettir gürûh-ı Kâdirî.*

* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

*Bâde-i aşk-ı İlâhî ile mest olmuş bular
Mefhar-ı lutf-ı sa'âdetdir gürûh-ı Kâdirî.*

*Âsitân-ı Kâdirî'ye sür yüzün anlardan ol
İzziyâ sâhib-i selâmettir gürûh-ı Kâdirî.*

Babasının *Zübdetü'l-Beyân* adıyla üç ciltlik muhtasar (özetleyen) tefsiri bulunmaktadır. Necib Efendi şiir konusunda babasının yolundan gitmiş, manzumeler yazmıştır.¹

İnsanları Eşrefî dergâhına davet eden bir şiiri şöyledir:

*Ey âşık-ı Zât-ı Hüdü gel Eşrefî dergâhına
Cân u dile irsün nevâ gel Eşrefî dergâhına.*

*İrer nesîm-i şevk-ı Hak kalmaz derûndan hiç galak
İster isen aşkdan sebâk gel Eşrefî dergâhına.*

*Cisminde cânın var iken fırsat elinde yâr iken
Dergeh tolu esrâr iken gel Eşrefî dergâhına.*

*Eşrefî olup eşref-i vaktini itme sen telef
Ne dirse disün nâ-halef gel Eşrefî dergâhına.*

*Meftûh olur cân dîdesi kalkar gönül pûşîdesi
Sen de Necib ol bendesi gel Eşrefî dergâhına.*

1137/1724 yılında babasıyla birlikte hacca giden Necib Efendi kırk dokuz yıl ilim ve irfan dünyasına hizmet verdikten sonra âlem-i cemâle intikal etmiştir. 1202/1787 yılında vefat etmiş ve dergâhının haziresine defnedilmiştir.

Metni sunulacak olan yaklaşık 250 sene önce kaleme alınmış 242 beyitlik Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilun veznindeki mevlid metninin kandil gecelerinde okunduğunu *Yâdigâr-ı Şemsî* sahibi haber veriyor.² Biz onun *Tertibler*³ adıyla kayıtlı mevlidinin metnini okuyucularımıza sunuyoruz.

1 *Enîsü'l-Cinân*, BEEK, Genel Kit. Nu. 976. *Zübdetü'l-Beyân*, BEEK, Genel Kit. Nu. 994.

2 M. Şemseddin, *Bursa Dergâhları*, nşr. M. Kara –K. Atlansoy, İst. 1997, s. 103. Bugünkü İncirli caddesinde bulunan söz konusu dergâhtan sadece birkaç tane mezar taşı kalmıştır.

3 Mustafa Kara Kütüphanemizdeki fotokopi nüsha.

Mevlid

- 1 Allah adın evvelâ zikr idelim
Vâcib olduğunu tahkîk idelim
- 2 Olsa miftâh-ı şuru' Allah adı
Kârın encâmı verir elbet tadı
- 3 Allah adı olsa mebde' her işe
Düşmeye ol işde kimse teşvîşe
- 4 Allah adın zikr ider isen müdâm
Dîn ü dünyân hep bulur cümle nizâm
- 5 Allah adıyla olursa fâtîha
Naksı görmez hayr-ı tâmdır hâtîme
- 6 Allah adıyla neye etsen şürû'
Tam olur bî-şek kamu asl u fûrû'
- 7 Aşk ile gel Allah Allah diyelim
Eşk-i çeşmi zevk u şevkle dökelim
- 8 Feth olup müşkillerimiz ola hall
Avn-i Hak'la olmaya aslâ halel
- 9 Diyelim Elhamdülillâhi'l-Mu'in
Râzık-ı erzâk Rabbu'l-âlemîn
- 10 Hamd O'nadır kim bu yer gök ehli hep
Hân-ı lutfunda olupdur rûz u şeb
- 11 Hâmid ü Mahmûd oldur hamd O'nun
Vâcid ü Mevcûd oldur cûd O'nun
- 12 Dahi idelim salât ile selâm
Ol Rasûl-i hazrete bâ-ihtirâm
- 13 Şems-i kevneyndir rusuller serveri
Enbiyânın efdal u hem ahyeri
- 14 Dahi âline salât etbâ'ma
Bi'ttibâ' olsun anın her birine

- 15 Her kim ister bu du'âda buluna
Fâtiha desin Resûl'ün rûhuna
- 16 Mustafa'nın Mevlidin dinle ıyân
Bildüğümüz gibi kılalım beyân
- 17 *Aşk ile sen ver salât ile selam*
Şâh-ı kevneyn rûh-ı pâkine müdâm
- 18 Nâle kıl ey bülbül-i bâğ-ı elest
Cân-ı uşşâkı gel it pür zevk u mest
- 19 Ver bize derd-i derûnundan haber
Bulalım biz de o ma'nîden eser
- 20 Gülşen-i cânı deminle tâze kıl
Nağme-i şîrîni bî-endâze kıl
- 21 Cân-ı müştâka biraz ârâm vir
Kâlıb u kalbine zevk u kâm vir
- 22 Kalmasın bu cân mürde zinde kıl
Mevlid-i Sultân-ı dîne bende kıl
- 23 Şerh ideyim dinle kim ol dürr-i pâk
Nice kıldı rûy-ı hâki tâb-nâk
- 24 Anasından nice doğdı ol Emîn
Zât-ı pâk-i rahmeten li'l-alemîn
- 25 Nâkil öyle nakleder nûr-ı Resûl
İtdi Abdullâh'ın alınına nüzûl
- 26 Pes bu Abdullâh'ı yetmiş bin melek
Hıfz iderlerdi şu resme kim gerek
- 27 Gör ne takdîr-i Hudâ'dır Âmine
Girdi Abdullâh nikâh-ı dâmine
- 28 İki yıl birbirine çift oldular
Ne ki maksûd ise Hak'dan bildiler
- 29 Cebrâ'il'e geldi bu emr ittifak
Yeryüzüne inmek için ıntılak

- 30 Püşt-i Abdullâh'dan algıl nutfeyi
Mâsivallâhdan pâk eyle her neyi
- 31 Gitsün ahlak-ı redîe kim beşer
Bir nefes ansız olamaz ser-te-ser
- 32 Kamu anları gider kıl bunu pâk
Olsun âyine gibi hoş sâf-nâk
- 33 Pes hemândan Cebreil ü pâk-cân
Gelüp Abdullâh püştinden hemân
- 34 Aluban ol nutfeyi peyk-i emîn
Selsebîl ü âb-ı kevserle hemîn
- 35 Dahi âb-ı rahmet ile bî-hilâf
Yudı yetmiş bin kez oldı pâk ü saf
- 36 Gıl u gışdan eyledi pâk ü berî
Nitekim pâk ideler sîm ü zeri
- 37 Kalmadı anda ilelden hiç eser
Arınup oldı mutahhar ol güher
- 38 Enbiyâ ervâhına anı temâm
Arz itdi hep idindiler imâm
- 39 Kodı nûrdan bir tabak üzre anı
Bile yetmiş bin melek ile bunı
- 40 Urdılar bir nûrdan minber yine
Kodılar ol nûrı anın üstine
- 41 Yüz yigirmi dört bin ne bîş ü kem
Enbiyâ ervâhı hâzır oldu hem
- 42 Saf olup o minbere karşı kıyâm
İtdiler ta'zîm ü tevkîr-i temâm
- 43 Didiler olsun sana ey ulu şâh
Çok salât ile selâm ey padişâh
- 44 Zîra sensin mazhar-ı nûr-ı Hudâ
Sırr-ı Mevlâ ayn-ı nûr-ı Kibriyâ

- 45 Umarız senden kamu avn u meded
Yokdurur hiç şefkatin bahrine had
- 46 Hem feriştehler mukarrebler temâm
Hâzır olup verdi onlar da selam
- 47 Dahi ervâh-ı cemî'-i enbiyâ
Kutb u aktâb-ı gürûh-ı asfiyâ
- 48 Zîra arşullâhda cem' oldular
Cümlesi hep bir araya geldiler
- 49 Dahi ervâh-ı halâ'ık külli hep
Anda cem oldı kamu bi-izn-i Rab
- 50 Şöyle kim demiş dediler Cebre'ıl
Halk idelden âlemin halkın Celîl
- 51 Görmedim ben ancılayın ictimâ'
Âlemîni halk idelden ihtirâ'
- 52 Hazret-i İzzetten erişti hitâb
Andaki cem'-i kesîre bî-hisâb
- 53 Dedi kim ey kullarım bilin sahîh
Sizi yokdan var iden benim sarîh
- 54 Bî-niyâzım tâ'ata ubbâddan
Bî-recâyım hâlet-i zühhâddan
- 55 Lîk ilmim bunu itdi iktizâ
Kim habîb-i hâssım ola Mustafâ
- 56 Kimse ondan bana olmadı karîb
Ol bana ve ben ona olam habîb
- 57 Ol benimdir ben onunum bî-hilâf
Bu kelâm-ı hâssı siz sanman güzâf
- 58 Hem rızâm anın rızâsında kodum
İsmimi ismim hizâsında kodum
- 59 Zîrâ bir kul dirse bin yıl "lâ-ilah"
Kavl-i "illa-llâh" ile bî-iştibâh

- 60 Dimeyince kim “Muhammed’dir resûl”
Etmezem tasdîk u îmânın kabûl
- 61 Sıdkıle anı sevenler bî-hilâf
Cennet-i adne giriser sâf sâf
- 62 Şüphe etmen bu söze ey ehl-i dîn
Tâ olasız âlim-i ilm-i yakîn
- 63 Sıdk u ihlâs ile ahd idin temâm
Dost olasız anın ile siz müdâm
- 64 Cümlelerin ervâhı bir kezden belî
Diyüben idindiler anı velî
- 65 Ahd ü peymân itdiler Mevlâ ile
Kılmak için dostluğu ol Şâh ile
- 66 Hem bu ahd üstine hüccet virdiler
Sözlerinde katı muhkem durdılar
- 67 Yine emroldı nice bin bin melek
Götüre ol âb u pâki müşterek
- 68 Cebre’îl ser-cünd olup tehlîl ile
Yeryüzüne indiler ta’cîl ile
- 69 Tabşırup ol nutfe-i pâki hemîn
Zahr-ı Abdullâh’a vaz’ itdi emîn
- 70 *Ger dilersiz bulasız âlî-makâm*
Aşkile virin salât ile selam
- 71 İbtidâ cuma gicesinde hemân
Receb ayında olup nutfe revân
- 72 Hazret-i Âmine rahminde karâr
İtdi bâ-emr-i Cenâb-ı Kirdigâr
- 73 Oldu çün ol demde ebvâb-ı felek
Hep küşâd indi nice yüz bin melek
- 74 Mekke hem gayetde kaht olmuş idi
Halk pejmürde olup solmuş idi

- 75 Oldu her şey vüs'at üzre hem rahîs
Rû-nümâ oldu safâ gidüp nakîs
- 76 Dağ u taş sebz olup hem bitdi ot
Buldı vefret âdem ü hayvâna kût
- 77 Kuru ağaçlar yeşerüp viridi bâr
Bergden çok oldu budakda semâr
- 78 Ol gice uçmak kapusun açdılar
Âleme envâr-ı rahmet saçdılar
- 79 Zeyn kıldılar cinânı ser-te-ser
Hûr u rıdvân kusûrunda der-be-der
- 80 Durdı ebvâb-ı cinân kırk yıl küşâd
Mustafâ hürmetine tut böyle yâd
- 81 Tamu ebvâbın kamu bağladılar
Çihl-sâl birisini açmadılar
- 82 Her cebelde oldu zâhir bir alem
Nûrunda gitdi bu vechile zulem
- 83 Sular artdı tazelendi her şecer
Şehd ü sükkerden lezîz oldu semer
- 84 Misk ü amber gibi oldu hâk-râh
Oldı encüm her biri manend-i mâh
- 85 Âfitâb olup ziyâdan müstenîr
Mâh-tâb oldu güneş gibi münîr
- 86 Ol nebîler muktedâsı Mustafâ
Ol velîler pîş-vâsı Mustafâ
- 87 Oldur ol sultân kim kevn ü mekân
Anın içün halk olundılar hemân
- 88 Zînet-i dünyâ vü ukba şer'-ı dîn
Zühr-i ümmet Rahmeten li'l-âlemîn
- 89 Yine altmış bin kez altmış bin melek
Arza indi açılıp bâb-ı felek

- 90 Şark u garb arasında idüp nidâ
Didiler gelür cihâna Mustafâ
- 91 Ahmed'in teşrîfini bilüp yakîn
Gül gibi güldü semavât u zemîn
- 92 Âmine'nin olıcak hamli ıyân
Lâle-veş açıldı arz u âsumân
- 93 Makdeminden hazretin ey hoş-nihâd
Yer gök ehli oldılar hürrem u şâd
- 94 Düşdiğinden rahmine hayru'l-beşer
Hazret-i Âmine idi bî-haber
- 95 Zîra sakl-i hamli hergiz olmadı
Hâmil olduğımı bundan bilmedi
- 96 Bunda geldi râviden bir nakl-i hûb
İstimâ' ile safâ-yâbdır kulûb
- 97 Hem-nişîndi bir gün Abdullâh ile
Halvet içre Âmine o Şâh ile
- 98 Kıldı vech-i hazret-i Abd'e nazar
Rûy-ı Abdullâh olmuş zerd-i ter
- 99 Didî hüsnün gülşeni niçün bugün
Soldı neden uymadı nazrîma dün
- 100 Kandedir cebhendeki nûr u ziyâ
Ana meftûne idim ben bî-riyâ
- 101 Çünkü Abdullâh bu sözi itdi gûş
İtdi hubbı Âmine kalbinde cûş
- 102 Bakdı Abdullâh Âmine yüzine
Nûr-ı Ahmed pertev urdı gözine
- 103 Ol kadar olmuş ziyâde hûb-rû
Sanasın ol Âmine değildi bu
- 104 Hâmil oldun sevdiğim sen Ahmed'e
Ol cenâb-ı hazret-i Muhammed'e

- 105 Çün bu vechile görünce didi ol
Müjde naklitdi sana nûrî Resûl
- 106 Bazılar der bundan anladı hemân
Hâmil olduğımı Âmine ıyân
- 107 Didi çün kim dokuz ay oldu tamâm
Hamlime rahmimde iken ol hümâm
- 108 Görürem düşümde bir gice hemîn
Bir kimesne karşudan gelur yakîn
- 109 Kadd ü bâlâsı bülend ü müstakîm
Perr u bâli var çü tâvûs naîm
- 110 Perri dokundu bana ben yukaru
Kaldığımda oldu bana rû-be-rû
- 111 Didi hiç bilir misin ey Âmine
Mâder oldun sen ne şâhlar şâhına
- 112 Ol ki rahminde duran şimdi nihân
Ol olupdur zübde-i halk-ı cihân
- 113 Şöyle bir dürr-i yetîme oldun sadef
Bulmamışdır kimse sen gibi şeref
- 114 Dünya ukbâda olanlar cümlesi
Oğlunun olmuşdurur hep bendesi
- 115 Oldı makbûli anın makbûl-i Hak
Oldı merdûdi anın merdûd-i Hak
- 116 Sen gibi hatun cihâna gelmedi
Bulduğun devleti kimse bulmadı
- 117 Ben didim der Âmine ey cân-ı pâk
Hamlimi bildir beni kıl tâb-nâk
- 118 Var belî bende acep bir hâl yeni
Bilmek isterim kemaliyle bunu
- 119 Didi ma'lûmun ola hayru'l-enâm
Hâtimu'r-rusûl şefî'u hâs u âm

- 120 Seyyidü'l-kevneyni fahr-i kâinât
Mazhar-ı mecmua-yı envâr-ı zât
- 121 Âlim-i ilm-i ulûmi'l-evvelîn
Kâşif-i esrâr-ı Rabbi'l-âlemîn
- 122 Âfitâb-ı arsa-yı yevmü'l-kıyâm
Mâh-tâb-ı leyle-i küfr u zulâm
- 123 Menba-ı sıdk u vefâ mahbûb-ı Hak
Matla-ı şer'-i Hudâ matlûb-ı Hak
- 124 Andelîb-i gülşen-i bağ-ı cinân
Şehriyâr-ı kişver-i cân u cihân
- 125 Server-i serdârı insân ü melek
Nûr-ı ferd ve zînet u arz u felek
- 126 Mâlik-i kevser imâmu'l-mürselîn
Toğuserdir ol şefî'u'l-müznibîn
- 127 Hem Habîb-i Hak mahbûb-ı Hudâ
Muktedâ-yı enbiya vü evliyâ
- 128 Toğucak ana Muhammed eyle ad
Dîn u dünyânda budur ancak murad
- 129 Âdemîlerden anı eyle nihân
İrmiye ana ziyân-ı ins u cân
- 130 Didi bu güftârı oldu nâ-bedîd
Doldı dil-hânem surûr ile mezîd
- 131 Dokuz aya vardı hamlim bî-kusûr
Cânım oldu pûr-safâ-yı hadd-i vufûr
- 132 *Ger dilersiz bulasız âlî makam*
Sıdkale virin salât ile selam
- 133 Ol rebîu'l-evvel idi ayımız
On ikinci gicesiydi sayımız
- 134 Çün bu gice oldı bu müddet tamâm
Hânem içre halvet idim bî- peyâm

- 135 Nâ-gehân sakfi açıldı hânemin
Hidmetine geldiler bir dânem
- 136 Hûriler kim öyle dilber hûb-rû
Her birisi oldu bana rû-be-rû
- 137 Hidmet için oğluna sana hemân
Bizi gönderdi didiler Müste'ân
- 138 Enderûn-i hânem oldu ayn-ı nûr
Beyt-i dil pür-tâb olup gitdi fütûr
- 139 Leyletü'l-isneyn idi ol şeb heman
Geldi bir avâz gûşima iyân
- 140 Şiddetinden odunun bî-ihiyâr
Akl u fikrim olayazdı tar u mâr
- 141 Başıma aklım derüb kıldım nazar
Çevre baktım ben bu esnâda meğer
- 142 İrdi nâ-gâh geldi bir murg-ı latîf
Perr u bâlı ak u şeffâf u şerîf
- 143 Sığadı baliyle şöyle beni hoş
Cânım ol demde safâdan kıldı cûş
- 144 Zerrece cismime olmadı 'anâ
Pür-safa olup bana geldi gınâ
- 145 Kondı önümde murassa' bir kadeh
Ru'yetinde oldu nice bin ferah
- 146 Ol kadeh yakut u rümmân idi
Sanki akdâhın kamu cânı idi
- 147 Tolmuş içi bir şarâb-ı şehd-i nâb
Katı ak berrâk misl-i âfitab
- 148 Süt gibi nerm idi ol şerbet müdâm
Kardan ak idi beyazlıkda temâm
- 149 Öyle hoş-hor dil-firîb u dil-pezîr
Ne kadar içse kişi olmazdı sîr

- 150 Var idi ol şerbetin bir lezzeti
Uymaz idi ana dünya şerbeti
- 151 Şerbet-i cennet idi kim bu şerâb
Halk olundu böylece bî-mezc-âb
- 152 Olmuş idim ben de teşne ol zemân
Teşneliğim kandı görünce hemân
- 153 Didiler bana bu şerbetden al iç
Giru gam kalmaz içende zerre hiç
- 154 Çünkü nûş itdim bu şerbetten çünân
Cismime geldi hayat u taze cân
- 155 Hâsılı nûş itdiğim dem pür-safa
Olmamışdır kimseye olan bana
- 156 Nûr-ı mahz oldu vücûdum ser-te-ser
Cism u cânım oldu bir feyz-eser
- 157 Vaz'-ı hamlin olmadı hiç zahmeti
Görmemişdim böyle gûne râhatı
- 158 Yine gördüm evimin içi iyân
Topdoludur şöyle günyüzlü zenân
- 159 Her birisi bir nigâr-ı serv-kad
Lale rûy u misk-i bûy u verd-had
- 160 Mâh-ı didâr mihr-i ruhsâr sim-ten
Dil-rübâ vü hoş-likâ sîmîn-zekan
- 161 Birisi Meryem'di biri Âsiye
Biri Havva idi ol hûb nâsiye
- 162 İtdim istihyâ görünce bunları
Didiler bana utanma her biri
- 163 Biz ideriz hidmetinle iftihar
Sen bize ne minnet itsen yeri var
- 164 Her biri bir gûne hidmet eyledi
Mustafa şânına hürmet eyledi

- 165 Yere yitmiş dürlü döşendi harîr
Görmemişdi nazırân ana nazîr
- 166 Öyle kim arza döşendi bu bisât
Revnâkı kıldı cihanı pür neşât
- 167 Gördüm üstüme dikildi bir alem
Nüh-felekden ileruydi başı hem
- 168 Ağacı yâkut olup ez-pâ vû ser
Ana bakmağa dayanmazdı basar
- 169 Bayrağı istebrak u dîbâ idi
Mihr u mehden pertevi zîbâ idi
- 170 Anın etrafına bin kez bin temâm
Kuş gibi uçub melekler şâd-âm
- 171 Cümlesi anın olupdu sebz-pûş
Vech-i meşrûh üzre bezenmişdi hoş
- 172 Yine gördüm bunca kuşlar ki ıyân
Bâl acub pervaz iderler şâdumân
- 173 Anların minkâdı yâkut idi hep
Hem kanatları zümürürd zî-acep
- 174 Secde itdiler bana heb cümlesi
Didiler budur Muhammed ânesi
- 175 Hüriler destinde pür-cevher tabak
Mustafa'ya nesr için gönderdi Hak
- 176 Çevre yanıma gelüb dürüldiler
Mustafa'dır oğlun Ahmed didiler
- 177 Ne aceb devletlisin ey Âmine
Böyle oğul vermedi Hak kuluna
- 178 Mazhar-ı tâmm-ı Hudâ'dır bu oğul
Mebde-i halk-ı Hudâ'dır bu oğul
- 179 Bu durur mîr-i livâ-yı şer'-i dîn
Ekremü'l-halkı şefîu'l-müznibîn

- 180 Bu durur şems-i duhâ bedrû'd-ducâ
Melce-i âlem imâm-ı enbiyâ
- 181 Bu durur peygamber-i âhir zamân
Bu durur mahbûb-ı Hallâk-ı cihân
- 182 Bu Muhammed Ahmed ü Mahmud'dur
Mustafâ-yı hazret-i Ma'bud'dur
- 183 Dinledim bunları hep böyle 'ıyân
Görmeden oldum ana müştak-ı cân
- 184 Aklımı cem' eyleyüb açtım gözüm
Oldum âmâde derub kendi özüm
- 185 Kurdular bir inciden kürsî 'ıyân
Didiler otur buna bize dayan
- 186 Girdiler koltuğuma bunlar beni
Kürsî üzre itdiler iclâs beni
- 187 Geldi bir murg-ı sefid mesh eyledi
Zahrıma kanadımı mes eyledi
- 188 Doğdu ol demde Muhammed Mustafâ
Nûra gark olup cihân doldu safâ
- 189 *Sallû aleyhi ve sellimû teslîmâ*
Hatta tenâlû cenneten ve na'îmâ

Na't

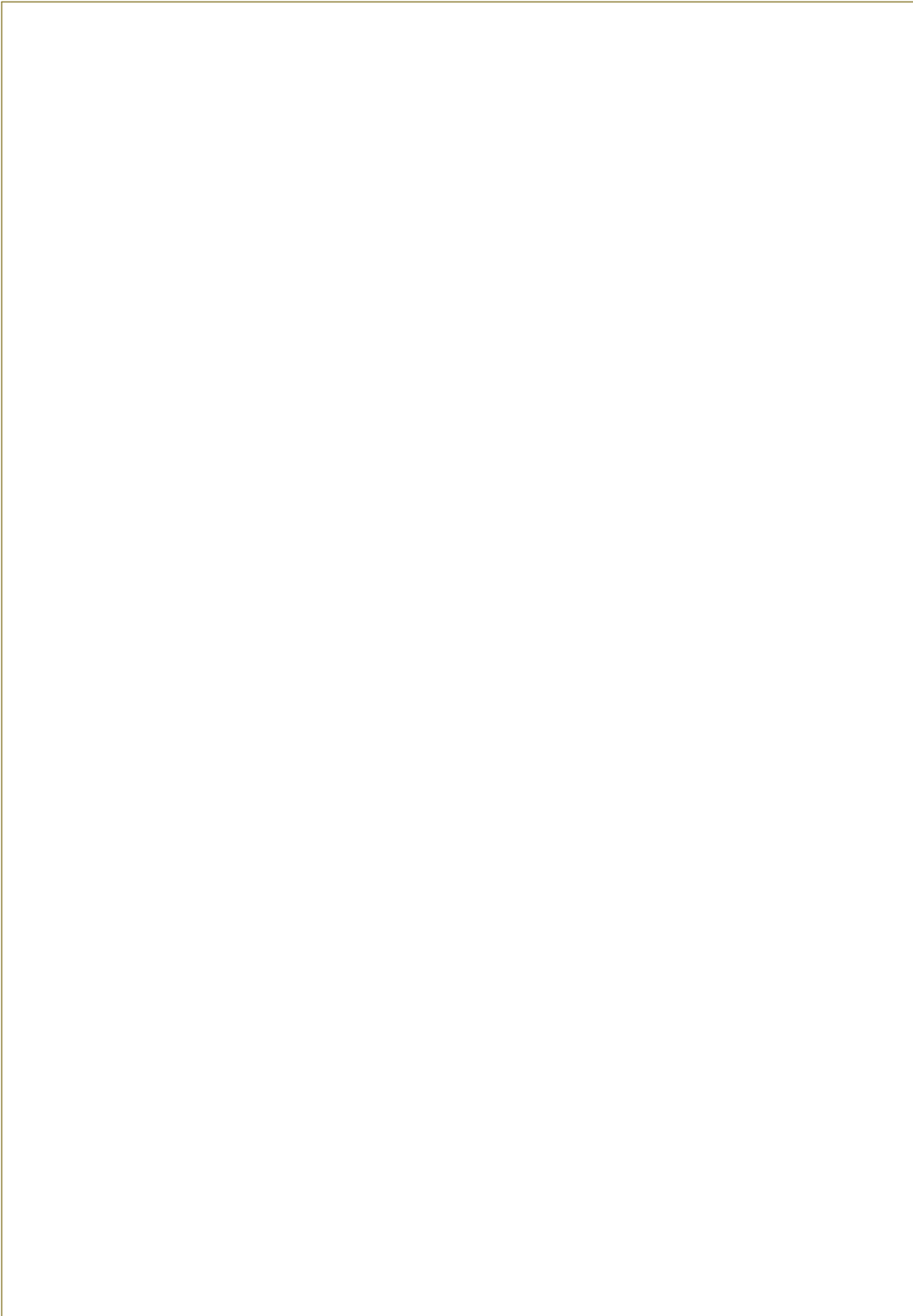
- 1 Rebî'u'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe hem dîl u dîn kutlu olsun
- 2 Rasûl'ün mevlidi bu ay içinde
Cihânda ma'rûf u meşhûr oldu
- 3 Nebînin ânesi Âmine Hâtun
Haber virdi bu söz mestûr oldu
- 4 Ki ayın on iki isneyn gicesi
Harâb olmuş evim ma'mûr oldu

- 5 Evimden göklere bir nûr çıktı
Ki dünya dopdolu ol nûr oldu
- 6 Döşendi bir bisât-ı üns-i sündüs
Hevâdan illâ kim mestûr oldu
- 7 Dikildi üç alem şarken ü garben
Birisi Ka'bede menşûr oldu
- 8 Yakın oldu bana kim Mustafa'nın
Vucûde gelmeği destûr oldu
- 9 İniledim yalunuzluk elinden
Ki avret özrile ma'zûr oldu
- 10 Divar yarıldı üç hûri geldi
Beni gör kim mûnisin hûr oldu
- 11 Oturdılar yanımda vü önümde
Didiler menzîlin çün Tûr oldu
- 12 Vücûda gelür ol Sultân-ı ukbâ
Nazar ehline key manzûr oldu
- 13 Ana oldun onun gibi Rasûle
Kim onun ümmeti mağfûr oldu
- 14 Beni tatlı diliyle toyladılar
Canım ol sözlere mağrûr oldu
- 15 Bu kez bölük bölük geldi hûriler
Kamu ol söz ile mesrûr oldu
- 16 Bu ön gelen sorar ol son gelene
Kim uçmakdan sizi kim kor oldu
- 17 Ki ıtrınız kokusundan yer ü gök
Dolu hem misk ü hem kafûr oldu
- 18 Sizin yüzünüz aydının görüben
Bu gice ay u gün mehcûr oldu
- 19 Didiler kim ta'âlâ ve takaddes
Kim emrine kamu me'mûr oldu

- 20 Sınık gönülleri Cebbâr-ı âlem
Kamu cebr eyledi mecbûr oldu
- 21 Rebû'l-evvel ayı kutlu olsun
Hemîşe dil u dîn kutlu olsun
- 22 *Ger dilersiz bulasız oddan necât*
Aşkile derdile idin es-salât
- 23 Munfasıl oldukda benden bu latîf
Âmine'den geldi bir savt-ı şerîf
- 24 Bunu derdi ol Resûl-i kâinât
Mazhar-ı mecmûa-yı envâr-ı zât
- 25 Secde itdi Ka'be savbine hemân
Râz-ı dilden arz-ı hâl itdi bi-cân
- 26 Ben şehâdet iderim ki yâ İlâh
Senden özge yok durur bir padişâh
- 27 Hazretinden isterim ben ümmetim
Yanmasın nâr-ı cahîme ümmetim
- 28 Böyle derken ben ana kıldım nazar
Hak'dan ol dem geldi bir emr-i diğêr
- 29 Ahmed'in cismine altmış kat harîr
Sarasız bu lahzada bâlâ vü zîr
- 30 Zâhir oldu anda bir zât-ı sepîd
Kırdı ol sultân oldu nâ-bedîd
- 31 Yine bir âvâz geldi nâgehân
Doldı anm ile ser-tâ-ser cihân
- 32 Şark u garba iletün i'zâz ile
Sad hezârân hürmet ile nâz ile
- 33 Şark u garba gösterün bu serveri
Bu durur dünya vü ukba mihteri
- 34 Yine ol şâh-ı rasûl-i âlemi
Hayr-ı halk u fahri nesl-i Âdemi

- 35 Yerine getürdiler vaz' itdiler
Ayrı yana tınmadılar gittiler
- 36 Hasretiyle yanmışidi yüreğim
İster idim ben de anı göreyim
- 37 Aldım ol dem sadrım zam eyledim
Sevdiğim oğlum deyuben söyledim
- 38 Vech-i pâkine nazar kıldım hemîn
Nûr-ı zâtullâhı rabbu'l-âlemîn
- 39 *İhtisar üzre budur Mevlîd temâm*
Aşk ile virin salât ile selam
- 40 Şevk u zevk ile diyelim es-salât
Ta bulavuz dâr-ı zahmetten necât
- 41 Yâ ilahi fahr-i âlem aşkına
Zübde-i evlâd-ı Âdem aşkına
- 42 Ol Muhammed kân-ı şefkat aşkına
Ol nebiyy-i ayn-ı rahmet aşkına
- 43 Âl-i evlâd-ı Muhammed aşkına
Hâss-ı ahbâb-ı Muhammed aşkına
- 44 İstimâ'-ı Mevlîd'e gelenlere
Rahmet et bunlara hem ölenlere
- 45 Afv idüb isyanımız eyle meded
Bâb-ı rahmetden bizi eyleme red
- 46 Ola fazlınla bize dâr u mekân
Kabrimiz bir hitta-ı bağ-ı cihân
- 47 Bize avn eyle derûn-ı sînde
Münkereyni gördüğümüz hînde
- 48 Senden oldukda meded olur sual
Bizlere âsân cevâbında makâl
- 49 Bizi âzâd it aman nirândan
İtme dâr kullarını sultândan

- 50 Rahmetinle dâhil-i dâr-ı naîm
Olalım anda duralım müstedîm
- 51 Bu Necîb-i derdmendi yâ Muîn
Eyle cennât-ı na'îmde hem-nişîn
- 52 Sıdk u şevkle kim der ise âmîn
Bu duâya ola dertlerden emîn
- 53 Râzı olsun ümmetinden ol Mu'în
Rahmetullâhi aleyhim ecmaîn
Rebîu'l-evvel 1300

ES'AD ERBİLÎ VE HZ. FÂTİMA MEVLİDİ

■ Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN*

Es'ad Erbilî ve Hz. Fâtıma Mevlidi

Es'ad Erbilî, son dönem İslam ulema ve şuarâsından bir zat olup bugün Irak sınırlarına dâhil olan Erbil'de dünyaya gelmiştir. Doğduğu yere nispetle Erbilî künyesini; Farsça ve Türkçe yazdığı şiirlerinde ise Es'ad mahlasını kullanmıştır. Bir adet Arapça ve bir adet Kürtçe şiirini de muhtevi *Divan*'ının, el yazması eser kütüphanelerinde pek çok nüshası mevcuttur. Ayrıca *Divan*, hicri 1338 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.¹ Es'ad Erbilî, veciz bir mukaddime ile başladığı *Divan*'ının sonuna bazı kimseler tarafından gazellerine yapılan tahmisleri dâhil etmiştir. Bu hâliyle matbu *Divan*, atmış dokuz sayfadır.

Divan'ın ilk bölümü olan Farsça şiirleri muhtevi yirmi beş sayfalık bölümün sonunda 27-30. sayfalar arasında Farsça olarak kaleme alınmış “*Tercüme-i Mevlid-i Şerîf-i Fâtumatü'z-Zehrâ Radiya'llâhu Anhâ*” başlıklı mesnevî bulunmaktadır. *Divan*'ın Türkçe şiirleri muhtevi ikinci bölümünün sonunda 61-64. sayfalar arasında aynı konuyu işleyen, “*Mevlid-i Şerîf-i Fâtumatü'z-Zehrâ Radiya'llâhu Anhâ*” başlıklı Türkçe Hz. Fâtıma Mevlidi bulunmaktadır. Hasan Kamil Yılmaz, Farsça olan mevlid metnini Es'ad Erbilî'nin kendisinin kaleme aldığını; Türkçe mevlid metninin ise, oğlu Mehmet Ali Efendi tarafından tercüme edildiğini ifade etmektedir.² Mustafa Uzun da bu görüşe katılmaktadır.³ Buna mukabil Farsça şiirlerin Ali Nihad Tarlan tarafından tercüme edildiği; Türkçe şiirlerin ise Cemal Bayak tarafından nesre çevrildiği *Divan-ı*

* Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Bkz: Muhammed Es'ad Erbilî, *Divan-ı Es'ad Fârisî ve Türkî*, Evkâf Matbaası, Dersaadet, 1338.

2 Hasan Kamil Yılmaz, “Es'ad Erbilî” *DİA*, İstanbul 1995, XI, 349.

3 Mustafa Uzun, “Fâtıma, edebiyat” *DİA*, İstanbul 1995, XII, 223-224.

Es'ad neşrinin ön sözünde, *Divan*'daki hem Türkçe Mevlid'in hem de Farsça Mevlid'in bizzat *Es'ad* Erbilî'ye ait olduğu dile getirilmektedir.⁴ Bizim bu husustaki kanaatimiz ikinci görüşün doğru olduğu yönündedir. Çünkü Türkçe Mevlid metni “*Mevlid-i Şerîf-i Fâtimatü'z-Zehrâ Radiya 'llâhu Anhâ*” başlığını taşımasına mukabil Farsça Mevlid metni, “*Tercüme-i Mevlid-i Şerîf-i Fâtimatü'z-Zehrâ Radiya 'llâhu Anhâ*” başlığını taşımaktadır. Başlığında “*Tercüme*” ibaresi olan bir metnin esas metin olduğunu iddia etmek pek mümkün gözükmemektedir. Kanaatimize göre, *Es'ad* Erbilî öncelikle Türkçe mevlidi kaleme almış daha sonra da bu manzumeyi Farsça'ya aktarmıştır. Bizim burada çalışmamıza esas aldığımız metin, bahsi geçen Türkçe mevlid metnidir.

Hz. Fâtıma Mevlidi, yetmiş dört beyit ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilkinde tevhid, münacât ve na't birbiri ardınca ve herhangi bir başlık konulmadan sıralanmıştır. Zaten ana başlıktan başka eserde herhangi bir ara başlık da kullanılmamıştır. Bu bölüm 1-21. beyitler arasındadır. Bölümün son beyti aşağıdaki gibidir;

Bâğ-ı cennetden dilersen râyiha

Ahmed ü âl-i abâya fâtiha

İkinci bölüm, mevlidin en geniş bölümünü oluşturur. Bu bölüm 22-58. beyitler arasındadır. Burada Hz. Fâtıma'nın ana rahmine düşüşünden doğumuna kadar geçen süreç, bazı menkabevî hâdiseler ışığında ele alınmıştır. Yine Hz. Fâtıma'nın anne karnında konuşması, kadınların en hayırlısı oluşu, Hz. Peygamber'e olan aşırı sevgisi ve Hz. Peygamber'in onun hakkında söylediği “Biz'atün minnî” “benden bir parça” hadisi bu bölümde konu edilmiştir. Bölümün ilk beytinde *Es'ad* Erbilî; “Matlaba geldi sıra ey sâmiîn / Cân kulağıyla bu sözi dinleyin” diyerek okuyuculara asıl konuya giriş yapıldığını haber vermektedir. Bu bölümün son beyti de ilk bölümde olduğu gibi Hz. Peygamber ve âl-i abâ'ya dua temennisi ile son bulur;

Ger dilersen nâr-ı dūzahdan necât

Ahmed ü âl-i abâya vir salât

Üçüncü ve son bölüm, 15 beyitten müteşekkildir ve mevlid metinlerindeki genel forma uygun olarak dua bölümüdür. Burada Hz. Pey-

4 Muhammed *Es'ad* Erbilî, *Divan-ı Es'ad*, (Haz.: Cemal Bayak) Erkam Yay., İstanbul 1991, s. 6.

gamber'den şefaât ümidi, cennete nâil olma düşüncesi ortaya konulmaktadır. Mevlidi telif eden, istinsah eden ve okuyanların da bu şefaât dairesine girmesi temenni edilmektedir. Son beyitte yine yukarıda olduğu gibi ehl-i beytin rûhuna fâtiha istenilmektedir;

*Ehl-i beyte fâtiha olsun hemîn
Rahmetu'llâhi aleyhim ecmaîn*

Hz. Fâtıma mevlidi, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmış ve genel mevlid metinlerinin vezin yapısına uygun olarak aruzun remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbı ile yazılmıştır. Mevlid metninde kâfiye çeşitlerinden tam kâfiyenin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Redif de sıkça kullanılan kâfiye formlarındandır.

*Mevlid-i Şerîf-i Hazret-i Fâtumatü 'z-Zehrâ
Radiya'llâhu Teâlâ anhâ*

- 1 Evvel Allâh adını zikr idelim
Fikr idüp eltâfına şükr idelim
- 2 Her kim Allâh dise elbet şâd olur
Şüphesiz vîrânesi âbâd olur
- 3 Zikr-i Hakk'a hasr iden efkârını
Hâlık âsân eyleye her kârını
- 4 Lâ-cerem Allah diyen mesrûr olur
Her hatâsı afv olur mağfûr olur
- 5 Biz dahi zikr idelim Mevlâmızı
Ehl-i îmân çün yaratmışdır bizi
- 6 Tâ ki rahmet eyleye biz kullara
Cennete toğrı giden râhı vire
- 7 Bir dürür Hallâk durur Perverdigâr
Hayy u Bâkî'dür cenâb-ı Girdgâr
- 8 Dest-i kudretle yaratdı gülleri
Ayn-ı hikmetle zemîn ü tağları
- 9 Hem bitürdi yerde eşcâr u nebât
Virdi hayvânâta anlardan hayât
- 10 Âdemi kıldı şerîf ü pâk-rû
Nîk-tıynet nîk-sîret nîk-hû
- 11 Geldi neslinden cenâb-ı Mustafâ
Nûr-ı pâkinden bulup âlem safâ
- 12 Oldı mir'ât-ı kemâlât-ı Hudâ
Mazhar-ı zât u sıfât-ı Kibriyâ
- 13 Halk olundı sâyesinden âlemîn
Şeş cihât u heft eflâk ü zemîn
- 14 Kâbe aksâ zezem ü rûkn ü makâm
Dâr-ı dünyâ dâr-ı ukbâ bi't-tamâm

- 15 Arş u kürs ü ins ü cân kevn ü mekân
Enfüs ü âfâk u firdevs ü cinân
- 16 Mâh u hûr oldı semâda münceî
Bir de Bû Bekr ü Ömer Osmân Ali
- 17 Pâdişâh-ı kişver-i esrâ odur
Cedd-i sıbtayn u Ebû'z-Zehrâ odur
- 18 Bâis-i îcâd-ı gül fahr-i rusûl
Kıble-i kevn ü mekân hâdi's-sübül
- 19 Tâc-ı taht-ı cân-ı cism-i ehl-i beyt
Kabza-dâr-ı *mâ-rameyte iz rameyt*
- 20 Rahmeten li'l-âlemîndir bî-gümân
Oldı mahbûb-ı Hudâ-yı Müsteân
- 21 Bâğ-ı cennetden dilersen râyiha
Ahmed ü âl-i abâya fâtiha
- 22 Matlaba geldi sıra ey sâmiîn
Cân kulağıyla bu sözi dinleyin
- 23 Böylece zabt eyledi ehl-i sikât
Âleme nakl eyledi cem-i rüvât
- 24 Ol Hadîce fahr-i âlem zevcesi
Mü'minîn ü mü'minâtın anesi
- 25 Bir gün eylerken tefekkür cenneti
Ârzû kılmış o nâz u nimeti
- 26 İltimâs itmiş o şâh-ı kişvere
Cennetin esmârını bir kez göre
- 27 Gelmiş ol sâatde Cibrîl-i emîn
Ellerinde iki sîb-i sükkerîn
- 28 Arz idüp ey rahmeten li'l-âlemîn
Ol Hudâ-yı Kâdir u Rabb-i Muîn
- 29 İki elma bâğ-ı cennetden size
Gönderüp fart-ı muhabbetden size

- 30 Hem buyurmuş ol Hudâvend-i Mucîb
Birini kılsun tenâvül ol Habîb
- 31 Dîgerin kılsun atâ hâtûnuna
Hürmet olsun zâtına mâ-dûnuna
- 32 Der-akab zîr-i ğıṣâ itsün anı
Nûr ile sîr-âb kılsun hem anı
- 33 Halk ider Zehrâyı Mevlâ-yı Kerîm
Ol Cevâd u ol Ra'ûf u ol Rahîm
- 34 Hakkın emriyle hemân-dem ol Habîb
Zevcesine virdi nûrundan nasîb
- 35 Ol Hadîce hazret-i hayru'n-nisâ
Hem-ser-i pâk-i cenâb-ı Mustafâ
- 36 Nûr-ı Zehrâ ile olmuş hâmile
Vaz'-ı hamle muntazır hep âile
- 37 Müşrikûn ise o günde didiler
Mustafâ hak ise şakk itsün kamer
- 38 İtdiler tekzîbine çün ittifâk
Ehl-i küfr ü ehl-i tezvîr ü nifâk
- 39 Pek hazîn oldı Hadîce muhterem
Didi eyvâh ey Nebiyy-i muhteşem
- 40 Nâgehân rahminden işitdi o dem
Gevher-âsâ bir hadîs-i muntazam
- 41 Ol dahi lâ-tahzenî lâ-terhebî
İnne zâte'llâh me'a zât-ı ebî
- 42 Yani aslâ eyleme hüzn ü hırâs
Vâlid-i mâcidledür Mevlâ-yı nâs
- 43 Oldı İsâ-vâr ol dem râz-gû
Gerçi rahm içre idi ol nîk-rû
- 44 Fâtımâ hakkındaki lûtf-ı Kadîr
Yok ana nîsvân içinde bir nazîr

- 45 Kendini mümtâz idüp zât-ı Hudâ
Enbiyâ tebrîkin eylerse revâ
- 46 Nâm u na'tı Fâtımâ Zehrâ Betûl
Mâder-i sıbtayn hem bintü'r-resûl
- 47 Kendisi ümmü'l-Hasan ümmü'l-Hüseyn
Cüft-i pâki saf-der-i Bedr ü Huneyn
- 48 Ümm-i Muhsin'dür yine ol müntehab
Habbezâ ni'me'l-haseb ni'me'n-neseb
- 49 Server itmiş Hakk anı hâtûnlara
Cennet içre hem şefi' ümmetlere
- 50 “*Biz'atün minnî*” hadîs-i muhteşem
Haklarında vârid oldu lâ-cerem
- 51 Cismim içre âdetâ cândır didi
Fâtımâ hûrî-i insândır didi
- 52 Bûs iderdi koklar idi rûyını
Ârzû itdükde cennet bûyını
- 53 Oldı vaktâ Hakk'ın emri muktezâ
Hamlinin eyyâmı oldu münkazâ
- 54 Sâl-i ferh-i bi'setin birincisi
Hem cemâde'l-âhîrinin yigirmisi
- 55 Hiçre kalmış iken on üç sene
Cum'a günü toğdı ol pür-meymene
- 56 Hâzır-ı hidmet bütün kerrûbiyân
Muntazır teşrîfine lâhûtiyân
- 57 Toğdı çün ol Fâtımâ nûr-ı cihân
Nûr ile toldı zemîn ü âsumân
- 58 *Ger dilersen nâr-ı dûzahdan necât*
Ahmed ü âl-i abâya vir salât
- 59 Eylerim mahbûbını yâ Rab şefi'
Ol hümâ-yı kâbe kavseyn-i refi'

- 60 Enbiyâ vü evliyânın cümlesin
Hayder ü Zehrâ vü itret zümresin
- 61 Hem dehâlet eylerim ey pâdişâh
Teşne-gân-ı Kerbelâ'ya yâ İlâh
- 62 Mazhar-ı ismet olan sâdıklara
Sîne-çâk ü dâğ-ı dil âşıklara
- 63 Tâ karîn-i afv ola isyânımız
Cebr olunsun kesr ile noksânımız
- 64 Eyle tevfikin bana yâ Rab refik
Olayım deryâ-yı lûtfunda ğarîk
- 65 Sâmi'ine eyle yâ Rab mağfîret
Yani oldukca muhibb-i ehl-i beyt
- 66 Dîne düşmen olanı makhûr kıl
Dîni hâlis olanı mesrûr kıl
- 67 Leşker-i İslâm'a vir dâim zafer
Düşmen üzre ğâlib olsun her sefer
- 68 Bâis-i nazmı dahi mesrûr kıl
Nâzım ile kâtibi mağfûr kıl
- 69 Hâdimân-ı ehl-i beyte dâhil it
Yevm-i mahşerde beni ey Rabb-i beyt
- 70 Tâ ki olsunlar bana ol dem şefi'
Ol cenâbân-ı ulu'l-kadri'r-refi'
- 71 Nâr-ı dûzahdan inâyet kıl emân
Cennetin ihsân buyur yâ Müsteân
- 72 Fahr-i âlem hürmeti-çün yâ Ğafûr
Kasr-ı Zehrâ'dan beni sen itme dûr
- 73 Mahrem-i esrâr u nâzır ber-cemâl
Kıl bizi yâ ze'l-Celâli ve'l-Kemâl
- 74 Ehl-i beyte fâtiha olsun hemîn
Rahmetu'llâhi aleyhim ecmaîn.

YUSUF SÂMÎ EFENDİ VE MEVLİDİ

■ Doç. Dr. Hikmet ATİK*

Yusuf Sâmi Efendi

Yusuf Sâmi Efendi, 1846 yılında Siverek'te doğmuştur. Babası dönemin müftüsü Eyüp Efendi'dir. Küçük yaşta Kur'an'ı hatmetmiştir. İlk eğitimini Sulu Camii'deki mahalle mektebinde tamamlamış ve daha sonra da babasından Arapça ve Farsça'yı öğrenmiştir. Ayrıca aldığı özel derslerle de kendini yetiştirmiştir. Eğitiminin geri kalanını da yine Sulu Camii, bünyesinde bulunan Medrese-i Ulûm'da Siverek'in meşhur müderrislerinden olan Kemal Hoca Efendi'den dersler alarak ikmal etmiştir.

Eğitimine devam ettiği dönemlerde şiirle de ilgilenmiş ve şiirlerinde "her şeyin yaramazı, kötüsü" anlamına gelen, "Gâfi" mahlasını kullanmıştır. Ancak sonradan bu mahlastan vazgeçerek "Sâmî" mahlasıyla şiirler yazmıştır. Yusuf Sâmi Efendi daha sonra hat sanatına ilgi duyarak Siverek'te bulunan Bican Efendi'den de hat dersleri almıştır.

Yusuf Sâmi Efendi daha sonra hat derslerini ilerletmek amacıyla bir süre Diyarbakır'a giderek burada Fethullâh Efendi'den de dersler almıştır. Bir müddet Maden'e (Elazığ) giderek burada mutasarrıf Rûmî Paşa'nın himayesinde kalmıştır. Burada da "Gâfi" mahlasıyla şiirlerini yazmaya devam etmiştir. Maden'de bulunan Eren Paşa'nın dikkatini çeken Yusuf Sâmi Efendi'ye bu zat tarafından "Sâmî" mahlası verilmiştir.¹

* Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 Şairin -var olduğu belirtilmesine rağmen- bugün elimizde şiirlerini içeren *Divan*'ı olmadığından bu mahlası, 1322'de basılan *Mevlidi'n-Nebî* adlı eserinin 27. sayfasındaki iki na'tinde kullandığını görüyoruz.

1875 yılında Siverek'e geri dönen müellifimiz yeni açılan rüştiye mektebine muallim olarak atanmış ve burada 25 yıl görev yapmıştır. Bu süre zarfında ayrıca Siverek Ulu Camii'de bulunan babasına ait kütüphanede öğrenciler yetiştirirken bu camide ve başta Sulu Camii olmak üzere birçok camide 30 yıl kadar halka vaaz ve hutbeler vermiştir.

Yusuf Sâmî Efendi'nin müftü olan babası Eyüp Efendi'den kendine miras kalanlarla beraber yaklaşık iki bin cilt kitabının olduğundan ve bunların da Ulu Camii'deki özel kütüphanesinde bulunduğu bahsedilir.² Ancak bu kitaplar daha sonra yağmalanarak yok edilmiştir. Şairin kendi tarafından yazılan 5 eseri günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Yusuf Sâmî Efendi 1896 yılında hacca gitmiş ve daha sonra da hep duyduğu ve hayran kaldığı İstanbul'a bir seyahat gerçekleştirmiştir. İstanbul'a gittiğinde bu şehre karşı duyduğu özlemin ne kadar yerinde olduğunu anlayarak burayı çok sevmiştir. Özellikle kütüphanelere ve Beyazıt Kütüphanesi'ne çok hayran kalmıştır. Bu seyahat dönüşünde kendini ziyarete gelenlere "Kem âlâtle kemâlât olmaz. İstanbul'u görmeyen kendini eksik adam sayısın." sözü çok manidardır.

Yusuf Sâmî Efendi; 1912'de Diyarbakır Meclis azalığı ve 1914 yılında da ilçedeki Müdafaa-i Milliye Komisyonu'nda başkanlık yapmıştır. Ayrıca o dönemde Siverek'te bulunan Fevziye ve Yusufiye medreselerinde Fen Bilimleri ve Din Bilimleri derslerine girdiği ve bu hususları da çok ciddiyle takip ettiği belirtilmektedir.³

Çevresinde çok sevilen ve hürmet gören Yusuf Sâmî Efendi 10 Kasım 1932 yılında vefat etmiştir.⁴ Onun çevresinde çok sevilmesinden dolayı cenaze namazının çok büyük bir kalabalık tarafından kılındığı, ayrıca Konya'da da gıyâbi olarak namazının kılındığı söylenmektedir. Sâmî Efendi'nin mezarı bugün Siverek'te soğuk hava deposu olarak kullanılan bir binanın altında kalmıştır.⁵

2 Yusuf Sâmî Efendi'nin hayatı ile ilgili bu kısım Ramazan Özgültekin tarafında yazılan *Siverekli Hacı Yusuf Sâmî Efendi Hayatı ve Eserleri*, s. 14-24, Siverek Yayınları Serisi no: 6, Siverek 2005, adlı eserden özetlenerek yazılmıştır. Müellifin hayatı hakkında daha geniş bilgi için bu esere bakılabilir

3 Ramazan Özgültekin, *a.g.e.*, s. 21

4 Bkz. Ramazan Özgültekin, *a.g.e.*, s. 19-20.

5 Ramazan Özgültekin, *a.g.e.*, s. 24.

ESERLERİ

Yusuf Sâmi Efendi'ye ait olduğu kabul edilen telif ve tercüme beş eser bulunmaktadır. Bunlardan bölgede en meşhuru *Mevlidü'n-Nebî* adlı eseridir. Eser, bölgede dinî törenlerde çok yaygın olarak okunmakta ve sevilmektedir. Ayrıca şiirlerini ihtiva eden bir *Divan*'ının varlığından da bahsedilmektedir. Ancak bu eser ve akıbeti hakkında bir bilgi yoktur.

Künûzü'n-Ni'am:

Eser, Osmanlı mebuslarından Abdurrahman Sâmi Paşa'nın "*Rumûzü'l-Hikem*"⁶ adlı Türkçe eserinin Yusuf Sâmi Efendi tarafından Arapça'ya yapılan bir tercümesidir. Eser; ilmî, kelâmî, tasavvufî ve felsefî konuları içermektedir.

Kasidetü'n-Necâtiye

Bu eser, Sami Efendi'nin kaleme almış olduğu çok değerli Arapça bir eserdir. Sonundaki tarih kaydına göre 23 Recep 1293/14 Ağustos 1876 yılında yazılmıştır. Eser muhtemelen aynı zamanda bir hattat olan müellif tarafından çok güzel bir nesih hatla yazılmıştır ve on bölümden oluşmaktadır. Eserin tertip şekli ve muhtevasından hareketle bir Kaside-i Bürde naziresi olduğunu söylemek mümkündür

Risâle-i Hatme-i Tarîkat-i Kâdiriyye

Tasavvufî içerikli manzum ve mensur olan bu eser Yusuf Sâmi Efendi tarafından kaleme alınmış bir Kâdirî Tarikatı zikri örneğidir. Bu eser de muhtemelen müellif tarafından kaleme alınmıştır. Yazma hâlindeki eserin sonundaki kayda göre 1303/1886 yılında Arapça olarak kaleme alınmıştır. Eser bir zikrin nasıl başlayacağını nasıl devam edeceğini ve hangi ayetlerin kaçar defa okunması gerektiğini anlatmaktadır.

Zikirler ve Esmâlar Risalesi

Allah'ın isimlerinden bahseden Arapça bir zikir ve münacat kitabıdır.⁷

6 Bu eser için bkz. Abdurrahman Sâmi Paşa, *Rumûzü'l-Hikem*, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, İstanbul 1287/1870.

7 Ramazan Özgültekin, *a.g.e.*, s. 28. Bu kitabın aslını ya da fotokopisini elde etme imkânımız olamadığından eser hakkındaki bu bilgileri Ramazan Özgültekin'den tekrarlarla vermekle yetiniyoruz.

SİVEREK MEVLİDİ

Sami Efendi'nin en önemli eseri bugün de bölgede Siverek Mevlid'i olarak bilinen ve yaygın olarak dinî törenlerde okunan mevlididir. Eserin elimizde 1322/1904 tarihinde ilk defa olarak basılan nüshası bulunmaktadır.⁸ Araştırmacı Ramazan Özgültekin, eserin elinde bulunan yazma nüshasındaki bilgilerden hareketle 29 Zilkade 1319 tarihinde yazıldığını söylemektedir.⁹ Yusuf Sâmî Efendi'nin mevlidinin başında mevlid hakkında 5 bendlik bir murabba bulunmaktadır. Eser toplam 268 beyitten oluşmaktadır ve kendine özgü bir konu örgüsüne sahiptir.¹⁰

Mevlid, aruzun remel bahrinin “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” kalıbıyla kaleme alınmıştır. Mevlide başlamadan,

*Hazret-i Hak'dan hidâyet isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlillâha gel
Fahr-i âlemden inâyet isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlillâha gel*

diye başlayan beş benden oluşan bir murabba bulunmaktadır. Eserde okuyucuları (dinleyicileri) rahatlatma ve Hz. Peygamber'e salâvat getirmeye teşvik etmeye yönelik olarak,

*Dü-cihânda bulmak istersen necât
Hazret-i Peygamber'e eyle salât*

şeklindeki vasita beyti bölüm sonlarında sürekli tekrarlanmaktadır.

8 Eserin başında: “Diyarbakir mülhakatından Siverek Kasabası ulemasından ve Tarikat-ı Aliye-i Kâdiriyye hulefâsından el-Hâc Yusuf Sâmî Efendi'nin eseridir. Eski Saray Mercan Kapısı sırası dükkânlarından Sultan Saray karşısında on sekiz numaralı Coğrafya ve Resim Muallimi Hulûsi Efendi'nin matbaasında Maârif Nezâret-i celilesi tarafından i'tâ buyurulan imtiyazlı ruhsat-nâme üzerine bin yirmi iki tarihiyle birinci defa olarak tab' olunmuştur.” yazmaktadır. Ancak kanaatimizce, bu tarih hicri ise miladi karşılığı 1613 olacağından bu bilgi yanlıştır. Burada yazılmak istenen 1322 tarihidir ki bu da miladi 1904 yılına karşılık gelmektedir ve bu tarih müellifin vefat tarihine göre daha makul bir tarihtir.

9 Bkz. Ramazan Özgültekin, *a.g.e.*, s. 25. Burada hicri tarihin karşılığı 1899 yılı olarak verilmiştir. Ramazan Sarıçiçek ise bu tarihi 1903 olarak vermiştir. Ancak bu tarihin doğrusu 10 Mart 1902 olmalıdır.

10 Eserin matbu nüshasının sonunda şaire ait iki adet na't konulu gazel bulunmaktadır. Biz bu iki gazeli de metinde gösterdik.

Mevlidü'n-Nebî

(Salla'llâhü Aleyhi ve Sellem)

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Hazret-i Hak'dan hidâyet isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlu'llâh'a gel
Fahr-i âlemden inâyet isteyen
Mevlid-i pâk-i Resûlillâha gel
- 2 Bil ganîmet leyle-i mevlûdi sen
Gâfil olma râzı it ma'bûdı sen
Bulmak istersen eger maksûdı sen
Mevlid-i pâk-i Resûlillâha gel
- 3 Elde fırsat var iken ey nâ-tüvân
Nefse uyma hâb-ı gafletden uyan
Her belâdan bulmak istersen emân
Mevlid-i pâk-i Resûlillâha gel
- 4 Ger dilersen dâ'imâ şâd olasan
Rahmet u Gufrân ile yâd olasan
Dü-cihânda gamdan âzâd olasan
Mevlid-i pâk-i Resûlillâha gel
- 5 *Her dü-âlem bulmak istersen necât*
Rûh-ı fahrü'l-âlemîne vir salât
Mâ-sivâyı Sâmiyâ kalbinden at
Mevlid-i pâk-i Resûlillâha gel

Bismillâhirrahmânirrahîm

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Şükr ü minnet ol keremler kânına
Hiç nakîse gelmez anın şânına
- 2 Yok nazîri birdir Allâhü's-samed
Vâlid u mevlûdi hem yokdur ebed¹¹
- 3 Hâkim-i mutlak mukaddir zü'l-Celâl
Her umûrunda müdebbir lâ-yezâl
- 4 Kimini itmiş azîz u bahtiyâr
Kimini itmiş zelîl u hakisâr
- 5 Sun'-i Mevlâ fehm olunmaz sâmit ol
Hakka tefvîz-i umûr it sâkit ol
- 6 Yokdur andan başka bir ma'bud-ı hak
Yerde gökde ancak oldur müstehak
- 7 Çün buyurdu "*Fe'z-kürûnî*" ol ilah
Sende zikr it tâ bulasın intibâh¹²
- 8 Vâsıl olur Hâlik'a zikreleyen
Hâsıl olur maksadı fikreleyen
- 9 Bizde Hakk'ı zikr idelim her zamân
Ta bulalım nâr-ı dûzahdan emân
- 10 *Dü-cihânda bulmak istersen necât*
Hazret-i Peygamber'e eyle salât
- 11 Dinle ol Hallâk-ı âlem bî-zevâl
Aczi yok her şeye Kâdir lâ-yezâl

11 "Ey Resûlüm de ki: Allah birdir. Hiçbir şeye muhtaç değildir; ama bütün varlıklar O'na muhtaçtır. Doğmamış, doğurmamıştır. Ezelî ve ebedîdir. Hiçbir şey O'na benzer, denk ve küfûv olamaz." İhlâs 1-4.

12 "Öyleyse siz Ben'i zikredin ki Ben de sizi anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin". Bakara/152.

- 12 *Kün* didi bu âlemi var eyledi¹³
Kenz-i mahfîsini izhâr eyledi¹⁴
- 13 Evvelâ Allâhu Rabbü'l-âlemîn
 Ahmed'in nûrunu halk itdi hemîn
- 14 Kıldı anı zât-ı pâkine habîb
 On sekiz bin âleme itdi tabîb
- 15 Nice müddet geçdi sonra ol Celîl
 Âdem'i halk eyledi gâyet cemîl
- 16 Cebhesine geldi nûr-ı Mustafâ
 Ânın ile eyledi zevk u safâ
- 17 Nûr-ı Ahmed durdı anda bir zamân
 Ba'dehû Havvâ'ya nakl oldu hemân
- 18 Bir zamânda cebhe-i Havvâ'da ol
 Eglenüb virdi ziyâ nûr-ı Resûl
- 19 Her nebî geldikce ol nûr intikâl
 Eyleyüb anlarda buldı hoş cemâl
- 20 İrdi neslen ba'de neslin nûr-ı yâr
 Oldı Abdü'l-muttalib'de âşikâr
- 21 Çünkü Abdü'l-muttalib bir gün meger
 Didi on oğlum olur ise eger
- 22 Birini kurbân iderem ben yakîn
 Va'dim olsun Yâ İlâhe'l-âlemîn
- 23 İş bu ahd üzre mürûr itdi zamân
 On ogul virdi ana ol müste'ân
- 24 Ol dahi bu ahdine ikdâm idüb
 Ânın içün Ka'betu'llâha gidüb
- 25 Anda kur'a atdı Abdülmuttalib
 Oldı Abdullâh'a kur'a munkalib

13 "Onun emri, bir şey'i dilediği zaman, ona ancak «Ol» demesinden ibârettdir. O da oluverir." Yasin/82.

14 "Ben bilinmeyen bir hazine idim. Bilinmek istedim ve kâinatı yarattım." Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/132.

- 26 Ana râzı olmadı sâhib-ukûl
Hiç birisi itmedi anı kabûl
- 27 Niçe râzı olalar kim ey fetâ
Mustafâ'ya olısardür ol atâ
- 28 Meşveretle bu karârı virdiler
Karşusına on deve indirdiler
- 29 Atdı bu kez ikisinin beynine
Kur'a Abdullâh'a düşdü hem yine
- 30 Hâsılı on kerre kur'a atdılar
Her birinde on deve zam itdiler
- 31 Yüz deve tekmîl olunca bî-gümân
Kur'a düşdi cânib-i ibile hemân
- 32 Yüz deve kurbân idince ol sahî
Buldı Abdullâh hayâtı ey ahî
- 33 *Bu cihânda bulmak istersen necât*
Cân u dilden söyle dâ'im es-salât
- 34 Var idi bir nesl-i âli zî-neseb
Âmine nâmında bir sâhib-haseb
- 35 İstediler anı Abdullâh için
Ya'nî tezvîc itdiler ol mâh için
- 36 Hem Regâ'ib gicesinde bil yakîn
Düşdi rahme ol imâmü'l-müttekîn
- 37 Geçdi bunun üzerine bir zamân
Bir gice düş gördi Abdullâh hemân
- 38 Gördi çıkmış arkasında bir şecer
Görmemiştir mislini cinn ü beşer
- 39 İrmış âfâka bütün budakları
Kaplamiş başdan başa yaprakları
- 40 Çün sabâh oldukda vardı söyledi
Bir mu'abbir kâmile nakleyledi

- 41 Didi zahrından geliser bir piser
Gelmemiştir misli bir âlî güher
- 42 Ol budaklar şer'idür ol mâhın
Ol varaklar ümmetidür ol şâhın
- 43 Hazret-i Âmine ol hayru'n-nisâ
Rahmet olsun rûhuna subh u mesâ
- 44 Didi geldi her bir ayda bir sadâ
Söylediler var seninle Ahmedâ
- 45 Mâh-ı evvel geldi Âdem Hazreti
Söyledi buldun Âmine devleti
- 46 Mâh-ı sâni geldi Şit ta'zîm ile
Hamlime viridi selam tekrîm ile
- 47 Mâh-ı sâlis geldi İdrîs söyledi
Bahtlu yâ Âmine hamlin didi
- 48 Mâh-ı râbi' geldi Nûh viridi selam
Didi hamlin hazret-i sâhib-kelâm
- 49 Mâh-ı hâmis geldi ta'zîm ile Hûd
Didi budur işte mahbûb-ı Vedûd
- 50 Mâh-ı sâdis geldi İbrâhîm Halîl
Didi hamlindir şefi' u hem delîl
- 51 Mâh-ı sâbi' geldi İsmâ'îl zebîh
Didi bu hamlin Muhammed'dir sahîh
- 52 Mâh-ı sâmin geldi Mûsâ nâgehân
Didi budur âb-rû-yı dü-cihân
- 53 Mâh-ı tâsi' geldi İsâ bâ-huzûr
Didi budur ismi Ahmed cismi nûr
- 54 *Dü-cihânda bulmak istersen necât
Ravza-i pâk-i Resûle vir salât*
- 55 Çünkü hamlin müddeti oldı tamâm
Çok acâyib zâhir oldı ey hümâm

- 56 Ol Rebî'ü'l-evvel ayı muhterem
On ikinci gece isneyn idi hem
- 57 Bu cihâna toldı envâ'-i sadâ
Didiler kim geliserdir Mustafâ
- 58 Âmine ol demde virdi bir haber
Ne dimişdir dinle anı kıl nazar
- 59 Didi geldi bir melek virdi selâm
Görmedim ben yüzünü söyler kelâm
- 60 Didi kim yâ Âmine yâ bahtlu
Devlet ü tekrîmi buldun sevgülü
- 61 Toğısar senden bu şeb bir mah-ı tâb
Hüsline hayrân olısar âfitâb
- 62 İsmi konulmuş Muhammed Mustafâ
Müjdeler olsun sana eyle safâ
- 63 Dahi gördüm üç melek indi hemân
Ellerinde üç alem var bî-gümân
- 64 İkisini şark u garbe çekdiler
Ka'be üstünde birisin dikediler
- 65 Hem berâber nâzil oldı çok melek
Toldı dünyâ nûr ile tâ arşa dek
- 66 Kalmış idim hayret içre bî-celis
Geldi üç hâtûn bana oldı enîs
- 67 Biri Havvâ idi biri Âsiye
Diğeri Meryem sadefden Sâfiye
- 68 İki yanıma oturdu ikisi
Hidmet için karşı turdu birisi
- 69 Gözlerimden perdeler ref' oldı hem
Çok acâ'ib bana keşf oldı o dem
- 70 Çok nazar kıldım bu ahvâle hemân
Düşdi âteş yüregime ol zamân

- 71 Söyledim bir cür'a su ihsân idin
Yandı bagrım derdime dermân idin
- 72 Bir de gördüm virdiler bir kâse sû
Ak u berrâk u latîf u müşg-bû
- 73 Nûş idince kalmadı bende keder
Nûra gark oldu vücûdum ser-te-ser
- 74 Hem dahi bir murg-i hûb mânend-i nûr
Hânem içre zâhir oldu bâ-huzûr
- 75 Zahrımı sıgadı kuvvetle hemîn
Bedr-i âlem togdı ol sâ'at yakîn
- 76 Kâ'inâta düşdi ol dem bir sadâ
Söylediler Yâ Muhammed merhabâ
- 77 Merhabâ ey dest-gîr-i ümmetân
Merhabâ sensin şefî-i ins ü cân
- 78 Merhabâ ey kadr-i âlî ey Habîb
Ey kamu dertlilere sensin tabîb
- 79 Merhabâ ey muktedâ-yı enbiyâ
Merhabâ ey müctebâ-yı asfiyâ
- 80 Merhabâ sensin şefâ'at ma'deni
Merhabâ sensin inâyet mahzeni
- 81 Merhabâ ey es'ad u mes'ûd sen
Hak katında Ahmed u Mahmûd sen
- 82 Dü-cihânın mefhari nûrî'l-Hüdâ
Zât-ı pâkin oldu mahbûb-ı Hüdâ

MERHABA BÖLÜMÜ

- 1 Ey cihânın âb u tabı sen safâ geldin safâ
Olmasaydın halk olunmaz idi bu arz u semâ
- 2 Na't-ı pâkinde buyurmuşdur Cenâb-ı Kibriyâ
Kendi zâtım çün yarattım ben seni yâ Mustafâ

- 3 Merhabâ yâ hayra halki'llâhi yâ fahre'l-verâ
Merhabâ yâ nûre arşı'llâhi misbâhe'l-Hüdâ
- 4 Makdeminle buldı zînet kâ'inât u mümkinât
Tal'atınla rûşen oldı dü-cihân ey pâk-i zât
- 5 Rahmeten li'l-âlemînsin yâ şefi'a'l-kâinât
Gelmedi hem gelmeyiser(sen) gibi âlî-sıfât
- 6 Merhabâ yâ hayra halki'llâhi yâ fahre'l-verâ
Merhabâ yâ nûre arşı'llâhi misbâhe'l-Hüdâ
- 7 Sen bize lütf ü keremsin Hâlik'ın ihsânısın
Hasta vü mecrûh gönüller derdinin dermânısın
- 8 Devlet u rif'at senindir dü-cihân sultânısın
Enbiyânın hâtemisin hem şefâ'at kânısın
- 9 Merhabâ yâ hayra halki'llâhi yâ fahre'l-verâ
Merhabâ yâ nûre arşı'llâhi misbâhe'l-Hüdâ
- 10 Gelmişüz cem'iyyet ile hâk-i pâ-yı devlete
Hâlimiz arz itmek için bâr-gâh-i rif'ate
- 11 Cürmümüz Hak'dan niyaz it dest-gîr ol ümmete
Çün siyâh rûla varılmaz pâdişâh-ı hazrete
- 12 Merhabâ yâ hayra halki'llâhi yâ fahre'l-verâ
Merhabâ yâ nûre arşı'llâhi misbâhe'l-Hüdâ
- 13 Hakk'a lâyıık bir amel yok bizde ey nûrû's-samed
Cürm ü isyân u hatâmız ise bî-had bî-aded
- 14 Senden olmazsa inâyet kim bize eyler meded
Yâ Resûlallâh bizi ol gün kapundan itme red
- 15 Merhabâ yâ hayra halki'llâhi yâ fahre'l-verâ
Merhabâ yâ nûre arşı'llâhi misbâhe'l-Hüdâ
- 16 Neylesünler rûz-i mahşer âsî vü bî-çâreler
Yâ ne yüzle Hak katında duralar avâreler
- 17 Ger sahâbet eylemezsen anda kime varalar
Bu hâletle kimin dergâhına yalvaralar

- 18 Merhabâ yâ hayra halki'llâhi yâ fahre'l-verâ
Merhabâ yâ nûre arşı'llâhi misbâhe'l-Hüdâ
- 19 Ol zâmân kim söyleriz biz Yâ Muhammed ya Habîb
Rahm u şefkat eyle âsî ümmete sen yâ tabîb
- 20 Sâmî-i bî-çâreyi ol günde terk itme garîb
Dâhil-i cem'iyet olmak hazretinde kıl nasîb
- 21 Merhabâ yâ hayra halki'llâhi yâ fahre'l-verâ
Merhabâ yâ nûre arşı'llâhi misbâhe'l-Hüdâ
- 22 Ol gice kim togdı ol sâhib-i vefâ
Ahmed u Mahmûd Muhammed Mustafâ
- 23 Birbirine müjde viridi hâs u âm
On sekiz bin âlem oldu şâd u kâm
- 24 Ka'betu'llâh dahi şevkinden hemân
Secde-i şükârâne vardı bî-gümân
- 25 Hem melekler hâneme tebcîl ile
Geldiler ibrik legen mendîl ile
- 26 Yudılar ol cism-i pâki pâk iken
Bedr-i âlem mefhar-i eflâk iken
- 27 Mühr-i Hak'la iki ketfi arası
Hatm olundı çâresizler çâresi
- 28 Zâhir oldı anda sun'-i Kird-gâr
Nefy u isbât-nakşolundı âşikâr
- 29 Çün görüldi cümle hizmetler tamâm
Yalnızca kaldı ol Hayrû'l-enâm
- 30 Ümm-i pâk-i hazret-i şâh-ı güzîn
Bir zamân hayretde kalmışdı hemîn
- 31 Gözlerin açınca gördi nâ-gehân
Kalmamış yanında kimse bî-gümân
- 32 Oglı için ağlayu kıldı nazar
Gördi bir tenhâ mahalde ol güher

- 33 Kibleye itmiş teveccüh bâ-huzûr
Secdeye varmış niyâz eyler o nûr
- 34 Âmine der anı görünce hemîn
Şefkat ile bagrama basdım yakîn
- 35 Başladı gizli münâcât itmege
Cân u dilden arz-ı hâcât itmege
- 36 Başımı egdim münevver yüzine
Vâkıf oldım söylediği sözine
- 37 Dir ki ey Perverd-gâr-ı ins u cân
Âlemin ma'bûdı sensin bî-gümân
- 38 Vir bu âsî kulları ümmet bana
Dileğim budur hemân yâ Rab sana
- 39 Bu sa'âdet sana yetmez mi aceb
Tıfl iken kıldı seni Hak'dan taleb
- 40 Çün niyâz itdi seninçün hazrete
Sen de bârî ittibâ' it sünnete
- 41 *Dü-cihânda bulmak istersen necât*
Rûh-ı pâk-i Mustafâ'ya vir selât
- 42 Söyle ey dil mu'cizât-ı Ahmed'i
Fahr-i âlem nûr-i Rahmân emcedi
- 43 Söyle her bir uzvuna bir mu'cize
Hak Te'âlâ eylemiş ihsân bize
- 44 Evvelâ cümle vücûdu nûr idi
Sâyesi yok hüsnile ma'mûr idi
- 45 Başı üzre devr iderdi bir gamâm
Gölge eyler idi ana subh u şâm
- 46 Açılınca o latîf geysûları
Saçılurdu misk u anber bûları
- 47 Dîde-i Hak-bîni *mâ-zâga'l-basar*
Hâ'il olmaz eylese arşa nazar¹⁵

15 "Gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı." Necm Suresi 17.

- 48 Bûy-ı Cibrîli alurdu Mustafâ
Vahy için indikte ol peyk-i Hudâ
- 49 Ârız-ı alında güller açılır
Terledikce âb-ı gül bû saçılır
- 50 Ol mübârek dişlerinin safveti
Ref' iderdi gicelerde zulmeti
- 51 Tûtî-i Hak andelîb-i kâ'inât
Eyler idi nutkı ihyâ-i emvât
- 52 Sadr-i nûrından hayâ eyler kamer
Hem güneşte yok idi o denlü fer
- 53 Bir avuç hâk ile hayli müşrikîn
Sersem oldu hîn-i hicretde yakîn
- 54 Parmagıyla inşikâk itdi kamer
Hazret-i Kur'an virir bundan haber
- 55 Hem akıtdı parmagından cûy-bâr
Sarf olundu içdi anda ne ki var
- 56 Pây-ı a'lâsı harîrden nerm u ter
Böyle iken taşa eylerdi eser
- 57 Mu'cizâtına anın yok intihâ
Bu kadarca eyleyelim iktifâ
- 58 *Dü-cihânda bulmak istersen necât*
Rûh-ı fahru'l-enbiyâye vir selât

MÜNACAAT

- 1 Yâ İlâhî ism-i a'zam hürmeti
Fahr-i âlem nûr-i efham hürmeti
- 2 Enbiyâ-yı bâ-safânın hürmeti
Evliyâ-yı zî-vefânın hürmeti
- 3 Kuds u Ka'be çâh-ı zezem hürmeti
Ravza-i pâk-i mu'azzam hürmeti

- 4 Hâb-ı gafletden bizi bîdâr kıl
Fazlın ile nâil-i dîdâr kıl
- 5 Bakma isyânımıza yâ Müste'ân
Yakma nâre el-emân u el-amân
- 6 Nefs elinden al bizi âzâd kıl
Lütfun ile yâ İlâhî şâd kıl
- 7 Pâdişâh-ı kâm-kâri yâ Hüdâ
Gâlib it a'dâsı üzre dâ'imâ
- 8 Bâ'is-i cem'iyeti yâ ze'l-kerem
Nâ'il it maksûdına kıl muhterem
- 9 *Sâmî-i bî-çâreyi magfûr kıl*
İzzet-i dâreyn ile mesrûr kıl
- 10 Valideynin hem esâtizîn kamu
Kıl cemâl-i Cennetin ile bahtlu
- 11 Cümle emvâtımıza kıl rahmeti
Âb rû-yi dü-cihânın hürmeti
- 12 *Dü-cihânda bulmak istersen necât*
Rûh-ı hatmü'l-enbiyâye vir salât

Mİ'RÂCU'N-NEBÎ SALLA'LLÂHU ALEYHİ VE SELLEM

- 1 Gel berü ey tâlib-i dîdâr-ı Hak
Gel berü ey râgib-i esrâr-ı Hak
- 2 Âşık isen dinle cânım bir haber
Dürr ü gevherden be-gâyet mu'teber
- 3 Hazret-i Peygamber'in mi'râcını
Şerh ideyim âlemin ser-tâcını
- 4 Çün adem'den âlemi vâr itdi Hak
Seyyidü'l-kevneyni muhtâr itdi Hak
- 5 Bu serîre çünkü bir sultân gerek
Bu cihânın cismine bir cân gerek

- 6 Çıkdı o server bu taht-ı rif'ate
İrmedi hiç kimse böyle devlete
- 7 Hem risâlet tâcın urdı başına
İrişince Mustafâ kırk yaşına
- 8 Başladı tebliğ-i ahkâm itmege
Sonra nevbet geldi arşa gitmege
- 9 O keremler kânı Allâhü's-samed
Kullarına lütf-i bî-had bî-aded
- 10 Cümle ümetden bizi mümtaz idüb
Hayr-ı ümetdir deyü i'zâz idüb
- 11 Kıldı ihsân dü-cihân sultânını
Biz usâta o şefâ'at kânını
- 12 Bir Nebî kim enbiyanın serveri
Bir safî kim ins u cin Peygamberi
- 13 Matla'-ı şems-i hidâyetdir o şâh
Menba'-ı lütf ü inâyetdir o mâh
- 14 Seyyid-i evlâd-ı Âdem Mustafâ
Bâ'is-i icâd-ı âlem Mustafâ
- 15 Bahr-i hikmet ilm u irfân menba'ı
Şems-i devlet nûr-i îmân matla'ı
- 16 Mahzen-i envâr-ı feyz-i kibriyâ
Ma'den-i cûd u sehâ-i bî-riyâ
- 17 Şâh-bâz-ı âlem-i lâhûtidir
Andelîb-i gülşen-i nâsûtidir
- 18 Sevdî anı kıldı zâtına habîb
Da'vet idüb kıldı dîdârın nasîb
- 19 Andan özge bâr-gâhe girmedi
Kurb-ı *ev ednâya* kimse irmedi
- 20 Rü'yet ile kıldı anı ser-firâz
Kâbe kavseyn içre itdi keşf-i râz¹⁶

16 "O'nunla arasındaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az kaldı." Necm Suresi 9.

- 21 İktidârın çünkü yokdur medhine
Na't-ı pâk-i Mustafâ'nın şerhine
- 22 Söyle bâri Sâmiyâ mi'racını
Muhtasarca bâhirü'l-minhâcını
- 23 *Dü cihânda bulmak istersen necât*
Seyyidü'l-kevénye dâ'im vir salât
- 24 Çünkü ol sultân-ı âlî-himmetin
On ikinci sâli oldı bi'setin
- 25 Bir dü-şenbe gicesi Rabbün celîl
Didi azm it Cennete yâ Cebrâ'îl
- 26 Algıl andan bir Burâk u bir kemer
Dahi bir taç ile hulle mu'teber
- 27 Ol Habibîme götür sen anları
Kıl hediye kim kuşansın bunları
- 28 Da'vet eyle hem getir görsün beni
Vuslatımla şâd ola cân u teni
- 29 Cebrâ'îl çün Cennete kıldı sefer
Gördü kim kırk bin Burâk otlar gezer
- 30 Lîk var mâ-beynlerinde bir Burâk
Durmaz aglar kendini almış firâk
- 31 Hasret ile ol kadar olmuş zaîf
Kalmamışdır tâkâti gâyet nahîf
- 32 Gözlerinden âb-ı hasret dökmüş ol
Boynun egmiş hüznile olmuş melûl
- 33 Ol dem içre Cebrâ'îl itdi su'âl
Didi nedir söyle bana işbu hâl
- 34 Bir haber vir bileyim derdin nedir
Böyle mahzûn olmadan kasdın nedir
- 35 Nutka gelüp söyledi ol dem Burâk
Dinle beni ey birâder yüzi ak

- 36 Bundan evvel nice bin yıl ey emîn
Dururam bu hasret ile ben yakîn
- 37 Bir sadâ geldi işitdim nâ-gehân
Gıtdı aklım titredi cismimde cân
- 38 Yâ Muhammed deyüben itdi nidâ
Sanki rûhum oldı cismimden cüdâ
- 39 Anın için aqlaram âh eylerem
Dökerem gözyaşını vâh eylerem
- 40 Nâr-ı ışkı yakdı cism u cânımı
Yaş yerine döktü gözden kanımı
- 41 Yemek içekten kesildim yâ ahi
Derdime bir çâre bulmadım dahi
- 42 Cennetin bu denlü zevk u râhatı
Var iken fikrimde yokdur ni'meti
- 43 Ol Muhammed kimdürür söyle bana
Bir tesellî vir dahilem ben sana
- 44 Cebre'îl ider Burâk'a aglama
Işk odına yüregini taglama
- 45 Ol Muhammed bil ki cânlar cânıdır
Âlemin fahri inâyet kânıdır
- 46 Hâzır ol kim irgürem dîdârına
Hasta gönlüm irişe envârına
- 47 *Dü cihânda bulmak istersen necât
Gice gündüz söyle dâ'im es-salât*
- 48 Aldı anda ol Burâk'ı Cebrâ'îl
Geldi dergâh-ı Resûlu'llâha bil
- 49 Söyledi yâ bahtlu yâ Mustafâ
Hak selam itdi sana yâ ze'l-vefâ
- 50 Müjdeler olsun sana ey yâr-ı Hak
Ey Habîb ey mahrem-i esrâr-ı Hak

- 51 Da'vet itdi Hazretine Zü'l-Celâl
Gösteriserdir sana bî-keyf Cemâl
- 52 Hem buyurdı gelsün ol yârim benim
Tâ bile nedir bu esrârım benim
- 53 Vâkıf idem Cennetime nârıma
Maksad-ı aksâ olan dîdârıma
- 54 İşte Cennetden getürdim bunları
Kim hediyyedir kabûl it anları
- 55 İşidince ol Nebiy-yi muhterem
Vardı Çâh-ı Zemzeme ol zî-kerem
- 56 Güsl ü âbdest aldı andan ol emîn
Der-akab girdi harem içre hemîn
- 57 Kıldı ta'zimle iki rek'at namâz
İtdi anda Hâlik'a hamd u niyâz
- 58 Fâriğ oldukda du'âdan ol kamer
Hep geyindi tac u hülle vü kemer
- 59 Bindi izzetle Burâk'a ol Halîl
Hazret-i Cibrîl ana oldu delîl
- 60 Eylediler ışk ile azm-i sefer
Mescid-i Aksâ'ya irdiler meger
- 61 Geldi anda enbiyâ vü mürselîn
İtdiler tebrigini îfâ hemîn
- 62 Pes turup ol seyyid ü fahru'l-enâm
Anların ervâhına oldu imâm
- 63 İki rek'at anda idince edâ
Elvedâ' itdi cünûd-ı enbiyâ
- 64 Hem kuruldı âsumâne nerdübân
Hazret-i Cibrîl'le oldılar revân
- 65 İrdiler çün âsumân-ı evvele
Düşdi ol dem âsumâne gulgule

- 66 Geldiler tekrim ile ta'zîm ile
Şânını tebcîl ile tefhîm ile
- 67 Hem didiler yâ Muhammed merhabâ
Sen safâ geldin safâ yâ Müctebâ
- 68 İş bu minvâl üzre ol sâhib kerem
Geçdi yedi kat gögi ol muhterem
- 69 Dahı gördi Cennet ile nârı ol
Görmediği kalmadı anda Resûl
- 70 Bu makâmâtı geçüp azm itdiler
Sidre-i âlî makâma yetdiler
- 71 Emr-i Hakla kaldı anda Cebra'îl
Didi ol dem ana mahbûb-ı Celîl
- 72 Sen niçün yoldan kalırsın ya ahi
Hod bilirsın kim garîbem ben dahi
- 73 Dost olan hiç terk ider mi yârını
Sarf ider yolında cümle varını
- 74 Bilmezem yol kandedir kande gidem
Ya bu gurbet âleminde ben nidem
- 75 Cebrâ'îl dir yâ Muhammed yâ Habîb
Sanma zâtın bu makâm içre garîb
- 76 Senin için yaratıldı dü-cihân
Hûr ü gilmân u ferîşte ins u cân
- 77 Bana fermân eylemiş Bârî Hudâ
Dur bu yerde söylemişdürür bana
- 78 Geçemem bundan öte ey sevgülü
Emr-i Hakk'a karşı koyamam ulu
- 79 Ger geçersen yanaram nûrî'l-Hudâ
Hem olıram rahmet-i Hak'dan cüdâ
- 80 Hem de bundan ötesin bilmem yakîn
Yok vukûfum yâ imâme'l-müttekîn

- 81 Kâ'inâte vâkıf olmak ser-te-ser
Sana mahsûs oldu ya hayra'l-beşer
- 82 Senden özge irmedi bu devlete
Kimse lâyıf olmadı bu ni'mete
- 83 Didi ana ol Habîb-i Kirdgâr
Dur mahallinde hemân ey peyk-i yâr
- 84 *Lî-me'allâh* vakt benimdir giderem
Da'vetu'llâha icâbet ederem¹⁷
- 85 Gam degil yolında virsem cânımı
Var ümidim göreyim cânânımı
- 86 *Dü cihânda bulmak istersen necât*
Müctebâ-yı esfiyâya vir salât
- 87 Anda Cebra'îl ile dirken kelâm
Geldi refref bâ-edeb virdi selam
- 88 Ol Habîbi sidreden aldı o dem
Niçe yetmiş bin hicâbı geçdi hem
- 89 Ba'dehu yetmiş hicâbı Mustafâ
Yalnızca geçdi ol sâhib-i vefâ
- 90 Bu hicâblar arasında bî-hisâb
Nesneler seyr itdi ol âli-cenâb
- 91 Çün hicâbı kibriyâdan geçdi ol
Kâbe kavseyn oldı me'vâ-yı Resûl
- 92 Ol keremler kânı bî-keyf bî-mekân
Lutf idüb kıldı tecelli bî-gümân
- 93 Bî-cihet bî-savt u bî-harf u bî-sadâ
Söyledi ol pâdişâhi zü'l-atâ
- 94 Gel karîb ol yâ Nebî benden yana
Hâs kıldum iş bu ihsânım sana
- 95 Gice gündüz arz-ı hâcât itdigin
İştîyak ile münacât itdigin

17 "Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir mukarreb melek, ne de gönderilmiş bir nebi öyle bir yakınlığı elde edebilir." Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/173-174.

- 96 İşte gör Allah u ma'bûdun benim
Lâ-cerem aksâ-yı maksûdun benim
- 97 Gel Habîbim ir visâlime benim
Maksadın olan cemâlime benim
- 98 Çünkü senden bana yegreg kimse yok
İste benden vireyim yanımda çok
- 99 Didi anda ol Resûl-i muhterem
Var mı bundan özge yâ Rab bir kerem
- 100 Kalmadı bir maksadım yâ Rab Ganî
Kim cemâlin idi gördüm ben anı
- 101 Lîk vardır bir muradım yâ Hudâ
Ümmetimçün isterem eyle atâ
- 102 Bir hediyeye anlara vir götürem
Hasta mecrûh dillerine yitürem
- 103 Olalar tâ kim anınla bahre-yâb
Hem olalar rûz-i ukbâda müsâb
- 104 Didi anda zü'l-'atâ-i bî-niyâz
Tuhfe virdim anlara beş vakt namâz
- 105 Anı imzâ eyledim ben yâ 'Îmâm
Bana kulluk eylesünler hâs u âm
- 106 *Dü cihânda bulmak istersen necât*
Ab-ı rû-yi dü cihâne vir salât
- 107 Söyledi ol şeb Hudâ-yı lâ-yenâm
Hazret-i Ahmedle toksan bin kelâm
- 108 Hem buyurdu yâ Muhammed yâ Habîb
Ey kamu dertlü olanlara tabîb
- 109 Vâsıl oldun çünkü bu dîdârıma
Vâkîf oldun Cennetime Nârıma
- 110 Ba'de ez-în yeryüzüne eyle sefer
Gördüğün eşyâyı halka vir haber

- 111 Ta bileler kudretinle kudretim
Tarfetü'l-ayn içre olan hikmetim
- 112 Emr olundukda cihân sultânına
İndi izzetle harem eyvânına
- 113 Her ne kim gördiyse ol âlî-güher
Âl u ashâbına heb virdi haber
- 114 Didiler yâ Müctebâ yâ Mustafâ
Yâ şefi'el müznibîn yâ ze'l-vefâ
- 115 Kutlu olsun bu olan tâcın senin
Hem mübarek ola mi'râcın senin
- 116 Biz fakîre ne getürdün armagan
Ya ne gönderdi bize ol Müste'ân
- 117 Söyledi ol demde fahr-i kâinât
Armagan itdi size beş vakt salât
- 118 O namâzı kim kılarısız her zamân
Na'il-i didâr olırsız bî-gümân
- 119 Bu namâz mi'râc-ı 'ümmeddir bilin
Bir münevver tâc-ı rif'atdır bilin
- 120 Nehy ider insânı fahşâdan namâz
Kurb-i Mevlâ'ya sebebdır bu niyâz¹⁸
- 121 Farz-ı ayndır terk u ihmâl itmeyin
Nefse uyub egri yola gitmeyin
- 122 Bu namâza i'tinâ itmek gerek
Borcınızdır pes edâ itmek gerek
- 123 Câmi' oldu cümle tâ'atı namâz
Elde fırsat var iken idin niyâz
- 124 Tende cân oldıkca ânı kılınız
Ölmeyince sâkıt olmaz biliniz

18 "Sana vahyedilen kitabı okuyup tebliğ et, namazı hakkıyla ifa et. Muhakkak ki namaz, insanı, ahlak dışı davranışlardan, meşrû olmayan işlerden uzak tutar. Allah'ı namazla anmak, elbette en büyük fazilettir. Allah bütün işlediklerinizi bilir." Ankebut Suresi, 45.

- 125 Didiler ey sevgülü sultânımız
Yolına olsun feda bu cânımız
- 126 Her ne emroldiyse biz itdik kabûl
Cân u dilden râzı olduk yâ Resûl
- 127 Yâ İlâhî zât-ı pakın hürmeti
O likâ-i tâb-ı nânın hürmeti
- 128 Hürmetiyçün ol nebiy-yi efhamın
İzzetiyçün ol safiy-yi a'zamın
- 129 Cümlemizi yâ İlâhe'l-âlemîn
Eyle yarın nâr-ı duzahdan emîn
- 130 *Çünkü mi'râcu'n-nebî oldu tamâm*
Söyleyelim essalâtü ve's-selam

SONUÇ

Hız. Peygamber sevgisi bu toprağın ruhudur... Bu ruh, sanatkârın dilinde na't, hilye, şemâil ve mevlid gibi türlerin vücut bulmasına imkân vermiştir. Doğrudan doğruya muhaddislerin tasniflerinden yararlanarak telif ve tanzim edilen bu eserler, toplum içerisinde bu sevginin diri tutulmasını sağlamıştır. Bu durum, Osmanlı'nın "en uzun asrı" olarak tavsif edilen XIX. asırda da varlığını korumuş; Hız. Peygamber'i konu edinen pek çok eser yazılmıştır.

Bu kitap, XIX. asırdan günümüze değin devam edegelen mevlid yazma geleneğini tevsik eden bir çalışmadır. Bu süreç dâhilinde telif edilen bazı mevlid metinlerini derleyen bu eser, yeni şiir, yeni edebiyat ve yeni hayat gibi kavramların çokça konuşulduğu bir dönemde geleneksel edebî zevkin taşıyıcı bir unsuru olarak mevlid geleneğinin devam ettiğini ortaya koymaktadır. Mevlid türünün öncü metni olan *Vesîletü'n-Necât*, fetret döneminde toplumu bir mihver etrafında buluşturma çabasının eseri olarak Bursa Ulucamii'de yazılmıştır. Bu dönemde ise, bir yandan Batı edebiyatı, sanatı, ilim ve düşünce hayatının tesiri ile yeni arayışlara giren münevverin "duruş yeri"ni tebellür ettirme çabasıyla mevlid yazıldığı gibi, öte yandan da dönem içerisinde çıkan siyasi, sosyal ve iktisadi meselelere karşı toplumda görülen huzursuzluk ve güven krizini aşma sadedinde bu gelenek sürdürülmüştür. Hız. Peygamber'in manevi şahsiyeti, fetret döneminde olduğu gibi bu dönemde de inananların sığınacağı bir huzur limanı olmuştur.

Bu dönemde mevlid yazan şairler şu üç vasfı haizdirler: Âlim, devlet adamı ve derviş... Bu nitelikler özellikle âlimlik ve dervişlik özelliği evvelki dönemlerin mevlid şairlerinde de dikkat çeken hususlardır. Lakin burada farklı olarak "âlime derviş" bayan şairlerin yanında, devlet adamlığı tecrübesiyle siyasi arenada aranan istikrarı mevlidle ihya etme

çabası da vardır. Bilhassa XIX asır mevlidlerinde millet olarak varlığını sürdürmemizin muharrik gücü olarak Hz. Peygamber'in manevi şahsiyeti etrafında buluşma fikri bulunmaktadır. Bunun içindir ki, yeni bir bakış olarak mevlide “Ahlak-ı Nebî” bölümü kazandırılmıştır. Öte yandan dönemin yeni tartışma konularından birisi olarak İslam ve kadın meselesi, Hz. Fatıma mevlidlerinin telifine fırsat vermiştir. Yaşanan kargaşalara bağlı olarak genç neslin umudunu ve idealini yitirmiş olması ihtimaliyle fütüvvet ve ahilik kurumlarını ihya sadedinde Hz. Ali mevlidleri tanzim edilmiştir. Elbette mevlid şairlerinden hiçbiri “sebeb-i telif” başlığı altında bu niyetlerini açığa vurmazlar; ancak, edebî metinleri ihtiva ettiği “örtülü mana”yı dönemi içerisinde anlamak iktiza eder. Bu metinleri yazıldığı zamanın ruhuyla birlikte okuduğumuzda sadece birer edebî eser olarak tanzim edilmediklerinin idrakine varmamız mümkündür.

Bu dönemde mevlid yazan sufi şairin Nakşî, Halvetî, Eşrefî ve Mevlevî geleneklerine bağlı olduklarını görüyoruz. Bu şairler, sosyal ve kültürel arenada cereyan eden hızlı değişimin yaşandığı bir dönemde Hz. Fatıma ve Hz. Ali model şahsiyetleri etrafında kişilik sahibi olmanın, Ehl-i Beyt sevgisiyle buluşmanın ve Hz. Peygamber'in manevi şahsiyeti etrafında derlenip toparlanmanın yolunu ve yordamını geleneksel şiir formları içinde verme gayretinde olmuşlardır. Bu bakımdan edebî zevkteki değişim, ilmî zihniyetteki dönüşüm ve dönemin fikrî tartışmaları mevlid geleneğinin yenilenerek devam etmesini sağlamıştır. Dönem içinde *Vesiletü'n-Necât*'a nazire tarzında yazılan mevlidler olduğu gibi, fasıl ilaveleriyle yeni tarz muhtasar mevlidlerin telif edildiği, hatta mensur bir Siyer-i Nebî'den manzum tercüme şeklinde tanzim edilen mevlidlerin de yazıldığı olmuştur. Bütün bu farklılıklarla birlikte dönem içinde mevlid yazma geleneği sürdürülmüş, bu gelenek Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdullâh Kahraman, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak’ın Şiirlerinde Peygamber Sevgisi”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 219-226.
- Abuzer Akbıyık, “Müziği, Sıra Geceleri ve Oyunlarıyla Urfa”, *Uygur-lıklar Kapısı Urfa*, İstanbul 2002.
- Abuzer Akbıyık, *Şanlıurfa Sıra Gecesi*, Şanlıurfa 2006.
- Agâh Sırrı Levend, *Edebiyat Tarihi Dersleri*, İstanbul 1941.
- Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İstanbul 1995.
- Ahmed İzzet Paşa, *Mevlid*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü, TY nr. 9611.
- Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Nesebi-Âlisi*, İstanbul 2009.
- Ahmet Akgündüz vd, *Darende Tarihi*, İstanbul 2002.
- Ahmet Özel, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX, Ankara 2004, s. 475-479.
- Ahmet Turan Alkan, “İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 163-166.
- Ahmet Turan Alkan, *Altıncı Şehir*, İstanbul 1994.
- Ali Akpınar, “Bir Kul Olarak İhramcızâde”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 137-152.
- Ali Emîrî Efendi, *Tezkire-i Şu‘arâ-yı Âmid*, Dersaadet 1328.

Ali Kemâlî, *Erzincan Tarihi, Coğrafi, İçtimaî, Etnografik, İdarî, İhsai Tetkikat Tecrübesi*, İstanbul 1932.

Âlim Yıldız, “Edebiyatımızda Mevlid ve Bazı Mevlidlerin Yazılış Sebepleri”, *Somuncu Baba*, 66, Nisan-2006, s. 34-37.

Âlim Yıldız, “Sivaslı Mevlid Şairleri”, *Cumhuriyetin 80. Yılı Sivas Sempozyumu Bildirileri*, Sivas 2003.

Âlim Yıldız, *Üç Bülbülden Güllerin Efendisine*, Ankara 2010.

Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yy'a Kadar)*, İstanbul 1999.

Ayşe Duvarcı, “Anadolu Bacılarından Bir Şair Sesi: Fatma Kâmile Hanım”, *II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildiri Kitabı: Ahilikte Kadının Yeri, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi -19-20 Eylül 2012-Kayseri*, 2012, s. 442-449.

Bedri Alpay, *Şanlıurfa Şairleri I*, Şanlıurfa 1986.

Bilal Kemikli, “Mesnevî ve Türk İrfanı: Mesnevîhanlık Geleneği”, *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI, 2, 2007, s. 1-20.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333.

Cemalettin Server Revnakoğlu, “Erzurum Radyosunda Bir Konuşma”, *Tarih Yolunda Erzurum*, 3(13-14), Kasım 1962, s. 29. (Tıpkı Basım, Haz. Ahmet Fidan, Ankara 2010).

Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975.

Divan-ı Osman Nûrî, İÜ Ktp. Nadir Eserler Bölümü, TY nr. 326, vr. 260b.

Diyarbakırlı Said Paşa Divanı, haz. Kenan Erdoğan, Manisa 2004.

Diyarbakırlı Tayyar-zâde İbrahim Re'fet Efendi, *Menkabe-i Mevlid-i Fahrü'l-Enâm Tarz-ı Cedid İsmiyle Oldu Be-nâm*, İstanbul 1325.

Ebubekir S. Yücel, “İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak Hayatı ve Şahsiyeti”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 117-133.

Ekrem Bektaş, “Diyarbakırlı Kâmi ve Mevlidi”, *Turkish Studies (Türkojoloji Araştırmaları)*, VI/1, Winter, 2011, s. 755-835.

- F. Kadri Timurtaş, *Süleyman Çelebi: Mevlid*, İstanbul 2005.
- Faik Luli-İslam Dizdari, *Mevludet Në Gjuhën Shqipe*, Shkodër 2002.
- Fatin Dâvud, *Hâtîmetü'l-Eş'âr*, Dersaadet 1271/1855.
- H. Fucks-N. Pekolcay, “Mevlid”, *İslam Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul 1979, s.171-176.
- Hakan Yekbaş, “Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyyesi”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, XXXXII, 2010, s. 69-95.
- Hakan Yekbaş, “Mehmed Fevzi Efendi'nin Mevlid Okumanın ve Dinlemenin Caiz Olduğuna Dair Risalesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, 2010, s. 371-398.
- Hakan Yekbaş, *Türk Edebiyatında Hz. Ali ve Hz. Fatma Mevlidleri*, Ankara 2012.
- Hasan Aksoy, “Türk Edebiyatında Mevlidler”, *Türkler*, XI, Ankara, 2002, s. 758-751.
- Hasan Aksoy, “Mevlid, Türk Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX, Ankara 2004, s. 482-484.
- Hasan Aksoy, “Şemsî Mevlidi'nde Süleyman Çelebi İzleri”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Bursa 2007, s. 270-281.
- Hasan Aksoy, “Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Eserleri, Mevlidi (Tenkitli Metin),” MÜ İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul 1983.
- Hasan el-Ertûşî, *Mevlidü'n-Nebî Aleyhi's-Selâti Ve's-Selâm*, Dersaadet, ty.
- Hasan Kamil Yılmaz, “Es'ad Erbilî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XI, İstanbul 1995, s. 348-349.
- Hikmet Atik, *Yusuf Sâmi Efendi ve Mevlidü'n-Nebisi (Siverek Mevlidi)*, Ankara, 2012.
- Hikmet Denizli, *Sivas Tarihi ve Anıtları*, Sivas 2000.
- Hilmi Yücebaş, *Hiciv Edebîyatı Antolojisi*, İstanbul 1961.

- Hüseyin Akpınar-Hikmet Atik, “Siverekli Yusuf Sâmî Efendi’nin Mevlid’i ve Şanlıurfa Yöresinde İcrası”, *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed: Uluslararası Sempozyum Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar*, II, Ankara 2011, s. 365-368.
- Hüseyin el-Bâteî eş-Şâfi’î el-Hakkârî, *Mevlidü’n-Nebî*, (Tahkik: Abdülbâsıt Muhammet Abdussamed ibni Molla Muhammed Tâhiri’l-Amidî), İstanbul 2006.
- Hüseyin Vassâf, *Mevlid-i Süleyman Çelebi ve Vesîletü’n-Necât’ı*, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 1999.
- İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, III, (haz. Hidayet Özcan), Ankara 2000; IV, (Haz. İbrahim Baştuğ), Ankara 2002.
- İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar I-III*, İstanbul 1940-1953.
- İbrahim Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları*, Sivas 2006.
- İnci Enginün, “Fatma Kâmile”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi III*, İstanbul 1979, s. 167.
- İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I-II, Beyrut 1351.
- İsmail Durmuş, “Mevlid, Arap Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX, Ankara 2004, s. 480-482.
- İsmail Hakkı Altuntaş, *Gavs-ül Âzam İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Toprak*, İstanbul 2007.
- İsmail Hakkı İhramcızâde, *Yâre Yâdigâr*, Sivas 2009.
- İsmail Hakkı, *Karesi Meşâhiri: Edib ve Şairler, Ricâl-i Devlet Faslı*, İstanbul 1342.
- İsmail Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2011.
- Kamil Sarıtaş, *Ya Şehit Ol Ya Gazi*, Ceyhan, 1951.
- Kemal Yavuz, “Mevlid’in Türkçe Kaynakları, Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Bursa 2007, s. 61-86.

- Lütfi Alıcı, *İhramcızâde İsmail Toprak Efendi Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri*, Ankara 2001.
- M. Edip Çağmar, *Edebî Açıdan Arapça Mevlidler*, Ankara 2004.
- M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, İstanbul 2011.
- M. Halit Bayrı, “Balıkesir Şairleri 2: Fatma Kâmile Hanım”, *Kaynak*, I/ 2, 1945, s. 5.
- M. Halit Bayrı, *Balıkesirli Bir Şair*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1935.
- M. Orhan Okay, *Bir Başka İstanbul*, İstanbul 2002.
- M. Yaşar Kandemir, “Fatıma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XII, İstanbul 1995, s. 219-223.
- M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, MEB Yayınları, İstanbul 2004, s. 179.
- Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1990.
- Mahmut Kaya, “Busîrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul 1992, s. 468-470.
- Mahmut Kaya, “Kasdetü’l-Bürde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV, İstanbul 2001, s. 568-569.
- Mar’aşî Kurrâzâde Nâdirî, *Mevlid*, haz. Gülcan Tandır Alıcı, Kahramanmaraş 2009.
- Mehmed Ârif, *Başımıza Gelenler*, Dersâadet 1328.
- Mehmed Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî I-II*, (Tıpkıbasım: C. Kurnaz-M. Tatcı), Ankara 2001.
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, III, İstanbul 1311.
- Mehmed Şemseddin el-Mısırî, *Mevlid: Mesâr-ı Şemsu’l-Mısırî fi’l-Mevlidi’l-Muhammedî*, haz. Mustafa Kara, Bursa 2008.
- Mehmet Halit Bayrı, “Balıkesirli Bir Şair”, *Halk Bilgisi Haberleri*, II/ 15, 1934, s. 49-53.
- Mehmet Halit Bayrı, “Balıkesirli Bir Şair”, *Halk Bilgisi Haberleri*, IV/ 43, 1934, s. 145-152.

- Mehmet İpşirli, “Duagü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX, İstanbul 1994, 541-542.
- Mehmet Kâzım Toprak, *Kitab-ı Gül: İhramcızâde İsmail Hakkı Toprak*, Sivas 2008.
- Mehmet Sarı, *Halk Âşığı ve Halk Ozanı Âşık Yoksul Derviş*, Afyonkarahisar 2010.
- Mehmet Tekin, *Hatay’da Mevlidle İlgili Âdetler ve Kamil Sariates’in Yazdığı Mevlid-i Nebevî*, Antakya 1986.
- Mehmet Tekin, *Mevlid ve Hatay Mevlidi Kamil Sariates’in Mevlid-i Nebevîsi*, Antakya 1990.
- Mehmet Veysi Dörtbudak, *Kıratoğlu Emin Divanı*, İzmir 2004.
- Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözcükler*, İstanbul 1992.
- Mehtap Erdoğan, “Mehmed Fevzi Efendi’nin Kevâ’ib-i Şi’r ü İnşâ Adlı Eseri ve Bu Eserdeki Şarkıları”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, V, 2010, s. 86-145.
- Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi’racnameler*, Ankara 1987.
- Muhammed Es’ad Erbilî, *Divan-ı Es’ad Fârisî ve Türkî*, Dersaadet 1338.
- Muhammed Es’ad Erbilî, *Divan-ı Es’ad*, haz. Cemal Bayak, İstanbul 1991.
- Mustafa Kara, “Vefatının 110. Yılında Süleyman Senih Efendi”, *Tasavvuf Dergisi*, 25, İstanbul 2010, s. 107-121.
- Mustafa Uzun, “Fevzi Efendi (Edirne Müftüsü)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XII, İstanbul 1995, s. 506-509.
- Mustafa Uzun, “Türk Hitabet Tarihine Genel Bir Bakış”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, İstanbul 2003, s. 145-169.
- Mustafa Uzun, “Fâtıma, Edebiyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XII, İstanbul 1995, s. 223-224.
- Mustafa Uzun, *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri*, İstanbul 1996.
- Müjgân Cunbur, *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri*, Ankara 2011.

- Müslim Kabadayı, *Hatay Halk Şairleri*, Antakya, 2000.
- Müslim Kabadayı, *Hataylı İki Âşık Kâmil Sariateş ve Osman Telli Yaşamları Sanat Anlayışları ve Şiirleri*, Ankara, 2009.
- Naci Elmalı, *Erzurumlu Ketencizâde Mehmet Rüşti Efendi*, Ankara 1984.
- Nazan Âşık, “Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi’nin İcmâlü’l-Kelâm Adlı Mevlidi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, VI/26, Bahar 2013, s. 77-91.
- Necla Pekolcay, “Türkçe Mevlid Metinleri”, İÜ. Edebiyat Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul 1950.
- Nihad Sami Banarlı, *Büyük Nazireler Mevlid ve Mevlidde Millî Çizgiler*, İstanbul 1962.
- Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, İstanbul 1971.
- Nuri Özcan, “Mevlid, Müsiki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIX, Ankara 2004, s. 484-485.
- Onur Oral, *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul 1972.
- Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939.
- Ömer Yılmaz, *Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi*, Ankara 2007.
- Ömer Yılmaz, *Osmanlı Döneminde Tavaslı bir Kazasker: Kureyşzade Mehmed Fevzi Efendi Hayatı - Eserleri – Fikirleri* adıyla yayımlanmıştır, İzmir 2014.
- Rahmî-i Harputî Divanı*, haz. Halil Erdoğan Cengiz-Gönül Hatay Eren, Ankara 1996.
- Ramazan Altıntaş, “İhramcızâde’de Amelî Ahlak Anlayışı”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 153-162.
- Ramazan Ekinci, “Diyarbakırlı Re’fet ve Mevlidi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, Mart- 2011, s. 187-220.

- Ramazan Özgültekin, *Siverekli Hacı Yusuf Sâmî Efendi Hayatı ve Eserleri*, Siverek, 2005.
- Rifat Osman, *Edirne Evkâf-ı İslamiyye Tarihi*, haz. Ülkü Ayan Özsoya, Ankara 1999.
- Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, III, İstanbul 1936-1945.
- Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi: Dinî Eserler II*, İstanbul 1943.
- Said Paşa Divanı*, Diyarbekir Vilâyet Matbaası, 1288.
- Salih Nihânî, *Mevlûdü'n-Nebî*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1308.
- Sâl-nâme-i Diyarbekir*, 1286.
- Sâl-nâme-i Vilâyet-i Sivas*, 1308.
- Selami Bakırcı, *Mevlid, Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul 2005.
- Sivashlı Gulâmî Divanı*, haz. Mehmet Arslan, Sivas 2009.
- Süleyman Çelebi ve Mevlid -Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri-*, ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli, Bursa 2007.
- Süleyman Çelebi, *Mevlid: Vesiletü'n-Necât*, haz. Necla Pekolcay, İstanbul 1980.
- Süleyman Çelebi, *Mevlid: Vesiletü'n-Necât*, haz. Faruk K. Timurtaş, İstanbul 1970.
- Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-Necât Mevlid*, haz. Ahmed Ateş, Ankara 1954.
- Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları II*, İstanbul 1957.
- Şevket Topal, “İsmail Hakkı Toprak’ın İrşadında Kötülük Yollarının Kapatılması Bağlamında Azimet-Ruhsat İlişkisi”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 285-300.
- Tahir Nadi, *Tahir Nadi Mevlidi*, İstanbul 1950.
- Tâhirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî V/I*, Konya 1966.
- Ünal Kılıç, “İhramcızâde’nin Hocalarından Arap Şeyh”, *Bir Gönül Eri İhramcızâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 51-58.

Yazılışının 600. Yılında Bir Kutlu Doğum Şaheseri Uluslararası Mevlid Sempozyumu, ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin, Ankara 2010.

Yusuf Sâmi Efendi, *Mevlidü'n-Nebî*, Siverek 1322.

Yüksel Göztepe, “Mûr (Mor) Ali Baba Hazretleri”, *Bir Gönül Eri İhrâmızcâde İsmail Hakkı*, ed. Âlim Yıldız, Sivas 2010, s. 31-50.

Ziya Kılıçözlü, *Hatay Halk Şairleri*, İstanbul, 1948.

